

6 III
E-61

PAP.

1/15793

MATTHAEI GRIBALDI MOPHAE

Iuriscōsulti Cheriani, in celebri 6

Valentinorum gymnasio

iura ciuilia enodantis,

de methodo ac ra-

tione studendi

libri tres.

*Lege quisquis ingenio delectaris,
& frueri.*

Ἡ μεγάλη εὐδαιμονία ὁρᾷ φρονεῖν.

L V G D V N I,

Apud Antonium Vincentium.

M. D. XLI.

Santos de Quiroga

Matthæus Gri

BALDVS IVRIS

CONSVLTVS CHERIANVS,

THOLOSANIS LEGVM

auditoribus S.

GITVR (NI FAL-
lor) sesquiannus, cla-
rissimi legum auditores,
cū me Tholosæ, in fre-
quentissimo illo Gallia-
rum gymnasio iura ciui-
lia interpretantem assi-

duis tandem precibus euicistis, ut de ratione stu-
dendi aliquid conscriberem. Vos enim Italicum
legendi morem, qui non in cumulandis decisioni-
bus, sed in discutiendis ad unguem opinionibus,
in peruestigādis causis & rationibus potissimum
consistit, ita probare uisi estis, ut tantisper non
conquieueritis, dōnec me desiderijs uestris in ea
parte facturum satis recepi. Nec dum tamen ea
sponsione contenti, aliū insuper laborem iniun-
xistis: quippe, ut per breues illas regulas, seu iu-
ris axiomata, quibus pro tempore uti commodè
uideba

uidebamur, in commune bonum proferrem. Cūq;
 me omnia propediem curaturum obstricta fide
 firmaſsem, tanta confestim fuit noſtræ apud uos
 fidei comprobatio, ut iam iam libellum ipſum ty=
 pis excuſſū manibus tenere uideremini. Scio quā=
 plurimos, cū in Tolofano, tū Lugdunēſi empo=
 rio, opusculum à librarijs ſæpius flagitaſſe, demi=
 ratosq; cur nōdum in publicū prodiſſet. At uerò
 quis neſciat, plerumq; hominis conſilium falli? &
 quod quiſq; animo conceperit, non ſemper ex uo=
 to ſuccedere? Nempe me unum (qui in hoc conti=
 nuè ſolicitus eram, ut quamprimum fidem libe=
 rarem meam,) uaria exinde tum publica, tum pri=
 uata negotia ita diſtraxerunt, ut uix dubitem me
 nonnunquam apud uos de fide, ac constantia pe=
 riclitatum eſſe. Verū enim uerò ornatiffimi iu=
 uēnes, ut uobis aliquando perſuaſum foret, inter
 omnes mētis ſolicitiores curas, nullam mihi anti=
 quorem eſſe, quā animi mei ingenuitatē apud
 omneis integram cōſeruare, cū primū data eſt
 reſpirandi facultas, operi me accinxi, curauiq; ut
 prior pars, quæ legalis diſciplinæ methodum con=
 tinet, his Saturnalibus excuderetur: in qua certè
 fateor, me haud magnoperè laboraſſe, cū ſupre=
 mam manū adhibere non licuerit, præ nimia non=
 nullorum iuuenū iſtantia, quibus dum nihil iuſtè
 negare poſſum, opus ipſum uix dierū octo, præ=
 cox ſanè, atq; abortiuum edere coactus ſum. Ut

a 2 cumq;

cumq; sit, utilitati uestrae consultum malui, quàm operis ostentationi. Cæterum non sum nescius, permultos ingenio plus quàm sinistro futuros, qui has nostras lucubratiunculas naso, supercilioq; reuoluent, facile asserturi, non modò nullius laboris, sed ne minimi quidem ingenij esse nœnias: uerùm aliter iudicaturos, qui & cādido fuerint animo, & opusculi uires assiduo usu, frequenti' que lectione probauerint. Tantum superest (studiosi iuuenes) ut has qualescunq; uigiliolas in uestram gratiam prodeuntes, æqui boniq; consulatis: & ueluti primitias agelli nostri, ex quo uberiores aliquando fructus speratis, hilari rectoq; animo suscipiatis: cognoscetis (puto) nec uestras uos preces, nec meam me fidem frustrà, aut temerè collocaße. Valete, ex Valentia

Allobrogica Calendis

Ianuarijs.

1 5 4 1.

Matthæi Gri-
BALDI IVRISCON-
SULTI CHERIANI DE
RATIONE STUDENDI.

Lib. Primus.

SPECVLARI VOLENTES
*ab omni affectu liberos
esse oportet.*

CAPVT PRIMVM.

OMO A' BRVTIS ANI-
mantibus ratione distans,
suapte natura scire desi-
derat. ^a Omnis enim sciē-
tiæ finis est ueritas, ^b qua
(cū inuenta fuerit) nihil
dulcius, nihil ue precio-

^a Aristot. 1. me-
taphy. 1. a/
pud Iulian.
nū. de fidei/
cōmī. liber.

^b Arist. 2. me-
taphā.

sus haberi potest: pro thesauris omnibus est, de-
siderium explet, & animo quietem parit, ea uerò
non corporeis uiribus, sed ingenio atq; arte com-
prehenditur, ratiocinando, speculandoq; inueni-
tur. Enim uerò speculatio animi libertatem quæ-
rit, liber autem esse non potest, cui affectus impe-
rant, & cupiditates dominantur. Quēadmodum
4 3 enim

enim uentri, aut scorto deditus rectè speculari-
tur? aut ab alea pendens, ueritatis constantiam
queret? Quis alienae fortunae inuidens, probè ra-
tiocinabitur? aut ira perpetuò flagrans, iustitiae
semitam discernet? Quis foedissimae auaritiae la-
queis irretitus, aut miserrimae ambitionis fumo li-
quescens, ad philosophiam rerum omnium con-
temptricem euolabit? Planè si uicissim pugnantia

a l. ubi repu-
gnantia, de
regu. iur. l. j.
C. de furtis.
l. mutui, pro
focio.

eodem loco consistere nō possunt, ^a nullumq; ueri-
tas habeat hostem cupiditate maiorem, ut poterit
affectibus turgens commodè speculari, & ad ue-
ritatis scientiam peruenire? Veritas candorem
amat, latebras odit, fucos horrescit, aditus pāten-
tes quærit, libera est, seruire nescit, aliena umbra
tegi non uult, suo lumine delectatur, cum seruili
ignauoq; hominum genere commercium non ha-
bent, solis liberis & speculātibus præsto est. Hæc
igitur (dilectissimi iuuenes) cū omnis sciētiae sit
finis, ad quem artificum, professorumq; omnium
studia contendunt, cū civilis disciplinæ unus sit
scopus, in quem collimare omnes debetis, ita uos
ad sui amplexum trahat, sic ab omni fluxarum
rerum cura dimoueat, eius gratia candido pro-
boq; esse animo studeatis, ab omni affectu libero,
ab omni cupiditate alieno: ita fiet, ut &
rectè speculari incipiatis, speculan-
doq; ad ipsam ueritatem quā-
facillimè perueniatis.

DE RAT. STVD. LIB. I. 7
DISCIPLINAE QVAM
SIBI QVISQVE ELE=

gerit, totis uiribus incūbendum,
ut in ea excellere possit.

CAPVT SECVVDVM.

X VETERVM MONV
mentis (quantū per ociū
uagari licuit) neminē me=
moria reperimus in diuer
sis facultatibus excelluis=
se, summumq; ac perfectū
scientiæ gradū attigisse:

nisi forte opponat aliquis M. Catonem Portiæ
familiæ primum, quem triplici dote insignem usq;
ad summum fuisse proditum est: summum scilicet
Oratorem, summum Iuriscōsultū, ac deniq; sum=
mum Imperatorem. Verū, si cū peritis sui tem=
poris, aut paulo iunioribus conferamus, aliter sen=
tiemus. Fuit enim M. Cato in legibus Gallo Aquī
lio longē inferior, in orādo M. Tulliū non æqua=
uit, in re bellica. C. Cæsari minimē comparandus.
Nullum in naturalibus Philosophia Aristoteli
parem inuenit: in moribus tamen Socratem, in di=
uinis Platonem, in re medica Hyppocratem lōgē
præstantiores. Vnum singulis erat animi propo=
situm,

Plin. lib. 7.
C. XXVII.

situm, una intentio in ea, quam profitebantur, disciplina præcellere. Sed, ut à nostris exempla petamus, nullum legalis facultas Bartolo conferendum tulit, in cæteris disciplinis plurimis inferior. Quid ita? Nulla unquam illi alterius rei quàm legum cogitatio fuit, hûc omne studiũ, ingeniumq; contulerat, hinc totus pendeat: tanta est solitudinis, ac pertinaciæ uis, ut nihil eis ab arte, nihil à fortuna negetur. Qualem uerò nobis iuriconsultum nostra tempora peperissent, si cœptis perstitisset Politus ille Senensis, quẽ antè exactũ quartum ætatis suæ lustrum, locos plus mille iuris in controuersiam reuocantem, totidemq; paradoxæ, diuino quodam ingenio, summaq; eleganti publicè defendentem uniuersa Italiæ gymnasia demirata sunt? Quantam de summo atq; optimo iuriconsulto spem non frustrà concepissemus, si ad maturam ætatẽ peruenisset LancelLOTUS ille Galiaula, qui in prima iuuẽta subtractus immortale sibi nomen ingenij uiribus comparauit? Tulit, fateor, ætas hæc nostra uiros & legibus & eloquentia claros, quos tamen quantum ad leges, nemo ad Iasonis aut Decij eruditionem, quantum ad eloquentiam ad Politiani aut Longolij stilum, dixerit peruenisse. Fuerunt quippè illi in eo, quo uersabantur genere sua tẽpestate excellẽtes: cum aliud nihil cogitarent, nulla in re alia occuparentur. Ita enim natura comparatum est, ut singulis

Politus
Senensis.

LancelLOTUS
Galiaula.

causis

causis singuli fines præscribantur, singulisq; indi-
 uiduis singula ornamenta sufficiant, & quæ plu-
 ribus facere satis possunt, in unum minimè confe-
 rantur. Quantò igitur uni, ex re aliqua per na-
 turam magis accedit, tantò ex alia eidem detrahi
 necesse est. Quo fit, ut summum eruditionis gra-
 dum in diuersis facultatibus quisquam assequi nõ
 possit, & in multiplici genere præcellere frustra
 contendat. Vnius rei studiũ totum hominẽ poscit:
 & ubi quisq; intenderit, eius ingenium ualet.
 Sicut enim stomachus uarijs edulijs suffertus, di-
 uersisq; potionibus natans concoquere nihil po-
 test: sic ingenium ad diuersa distractum, optimã
 sui uigoris partem amittit. Audiui sæpe prosoce-
 rum meum, Petrum à Bayro, Medicorum nostræ Petrus à
 ætatis facilè principem, uirum cùm animi liber- Bayro.
 rimi, tum spectatæ probitatis, quoties ei aliquid
 elegans, aut elaboratum incerto auctore offerri
 contingeret, ita dicentẽ: Opifex hic, quisquis est,
 haud alibi uacat. Nolim tñ quẽquam facile exi-
 stimare, uariæ lectionis studiũ à me ita damnari,
 ut una electa disciplina, reliquas omnino reijciã:
 cùm plusquàm manifestũ sit, aliam aliq; ornamen-
 to esse: nec me lateat campum uersicolore grami-
 ne uestitum, diuersoq; flosculorũ genere uaria-
 tum pulchrius arridere. Verũ sententiam nostrã
 sic temperari uolumus, cæteras disciplinas (præ-
 ter eam in qua quis excellere contendit) toto ac
 principali

principali studio non esse tractandas : sed quantum per ocium licet, per ocium uerò licere putamus, ut principali studio nihil omnino, uel ingenij, uel necessarij temporis subtrahatur. Proinde (clarissimi iuuenes) ita legibus operam date, ut nullus extraneus actus uestra studia interrūpat, nulla alterius disciplinæ libido (nisi recreationis gratia) uestrum ingenium distrahat, inueniat nox Iurisconsultorum monumentis inuigilantes, diurna lux in eisdem lucubrantes deprehēdat: ita fiet, ut non modò Iasones, aut Decios æquare, sed & ipsam iuris lucernam Bartolū excellere ualeatis.

OMNEM DISCIPLINAM GENERALIBVS

constare præceptis, quæ ignorare non licet.

CAPVT III.

OSTEA quàm & recto animo, & summa cum de liberatione ad artē disciplinam uel aliquam suum quispiam studium applicauerit, in primis eū considerare oportet, unicuique

que sciētiae hūc esse praescriptū ordinē, ut ab his, quae generalia sunt, ac in uniuersum tradita, successiue ad specialia singulariaq; descendatur.^a Sic a rerū omnium finitiones, primum ex genere, deinde ex differentijs constituntur:^b sic in sensibus hominum contingere plerunq; uidemus. Quoties enim aliquid longe distans, ac remotum conspiciamus, haud statim cognoscimus, sed primum ex motu, animal iudicamus, incerti adhuc rationis capax, expersne sit: tum propinquiores facti, animal rationale deprehendimus: demum certiori iudicio Ticiū, non Semproniū, esse discernimus. Omnis^c igitur disciplinae progressus, à generalibus praecipis rectè deducitur, quae ueluti cuiusq; artis fundamenta ad omnium specierum, atque indiuiduorū cognitionem ita necessaria sunt, ut neque ignorari, neq; in dubium reuocari debeant. Planè ignorari uniuersalia non possunt, sine quibus ad particularium notitiam minimè peruenitur.^d Reuocari in dubiū non debent, cum uel ipsa sint luce clariora, uel notius supra se habeāt nihil^e. Qualem censebimus Arithmeticum quem lateat totum qualibet parte maius esse, & si à pari numero par dematur, aequalem numerum remanere? Qualem rethorem qui triplex esse dicendi genus, deliberatiuum, demonstratiuum, & iudiciale non nouerit? Qualem Geographum qui centrum ab omni circumferentiae parte

l. j. de origi.
iu. l. j. si cer.
peta. §. his
igitur instit.
de iust. & iu.
Arist. vj. to
pico. & vij.
metaphy.

c d. §. his igitur.
iust. de iust. & iu.
Porphy. in lib. predica.
in ca. de spē & ind iu

d Arist. j. phy
sico. cōmen.
ij. metaphy.
& Dyn. in capi. nullus
pluribus de reg. iu. in vj.
f Arist. j. po.
sterio.

parte æqualiter distare contendat? Qualem philosophicum qui nesciat ex nihilo nihil fieri, uniusque generationem ex alterius corruptione deduci: Item omnem priuationem habitum prænotare? Qualem medicum qui non didicerit contraria contrariis curari, extremisque morbis extrema remedia adhiberi? Qualem Astronomum qui non intelligat superiora corpora inferioribus dominari, maxime uerò omnium lunam ob propinquitatem? Qualem Theologum qui de mundi creatione plurimum differat, fidei uerò (quæ theologiae fundamentum est) uirtutem ignoret? Habet quoque disciplina legalis sua de moribus rudimenta, in quibus omnia tum commutatiue tum distributiue iustitiæ præcepta concluduntur. Est enim ars boni et æqui, per quam à malo arcemur, et ad bonum inuitamur. At uerò quis tam præcipitis iudicij, tam impudentis animi inuenietur, qui se iuriconsultum profiteri audeat? qui de iure palam consuleri uel respondere præsumat, cui uel hæc pauca iuris præcepta non constent?

ABSURDUM intellectum ab omni dispositione reiiciendum. l. nam absurdum. de bon. liberto. l. i. §. unde quaeritur. de publica.

Ab omni ui atque iniuria penitus abstinendum. l. i. §. i. quod ui aut clam.

Actum dubium in meliorem partem accipiendum. l. cum creditor. de furtis.

Ad

a l. j. de iustit.
& iur.

Ad impossibile neminem obligari. l. si quis in graui. ad syllani.

Alterius factum, alteri non obesse. l. de pupillo.

§. si plurimum. de oper. no. nun.

Alieno odio neminem pręgrauari. l. si quis in suo. §. legis. C. de inof. test.

Alijs nõ nocere quod inter alios actum est. l. quia non debet. de iureiu.

Arte non concedi quod naturaliter denegatur. l. ubi repugnantia. §. i. de reg. iu.

Auhoritatem maiorum etiam in illicitis excusare. c. dixit. xiiii. q. v.

Autoritate propria neminem ius sibi dicere posse l. i. §. i. quo. legato. l. uni. C. ne quis in su. cā.

Beneficium propter aliquem concessum in eundē minimè retorquendū. l. si iudex. in fi. de mino.

Bonam uoluntatem plerunq; pro facto reputari. l. si quis in testamēto & l. uter. in fi. de cōditio. insti. l. cūm hāres. uers. seruire. de statu lib.

Cauendum ne respectu nocentis innocens patiat̃tur. l. fi. in fi. C. de his qui latro. l. pręgnantis. de pen.

Certa pro incertis relinquēda non esse. l. cogi. §. idem quærit cum glo. ad trebellia.

Contra ius aut bonos mores conuentiones hominum nõ ualere. l. pacta quę contra. C. de pac.

Contra uim atq; iniuriam licitam esse defensionē. l. ut uim. de iusti. & iu. l. sciētiam. §. qui cum.

ad. l.

ad. l. aquil.

Cōtrā proprium factum neminem uenire permit-
ti. l. post mortem. de adoptio.

Cum alterius detrimento nemini consulendum. l.
nec auus. C. de emancip. libero. c. primum
xxii. q. ii.

Cum alterius iactura neminem locupletari debe-
re. l. nam hoc natura. de conditio. indebi.

Deceptis non decipientibus subueniendum. l. &
primo. §. uerba. ad uelleia.

Dolis ac fraudibus modis omnibus occurrendum.
l. i. de dolo. c. sedes. de rescrip.

Discordiarum occasiones penitus remouendas. l.
æquissimum. de usufruc. l. cū pater. §. dulciss-
simis. de lega. ii.

De minimis considerationem nō habendā. l. scio.
de in integ. resti.

Eadem uel simili ratione suadente idē ius statuē-
dum. l. illud. ad l. aquil.

Effectus in consequentiam prodeūtes nō attendi.
l. i. de auto. tuto.

Errantes & ignorantes consentire non uideri. l. si
per errorem de iurisdi. omn. iud.

Æquitatem rigori præferendam. l. placuit. C. de
iud.

Ex causa nonnunquam à communibus regulis re-
cedendum. l. ita uulneratus. ad l. aquil. l. utili-
tatem. de confir. tuto. & l. si domum. §. qui
confit

confitetur. de leg. i.

Executionem non faciendam iuris ordine præter
misso. l. si cum nulla. de re iudica. l. i. C. de exe
cutio. rei iudica.

Factum procuratum non prodesse. l. si seruus.
§. i. de leg. i.

Facilius tolli ius speciale quàm cōmune. l. eius. §.
i. de mili. test.

Facilius amitti ius quærēdum quàm quæsitum. l.
fi. C. de acqui. pos.

Facilius dari exceptionem quàm actionem. l. i. §.
cui damus. de superfi.

Facilius remitti sperata quàm possessa. l. cum hi.
de transac. l. unum. §. si rem. de leg. ii.

Fidem uiolanti, fidem non seruandam. l. cū pro=
ponas. C. de transactio.

Finalē causā diligēter inspiciendā. l. uerū. de furt.

Gñalibus semp spālia derogare. l. ī toto. de re. iu.

Grauius in cōmittēdo quàm in omittendo delin=
qui. l. metrodorum. de pœn.

Honorem lucro imò etiam uitæ præferendum. l.
istī. quidem quod met. causa.

Honestatis ius ab omni debito excipiendum. l. qd'
ex libera. C. de oper. liberto.

In alienis rebus gerendis bonam fidem desiderari.
l. i. de solutio.

In alieno facto ignorantiam facilè tolerari. l. fin.
pro suo.

In dub

In dubio à uerborum proprietate non recedendū.

l. non aliter. de legat. i. i. i.

Inducta ad unum finem contrarium effectum non operari. l. legata inutiliter. de adimen. lega.

In malis quod minus est eligendum. c. iurauit & c. non solum. x x i i i. q. i i i.

In necessitatibus leges non seruari. l. ut gradatim §. i. de mu. & hono.

In obscuris secundū magis uerisimilia iudicandum. l. in obsuris. de reg. iu.

In pari causa damno magis quam lucro consulendum. l. fi. §. licentia. C. de iu. delibe. l. at si quis. §. sed et si. de religio.

In re dubia benigniorem semper fieri interpretationem. l. proximè. de his quæ in test. delen.

In uno grauatum, in alio releuandum. l. eum qui. de iure iu.

Iusta petenti facilè assentiendum. l. i i. de his qui sunt su. l. & Attilicinus. de seruitu. rustico. prædio.

Ius speciale in consequentiam non trahendum. l. quod uerò contra. de legi.

Leges non uerbis, sed rebus impositas esse. l. i i. C. commu. de lega.

Leges non ex uerbis, sed ex mente intelligendas. l. scire leges. de legi.

Leges ignorare nemini permissum. l. leges. C. de legi.

Legibus

Legibus non exemplis iudicandum. l. nemo. C. de
sententijs.

Legitimè factò pœnam nō deberi. l. Gracchus. C.
de adulte.

Legis imperio uoluntatem non factum cohercere.
l. i. C. ad. l. Cornel. de sicca.

Liciti prætectu illicitum nō permittit. l. ii. de ex
traor. crimini.

Licitum coarctari ut illicitū euitetur. l. tutor. §.
i. de suspec. tuto.

Maiores præcepta iusta, uel iniusta non cōtem
nenda. l. i. de oper. no. nuncia.

• Maioribus periculis diligentius occurrendū. l. i.
§. sed & si quis. de carbo. edic.

Maleficijs minimè indulgēdum. l. in fundo. de rei
uindicatio.

Mediam uiam in perplexitatibus eligendam. l. si
paterfamiliās. de hære. instit. l. antiqui. si pars
hære. petat.

Multa ex post facto tolerari quæ ab initio prohi
bentur. l. patre. de his qui sunt su. uel alie. iu. l.
circa. de inof. test. l. i. §. biduum. quando ap
pellan. sit.

Multa in consequentiam permitti, quæ principa
liter denegantur. l. i. de auto. tuto.

Neminem ex suo dolo, uel calliditate releuari. l. re
rum. §. tempus. pro socio.

Neminem multiplici onere, prægrauandum. l. na
uis.

b

uis.

uis. §. cū autem. ad. l. rhod. de iac.

Neminem ex suo benefacto in periculum trahi. l.
ne ex liberalitate. de re iudica.

Nemini officium suum damno uerti debere. l. sed
et si quis. quemad. testa. aperian. l. si seruus.
§. quod uerò. de furtis.

Nemini iniuriā facere, qui iure suo utatur. l. pro-
culus. et. l. fluminum. in fine. de damno in-
fect.

Nemini casum sed culpam imputari. l. si ex pla-
gijs. §. si. ad. l. aquiliam.

Non factum, sed faciendi causam inspiciendam. l.
uerum. de furt.

Non cupiditatibus sed iustis affectionibus indul-
gendum. l. illud. de manumis. uindic.

Non negligentibus sed impotentibus succurren-
dum. l. non enim. ex quib. cau. maio.

Nobiliores præsumptiones semper in dubijs elige-
das. l. merito. pro socio.

Nullum uiolentum perpetuò tolerandum. l. ij. de
his qui sunt sui.

Odia restringi, fauores ampliari debere. l. cū qui-
dam. de lib. et posthu.

Omne actū ab agentis intentione iudicandū. l. i.
C. ad. l. cor. de sica.

Omne commodum cum suo onere pertransire. l.
cum fisco. ad syllani.

Omne incommodum aliquo commodo compen-
sandum.

sandum. l. i. §. fi. de aqua pluui.

Paria delicta mutuò compēsari. l. uiro. in fi. solu. matrimo.

Plura specialia ad idem minimè cumulāda. l. i. C. de dot. promis.

Prodesse alteri neminem cogi, sed tantum obesse uetari. l. in summa. §. item uarus. de aqua plu. arcen. l. fi. §. diui quoq; marcus. de publica.

Publicam utilitatem priuatorum commodis præferendam. auct. res quæ. C. cōmu. de lega.

Quæ ab initio sunt uoluntatis, ex post facto esse necessitatis. l. sicut. C. de actio. et obliga.

Quod nemini nocet et alicui prodest facile concedendum. l. ij. §. i. de aqua plu. arcen. l. rescripta. C. de preci. impe. offe.

Quod quis in se approbat, in alio reprobare non posse. l. in arenā. C. de inof. test.

Quod quisq; iuris in aliū statuerit, ipsum quoque eodem uti debere. l. i. quod quisque iu.

Rationes naturales pro legibus amplectendas. l. cū ratio. de bo. damna.

Res magis intuendas quàm uerba. l. promittēdo. de iu. dot.

Satis esse si cui uel in modico amici opera consulatur. l. tutori. C. de nego. gest.

Satius esse nocentem absolui, quàm insontem dānari. l. absentem. de poen.

Sine culpa poenā nō infligi. l. sancimus. C. de poen.

Tristes euentus non facilè considerandos. l. inter.
 §. sacram. de stipulatio.

nota

Turpia uel contraria allegantes meritò repelli. l.
 1. C. de furt. l. transactio. C. de transac.

Vbicunq; æquitas suadet subueniendum. l. diuus.
 de in integ. resti.

Volenti neq; uim neq; iniuriam fieri. l. cum dona-
 tiones. C. de transac. l. 1. uersi. filij. de iniu.

Voluntate sublata omnem actum parem esse. l. fœ-
 dissimam. C. de adul.

Ultima prioribus derogare. l. pacta nouissima. C.
 de pac.

CAVSAS ET RA- TIONES IN OMNI DI-

sciplina diligenter perue-
 stigandas.

CAPVT IIII.

a L. legauit. in
 prin. de libe-
 ratio. lega.

ARS HÆC NON
 unum caput tantum, sed
 iustū uolumen desiderat:
 nulla enim legū professo-
 ribus æque utilis occur-
 rit: ideò diligentius per-
 tractanda erit.^a Nempe
 cum

cum omnis ars, seu disciplina ad ueritatis cognitionem (ut supra docuimus) tendat, isq; unus sit omnibus speculantibus propositus finis, non solam opinionem, sed ueram cuiusq; rei scientiam adipisci, non immerito causarum & rationum inuestigationem cum primis necessariam esse testamur. Tunc enim (ut Philosophus inquit)^a unumquodq; scire arbitamur, cum eius causas & principia cognoscimus. Porro omnis scientia (ut idem sentit^b) duas habet præcognitiones, quid est, & quia est. Altera ad causati, altera ad causæ intelligentiam spectat. Verum tantò dulcior est speculantibus causarum notitia, quàm eorum, quæ ab his sunt (quos effectus appellamus) quantò ueritas certior, ac potior est opinione. Vnde non ab re quidem Latinus noster Homerus suauissimam illam uocem effudit.

Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.

Vergil.

Cæterum de effectibus seu indiuiduis scientia esse non potest: sunt enim (scd'm Platonē) propè infinita ut nulla arte recipi queant, nullaq; disciplina comprehendi.^d Causas uerò uniuersales esse constat & finitas, ex quibus propterea rectè fiunt demonstrationes. Sed, ne diutius in aliena messuagemur, nihil ius Ciuile profitentibus ad perfectam eruditionem consequendam utilius esse putamus, quàm eorum, quæ à maioribus nostris simpliciter definita uidetur, causas rationesq; diligen-

^a Arist. 1. posterior. & 1. physici. & 2. metaphysici.

^b Arist. 1. posterior.

^c Arist. 7. metaphysici.

^d Porphyrius. in libro prædicationum. in capitulo de specie, & indi-

b 3 ter

ter scrutari. Etenim nihil omnino ab eis sine ratione factum existimandum est, qui ob suam excellentem doctrinam & eruditionem sapientissimi

a *S. responsa prudentum. inst. de iur. natu.*

mi omnium habebantur: ^a à quorum responsis, uelut à Phitiae tripode, aut Sibyllæ limine omnes pendebant. Quoties igitur ad manus uenerit Iuliani, Scaeuolæ, Papiniani, alterius uel prudentis responsum, ab eo minimè recedatur, donec & ipsa decisio & decidendi ratio perfectè constiterint. Quòd si fortassè negligentius, & incognita causa pertransieris, nihil omnino aliud te fecisse fatendum est, quàm oleum & operam perdidisse: utq; exemplis agamus:

b *L. transigere. C. de trans. actio.*

Quid scire proderit (cùm de omni capitali crimine licitè transigatur) de solo adulterio transigi non posset? ^b nisi & huius diffinitionis causam intellexerimus.

Quid actus uiuentium suspendi posse, non ultimas uoluntates. l. si. commu. prædio.

A diffinitiuâ sententia licitum appellare, non ab interlocutoria. l. ij. C. quo. appel. non reci. l. 2. de appella. non recipi.

Actioni reali longo tempore præscribi, non personali. l. neq; mutui. C. quib. non obi. long. tempore præscrip. l. aduersus. C. de neg. gest.

Aduersus doli exceptionem. de dolo nō replicari. l. apud. §. quæsitum. de do. excep.

Ad factum neminem præcisè obligari, secus ad dationem. l.

dationem. l. stipulationes non diuiduntur. uer= si. Celsus. de stipulatio.

Alienū factū promitti nō posse. l. stipulatio ista habere. in prin. de stipulat. l. sicut. de fideius.

Alienæ rei uenditionem permitti non obligatio= nem. l. rem alienam. de cōtrahen. emptio.

Annalia ad agendum perpetua esse ad excipien= dum. l. pure. §. si. de doli exceptio.

Beneficia latè, priuilegia strictè interpretari. l. si. de constitu. princip. iunc. l. si quando. C. de inof. testa. l. quòd uerò contra. de legi. l. ij. C. de noxali.

Bonæ fidei defectu ususcaptionem non interrūpi, secus possessionis. l. naturaliter. §. l. si is qui pro emptore. §. si quis bona fide. de ususca. l. uni. §. illo proculdubio. C. de ususcaptioni. transfor.

Causas meri, & misti imperij delegari non posse. l. ij. C. de peda. iud.

Ciuili possessioni ususcaptionem contingere, non naturali. l. i. §. per seruum. de acqui. pos. doc. in. l. iij. §. ex contrario. eo. titu.

Contra depositum compensationem non admitti. l. pen. C. depo. l. si. C. de compensa.

Contra delictum commissionis restitutionem non concedi, secus omissionis. l. i. §. l. fin. C. si aduer. delic.

Contractum dolosum ipso iure nullum esse, se=

b 4 cus

Scito

80

8

cus meticulosum. l. & eleganter. in princ.
de dona. iunc. l. metum. §. sed quòd prator.
quòd met. causa.

Conditione expressa transmissionem impediri
sed non tacita. l. uni. §. sin autem sub condi-
tione. C. de cadu. tol. iunc. l. conditiones de
condi. & demon.

Delegatum ab alio, quàm à principe, subdele-
gare non posse. l. à iudice. C. de iudicijs.

Debitorem ex causa lucratiua de euictione non
teneri. l. ad res donatas. C. de euictio.

De specie ad quantitatem non admitti compen-
sationem. l. si conuenerit. de condi. inde.

§ Dere aliena licitum esse testari, sed non paci-
sci. l. fin. in fin. C. de pact. iunc. §. non solum
insti. de lega. & §. sed si aliena. eod. titu.

Duas causas lucratiuas circa idem non concur-
rere. l. meuius. §. duobus de lega. 11.

Duo remedia extraordinaria nunquàm simul cu-
mulari. l. cum filiusfamil. si cert. peta. Bart.
in. l. in prouinciali. de no. oper. nuncia.

Ex primo decreto rei dominium non transfer-
ri. l. si finita. §. iulianus. de dam. infect.

Ex pacto nudo actionem non competere. l. iuris-
gentium. §. sed cum nulla. de pact.

Ex temporis diuturnitate solum mandatum non
presumi. Bal in. l. 1. C. de reb. alie. Alex. cõsi.
1. uol. 1111. Ias. tamen contra per. l. si filius. C.
de pet.

de peti. heredi.

Ex impossibili conditione contractū uitiari, sed
non ultimam uoluntatem. l. non solū. de actio.
et obliga. iunc. l. i. de conditio. insti.

Exceptiones dilatorias post litem contestatam nō
opponi, nec ante litem peremptorias. l. ita de
mum. C. de procurato. l. peremptorias. C. sen.
rescin. non posse. } *Sato*

Ex solo titulo inter uiuos dominium non transfer
ri, secus in ultima uoluntate. l. penul. C. de rei
uendica. iunc. l. à Titio. de furt.

Falsa causa dispositionem uitiari, nō falsa demon
stratione. l. final. de here. insti. iunc. l. falsa. de
conditio. et demonstra.

Faciliū directa uerba obligari, quā e contra. l.
coheredi. §. cum filia de uulga. iunc. l. Sceuo
la. ad trebel.

Filiū familiās cōsentiente patre posse donare sed
non testari. l. tam his. §. i. de donat. cau. mor.

Fideicommissum tacitè induci posse, nō directam
institutionem. l. deniq. §. interdum. de pecul.
lega. iunc. l. hereditas. de here. insti.

Filios primi gradus sub potestatiua tantum condi
tione instituendos, non etiam nepotes. l. suus
quoq. et. l. sed et si. §. i. de here. insti.

Fœminæ Testimonium in criminalibus et con
tractibus admitti, secus in testamētis. l. ex eo.
de test. et. l. qui testamēto. §. mulier. de testa.

B § Fawo

Fauorem causæ, reorum fauori præualere. c. ex li-
teris. de probatio. c. si. de re iud. l. inter. ff. eo.
Furem manifestum plus puniri, quàm raptorē. §.
quadrupli. insti. de actio.

Ficum & oleam longiori interuallo, quàm cate-
ras arbores feri debere. l. fina. fini. regundo.

Generis debitorem dominiū transferre teneri. l. i.
in prim. de re. permuta. l. q. res. in prim. de sol.

Generis debitorem casu fortuito non liberari. l.
incendium. C. si cert. peta.

Generalis sermone personā loquentis non cōpre-
hendi. l. inquisitio. C. de solu.

Hæreditatis aditionem sub conditione fieri non
posse. l. actus legitimi. de reg. iu. l. eum qui. §.
fin. de acqui. hæredita.

Hæreditatem codicillis nec dari, nec adimi posse.
l. scæuola ad trebellia.

Hæredem scriptum à fideicommissario, sed non à
legatarijs adire compelli. l. si quis omissa. si
quis omis. cau. test.

In maleficijs fideiussorem non admitti. l. si à reo.
§. fin. de fideiusso.

In contractibus ius accrescendi locum non habere.
l. si mihi & Titio. de stipula.

In pignore pratorio prioritatem temporis non at-
tendi. l. si finita. §. si plures. de dam. infect. l. is
cui. §. qui prior. ut in pos legato.

In falcidiam, quod iure tantum hæreditario capi-
tur.

tur, imputari: in Trebellianicam, quicquid iudicio testatoris acquiritur. l. in quartam. ad l. falcid. } *videet scito*

In personis & temporibus extensionem non concedi. l. commodissime. de lib. & posthu.

In uasis uitiosis ignorantiam non probari. l. sed ad des. §. i. loca.

In rebus coloni tacitam hypothecam non induci. l. iiii. in quib. cau. pig. uel hypo. taci. contrahat.

Libellum obscurum pro libellante interpretari, probationem uero dubiam in probantem re- torqueri. l. si quis intentione. de iud. c. in praesentia. extra. de probatio.

Liberos in conditione positos uocatos non cense- ri. l. lucius. in fi. iunc. glo. de here. insti.

Libero arbitrio non praescribi. l. i. §. ad hac. iunc. glo. in uerbo. pro socio. C. de anna. excep.

Litis contestatione iura temporalia perpetuari. l. nam postea. §. si is qui. de iureiud. l. fi. in fin. de fideius. tuto.

Mandatum de casu ad casum non extendi. c. su- sceptum. de rescrip. in v. i. } *scito*

Manumisso inter uiuos peculium accedere, non in ultima uoluntate. l. uni. C. de pecul. eius qui li- berta. meru.

Morte grauati fideicommissum non extinguere. l. cum ita. §. i. de lega. i. i.

Moram

Moram ultimam non primam obseruari. l. semel mora. solu. matri. l. si seruum. §. sequitur. de stipulatio. l. illud. de peri. rei uendi.

Nomina propria uiriles inducere partes, Appellatiua uero hæreditarias. l. turpia. §. fi. et. l. si heredes. de lega. 1.

nota Nominis proprii errore dispositionem nõ uitiari secus appellatiui. l. si quis in fundi uocabulo. de lega. 1.

Nudā alienationis prohibitionem non ualere. l. lucius titius. de lega. 1. l. filius fa. §. diui. titius. de lega. 1.

Nunciatione uerbali possessionem amitti, non reali. l. de pupillo. §. meminisse. de no. ope. nūcia.

Omnem seruitutem (dempto usufructu) indiuiduam esse. l. 1. §. si usumfructum. ad. l. falci.

Ordinarium suspectum omnino recusari nõ posse, sed adiuncti integritate suppleri. auc. si uero contigerit. C. de iudi.

Pactum legis cōmissoria in pignoribus reprobari. l. 1. C. de pigno. actio.

Pactum de futura successione nullius esse momenti. l. pactū qd' dotali. et. l. hæreditas. C. de pac.

Post litem contestatam reconuentionem non admitti. c. 1. de mutu. petitio.

Pœnales actiones ad hæredem non transire. l. hæc actio. de ser. corrup.

Per liberam personam obligationem alteri non queri

quari. l. si ita stipulatus. §. Chrisogonus. de stipulatio.

Prælegata in uulgarem substitutionem non uenire. l. sextiliam de lega. 1. 11. l. miles. §. 1. de lega. 11.

Pro ciuili tantum debito non accedere constitutum. l. 111. de consti. pecu.

Pro re modica furti actionem dari, sed non doli. l. qui saccum. de furt. iunc. l. si oleum. in fin. de dolo.

Pupillum exheredatum in legato grauari posse, sed non eius substitutum. l. ab exheredati. de lega. 1. l. penul. C. de lega.

Quamlibet causam uel iniustam à dolo excusare, l. igitur. §. & generaliter. de libe. cau.

Quod transmitti non potest, id nec cedi posse. l. ex pluribus. de admi. tuto.

Querelam etiam non præparatã ad liberos transmitti. l. si quis filium. C. de inof. test.

Reciprocus actus communibus regulis non includi. l. quod autem. §. si uir. de dona. inter uir. et uxo. l. de fideicommissio. C. de transac.

Rem suam neminem nisi à fure condicere posse. l. si. in si. usufru. quemad. ca.

Res fiscales usucapi non posse. l. 11. C. commu. de usucapio.

Reum non actori, sed actorem reo edere teneri. l. si. C. de eden.

Reos

Scito

facito sic

Reos de alieno crimine, uel conscientia non interrogandos. l. fin. in. fi. C. de accusatio.

Remediorum cumulationem prohiberi, non exceptionum. l. plura. de actio. & obligatio. iunc. l. is qui. & l. nemo. de exceptio.

Seruitutis ius pro parte nō acquiri. l. plautius. §. fi. ad. l. falcid.

Solennitatem internam facile præsumi non externam. l. sciendum. de stipulatio.

Semiplenam probationem cōtrā uerisimile nil ualere. l. 1. C. qui & aduer. quos.

Speciei periculum ad creditorem pertinere, generis uerò ad debitorem. l. non amplius. §. 1. de lega. 1. iunc. l. incendium. C. si cert. peta.

Super iudicato transactionem non ualere. l. si causa. C. de transac.

Super futuris alimentis transactionem non permitti. l. de alimentis. C. de transac. l. cu. hy. ff. eod. tit.

Sui hæredis existentiam nunquàm ad alienum cōmodum operari. l. 1. in fi. ut in poss. legato.

Substitutionem translatiuam directò fieri nō posse. §. fi. insti. de pupil.

Testes singulares etiam mille, nil probare. l. ob carmen. de test. c. bonæ. el. 1. de electio.

Testes falcificantem causæ periculum non subire, secus acta corrumpentem. l. in fraudem. §. quoties. ubi glos. & Bar. de in. fisci.

Tutorē

Tutorem habenti, tutorem dari non posse, curatorem uerò curatorī facile adiūgi. l. uentri. in fi. de tuto. & curato. §. interdum insti. de curato. l. idem. de testamen. tute.

Tutoris interuentu, non excludi beneficium restitutionis. l. 11. C. si tut. uel curat.

Vbi agitur de damno, errorem iuris non nocere. l. iuris. la. 11. de iu. & fac. igno.

Voluntaria alienatione, non etiam necessaria legatum reuocari. l. rem legatam. de adimen. lega.

Vitium personale non singularem, sed uniuersalem afficere successorē. l. cūm hāres. & l. an uitium. de diuer. & tempo. præscrip.

Vltimam dispositionem & primum contractum præualere. l. 1111. de adi. lega. iunc. l. 1111. C. qui potio. in pigno. habe.

Vxorem à marito posse de adulterio accusari, nō econtra. l. 1. C. de adulte.

Quid, inquam, prodesset huiusmodi, & alias prope infinitas iurisconsultorum definitiones simplici tantum ac nuda lectione didicisse, earum uerò causas ac rationes penitus ignorare? Nempe isthæc mihi scientia (ut ingenuè fatear) non modò insipida, sed inutilis omnino uidetur. Neq; enim ueram hoc pacto scientiam, uniuersalemq; adipisci-
scimus, neq; arte uel ingenio, nostra studia exerce-
mus, sed immortalī quodam labore aliquot indi-
uiduorum (quæ infinita sunt) opiniones contrahi-
mus:

mus: eaq; duntaxat scire probamus, quæ assidua
lectione congesta memoriæ commendamus. Ve-
rùm nec ea scimus, cùm causas & rationes igno-
ramus. Quonam pacto quis eorum ueritatem aut
falsitatem discernet, quomodò de illis cum aduer-
sario contendet, quæ nullo argumento subtertere,
nulla ueritate didicit comprobare? Quid aliud
agit, quàm ὅνος πρὸς τὴν λύσιν? Planè si sic
ineunda forèt legalis disciplinæ studia, ut circa de-
cisionū atq; indiuiduorum cumulos dūtaxat uer-
saremur, uix ad eorū consumationē uita hominis
uel longissimā superesset: per causas uerò & ra-
tiones artem ingeniosè colligentibus breue lustrū

a. S. quibus si
benc in pe.
digestorum.

cum Iustiniano sufficere arbitramur. ^a Particula
rium rerum cognitio suos limites non egreditur,
sed tantum præstat scientiæ, quantum experien-
tia comprobauit. Notitia uerò per artem, ex uni-
uersalibus causis & rationibus contracta, in infi-
nitum protenditur, omniaq; inferiora sui genera-
litate compræhendit. Proindè qui unius legis so-
lam decisionem intellexerit, unam tantum facti spe-
ciem definire nouit: qui uerò decidēdi quoq; ratio-
nē collegerit, innumeros casus & infinita propè
indiuidua eadem ratione concludet. Causas intel-
ligentibus librorum multitudine opus nō est: quic-
quid enim à doctores in tāta uoluminum copia
fusiùs traditum est, suo ipsi ingenio facilè excogi-
tabunt, concurrent cum Bartolo, Baldo, Paulo,

Immo

Immola, Aretino, & cæteris scriptoribus: licet eorum commenta nō uiderint, quod sanè multis contigisse nobis compertum est. O diuinam causarum scientiam, quàm irrefragabilem methodum geris. Exurgite iuuenes scientiæ cupidi, uestram exitentur ingenia, non ultra in nudis decisionibus torpescant, nō quid sit intelligere sufficiat, sed cur sit, diligentius inquiratur. Nec aliter Iulianum, Scaeuolam, Papinianum cæterosq; iuris prudentes docuisse, aut sensisse putetis. Ego uerò ut mea aliquando opera ingenij fructum referatis, tractatum de causis definitionum uobis prope diem curabo, ut planè intelligatis nullam omnino artem uel disciplinam, sine euentibus causis & rationibus introductam, maxime uerò civilem, quā non ab autoritate sola (ut nonnulli temerè existimarunt) sed à ueris & solidis principijs deductam facile ostendemus: eosq; miserrimi ingenij esse, qui ad. l. non omnium^a (quam
 minimè intelligūt) causarum
 & rationum inscitiam referre plerunq; consueuerunt.

a de legi.

c

32 MATTHAEI GRIBALDI
PER RATIONES
DVBITANDI ET DECIDENDi legum sensa elicienda.

CAPVT QVINTVM.

VAMQVAM PRIORI capite de causis & rationibus inuestigandis abundè satis tractatum uidetur, attamen ad perfectà legum intelligentiã sufficere haud quaquàm puta-

mus solam decidendi rationem percepisse, nisi & dubitatiõis quoq; causam intellexerimus. Omnis

a L. q. labeo. de carbon. edict. l. j. ad municipa. l. acille. C. de furtis. enim lex in casu dubio statuenda est, ^a alioqui peraridiculum foret, si de re penitus manifesta atq; indubitata ferretur. Planè quis tam supinus & cõmunis sensus expers, ut quæsiturus sit, an mortuo alimenta debeantur? An ingenuo ac sagaci patri-familiàs liceat societate coire, mandatum ue suscipere? An liceat impunè delinquere? & id genus innumera, de quibus si Iubentiũ Celsum Labeo aliquis interrogaret, statim audiret, aut non intelligo quid sit, de quo me consulis, aut ualde

b L. domitius labeo. de testamẽ. stulta est cõsultatio tua. ^b Plus enim quàm ridiculum est dubitare, an mortuo alimenta debeantur, uel

uel delicta impunè cōmittantur. Domitianaē utiq;
sunt huiusmodi quæstiones. Quocirca studioso
iuueni primus erit labor, legis dubitationē diligē
ter inuestigare, ut causā intelligat, quæ uel cōsul
torē, uel cōsultū in ea re perplexū reddebat: quæ
causa tāti æstimatur, ut sine illa nō modo leges (ut
Baldus uoluit^a) intelligi perfectè possint, sed et
in multiplici uarioq; sensu ille præualeat, quem
maioris dubitationis ratio commendarit. Fieri
etenim potest, ut una lex ob sui gñalitātē uarios
recipiat intellectus: quorū tñ potissimus habetur
q maioris dubitationis ansam tollere uideatur.^b
Perq̃sita autē dubitatiōis causa, et iā bona legis
parte intellecta, tūc causam definitionis, seu rō
nem (ut uocant) decidendi facilius assequemur.
Hæc uerò totius legis radix est, hæc omnē contro
uersiam sopit, per hanc ueritas elucescit, legisla
tor comprobatur, legentis desiderium expletur,
inuenta causa animus cōquiescit, causæ cognitio
perfecta scientia est. Sed ut res exemplo liqueat,
sume acutissimi Papiniani responsum.

Verbis ciuilibus substitutio
nem post decimūquartū ætatis
annū frustra fieri conuenit. &c.

In hoc responso dubium faciebat illa iuris re
gula: mentem testatoris obseruandam esse, etiam
uerborū proprietate reiecta.^c Pròinde nō omni

c

2

no inu

In. l. si tuto
res. C. de cō
pensatio.

Abb. in. c.
cū. i iure pe
ritus. in pri
mo nota. de
electio.

Dec. in. l. q
ties. idē ser
mo. in fi. de
regu. iur.

Ad. l. uer
bis. de uul
ga.

L. titia. § lu
tius. de leg.
ij. l. iij. C. de
libe. p̄terito

- no inutilem fore substitutionem (licet uerborum
directorum proprietates refragetur) quæ saltem
in uim fideicommissi ualere possit.^a Verum dubie
tationem postea tollit potior causa definitionis
alijs regulæ inherens, in re dubia à uerborum pro
prietate minimè recedendum.^b Tunc enim men
tem disponentis reiectis uerbis abseruādam, cum
de illa liquide constaret, in proposita uero specie
de mente testatoris non liquere, uoluerit ne sub
stitutum directo uel ex fideicommisso succedere,
quæ mentis obscuritas uerborum proprietati faci
lè cedit. Occurrit aliud eiusdè Papimiani exēplū.
- ^a L. Sceuola
ad trebellia.
- ^b L. non ali
ter. de lega.
iii. l. j. §. si is
qui nauē. de
exercito. a/
ctio.

Ad. l. cum
auus. de
cōdi. et
demonstra.

Cum auus (inquit) filium, ac
nepotē ex altero filio heredes in
stituiisset, à nepote petijt, ut si in
tra annum trigessimū more
retur, hæreditatem patruo suo
restitueret: nepos relictis libe
ris, intra ætatem supradictā uita
decessit, fideicommissi cōditio
nem coniectura pietatis respon
di, defecisse: quod minus scriptū
quàm dictū fuerat, inueniretur.

O' diuinum ingenium. o' iudicium irreprehen
sibile.

sibile. Quem tibi (Papiniane excellentissime) hominum conferemus? Quis mortalium in tam uiridi etate ad sapientiae, fortitudinis, prudentiae, temperantiae, equitatis, ac iustitiae tuae gradum peruenit? Quis te unquam dicendi grauitate, iuris peritia, ingenij acrimonia superauit, uel equauit? Ex te omnes clarissimi iuriscōsulti (uelut Græci quōdā procures ex equo Palladio) prodire. Tuae celsitudinis iubar Cæsares omnes attestatur, quum nomen tuum nunquam sine maximo honoris titulo, ac solenni praefatione delibant. ^a Te bonorum Imperatorum perpetuum moderatorem, te patrem patriae non immerito appellatum, in septimo aetatis tuae lustro nephandissimi Bassiani immanitas obtruncavit. Quantus fuisses, si ad Iaboleni aut Pomponij caniciem peruenisses? ^b Sortem tuam deflet posteritas, immo suam iacturam dolet, perfidissimi Tyranni facinus detestatur. Te unum (Papiniane) omnes iuris studiosi uirtutum patrem exosculetur, te unum probitatis et doctrinae speculum contemplantur, ad tui imaginem ingenia, ac studia omnium excitantur. Sed ut iam à diuerticulo redeamus, in eo elegantissimo Papiniani responsō dubium faciebat iuris regula. Quicquid sub conditione relictum est, impleta conditione deberi. ^c Cum igitur nepoti intra annum trigesimum decedenti patruus substitutus fuisset, isque nepos intra eam aetatem decessisset, proculdubio

Papi. encomium.

^a L. cū acutissimi. & l. cū uirū. C. de fideic. l. iij. C. de acqui. pos. l. gñali, ter. §. cum autē. C. de insti. & sub. & in §. ter. tij. in proe. digestorū.

^b L. apud Iulianū. de si. deicōmissa. liberta.

^c L. vni. §. fin autē. aliqd sub cōditione. C. de ca. du. tollē. l. si quis i testā. de cōd. insti.

c 3 heredi

hereditatē patruo deberi quisq; facile existimasset. Verū alia nobilior definiendi ratio diuinum Papiniani ingenium excitauit, quod non sub unica tantū conditione quæ euenit, at sub alia quoq; conditione quæ deffecit, substitutio facta uideretur. Nec obesse quod ea cōditio in testamēto scripta nō esset. si quidem tanta esset paternæ pietatē

- ^a L. isti. qdē. ^{in fl. q met. cau.} tis in propriam sobolem coniectura, ^a ut non iudicio testatoris neglecta, sed potius tabellionis errore omīssa crederetur. ^b Tūc enim relictū sub cōditione deberi, quoties omnis cōditio uel expressa uel tacitē subintellecta euenisset: ^c in proposita uerō quæstione ex duabus conditionibus adiectis alteram defecisse. His planē medijs iurisperitorum responsa diligenter examinantur, uera legū sensa perfectē eliciuntur, hinc non ex uerbis, sed ex mente (ut Celsus^d monuit) certissima scientia comparatur. Porro lex una per huiusmodi causas probē intellecta, ad mille legum intelligentiā adiutum q̄ facillimum præbet. Hunc disputandi morē à maioribus nostris plerumq; obseruatū comperiet, qui eorum digesta percurreret, præsertim Iulij Pauli, q̄ præmissis dubitandi rationibus quæstiōes
- ^e L. æmilius. ^{de mino. l. nescennius. de neg. ge. l. lycinius q̄b. ad libert. p. cla. nō licet} ut plurimum definire solebat. ^c Prōinde, ornatissimi iuuenes, hunc uobis studijsq; uestris ordinem præscribite, ut nullam legem prætereatis, donec præcognitis, tum dubitandi, tum decidendi rationibus, uerissimum sensum perceperitis: ita fiet, ut
- non

non solum perfectam iuris scientiam exiguo labore comparetis, uerum in ipso quoque labore uoluptatem penè incredibililem sentiatis.

PER CONTRARIA

ET OPPOSITIONES VERITATEM

melius inueniri.

CAP.

VI.

REQVENS est Baldo adagium, ^a ferro aperire uiam, qui per contraria transit: nimirum cognoscenti, quanta ad eruendam ueritatem facilitas utilitasque ex contrariis col-

^a In. l. precibus. C. de impube.

ligatur. Enim uerò opposita (ut philosophus inquit) facta collatione clarescunt: ^b sic ueram cuiusque rei definitionem tutius assequemur, si omnia quæ oppositum suadere uideantur, in medium attulerimus: quibus subtili ingenio dilutis, ueritas ipsa certius apparebit. Nāque dubitatorum solutio (secundū Philosophū) ueritatis est inquisitio. ^c Locus hic præcedenti tractatui de causis dubitandi, ita cohæret, ut eiusdem penè rationis esse uideatur. Verum longè diuersus inuenietur, si eius origo et efficacia cognoscantur. Nè per ratio du-

^b Aristot. iij. Rhetoricorū.

^c Aristot. iij. metaphy.

c 4

tio du

- tio dubitādi ex qualibet generali regula (quæ uel parum ad rē facere uideatur) suscipi potest.^a Leuior enim esse debet dubitationis causa, cum à genere sumatur, quàm difficultas ex opposita specie suscitata. Contraria uerò in eadem, uel omnino simili specie annotari palàm est.^b Vnde maiorem ad oppugnandum uim habent, & nisi subtili interpretatione per minimas facti differentias tollerentur, omnem iuris definitionem facile impugnant.^c Quòd, ut clarius fiat, non absre fuerit exemplis ostendere. Extat responsum Papinianum, compendiosam substitutionem à milite factā, post pubertatem & aditam hereditatem, directo ualere. Dubitādi ratio ex generali regula suscipitur: nullam directam substitutionem ultrà pubertatem, & aditam hereditatem protendi.^d Verum hanc rationem facile euitabit, qui regulam non in militibus, sed in paganis tantum procedere didicerit. Solis etenim militibus, non etiam paganis, translatiuam substitutionem directo facere, ex priuilegio concessum est.^e Contrarium uerò ex alio Cæsarium responso in eadem specie colligitur: ubi Diui. C. C. Compendiosam à milite factam post pubertatem non directo quidem, sed fideicommissi iure ualere responderunt. Quæ sanè difficultas, cum in eadē specie contingat, nisi ex aliqua facti uarietate tolleretur, utiq; Cæsares Papiniano contradixisse uiderentur. Proinde
- a** L. pen. uer. sic. occurrebat. de cast. pecu. glo. in l. eunuchis. C. qui testa. face. pos. l. iij. §. si na. si cui plusq; p. l. falcidi.
- b** Arist. in lib. prio. cap. de posicio.
- c** L. ij. §. contrariū. C. de uete. iu. enu.
- d** L. uerbis. de uulga. §. si. inst. de pupilla.
- e** L. quærebat. de mili. testa.
- f** In. l. precibus. C. de impube.

de nonnulli^a uerborū differentiam notant, quòd^a ut Bartol.
hic communibus, ibi directis uerbis testator sub
stituit: quem nos, ut uerissimum sensum, in repeti
tionibus nostris amplexi sumus, & nouis ratio=
bus comprobauimus. Alij^b quod hic suberat ma^b ut accursi⁹.
ter impuberis, ibi nequaquam. Alij, ^c quod hic^c ut Baldus.
iure cōmuni, ibi speciali testari uoluit. Alij^d ali=^d ut Castilio,
ter pro ingenio quisq; suo. In contrarijs igitur in
terpretum nerui laborant, Doctorum sudant in=
genia, uarij^q uaria diuinare coguntur, quæ tamē
ubi semel fuerint rectē conciliata, solidam perse=
ctamq; scientiam ueritatis inducunt. ^e Acce=^e Aristo. 3. me
dat aliud Pauli responsum. Possessionem (inquit
Paulus) solo animo amitti posse, licet sine corpo=^{Ad. l. 3. §. in}
re acquiri non possit. Ideò & si maximē in fun=^{amittēda. de}
do sis, animum uero possidendi non habeas, sta=^{acqui. poss.}
tim te amittere possessionem: quod & Vlpianus
& Cæsares confirmarunt. ^f Dubitandi ratio ex^f in. l. si quis.
generaliregula colligi potest. Omnes res, per quē
modum contractæ sunt, per contrariū dissolui. ^g
Verū ea ratio facile euitabitur, si regulā in his,
quæ ab unius tantum uoluntate dependēt, locum
non habere intelligamus ^h. Contrarium uerò & ^h l. nostrā. C.
quidem difficillimū ex alio eiusdem Pauli respō=^{de testamē.}
so ⁱ in eadem specie suscitatur, ubi manifestē in=ⁱ in. l. quem,
quit, nullā possessionem solo animo amitti posse,
quemadmodum solo animo acquiri non potest.
Quanquā corruptam omnino legē semper exi=
stimauit

stimauimus, quæ alteri eiusdem iurisconsulti re-
 a d. §. in amit/ sponso ex diametro repugnaret: ut nostris in pa-
 tendæ. radoxis latissimè comprobauimus^a: idq; ita esse,
 b Vbi ostendi mus deesse uel ex eo facile constat, quòd nulla distinctione
 negatiuā & contrariū illud conciliari potest, nisi ridiculis do-
 est mod^o lo- etorum ineptijs subscribamus: præsertim cuiusdā
 quendi fre- (ut dicūt) licētiati, cuius nomen modestè reticeo,
 quens apud iurīconsultos. l. non qui sine corpore possessionem amitti non posse
 quemadmo- dum de iu- ideo contendebat, quòd semper animus esset in
 di. l. i. §. nec corpore. Sed, ut ad institutum reuertamur, hunc
 enim de ac- progrediendi morem per cōtraria & oppositio-
 qui. poss. nes, antiqui legum interpretes diligenter observa-
 Ridicula. runt: eaq; ratione illorum glossemata maximè
 solutio. commendantur quòd ἐπὶ τῶν πλείστων opponen-
 do procedant. Quos etiā secuti sunt Dynus, Ci-
 nus, Bartolus, Baldus, Salicetus & alij complu-
 res: ut iam apud omnes in confessō sit, nullam ad
 aperiendas leges methodū breuiorem utilioremq;
 inueniri, quàm per contraria & oppositiones di-
 scutere ueritatem. Hunc igitur (studiosi iuuenes)
 morem uobis imitandum proponimus, ut cū le-
 gem aliquam per causas dubitandi & decidendi
 trutinaueritis, statim ad glossemata uos confera-
 tis, contraria & oppositiones suscitatas diligen-
 ter inspecturi: nec eas tantū, quæ in proposita
 lege mouebuntur, uerū etiam quas in legibus re-
 latis interpretes cumulauerint. Omnes enim ad
 unum finem conspirant, & ad principalem locū
 utili

utiliter referuntur: atq; ita per omnia glossemata
 successivè transeundum est, donec ultra nihil inue-
 niatur. Nec enim facile putandum est, iuris inter-
 pretes aliquid ignorasse, qui omne vitæ tempus
 in solis legibus consumpsere, quum nulla adhuc
 glossemata, uel doctorum commentaria prosta-
 rent, quibus ob singularem doctrinam & erudi-
 tionem leges interpretari, ex priuilegio conces-
 sum fuit. Hic autem studendi modus omnes alios
 superat. Hoc est (iuuenes acutissimi) supremum il-
 lud & archanum mysterium, quod præceptores
 disciplinis non aperiunt, ut semper aliquid am-
 plius (secundum Iustinianum habere uideantur.^a
 Me autem (testis est Deus) charitas nihil retinere
 permittit. Vellem profectò quicquid mihi uel in-
 genij est, uel doctrinæ (& si per exiguum est) pri-
 mo congressu in pios probosq; auditores transcri-
 bere. Is tandem boni præceptoris est fructus, ea
 felicitas, operam suam in bene merentibus disci-
 pulis rectè collocasse. Delectat labor agricolam,
 cum uidet agros de semente feliciter respondere.
 Sed ut iter cœptum relegamus, cum uobis (dile-
 cti iuuenes) omnia per interpretes contraria, op-
 positionesq; abundè constiterint, de conciliatione
 cogitandum erit: conciliationes autem uel ab eis-
 dē, uel à Bartolo (si illi desint) mutuò accipietis.
 Quòd si nec interpretum, nec Bartoli iudicium
 placebit, uestro ipsi ingenio facti uarietates, &
 ratio

^a S. in tertio.
 in proe. di-
 gestorum.

rationum differētiās subtilius excogitabitis. Quā
methodum, si diligenter seruaueritis, non modò
præsentaneam utilitatem, sed & immortalem uo-
bis gloriam apud omnes comparabitis.

REGVLARVM

VSVM QVAM MAXI-

me necessarium esse.

CAPVT

VII.

V^m LEGES ET PRV-
dentum responsa, ob eo-
rum numerositatem non-
nunquàm etiam prolixi-
tatem, non facile possint
memoria retineri (ple-
rumq; enim uniuersam fa-

a Vt in l. qui et si speciem uel longissimam^a narrât, cuius reten-
tio ingenium magis fatigat quàm erudit) maiori-
bus nostris uisum est ex toto legum contextu re-
gulas quàm breuissimas colligere, quales habentur
in titulo regularum iuris, & latissimè in no-
stro tractatu, quem axiomata iuris inscripsimus,
quæ nihil sanè aliud sunt quàm breues & compè-
diosæ sententiæ ex peruagatis definitionibus per-
strictæ, quò & minori labore discantur, & fa-
cilis

cilius diutiusq; memoria teneantur. Iurisconsul-
 ti regulas, Doctores summas, Dialetici theses seu
 positiones, Medici, Aphorismos, aliq epitomas,
 nonnulli enuntiata siue axiomata uocant. Quā-
 uis subtilius inuestigantes prædictas uoces nōni-
 hil inter se distare putarint: nos uerò huiusmodi
 subtilitates non moramur, cū tenues uerborum
 differentias leges nostræ reiiciant, ^a & nuda uo-
 cum disputatio solis pertinacibus relinquatur. ^b
 Harum uerò regularum seu axiomatū usus quā-
 necessarius sit ex multis facile constat. Primum
 quòd ingenium sui breuitate delectant, ^c memo-
 riam non onerant, ad scientiā celerius perducunt,
 cæterum linguā quā maximè erudiunt. Nanq;
 per regulas & elegantes formulas longè clarius,
 ac pròptius mētis conceptū explicamus, idq; ue-
 rissimum esse quotidiana experientia edocemur.
 Iam qui huiusmodi regulas non callent, per inuti-
 les uerborum circuitus, & inextricabiles perys-
 sologias uagari circà ea coguntur, quæ duobus
 uerbis commodissimè exprimi possent. Planè ex
 regulis componimus syllogismos, perfectissimum
 disputandi genus, ^d quo nullum ad ueritatē eruen-
 dam, ad detegendam falsitatem aptius aut propin-
 quius inuenitur. Etenim propositis duabus regu-
 lis, necessariò concluditur quicquid probatū uo-
 lumus. Hunc morem asseruisse maiores nostros
 comperiet, quicunq; Dyni, Cini, Oldradi, Signo-
 rolli,

^a L. quoniam
 indignū. C.
 de testa. l. ij.
 C. cōmu. de
 lega. l. licet
 inter. de uer-
 bo. sig.

^b L. ij. de cō-
 sti. pec. glos.
 in rubr. in
 fortia.

^c Glos. in l. j.
 q. met. cau.
 l. j. de re. iu.

^d Aris. j. prio.

Io. andrea. rolli, Bartoli, Baldi, & aliorum compluriū commentaria diligēter euoluerit: quod ut manifestius

- a **L. prætor. §. iulia. de colla. bono.** fiat, ^a unicum subiiciemus exemplum. Si probare contendam, re tantum & uerbis tantum coniunctos pari iure concurrere, quàm absonum fuerit per ambiguas legum inductiones, quæ in uarios
- b **Vt per. l. si qs hæredes. de hæ. inst. & l. meuius. de lega. ij.** sensus distrahi possunt, ^b siuè per ineptas similitudines, disputandi ordine prætermisso, niti illud persuadere? Quod duabus tantū regulis lōge explicatius cōcludetur: in hunc fere modum. Ius accrescendi ex præsumpta uolūtate dependet^c, sed uoluntas non minus re quàm uerbis ostenditur: d
- e **L. si titio. §. iulianus. de legat. ij. & l. vni. §. vbi autem. C. de cad. tol.** ergo re tantum, & uerbis tantum coniuncti pariter admittuntur. Vel sic, paritas uinculi, paritatem iuris inducit^e: sed re tantum, & uerbis tantum coniuncti, pari uinculo nituntur: f ergo pari iure concurrere debent: & sic de singulis. Hunc disputandi modum omnium, tum facillimum, tum elegantissimum, studiosi iuuenes assequētur, si ex legibus positiones, seu regulas colligere studeant,
- f **L. re cōiū. cii. de leg. iij.** ex quibus breues syllogismos cōponāt. Quod quidem argumenti genus, ita ad ueritatis cognitionem necessarium uidetur, ut sine eo, nec scholasticus proficere, nec Doctōr iura interpretari, nec aduocatus causam defendere, nec iudex controversias definire rectè posse existimentur. Quomodo autem ex legibus regulæ colligantur, sequenti capite ostendemus.

DE RAT. STVD. LIB. I. 47
REGVLAS TVM EX
VERBIS, TVM EX MENTE

legum colligendas.

CAPVT VIII.

ANTA est praesentis tractatus utilitas, ut legum professoribus ad summum eruditionis gradum consequendum sola sufficere uideatur. Tota enim ab ingenij uiribus dependet, tota in subtilitate uersatur: hic studiosus iuuenis & mentis acumen, & ingenij sui perspicacitiam facile probat. Nec dubitandum erit, eum in legibus quam maximè profecisse, qui ex earum mente regulas, siue axiomata colligere didicerit. Regulas autem, tum ex uerbis, tum ex mente colligi planum est. Ex uerbis quidem, cum legislatoris formulam sequimur nihil ferè penitus immutantes, quales sunt omnes sub titulo de reg. iuris, quibus nihil addimus uel detrahimus, qualesue ex prudentum aut Caesarum responsis ad uerbum decerpere licet: ueluti

EX CONSTANTINO. Nihil est quod magis hominibus debeat, quam libertas supremæ uolun

uoluntatis. l. i. C. de sac. sanc. eccle.

Vitæ uilitas, legum obseruatione digna nō est. l. quæ adulterium. C. de adulte.

Ex Leone. Quæ contrā leges fiunt, pro infectis habenda sunt. l. iubemus. §. prædia. C. de sac. san. eccle.

Desideria morientium, ex arbitrio uiuentium colliguntur. l. quoniam. C. de nat. lib.

Ex Antonino Pio. Quæ ex improviso casu accidunt, fato, non noxæ imputantur. l. i. C. ad. l. cor. de sica.

Parentum necessitatibus liberos succurrere iustū est. l. i. C. de alen. lib.

Ex Vero. De sua, non de aliena cōsciētia quisq; est interrogandus. l. si. C. de accusatio.

Alienatio est omnis actus, per quem dominium transfertur. l. i. C. de fund. dota.

Ex Theodosio. Ad regimina & dignitates, non prætium, uel ambitio, sed probata uita prouehere debet. l. si. C. ad. l. iul. repetun.

de homo

§ Mēdax precator caret penitus impetratis. l. pen. C. si contra ius uel. uti. pub.

Ex Alexandro. Nihil tam propriū imperij est, quā legibus uiuere. l. iii. C. de testamen.

Quod legitimè factum est, nullam pœnam mereatur. l. grachus. C. de adul.

Ex Gordiano. Defensor propriæ salutis in nullo peccare uidetur. l. iii. C. ad. l. cor. de sica.

Resoluto

Resoluto Testamento, neq; legata, neq; fideicommissa debentur. l. cum duobus. C. de inof. test.

Ex Gratiano. Iniuriarum occasio inde nasci nō debet, unde iura nascuntur. l. meminerint. C. unde ui.

In criminalibus non oportet emendicatis uti suffragijs. l. singuli. C. de accusatio.

Ex Archadio. Ibi pœna esse debet, ubi noxia. est. l. sancimus. C. de pœn.

Necessariarum prætermisio nocet, non abundans cautela. l. testamentum. C. de testamen.

Ex Diocletiano. Volēti dolus non infertur. l. cū donationis. C. de transac.

Beneficia principum in alterius iniuriam non tribuuntur. l. nec auus. C. de emancipa. libero.

Ex zenone. Nephandorum hominum arrogantia, modis omnibus opprimi debet. l. uni. C. de priua, carce.

Ex Honorio. Eadem seueritate uoluntas scœleris, qua effectus punienda est. l. quisquis. C. ad l. iul. maiesta.

Iudici pecuniam mutuans, una cum iudice relegatur. l. quisquis. C. si cert. peta.

Ex Valentiniano. Culpa similis est tam prohibita discere, quàm docere. l. penul. C. de malefi.

Seniores propinqui minorū errores corrigere debent. l. uni. C. de emenda. propinquo.

Ex Caro. Seruis alienis libertas directo dari nō
d potest

potest. l. seruo. C. de testa. manu.

Calumniæ poena in paternæ mortis accusatione cessat. l. calumniæ. C. de calumniæ.

Ex Iustiniano. Longè grauius est æternā, q̃ temporalem offendere maiestatem. auctenti. gazaros. C. de hæreti.

Quòd omnes tangit, debet ab omnibus comprobari. l. si. in si. C. de auct. præstan.

Ex Valente. Exemplū graue est, prætextu nocentis infontem periclitari. l. si. in si. C. de his qui latro. occulta.

Principis indulgentia non infamiam, sed poenam remittit. l. si. C. de gene. ablit.

Ex Aurelio. Concessio principis habet uim decreti. l. ij. C. quando decre. opus non est.

Ex Valerio. Concordia lucro præferenda est. l. reprehendenda. C. de insti. et substitutio.

Ex Philippo. Inter filios bona patris sunt equaliter diuidenda. l. inter. C. famil. herciscun.

Ex Pertinace. Qui soluendo non est, necessariū hæredem etiā in fraudem relinquere potest. l. i. C. de necessa. ser.

Ex Frederico. Scholasticis nulla omnino iniuria fieri debet. auct. habita. C. ne si. pro patre.

Similiter ex prudentum respōsis.

Ex Papiniano. Sūma est ratio quæ pro religione facit. l. sunt psonæ. de relig. et sumpti. fu.

Deceptus nō uidetur, qui iure cōmuni usus est. l. inter

inter eos. §. cum inter. de fideius.

Ex Iuliano. Vnicuiq; contemnere licet ea, quæ pro se introducta sunt. l. si iudex. de minori. Calūniosa scriptura in iudicio vim non obtinet. l. ij. de fide instrumento.

Ex Iabolenno. Id bonorum cuiusq; esse intelligitur, quod æri alieno superest. l. non possunt. de iur. fisci.

Seruitutem recipere nisi sibi nemo potest. l. proprium. communia prædio.

Ex Scæuola. Aduentitij casus non sunt computandi. l. iulianus. qui est à quib.

Si uinco uincentem te, fortiori ratione uinco te. l. de accessionibus. de diuer. et tēpora. præscri.

Ex Marcello. Neq; seueritatis, neq; clementiæ gloria affectanda est. l. respiciendū. de poen.

Non confitetur qui exceptione utitur. l. nō utiq;. de exceptio.

Res inter alios iudicatæ, alijs non præiudicant. l. sepe. de re iudica.

Ex Labeone. Quædam habere licet, quamuis utilia non sint. l. ei fundo. de seruitu.

Nupta non uidetur quæ uirum pati non potest. l. penul. quando di. lega. ce.

Ex Neratio. In alieni facti ignorantia, tolerabilis error est. l. si. pro suo.

Nihil penes eum residere oportet ex re, in qua fidem sefellit. l. lege fundo. de. l. commissio.

vincentem te
vinco q vinco

#

3

5

Ex Caio. Potentioribus nostris pares esse non possumus. l. iij. de aliena. iudi.

Non debet quis ex alieno damno lucrari. l. itaq;. §. i. de dolo.

Ex Celso. Inciuiile est, nisi tota lege perspecta: aliquid iudicare uel respondere. l. inciuiile. de legi.

Vani timoris nulla æstimatio est. l. si quis ab alio. de re iudica.

Ex Pomponio. Patriæ & parentibus parere tenemur. l. ueluti. de iusti. & iure.

Naturalis obligatio iureiurando tollitur. l. fin. de de iureiur.

Ex Vlpiano. Graue est fidem fallere. l. i. de consti. pecu. Tuerius suum quis debet, non iniuriã committere. l. i. §. i. quod ui aut clam.

Ex Paulo. In bono & æquo plerunq; perniciosè erratur. l. si seruum. §. sequitur. de stipula.

Inuitis nobis, res nostras alius retinere nõ potest. l. si filiofamiliã. §. i. solu. matri.

Ex Martiano. Facti interpretatio, plerunq; etiã prudentissimos fallit. l. i. de iu. & fac. igno.

Qui sibi non parcit, multo minus alij parceret. l. si. de bo. eo.

Ex Aphricano. Noxa caput sequitur. l. rem mihi. comoda.

Ex duabus conditionibus disiunctiuis, sufficit alteram adimpleri. l. si ita quis. de stipulatio.

*Voluntas pro
facto reputat*

Ex Callistrato. In maleficijs uoluntas spectatur
non exitus. l. diuus. ad. l. cor. de sica.

Ex æquali conuersatione nascitur contemptio di-
gnitatis. l. obseruandum. de offi. præsid.

Ex Florentino. Vim atq; iniuriam propulsare
licitum est. l. ut uim. de iusti. & iu.

Dolus an uirtus quis in hoste requirat? l. ni-
hil. de capti.

Ex Modestino. In necessitatibus nemo liberalis
existit. l. rem legatam. de adimen. lega.

Lubricum linguæ ad poenam facilè trahi non de-
bet. l. famosi. ad. l. iul. maiesta.

Ex Claudio Triphonino. Factæ causæ, in se-
ctæ fieri non possunt. l. in bello. §. factæ. de
capti.

Flagitiosæ rei nulla est societas. l. si à reo. §. fina.
de fideiusso.

Ex Venulio Saturnino. Nemo alterius non de-
liquentis deteriore conditionem facere po-
test. l. ij. quòd ui aut clàm.

Non debent esse melioris conditionis stulti, quàm
periti. l. seruius. quod ui aut clàm.

Ex Archadio. Nō ad testium multitudinem, sed
ad synceram testimoniorū fidem respici oportet. l. ob carmen. de testi.

Probationes de domo rei sumi nō debent. l. de mi-
nore. §. tormenta. de quæstio.

Ex Arriano. Propensiores esse debemus ad libe-
randum

randum quàm ad obligandum. l. arrianus. de actio. & obligatio.

Adulteri inter milites nō sunt recipiendi. l. qui cū uno. §. adulterij. de re milita.

Ex Alpheno Varo. In coniunctis ordo nō attenditur. l. quidam testamento. de pecul. lega.

Ex Tertulliano. Non hominis fictio, sed ueritas spectanda est. l. si fortè. de castren. pecul.

Ex Hærmogene. Pœnæ sunt molliendæ potius quàm exasperandæ. l. penul. de pœn.

Contumacia litis damno coercetur. l. contumacia. de re iudica.

Ex Proculo. Furiosus nō potest desinere animo possidere. l. si is qui. de acqui. pos.

Ex Mætiano. Pœna unius alterius præmium esse non debet. l. si sequens. ad syllania.

Ex Terentio. Legi locus non est in ea hereditate quæ soluendo non est. l. si quis solidum. de hære. insti.

Ex Eburnio Valente. In factio proprio error nō præsumitur, nisi probetur. l. si hæres. §. si. ad trebel.

Ex Licinio Ruphino. Sine possessione ususcapio non procedit. l. sine. de ususcapio.

Porrò huiusmodi regulæ seu sententiæ, nullo ingenio, sed exiguo tantum labore colliguntur. Per se enim maximè patent, atq; ultrò percurrentibus offeruntur. Altera uerò pars, quæ uim

& men

et mentem legum intuetur, longè difficillior est: quippe quæ tota ab ingenio et speculatione dependet. Neque enim ex uniuerſa lege uerbum aliquod retinemus, sed ex ratione tacita definitionis generalem regulam subtili interpretatione deducimus: atque ita non quid iurisconsultus dixerit, sed quid senserit explicamus. Quo in genere, duos omnino ex doctoribus nostris excelluisse comperio, Bartolum, et Baldum: qui uniuerſas ferme legum sententias ita perstrinxerunt, ut eorum formulis, uel epitomis, nihil aut breuius, aut subtilius excogitari possit. Ex quibus, declarationis gratia, aliquot non uulgares proponemus. Vlpianus inquit.

Tutor datus, uetari tutor esse potest, uel testamento, uel co-
codicillis.

Ad.l.tu-
tor da-
tus. de te-
sta.tute.

Ecce quàm subtiliter et generaliter Bartolus col-
ligat. Vnumquodque per quod ligatur, per contra-
rium dissoluitur. Nam quemadmodum tutor te-
stamento codicillisue datur, contraria dispositio-
ne remouetur. Sed quàm parum esset hoc de tuto-
re tantum intelligere, nisi ex mente legis ad omnes
casus similes generalis regula traheretur^a. Proin-

^a L.regula. §.
fina. de iur.
et fac. igno.

d 4 lam

Ex Paulo : principale per accessorium non confirmatur.^a Ex Marcello : qualitas adiecta uerbo a secundū tēpus uerbi intelligi debet. ^b Ex Martiano : Non expectatur id, cuius euentus nihil operatur. ^c Ex florentino : Inducta ad diminutionem non operantur augmentum. ^d Et id genus innumera, quæ nullo pacto ex uerbis legum, sed ex mente & ratione, subtili ingenio per eundem excerpta inueniuntur. Baldus quoq; huiusce rei studiosus maximè fuit, ut scripta eius ostendunt. Nam & philosophiæ eum dedisse operam argumento sunt quæ in titulum de probationibus edidit commentaria: præsertim in responsum Diui alexandri,^e ubi per omnia prædicamenta discurrit, ut ueritatis probationes excutiat. Similiter & in libros Decretalium, ubi ex Philosophis plurima congerit, quæ plerunq; legum autoritate non fulcit. Utq; aliquid ex eo in medium afferamus, extat responsum Veri & Antonini : Statuliberum post adeptam libertatem non posse conueniri ex contractu antea celebrato, dum libertas penderet. Ecce ingenium Baldi ut colligat: Illud quod est in potentia, de actu non disponit. Nam statuliber in potentia est libertatis, nondum tamen actu liber est. Factum igitur ab eo nondum libero existente, non porrigit uires in casum adeptæ libertatis. Vnde ex proposita lege, utrunq; & uerbalis & mentalis regulæ exemplum deprehenditur:

^a l. quod per man⁹. de iur. codicillo.

^b l. titi⁹ de mili. testa.

^c l. cum hæres § j. de acqui. hæred.

^d l. legata. de adi. lega.

^e In. l. ex persona. C. de probatio.

Ad. l. i. C. an ser. ex suo fac. cui refragari uidetur. l. qd' ab alio. de condic. furt.

tur: uerbalis quidem in specie, cum dicimus factum à statulibero, eidem libero facto non imputari: mentalis uerò quasi per modum causæ & rationis magis in genere, ut dispositum in potentia ad actum non extenditur.^a Occurrit aliud
 a l. penult. de his qui not. infami. Diocletiani & Maximiani.

Ad. l. non codicillū. C. de testamenten.

Non codicillum sed testamentum facere uoluisse, qui institutionem & exheredationem fecit.

Vide quàm ingeniosè & eleganter Baldus ex eo indiuiduo generale axioma deducat: Rei qualitas

Ad. l. fin. agentis intentionem demonstrat. Vel, Causa cognoscitur ab effectu. Idem Cæsares responderūt: C. qui manu non poss. Fideicommissarias libertates ex solo euentu fraudis creditorum impediri, directas non utiq; nisi et euentus fraudis, & fraudandi animus concurrant. Baldus inde sic colligit: Fauorabilius est directum quàm obliquum. Item ex alio Iustiniani

b in. l. fin. C. de adop. responsio^b satis prolixo breuiter colligit: Frustrà fit per plura, quod paucioribus effici potest.^c In-

c Aristo. viij. Topico. l. j. finita alia adduci possent, quæ breuitatis gratia q. met. cau. l. ampliorem. omittuntur. Sic etiam antiqui legum interpretes & in refuta Irnerius, Pileus, Martinus, Bulgarus, Lotharij. C. de riuus, Placentinus, Hugolinus, Rogerius, Aldricus, Ioannes, Azo, Accursius, & reliqui huiusmodi, regulas quàm breuissimas ex legum uisceribus ingeniosè trahebāt, ut in eorū glossematibus pas-

sim

sim uidere licet. Sic doctores omnes, re & fama celebres (qui consumatis lucubrationibus ius ciuile plurimum illustrarunt) obseruasse cōperimus. Nos etiā (candidissimi iuuenes) ab initio studiorū nostrorū ppetuā huic rei curā intēdimus, nihilq; uel utilius, uel delectabilius in hac legali facultate cognouimus, quā ex mente iurisconsultorū, illorū responsa ad breues formulas reducere, regulasq; ex omni iuris parte colligere. Nempē hic studēdi modus ingeniū uehementer exercet, et studētis animum mira breuitate delectat. Mihi uerō plurimū cōtulisse fateor ea, quæ ex frequēti bonorum autorū lectione didiscerā: unde effectū est, ut locos uniuersales (ex quibus & gñales regulæ, & elegātes sentētiæ cōponūtur) in prōptu facilē haberē: idq; planius uobis cōstabit, si paucula interim ex penuario nostro deprompta subiecerimus. Inq; Vlpianus: Si sui natura tabulæ patefactæ sunt, apertū uideri testamentū non dubitatur. Non enim querimus à quo aperiantur. Nos ita: Vbi natura operatur, hominis ministerium non exigitur. Quæ regula apud medicos frequentissima est. Vel breuius: Habito fine de medijs nō curatur. Potest & hīnc probari illud alibi notatū: Non queritur de modo, dum tamen habeatur effectus. Item Vlpianus alibi: Cū pater filio de castrensibus testāti testis esse possit, & frater ergo poterit. Nos hīnc Philosophi regulam trahimus:

Si de

Ad. l. si in
duobus. §.
si sui natu
ra. quē ad.
testa. ape
rian.

Ad. l. qui
testamen
to. in prin
cip. de te
sta.

magis. ^a Vel clarius: Ex decisione casus magis
dubij, minus dubius definitur. Idem Vlpia. alibi.

dubij, minus dubius definitur. Idem Vlpia. alibi.

tor. de tu =

rato.

b L. ille à q.
S. tempesti
uum. ad tre
bellia.

c L. Vrani
us. de fide
iusto.

ita. uersi.

manu.te=

§. sic itaq

d *Sic itaque
discretis, uer
sic, quia q
meū est inst
de actio.*

mihi dō:

donatio.

§. per cõ=

MATTHAEI GRIBALDI

dubij, minus dubius definitur. Idem Vlpia. alibi.

Prætor ipse se tutorem dare
non potest.

Nos generalius: Agens & paticns debent esse

¶ Passio in eodem subiecto non concurrunt.

Idem Vlpianus.

Nō amplius quis parere Cō

ta sit.

Nos brevius: Actus potentiā excludit. d Vel,

Vlpianus.

seruo communi rem tradidit.

...cio acquiriturus placet mihi tan

Nos ita perstringimus: *Causa instrumentalis*

non dependet, Item ex Paulo dicente.

demia de Jurisprudencia y Legislación

lucus possidere, talis esse debet, ut habeat intellectum possidendi.

*munē. uer
sic. cete-
rū. de ac-
quir. pos.*

Colligimus: In omni actu explicando habilitatem instrumenti requiri. Ex eodem Paulo, dum inquit.

Metrodorum, cum hostem fugientem sciēs suscepit, in insulam deportari; Philocteten, quòd occultari eum non ignorans diu dissimulauerit, in insulam relegari placet.

*Ad. l. me-
trodorū:
de pœnis.*

Nos breuiter. Delinquens in committendo grauius, quàm omittendo punitur. Vel: Mitius tractatur qui consentit quàm qui agit, licet aliàs (quando uterq; principalis in facinore habetur) pari pœna teneri dicantur.^a Item, in committente dolus, in omittente culpa præsumitur.^b Dolus autem grauiorem exigit pœnam quàm culpa. Item ex Scauola dicente.

^a *L. utrū. ad l. pompe. de parricid. l. pen. C. de paganis.*
^b *l. Iulian⁹. in prin. iunc. l. si sterilis. §. cū per uenditorem. de actio. empr.*
Ad. l. fin. de flumi.

Qui in utraq; ripa fluminis publici domum habent, pontē priuati iuris facere non potest. Nos sic: medium inhabile impedit extrema coniungi.

^a L. qui sella. iungi.^a

S. fi. de fer/
ui. rusti.

Item ex Triphonino ubi citat Ciceronē in oratio
Ad. l. cice ne pro A. Cluentio Habito, colligimus grauius
ro. de pœ esse delictum ob auaritiam, quā uindictæ gra-
nis. tia perpetratum.

Ad. l. iij. Item ex Paulo, ubi inquit:

in princi.

de acqui.

posses.

Non utique qui fundum pos-
sidere uelit, omnes glebas eius
circūambulare oportet, sed suf-
ficit quamlibet partem eius fun-
di introire.

Ad. l. uul. Nos ita colligimus: In concretis factum in par-
garis. de te trahitur ad totum. Simile est quod alibi ex
furtis. Vlpiano notauimus: Qui partem tangit, totum
tetigisse uidetur.

Ad. l. eui Item ex Iuliano dicente:

denter. de

excep. re.

iudi.

Euidenter iniquissimū est pro-
ficere rei iudicatæ exceptionem
ei contrā quem iudicatum est.

^b c. intellexi/
mus. extra,
de iudicijs.

Ita colligimus: ^d Odium in fauorem redundare
non debet. ^b

Ad. l. pub. Item ex Marcello alibi colligit Bartolus: Non
S. fi. de cō est uerisimile quod testator plus diligat substitu-
di. & de- tum, quā primo loco positū. Nos autē breuius
monstra. & uniuersalius: Non debet melioris esse conditio
nis cau

nis causatum remotius, quàm propinquius. Item ex Paulo dicente.

Is qui reipub. causa abest, in aliqua re læsus non restituitur: in qua etiam si reipub. causa nō abfuisset, damnū erat passurus.

Ad.l. ante penult. ex quib. cau. maio.

Nos sic generaliter notamus: Effectus nō debet ascribi causæ, qua remota idem effectus: nihilominus cōtingeret.^a Itē ex Papiniano dicēte:

Miles iure cōmuni testatus, testamento postea iure militiæ sup bonis omnibus facto, post annū militē uita decesserat, prioris testamenti, quod ruptū esse constabat, nō reintegrari uires constitit.

L. cōditio nibus pupil lus. in prin. de condi. & demon.

Ad.l. mili tis. §. si. de mili. test.

Nos ex mente Ludouici Romani in pluribus eius responsis, ^b ita breuius, ac explicatius colligimus: Sola remotio causæ actus sublatiue, actum sublatum non reintegrat, licet infinitis pe

^b In consilio 459. in proposita cōsul tatiōe. in fi. ^c L. ij. C. de posthu. hære. inst. l.

nè legibus hæc regula comprobetur.^c Item ex Pomponio dicente.

Ad.l. quin tus. de do na. inter ui. et uxo.

Bona ad mulierem peruēta, ex marito potius, quàm ex turpi questu

quæstu peruenisse censerî.

a l. merito. p
focio.

b Aristo. i. de
gene. & cor
ruptio.

Notamus: Pro nobiliori causa præsumendū.^a

Itē quòd lōgè subtilius est: Ex nihilo nihil fieri.^b

Alia sanè plurima, & propè infinita adducere
possem, nisi cōmodius suo loco, fusiusq; paterent.

Etenim quantum hoc in genere laborauimus, li-
bellus ille axiomatum (qui propè diem in lucem
dabitur) facile indicabit. Hoc solū repetisse ue-

lim: & magno esse ingenio & ad summam eru-
ditionis frugem eum peruenisse, qui prolixas le-

gum decisiones in compendium uel epitomen re-
digere, & ex illarum mente generales sibi regu-

las parare didicerit. Quod facile uos assecutu-
ros confido (ingenui adolescentes) si iuris consul-

torū lumina frequenti pede triueritis: uobiscum
reputātes, nullius artis uel disciplinae per-

fectam scientiam posse sine assi-
duo studio, cura, & dili-

gentia compa-
rari.^c

c l. legatis &
ornatrici,
bus. de lega-
iij.

Verat

VERAS LEGVM IN

TERPRETATIONES, NON

*in cumulandis doctorum opinioni
bus, sed in exploranda men
te Legislatoris
consistere.*

CAPVT IX.

AM eò peruentum est,
ut cum legem aliquam in
terpretandā assumimus,
nisi illam pleno stilo, &
solenni (ut inquiunt) ap=
paratu tractemus, extra=
neas etiam materias in=
serendo, & peruagatas doctorum opiniones cu=
mulando, officio nostro satisfacisse minimè uidea=
mur. Hinc proluxa & infinita decisionum uolu=
mina, hinc confusa illa iurium conturbatio, a ut a

nulla iam lex, nullum responsum suam retineat
puritatem. Quotus enim quisq; est, precium ope
re maximū qui nō se fecisse arbitretur, si ab alijs
inuenta, uel alio loco tractata, in horreum suum
congerat? & (ut in adagio est) ex alienis agris
herbarum omnium fasciculum proferat? Nec tan
tis per labori suo finem præscribit, donec nume=
e rose

L. j. circa fi.
C. de uete.
iu. enucleā.

Adagium.

rosæ chartæ alienis impletæ uigilijs, in grande uolumen exurgant. At quàm commodius foret probo & docto uiro, in singulas leges breues atque utiles edere commentarios, in illisq; non superuacuum laborem impendere, sed ingenij sui uires excutere: & tum ex uerbis, tum ex mente legis, aureas illas sententias, & memorabilia dicta in commune bonum proferre. Quippè nulla inter homines adeò rara & difficilis facti species emergeret, quæ huiuscemodi sententijs, nō posset uel rectissimè diffiniri. Quoties uerò Bartolū, Baldū, & Paulū citamus ad id confirmandum, quod expressa atque eleganti iurisperitorum sententijs comprobatur? Pròinde uisum est (acutissimi iuuenes) talium commentariorum seu interpretationum imagunculam quandam ostendere, ut animi uestri, & operis breuitate, & rei nouitate dele-

a L. j. iūc. gl.
quod met.
cau. & §. in
ij. in proē.
digestorum.

stentur^a. Quem interpretandi modum si à uobis probari cognouero (et si nonnullos existimo summæ eruditionis uiros huic negotio operam dare, ut digestorum libri suo aliquando nitore puritatiq; restituātur) nos etiam (fauente deo) quod in nobis fuerit ut id maturius absoluator, totis uiribus contendemus. Sed iam audiamus Vlpianū

Ad l. si pu inter Iulianum & Marcellum iudicium faciens
pillus. de tem: Inquit enim.

acquiren.
hæredi.

Iulianus scripsit, si pupillus
paterna

paterna hæreditate se abstinuisset, deinde aliquis ei hæres extitisset, non esse eum cōpellēdum creditoribus paternis respondere, nisi substitutus ei fuisset. Inclinat enim in hoc, ut putet subitarum etiam patris onera substitutum. Quæ sententia à Marcello rectè notata est. Impugnat enim utilitatem pupilli, qui ipse saltē potest habere succellorem. Metu enim onerum patris timidius quis etiam impuberis hæreditatem adibit &c.

Nemini obscurum esse puto Marcellum notas in Iulianum fecisse.^a in hac igitur specie, utrū pupilli abstenti, hæres ad paterna quoque onera teneretur, alia fuit Iuliani, alia Marcelli sententia. Nempe quod legitimus pupilli hæres ad paterna onera minimè teneretur: hoc erat extra controversiam: quāquā non deerat ratio dubitandi. Videbatur enim pupilli hæres paterno beneficio legitimam successionem accepto ferre debere, quā

e 2 ei testa

^a L. apud Iulianū. de hæredit. inst. l. si quis reū. §. idē Iulianus. de lib. leg. l. si is q. p. emptore. de v. l. scap. l. si fundū. de lega. j. l. iij. §. itē Iulianus. de eo q. cert. lo. l. si seruus. de auto. tuto.

- a l. cōficiūtur ei testator extraneum impuberi substituendo adia-
in princ. de
iur. codicill. mere poterat. ^a Aequitatis autem ratio suggerit
& l. j. §. sciē eum posse onerari, quem testator uel expresse ho-
dum. de leg. norauit, relinquendo uel tacitē, quod auferre po-
iij.
- b l. ab eo. cūm terat, non adimendo. ^b Verū in hærede pupilli
ibi not. C. de testamētario inclinabat Iulianus, ut uel is pupil-
fideicom.
- c l. iulianus si larē omnino hæreditatem omitteret, uel eā agno-
quis omi. scēdo, paternis quoq; oneribus se alligaret: quasi
cau testa.
- d l. quæsitum. indignus uideretur beneficio testatoris, qui eius
de acqui. hæ honorem onusq; negligeret: ^c & qui iudiciū de-
redi. functi, unde emolumentum expetebat, eius edi-
& in. l. si pa troni §. sed tione defendere nō curaret: quæ ratio in. l. quæsi-
nec illd. ver tum ^d fusius tractari solet. Marcellus autem di-
sic. curenim. uersum sentiebat. Quippē nec testamētariū pu-
ad trebellia. pilli hæredē paternis oneribus astringi nec patris
e insti. de in. si pater. de hæreditatem adire compelli. Atque iduarijs ra-
genu §. j. l. iij. §. quod tionibus confirmabat, tum quia patris calamitas
si pater. de hæreditatem adire compelli. Atque iduarijs ra-
mune. & ho tionibus confirmabat, tum quia patris calamitas
no. eo. ti. C. filio nocere non debet: ^e ideoq; paterna onera non
ne fil. pro pa debere in filij iniuriam redundare ut successore
tr. l. diui. cir fraudetur: tum quia testator per indirectum faci-
ca princ. de lē posset eludi, cū non prohibeatur substitutus,
iu. patro. præsertim coniunctus, utranq; ex testamento re-
f l. j. §. j. si q's lūdiare hæreditatem, & solam pupillarem ab in-
omissā cau. testato, & sine onere possidere. ^f Quod igitur
testa. l. si n. pueriariam effici posset, iustius esse id meliori
lius. de vul. modo concedere. ^g Adiuuabat etiam Marcellū,
ga. l. nec is. quòd prouisio paterna in fauorem & utilitatem
§. j. de acq. filij inducta, in odium & necem eius redundare non
hæ. re non
g l. si super sti modo concedere. ^g Adiuuabat etiam Marcellū,
te. C. de do.

re non debet.^a Crudelis sanè pater meritò credere
 tur, si filij commodo & honori inuideret,^b quem
 iura ipsa pro filij utilitate perpetuò sollicitum et
 uigilantem præsument,^c iuxta uulgatum illud:
 Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.
 Pròinde nō debet agere pater, si filius heredē
 inueniat, quē ipse inuenire non potest. His & in=
 numeris huiusmodi motus quoq; Vlpianus, Mar=
 celli opinionem cōtrà Iulianum approbavit. Nec
 quicquam facit, quòd nemine paternam heredi=
 tatem adeunte, uidetur testamentum principale
 penitus destitutum,^d & consequenter tabulæ pu=
 pillares concidere,^e quoniam pluribus legi=
 bus comprobatum est, beneficium abstinendi (ubi
 de fauore abstinētis tractatur) nec sui heredis
 iura minuere, nec paterni testamenti confirmatio=
 nem impedire.^f Et hoc loco manifestissimè con=
 futatur crebrior illa doctorum opinio & existi=
 mantium, extraneo uulgariter substituto, suit a=
 tis effectus impediri: quam sanè uelut erroneam,
 & iuribus contrariam, multis aliàs argumentis
 reprobauimus.^h Tantum superesse uidetur unus
 nodus contrà Marcellum cū dixit: Fratrem pu=
 pillo substitutum posse hereditatem fratris impu=
 beris ex testamento repudiare, & ab intestato
 possidere: & tamen non incerti iuris est fratrem
 fratri à patre substitutum, heredem necessarium
 fieri,ⁱ ita ut uel hereditatem prorsus omittere,

e 3 uel ex

a L. nulla de
 legi. l. q. fa=
 uore. C. eo.
 titu.

b c. si queli=
 bet. in fine,
 xxij. q. ij.

c L. si. §. j. C.
 de cura. fu=
 rio. l. lucius,
 in fi. de hære=
 iusti. l. scri=
 pto. in fi. vñ
 libe.

Vergil. i.

Aeneid.

d L. si nemo,
 de test. tut.

e L. ij. §. q. s. au=
 tem. de uul=
 ga. & pupil.

f l. filius q
 se pñna. de
 acq. hære. et
 l. cum q. si. §.
 sed & si q. s.
 de fideicō. l.
 bert. & d. l.
 si filius. de
 vulga.

g In. l. si filius
 hæres. de li=
 be. & post/
 hu.

h In repe. d. l.
 si filius. qui
 pñ. de uul=
 ga. & pupil.

i L. sed si plu=
 res. §. j. de
 uulg. et pup.

- a L. necessaria, uel ex testamento habere cogatur.^a Vlpianus no-
rijs. de acq. bilissimus Marcellum hinc callidè excusat, quòd
hæredi. is non de fratre pupilli senserit, sed ipsius testato-
ris. Nam pupilli frater, cum necessarius fratri im-
puberi ex prouisione paterna hæres existat, si ex
testamento repudiat, à legitima quoq; successione
b d. l. necessa repellitur.^b Quos enim sibi pater necessarios in-
rijs. de agr. stituendo facere potest, eos impuberi filio substi-
hære. tuendo, necessarios facit.^c Vnde colligere licet,
c L. sed si plu tuendo, necessarios facit.^c Vnde colligere licet,
res. §. j. de beneficium abstinendi non omnino necessitatis ef-
uulga. fectus impedire^d nec hæredes necessarios, ad im-
d L. j. §. qui star emancipatorum penitus rede-
sunt in pote gisse: ut non-
state, si quis nulli ex Iuliano^e temerè collegerunt. Verùm ta-
omi. cau. li excusatione Marcellus minimè indigebat. Nec
e In. l. nã nec enim de fratre testatoris sensisse putandus est, qui
emancipat², ad impuberem commodè referri non potest: sed
de lega. j. de fratre ipsius pupilli emancipato, qui & in legi-
Contra tima fratris successione patruo potior est,^f &
Vlpia. hæres æquè uoluntarius.^g Accedit, quòd ambi-
f L. ij. in prin qui uerbi relatio ad eum fieri debet, de quo prima
cip. de su. et cipaliter agitur.^h Pròinde probabilius est Mara-
legiti. cellum, cum de fratre locutus est, ad pupillum po-
g L. gallus. §. tius, de cuius hereditate tractatur, quàm ad tes-
fin. de lib. & tatore respexisse. Quòd si etiam de fratre pu-
posthu. pilli non emancipato quispiam Marcellum intela-
h L. si. §. titia. filius qui lexisse contendat (fretus autoritate Magni Pa-
de lib. lega. tri de piani, qui filium in potestate fratri impuberi sub-
uulga. stitutum, remota substitutiõe ab intestato, admit-
ti pos

ti posse rñdit^a) facile prædictis astipulabitur; si tabularū pupillariū remotionē, nō ad ipsum substitutum, sed ad patrem substituentem referat: ut intelligat Papinianum uoluisse bonorum patrum separationem fratri substituto, æquitate suggerente concedi, cui cessante etiam paterna prouisione, legitima fratris hæreditas deberetur. Perstringendo igitur uniuersa, quæ ad præsentis legis interpretationem facere uisa sunt, sequentes snias, ac dicta memorabilia ingeniosè colligimus. Beneficiū^b abstinenti (ubi agitur de fauore abstinentis) non impedit effectus suitat is. Inducta^c in fauorem, in odium redundare nō debent.

Sola^d suitate pupilli abstinentis confirmantur tabule pupillares.

Vulgaris^e substitutio etiam extranei, non tollit suitatem.

Hæres^f pupilli abstenti, etiam testamentarius, paternis oneribus inuitus non astringitur.

Pupillaris^g substitutio pupilli honorem & utilitatem continet.

Laudabile^h est hæredem & successorem habere.

Miserumⁱ est sine hærede decedere.

Non^k conuenit paternæ pietati, utilitatem uel honorem liberis inuidere.

Calamitas^l patris filio nocere non debet.

Nemini^m iniuriam facere uidetur, qui suæ consu-

e 4 lit indem

a In. l. si filius, de vulga.

b L. filius q se paterna, de acquir. hæredi.

c L. nulla, de legi.

d L. quæsi, tū, de acq. hæredi.

e Dicta. l. quæsi, tū, in fi. & l. si fratris. C. de iu. de liberan.

f L. si filius, de vulga.

g Inst. de pupil. in prin.

h L. & quia, de interro. actio.

i Inst. quib. ma. nō licet. §. j. & cor. in proœ. singula.

k c. si q libet. in fi. xxij. q. ij.

l L. iij. §. q si pr. de mun. et hono.

m L. filio pater. de lega. j. & l. si in meo. de aq. pluui. arcē.

lit indemnitati.

- a L. filius. vbi glo. in fi. de acq. hære. *Quod^a multifariam fieri potest, id meliori modo concedendum est.*
- b L. uentre. de acq. hære. l. iij. §. si quis, ex liberis. de bo. poss. contra tab. *Melius^b est ex testamento concedere, quod ab intestato prohiberi non potest.*
- c L. in sum, ma §. ite uarus. de aqua plu. arcē. & l. in credito re. de euic. *Quod^c nemini nocet & alicui prodest, perini- quum est denegari.*
- d L. absentē. de poenis. et l. j. §. facti. de uet. i. po. mitt. *Plerunq; d minus malum toleratur, ut grauius, euitetur.*
- e L. j. §. sed neq. C. de uet. iu. enu. cle. c. capel. lanus. ubi abb. extra de ferijs. *Præualere^e debet opinio quæ melioribus ratio- nibus cō probatur.*
- f L. si. §. titia. de libera- tio. lega. *Ambigua^f uerbi relatio ad id facienda est, de quo principaliter agitur.*
- g L. sed si plu- res. §. j. de uulg. *Frater^g impuberi fratri substitutus, eius necessa- rius hæres existit.*
- h L. ij. §. pri. eo. titu. *Quos^h pater sibi necessarios habet, eosdem et fi- lio necessarios facere potest.*
- i L. qui pa- tri. de acq. hære. l. cum quidam. C. de nece. scru. *Etiameⁱ in liberis hæredibus necessitas sine suita- te contingit.*
- k L. necessarijs. de acq. hæred. & l. j. §. qui sunt. si quis omni. cau. test. *Necessarius^k hæres ex testamento repudiens, ab intestato quoq; repellitur, aut edicto tenetur.*
- l L. cū quasi. §. sed & si qs. de fideic. liberta. *Beneficium^l abstinendi non omnino necessitatem elidit.*
- m L. conditionibus pupillus. de condi. & demonstra. *Deterioris^m adhuc sunt conditionis necessarij hæ- redes, quàm extranei.*

Qui

Qui^a in uno releuantur, æquum est in alio præ- a L. secundum
grauari. naturam, de
regu. iur.

Nec^b in totum uni fauendum est, nec in totum al- b L. assiduis,
teri detrahendum. in fi. C. qui
potio. & l.
fi. §. sed et si
quis. l. fi. C.
cōmu. de le-
gatis.

Sufficit, c si cui, uel in paucis amici opera consula- c L. tutori.
tur. C. de nego-
gestis.

Non^d debent ex una parte omnes fauores, & ab d L. si nō fue-
altera omnia grauamina cumulari. rint. §. fin. p
focio.

Hæc, & alia plurima ingeniosus lector ex propo- sita lege, & legis mente colligere potest, ex qui- bus innumeras facti species commodè definiret.

Accedat aliud Pomponij responsum in tit. de au- ro & argento legato. Ait enim.

Perueniamus ad gemmas in- clusas argento & auro: & ait Sa- binus argento auro ue cedere: ei enim cedit, cuius maior est species, quod rectè expressit. Semper enim cum quærimus, quod cui cedat, illud spectamus, non quid pretiosius sit, sed quid cuius rei ornandæ causa adhibe- tur: ut semper accessio cedat principali.

Ad. l. & si
nō sint. §.
peruenia-
mus.

Testator

- Testator legauerat uasa aurea Titio, in illis gemmae incluse erant ornatus gratia: queritur, an etiam gemmae debeantur. Dubium faciebat, quoniam gemma est pretiosior auro, ideoq; ei cedere non deberet. Absurdum^a etenim uidetur, id quod pretiosius & dignius est, uiliori cedere: Sabinus tamen cui etiam Pompo. subscribit, hoc casu gemmas auro cedere definiuit: & decidendi ratio fuit, quoniam gemmae auro incluse fuerant, gratia ornandi uasa, & sic propter aurum, unde aurum uelut principale accessorium ad se trahere debet. Ex hoc pulcherrimo responso sequentia axiomata quisq; uel mediocriter doctus, facile deducet.
- a** § si quis. in aliena tabula inst. de re. diuifio.
- b** l. si ut habi. liter. & l. si quando. de aur. & arg. lega.
- c** l. verum. de furtis.
- d** Aristote. ij. physico.
- e** l. oratio. de sponsali.
- f** l. j. solu. ma. & l. ea qua ubi Bal. in princ. C. de fideicom.
- g** l. j. C. de execu. rei iudi.
- h** l. si quis. nec cam. si cert. peta.
- i** l. si § fructus. que in frau. credito.
- Cum** ^b quid est propter aliud, consideratur id propter quod est.
- Omnis** ^c actus a fine iudicatur.
- Finis** ^d est dignior & nobilior his, quae sunt ad finem.
- Media** ^e sequuntur, naturam sui finis, & ab eo regulantur.
- Omne** ^f agens agit propter finem, & ad eum principalis intentio dirigitur.
- Finis** ^g est primus in intentione, & ultimus in executione.
- In omni** ^h actu uel dispositione attenditur, quod principaliter agitur.
- Quae** ⁱ de sui natura sunt separabilia, ratione accessionis

a L. cum fundus. de leg. ij.

b L. ij. de iur. doti.

c L. gēma ad exhibend. imol. i rub. de stipula. versic. ij. est descendēdū.

d L. sed si plures §. filio. de vulga. & pupill.

cessionis fiunt individua.

Idem^a iudicamus de augmento, quod de principi-
pali.

Aucti^b & augmenti idem est iudicium.

Quotiescunq;^c aliquid uenit ad perfectionem al-
terius, non facit per se partem, sed idem cor-
pus reputatur.

Plura^d diuersa simul iuncta, pro uno habentur.

Vbi^e duo propter unum, ibi unum tantum.

Connexorum^f eadem est iuris determinatio.

Accessorium^g semper & indistincte cedit prin-
cipali.

Voluntas^h hominis rerum omnium naturam &
qualitatem disponit.

In actibusⁱ hominum pretiosiora saepe uiliori-
bus cedunt.

Regulariter dignius^k & pretiosius, minus dignū
ad se trahit, nisi dignius accessorie cōcurrat.

Regulariter concurrentibus^l quātitate extensi-
ua & intensiua praefertur intēsiua, nisi ad ex-
tensiuam accessorie referatur.

Naturalis^m rei qualitas non attenditur, sed homi-
nis usus & destinatio.

Propterⁿ hominem natura rerum omnium spe-
cies comparauit.

e l. quominus.
de flumi.

f l. cum actū.
de nego. ges.
& c. transla-
to. de con-
stitu.

g ca. accessio-
rium. de rego-
iur.

h l. ville §. fin.
de fund. in-
stru.

i §. praeterea.
versic. quin
etiā. instituo
de actio.

k §. si i aliena.
inst. de re. di-
ui. l. iustissi-
mē. de ædil.
edict. iunc.

§. si tamen
alienā. & §.
literæ. insti-
de re. diuili.

l L. maiorē.
de pac.

m L. hoc le-
gatum. & l.
item legato.
de lega. ij.
& l. si quan-
do. de au. &
arg. lega.

n L. in pecu-
dum. in fin.
de usu.

Hæc,

Hæc, & alia innumera ex præmissa lege colligi possunt.

Similiter ex Vlpiano, dum inquit.

Ad.l.natu

raliter. §.

nihil com-

mune. de

acqui. pos

sessio.

Nihil commune habet pro-
prietas cum possessione, & ideò
non denegatur ei interdictum
uti possidetis, q̄ cœpit rem uen-
dicare. Nō enim uidetur posses-
sioni renuntiasse, qui rem uendi
cauit.

a L. j. §. j. uti
posside.

Plurima notatu digna colliguntur.

b L. inter. §.
sacra. uerfi.
sed hæc dif-
similia. de
stipula.

Primò, proprietasa & possessio, sunt diuersa &
separata.

c L. papinia.
exuli. de mi-
no. l. scapha.
de euiçtio.

Diuersab reputantur quæ non conueniunt in ma-
teria de qua agitur.

d L. si. de ca-
lumniato.

Nihilc commune habere dicuntur quæ non sunt
eiusdem rationis, respectu de quo agitur.

e L. si marit.
la. j. in fi. C.
de do. inter

Ex diuersisd & separatis non fit illatio.

f Glo. in. l. de
bonis. i. pri.
de carb. edi.

Separatorumc separata est determinatio.

g L. iij. §. si tu-
tor. iudi. sol.

Secretorumf secreta debet esse ratio.

Separatarũg potestatum, separati sunt effectus.

Post intentatum petitorium potest intētari pos-
sessorium retinendæ.

Qui rem cœpit uēdicare, nō prohibetur posses-
sorium cumulare.

Hic text.

est singula-
ris.

Intentans primò petitorium, nō uidetur suæ pos-
sessori

sessioni renuntiare.

Quando plura^a remedia competunt ad diuersa a

electione unius, nō censetur alteri renūtiatū.

Vel, Pluriū ad diuersa competētium, uno electo cetera non excluduntur.

Renuntiatio^b est stricti iuris, & ultrā expressos limites non extenditur.

Diligens^c & sollicitus in agendo, ius suum minue re non uidetur.

Inducta^d ad unum finem non operantur contra rium effectum.

Inducta^e ad augendū nō operantur diminutionē.

Possessorij^f cum petitorio ratione citioris expe ditionis permittitur cumulatio.

Verba^g präteriti temporis ad initiū actus sepi sime referuntur.

Alia per multa studiosus lector facile elicere po terit.

Item ex Pomponio, ti. de fluminibus, cū ait.

Quominus publico ex flu mine ducatur aqua, nihil impe dit (nisi Imperator aut Senatus uetet) si modò ea aqua in usu pu blico non erit. Sed si aut nauiga bile est, aut ex eo aliud nauigabi le fit, non permittitur id facere.

L. si idē cū eodē, de iur. risdi. om. iur. l. fina. C. de annali. ex cept. l. cum queritur, de except. rei iudi. l. q. bo na. §. si quis op⁹. vbi pau lus de castr. in fi. de dā. infec.

b L. si dom⁹. de serui. ur ba, prædio.

c L. aliam, de nouatio.

d L. legata inutiliter, de adi. lega.

e L. si manci pia, de fūd. instruc. leg.

f L. cū fun dum. §. si, de ui & ui ar ma. c. pasto ralis, de cau. pos. & pro prieta.

g Vendicauit. i. uendicare cepit.

Ad. l. qua modo ius.

Notari

a Insti. de re. diui. in prin. uersi. nemo igitur.

b L. in summa. §. item uarus. de aqua plu. arcen.

c L. j. de ope. no. nuntia. l. seruo. §. cū prātor. ad trebel.

d L. l. prātor

ait. §. j. de

ope. no. nun

tia.

e §. si quod

princi. inst.

de iur. natu.

genti. & ci.

f L. vni. C. de

senatuscōf.

g L. de qbus.

de legi.

h L. Si ut ha

biliter. de

au. & argē.

lega.

i L. si autem.

in fin. de aq

plu. & l. nō

ideo. C. de

here. insti.

k L. & si ami

cis. ad. l. iul.

de adul.

l L. qui pri.

de acq. here.

m Auctē. res

que. in fi. C.

cōmu. de le

gati.

Ad. l. cum

creditor.

de furtis.

n C. effote. de

regu. iur. in

antiquis.

Notari possunt sequentia enuntiata.

Publica^a res ad priuatum commodum trahi po-
test, dummodò status publicus non ledatur.

Quod^b nemini nocet & alicui prodest, facile ma-
dulgendum est.

Contra^c præceptum superioris, nihil est licitum
attentare.

Prohibitio^d superioris facit illicitum, quod aliàs
licitum foret.

Superioris^e autoritas pro ratione habetur.

Par^f est potestas Principis & Senatus.

A^g paris potestate par causatur effectus.

Vbi^h duo propter unum, ibi unum tantum.

Causæⁱ & causati idem est iudicium.

Idem^k disponitur de causa causante effectū, quod
de ipso effectū.

Virtus^l unita, fortior est separata.

Vtilitas^m publica priuatorū cōmodis est præferē-
da. Item ex Paulo. ti. de furtis. dum inquit:

Cūm creditor rem sibi pigno-
ratam aufert, non uidetur cōtre-
ctare, sed pignori suo incūbere.

Elicimus:

Effectusⁿ qui ex multiplici causa colligi potest,
iustiori

iustiori causæ ascribitur.

In dubio^a delictum non præsumitur.

Omnis actus^b ab intentione iudicatur.

Semper^c in ambiguis nobilior præsumptio capienda est.

Actus^d dubius in meliorem partem accipi debet.

Nemini^e uim aut iniuriam facit, qui suo iure utitur.

Sine^e animo lucrandi furtum non committitur.

Omnis^g causa colorata excusat à dolo.

In dubio^h præsumitur quis ius suum tueri, non iniuriam committere.

Succurrit aliud Marcelli, ti. de stipulatio.

Qui seruum mihi ex stipulatu debebat si in facinore eum deprehenderit, impunè eum occidit: nec utilis actio in eum erit constituenda.

Hinc notare possumus:

Interitusⁱ rei promissæ, citrà culpam promissoris, ad creditoris periculum spectat.

Promissor^k serui in delicto postea reperti, seruū^l impunè occidere potest.

Damnum^l iustè illatum nemini imputatur.

Legitimè^m factum pœnam non meretur.

Non attenditurⁿ factum sed causa faciendi.

a l. merito, p. focio.

b l. j. C. ad. l. cor. de fca.

c l. quintus. de dona. inter vi. & vxor.

d d. c. estote. de reg. iur.

e l. si in meo. de aq. pluui.

f l. si quis. testamentum. in fi. de furtis.

g l. igitur. ubi glo. de libe. cau.

h l. fluminum. in fin. & l. proculus. de dā. infec.

Ad. l. qui seruū. de stipulatio.

i L. legis aq. in fin. ad. l. aquilia. & si ex legati. de stipulatio.

k l. qui occiderit adulterum. ad. l. a. quil.

l. l. si ex plagis. & tabernarius. ad. l. a. quil.

m l. gracchus. C. de adult.

n l. verū est. ij. de furt.

Nemini

a l. proculus, Nemini^a iniuriam facit qui suo iure utitur.
de dā. infec. Principalis^b intentio in omni actu consideratur.
& l. si i meo Effectus^c in consequentiam redundans non at-
de aqu. plu. tenditur.

b l. si quis nec
causā si cer. Omnis^d promissio intelligitur rebus sic stanti-
pet. bus.

e l. j. de auto-
tuto. Quae^e de nouo emergunt, nouum consilium po-
stulant.

d .c. cū iter. p.
gualfredi de
renunci. Ex^f causa licitum est à pacto, uel promisso re-
cedere.

e l. de etate. §.
ex causa. de
interro. acti. Possem hīc (ornatissimi iuuenes) plurima, & qua
f .c. quemad- si infinita, id genus exempla cumulare, quae (li-
modum. de cet methodi seu introductionis limites excedere
iureiuran. l. uiderentur) uobis tamen, & magno usui forent,
tres fratres de pactis, & non modicam delectationem afferrent:

& non modicam delectationem afferrent:
nisi spes esset in omnes digestorum libros,
commentarios nostros breui in lucem
exituros. Interea his pauculis, exem-
pli tantum gratia, contenti eri-

tis. Nunc ad reliqua
progredia-

mur.

Regularū

REGVLARVM

SEV AXIOMATVM FOR-

mulas uarias esse, & pro
cuiusq; ingenio com-
ponendas.

CAPVT X.

SI studiosus iuuenis, iam
ingenium atq; artem tra-
ctandi leges affecutus, ue-
ra illarum sensa per ratio-
nes & causas discutere, et
tā ex uerbis quam ex men-
te notabiles sententias, re-
gulasq; & axiomata colligere, excerpereq;
didicerit, summa ope niti debet, ne alienis
laboribus, aut uigilijs omnino incumbere ui-
deatur. Pròinde regularum formulas suo sibi in-
genio nouas excudet, nunc breuius, nunc clarius,
& si fieri possit purius ac elegantius. Eas autem
(ut suprā abundē ostendimus) duplicis generis es-
se constat. Nam aut facti speciem (quæ in tota
lege prolixius enarratur) breuius perstringit: idq;
summariū uulgò appellant, latiniū summa^a uel
epitome diceretur: aut causam tantum seu ratio-
nem legis subtiliter cōplectitur. Primū genus ad
uerba, alterum ad mentem refertur. Quæ res (tā-
f etsi

^a L. in sum-
ma. de con-
dict. inde. l.
in summa.
de aqua plu-
arcen.

et si in præcedentibus capitibus copiosè satis tractata fuit) non inutiliter tamen, ut commodius ali-

a L. i § nulla itaq. in fin. C. de uete. iu. enucle. *quid suppleatur, hoc etiam loco repetita uidebitur.*^a Inquit Pomponius, ti. de stipulationibus, seu uerbo. obligationibus.

Ad. l. qui bis idem.

de stipula-
tio.

Qui bis idem promittit, ipso iure amplius quàm semel non tenetur.

b §. sic itaq. discretis. in sti. de actio.

c L. iij §. si quis ex libe-
ris. de bon. pos. contra-
tabu.

d L. si q. ita scripserit. de hæc. inst. l. plura. in pri. de acti. & oblig.

e §. qbus. in i. cō sti. C.

f L. hæc stipu-
latio §. di-
uus. ut leg. no. cauea.

g §. minorē isti. de ado.

h Arist. ij. de celo & mūdo.

Ad. l. qui sic. de solutio.

Iam perpende quid primum ex uerbis, & in specie colligas. Geminata promissio semel tantū obligat. Dicit alius: Eadem res bis eidē promitti aut solui nō potest.^b Alius uerò sic. Duplex obligatio eodē iure & respectu non admittitur. Ecce ut paucioribus uerbis facti speciem conclusisti. Nunc subtilius causam, seu rationem aliquis ita deduceret. Duorum ad idem suffragantiū alterum est superfluum.^c Alius sic. Ex pluribus causis ad idem tendentibus, una sufficit ad effectum.^d Alius sic: Lex nihil superfluum tolerat. Vel sic: Leges superuacuis remedijs nō utuntur.^e Vel sic: Ars nihil frustra operatur, quia naturam imitatur,^g quæ nihil frustra aut pperam agit^h. Postrema hæc, non quidē ex uerbis, sed omnino ex mente legis eliciuntur. Vlpianus ait.

Qui sic soluit ut recuperet nō liberatur: quemadmodum non alienan

alienantur nummi qui sic dantur ut recipiantur.

Ex uerbis primum ita colligis: Imaginaria solutio non releuat.^a Ex mente uerò sic: Actus simulatus nullius est momenti.^b Vel sic: Momentaneus actus non consideratur.^c

Extat celebre responsum Gordiani Imperatoris sic dicentis:

Non ideò minus uxor tua iure hæres uidetur instituta, quòd nō uxor, sed affinis testamento nominata est.

Hinc notant Doct. uerbalem regulā seu epitomen, quæ talis est. Non uitiatur institutio si uxor appellatur affinis. Nos uerò aliquantulum generalius: Falsa demonstratio non uitiat dispositionem.^d Nam uxor affinis quidem uiro non est, sed principiū & causa affinitatis.^e Pròinde ex mente legis doctores eliciunt: Idem iudicatur de principio effectus, quod de ipso effectu.^f Alij uerò breuius: Causæ & causati idem est iudiciū.^g At cur uxorem affinem dici posse negamus, cum ipsa sit causa affinitatis, & cum propter uxorem alij efficiātur affines^h? Naturalis etenim & uulgaris est regula: Propter quod unūquodq; tale, et illud magis.ⁱ Vel clarius. Quicquid est causa ut aliud

f 2 sit tale

a L. imaginaria. de regu. iur.

b L. simulate. de ritu nup.

c L. quicquid calore. de regu. iur. l. iij. de diuor. & repud.

Ad l. non

ideo minus. C. de hære. inst.

d L. falsa. de cōdi. & demonstra.

e L. nō facile. §. affines. iunc. glos. in verbo ex nuptijs. de gradi. affi.

f L. quominus. de flu. l. si quis nō dicā. C. de epi. & cleri.

g L. et si amicis. ad l. iul. de adulte.

h Dict. l. nō facile. §. affines.

i Arist. ij. metaphy. auct. multò magis C. de sacrosanct.

sit tale, ipsum est maximè tale. Nempe cùm propter solem uel ignē, reliqua corpora calida reddantur, ipsos constat esse maximè tales. Quòd si uxor uiro affinis est, quo pacto inter eos coniunctio corporum non prohibetur? Sed hactenus iocari licuerit. Planè regularum seu exioma^{tu} formulas, pro cuiusq; stilo & ingenio posse ad libitum componi, innumeris tum iurisperitorum, tum doctorum exemplis facile ostendemus. Inquit Vlpianus.^a

Factum alterius alijs nocere non debet.

Idem alibi:^b Alieno facto nullus oneratur.

Idem alibi:^c Alterius dolus aut desidia alteri nocere non debet.

Celsus:^d Alieno facto ius alterius non mutatur.

Papinianus:^e Non debet alteri per alterum iniuriam qua conditio inferri.

Caius:^f Non debet alterius collusione aut inertiā alterius ius corrumpi.

Scæuola:^g Alterius negligentia ad alienam iniuriam referre non debet.

Paulus:^h Vnius factum cæteris non debet esse damnosum.

Idem:ⁱ Non debet alijs nocere quod inter alios actum est.

Idem:^k Alterius negligētia aut cupiditas, ei qui diligens

a In. l. de pupillo. §. si plurium, de ope. no. nuntia.

b In. l. in. cau. se. de procu.

c In. l. electio. in fi. de no. xal.

d In. l. nam factis. §. si. quē admo. serui. amitti.

e In. l. non debet. de re. gu. iur.

f In. l. si pariter. de libe. ra. causa.

g In. l. iij. de transactio.

h In. l. hære. des. §. in illa famil. her. ciscunde.

i In. l. quia. de iure iur.

k In. l. si non expedierit. §. si pupillus. de bon. aut. iud. pos. fid.

diligens est nocere non debet.

Neratius^a: Alienus dolus, alij nocere non debet. ^a In. l. si pcurator. l. ij. de dol. excep.

Callistratus^b: Vnusquisq; ex suo admissio sorti subiicitur, nec alieni crimini successor constituitur. ^b In. l. crimen paternū. de pœnis.

Alphenus: ^c Nemo ex alterius facto obligatur uel excluditur. ^c in. l. paterfamilias. de her. insti.

Ecce quàm diuersis formulis iurisconsulti eandem sententiam explicarunt. Idem quoq; à doctores nostris sæpenumerò obseruatum notauimus. Nam Bartolus^d uulgatum axioma ita protulit. ^d In. l. illud. ad l. acquili.

Vbi militat eadem ratio, idem ius statui debet. ^e In. l. maximū vitiū. C. de de libe. præte.

Baldus: ^e Quos ratio connectit, non debet iuris dispositio separare.

Portius: ^f Rationis identitas, non patitur decisionem similium casuum esse diuersam. ^f Passim. i. cōmētarijs institutio.

Interpres iu. Cano. ^g Similis æquitatis ratio similia iura suadere uidetur. l. si. C. ad. l. falcid. ^g in. c. cūm dilecta. de confirmatione. vti. vel inuti.

Aliqui verò: Vbi diuersa ratio assignari non potest, diuersum ius induci non debet. l. à titio. de stipulatio.

Alij: Paritas rationis, paritatem exigit dispositionis.

Alij: Simile factum simili iure finitur.

Alij breuius: Eadem ratio, idem ius.

Possẽm hĩc ex regulis quoq; uel à nobis omnimò compositis, uel reformatis innumeras adducere,

f 3 quæ

* J.
283
135

quæ breuitatis gratia omittuntur: præsertim cum
in libro nostro axiomatum (qui iam sub prælo
est) plenissimè cumulentur.

Q V A M O B R E M

IURISCONSULTI MA

gis per facti species, quàm ge
nerales regulas pro
cesserunt.

CAPVT XI.

VPLICI ratione fa
ctū existimo, ut iuricons
ulti non per uniuersales
regulas, sed speciales facti
definitioēs, ciuilis discipli
ne præcepta tradiderint.
Nanq; dempto singulari li

bro, qui de regulis iuris inscribitur (de his loquor
quæ ad nos peruenerunt) reliquum ferè operis so
las facti species atq; indiuidua cōplectitur. Hunc
autem scribendi morem, prudentes nostros secu
tos arbitror, tum quòd eis concessa de iure respon
dendi à Cæsaribus potestate, ^a multorum quæstio
nibus satisfacere cogeantur: quæstiones autem
non in genere, sed prout ex facto singulis occurre
bant,

a l.ij. ad fi. de
orig. iur.

bant, proponebantur ac definiebantur. Etenim ^a in rem quisque suam non in alienam, consilium querit: ^a unde & prudentum responsa appellata sunt, ^b tū etiam, quoniā oē ius nostrū in factō positū est^c, & qualibet minima facti uarietas ius reformat. ^d Vt igitur in tam necessaria & frequenti arte certiora praecepta traderentur, non per generales regulas, sed per singulares decisiones, ius ad facti species retulerūt, innumerisq; digestorum libris, & legum myriadibus ea specialiter distinxerunt: quae multo paucioribus, & generalibus praeceptis perstringi potuisset, nisi tanta factorū uarietas obstitisset. Cum enim natura novas formas excogitet, ^e continuaq; inter mortales recentes facti species oriantur, non tam facile aut commodum fuisset in uniuersum omnia definire, quā per singula ex genere & circumstantijs (ut Neratio placuit^f) decidendo procedere. Quae ratione motus uidetur Vlpianus, cum uoluit omnem definitionem in iure ciuili periculosam haberi, rarumq; esse ut subuerti non possit. ^g De generalibus autem definitionibus, per modum regulae procedentibus eum sensisse, titulus, cui lex illa subiicitur, satis ostendit. ^h Quod nec interpretem latuit, qui non descriptionis, sed regulae meminit: tametsi pleriq; Vlpianum de diffinitione rerum sensisse temerē existimaruntⁱ. Periculosam uerō esse omnem in iure regulam, uel hinc

^a L. praeses, C. de seruitute, et aqua, l. plures. de dā. infect.
^b §. responsa prudentū, in ff. de iur. natura.
^c L. si ex plagis. §. in cliuo, ad. l. aquil.
^d L. interpositas, C. de transact.
^e L. ij. §. sed qui adiuu. C. de ueter. iur. enucle.
^f In. l. penul. de impen. in reb. dot. fac.
^g In. l. omnis definitio, de regu. iur.
^h l. Imperatores, in fin. de in di. additio.
ⁱ Aliud est em definire, l. si quis cū totū. §. j. de excep. re. iudi. l. cum ratio, de bo. dā. na. aliud diffinire, l. j. §. do. lū. de dolo.

f 4 proba

probatur, quòd regulas generales atq; uniuerſa-
 les eſſe oportet, ^a & ad tollendam uniuerſalem
 conſequentiam ſufficit inſtātiā dare ^b. Nam per
 inſtātiās, & exceptiones uitiari regulas planum
 eſt. ^c Porro inſtātiās atque exceptiones, per-
 petua factorum uarietas, circumſtantiarum di-
 uerſitas, & ipſius quoq; humanæ naturæ incom-
 ſtantia aſſiduās pariunt ^d. Accedit generis obſcu-
 ritas, quæ legibus maximè refragatur ^e. Cū
 enim in lege nihil magis deſideretur quàm clari-
 tas, ^f & ex genere incertitudo plerunq; naſca-
 tur, & commodius uiſum eſt ſingulis ſermè cauſis,
 ſingulas leges applicare ^h. Verū cū ipſi uidea-
 mus omnem mundi artem ſuis generalibus conſta-
 re præceptis, omnemq; perfectam ſcientiam, non
 tantum ex ſingulorum, ſed ex uniuerſi cognitione
 pendere, ⁱ noſtrum erit ſtudium, noſter labor, ex
 tot legum ac reſponſorum chiliadibus, quas maio-
 res noſtri non iniquis rationibus congeſſiſſe uiden-
 tur, uniuerſalia præcepta deducere, & ſubtili in-
 genio ipſum ius ciuile per tot ſpecies ſiue indiui-
 dua ſparſum, ad breuem artem, methodumq; redi-
 gere. Quod facile facturi eſtis (ſtudioſi iuuenes)
 ſi hæc noſtra quantulacunq; præcepta, præſertim
 quæ tribus proximè præcedētibus capitibus tradi-
 ta ſunt, minimè neglexeritis, ſed toto uobis ſtu-
 dio duxeritis amplectenda.

Quanta

QANTA SIT ASSI

DVAE DISPVTATIO=

nis utilitas, quam ue proficua pro=
borum iuuenum con=
suetudo.

CAPVT XII.

ROPERANTIBVS AD
iuris ciuilis scientiam, cu=
pientibusq; ad perfectum
eruditionis gradum quàm
celerrimè perueuire, præ=
terea omnia quæ superiori
bus capitibus tradita sunt,

unum maximè necessarium uidetur, crebra fre=
quensq; disputatio. Nempe ex ea infinita propè
commoda nascuntur: ingenij, memoriæ, linguæ,
promptitudinis, audentiæ seu fiduciæ, & quod
omnium potissimum est, ueritatis. Trita est Mar=
celli sententia: Omne artificium continua exerci=
tatione recipere incrementum^a, sine qua artificis
ingenium rubiginem contrahit. Exercitatio uerò
nulla utilior honestiorq; legum cultoribus esse po=
test, quàm assidua de iure conflictatio. Porro in=
genium, si obtusius fuerit, acuitur: si per se ua=
leat, uehementer intenditur, fitq; perspicatius.
Memoriæ uerò nihil esse potest cōducibilius: quip=
pe cuius tanta est infirmitas, ^b ut nisi frequenti

f s commemo

^a In. l. legatis
§. ornatrici
bus, de le=
ga. iij.

^b L. peregr.
de acq. pos.
l. si arbitro
de proba.

commemoratione iugiter renouetur, in totum facile pereat. Frustrà equidem noctes insomnes duxeris, dies sine ocio & cessatione transegeris, legum centurias numeraueris, doctorum opiniones percurreris, nisi hæc ipsa summo labore confecta, fidelis memoria conseruet, tibiq; (quoties res ipsa postulauerit) prompta restituat. Linguā quantum erudiat poliatq; assidua disputatio, superuacuum est demonstrare. Nam hoc ipsius linguae propriū exercitium est. Vix enim fieri potest, ut quæ toties repetieris, non semel bene pronūties. Audentiam siue fiduciam, ex frequenti congressu generari, nemini obscurum est. Videmus enim quotidie, adolescentulos præ nimia quadam formidine ac uerecundia titubantes, ex circularibus palæstris, crebraq; disputatione promptos, audentesq; fieri. Quod non inuenustè quidem mythographus ille phrigius in uulpe & leone cōfinxit. Vulpes (inquit) cū leoni nunquam antea uiso, casu occurriisset, primū sic timuit ut penè exanimata concideret: deinde cū secundò uidisset, timuit quidem, sed leuius. Cū autem & tertio in eundem incidisset, sic animum extulit, ut & accederet, & colloqueretur. Nempe significans nihil adeò durum difficileq; uideri, quod assuetudine non facile superetur. Veritas autem quonam pacto tutius faciliusq; inueniri potest, quàm disputando? Nam & Archadius multa Herēniū Modestinum

destinum, & notando, & disputando optima ratione decreuisse refert. ^a Ad hæc igitur commodius peragenda, debet probus iuuenis (qui legibus dare operam cupit) similis uitæ et conditionis æquales sibi socios, sodalesq; diligere: sanè candidos, mites, & modestos, qui & abstinere, & sustinere didicerint: quibuscū, nō de rebus lasciuis aut inanibus fabulis, sed de legibus, de ciuilibus præceptis, de causis & rationibus iuris continuè loquatur: à somno, à cibo, à studio, à lectione meditata proponat, lecta cōferat, audita cōmemoret: inter deambulandū leges occurrāt, inter calices iuris controuersia suscitetur: nullo loco, nullo tempore sermo de legibus intermittatur. Hoc pacto quis nō speret ad summum eruditionis gradum se, & facilè, & celeriter peruenturum?

In. l. munerum. §. mi. sta. de muner. & hono.

Hoc unum (dilectissimi iuuenes) uos perpetuò cogitare uelim, Nihil improborum iuuenum commertio pestilentius, nihilq; ad uirtutum studia bonorum consuetudine præstantius inueniri.

Paucos

PAUCOS ET IDO-

NEOS AVCTORES ELI-

gendos, in eisq; diligenter
uersandum.

CAPVT XIII.

N T SI INGENIOSO le-
gum professori, neq; mul-
titudine librorum, neque
doctorum copia opus esse
aliquando firmauimus, ue-
runtamen(quoniam ple-
runq; delectat multorum
uidere sententias, & quo quisque ingenio prædi-
tus fuerit, eorum maximè qui in sua facultate ce-
lebres extiterunt) paucorum lectioni uacare per-
mittimus: suademusq; in hac nostra legali disci-
plina eos tantum doctores eligendos esse, de qui-
bus uir ille æterni nominis Alciatus iudicium ele-
gantissimum tulit.

In iure primas comparatus cæteris
Partes habebit Bartolus.

Decisiones ob frequenteis, actio
Baldum forensis sustinet.

Non negligenda maximè est tyronibus
Castrensis explanatio.

Opinionum tutius Symplegadas

Supera

Superabis Alexandro duce,

Ordinis Iason, atq; lucis nomine

Videndus est properantibus.

His si quis alios addiderit interpretes,

Onerat quàm honorat uerius.

Ego unum addendum censeo, in quo (quantum ad
leges pertinet, desiderari nihil potest, Ioannē ab
Immola doctore irrefragabilem, Alexandri Are-
tiniq; præceptorē, qui nunquā hallucinatus cre-
ditur: in causarum & rationum cognitione, in dif-
ficilium articulorum explicatione ita uersatus, ut
qui eo careat optimo doctore careat. Eum pro-
fecto tertium à Bartolo locum obtinere, ne-
mo rectè negauerit. Vtrunq; ius suis diuinis
commentarijs sic illustrauit, ut quicquid boni
Alexander, Iason, ceteriq; recentiores congeßisse
inueniuntur, id ut plurimum Ioanni ab Immola
communi præceptori accepto ferre teneātur. Fuit
quidem Immola (ut paucis absoluam) & in con-
ciliandis legibus ingeniosissimus, & in rationibus
peruestigandis (quam optimam iuris ciuilis partē
esse docuimus) omnium diligentissimus: unde iudi-
cium ita meum proferre non dubitarem:

Iuris doctorum (si quis mea uota requirat)

Ex tota hic numerus, classe legendus erit.

Bartolus & Baldus, Paulus, Tartagnus, Iason,

Et gemini reſerans Immola iuris opes.

Præterea his alios, si quis super addere tentet,

Officiet

Officiet studijs uerius ille suis.

Hos in cōmētarijs uehementer excelluisse cōstat,
cōsilijs uerò (uno dempto) non tātoperē probati.
Quāobrem quatuor pro cōsilijs omnino eligēdos
censeo, duos quidē legū copia, & sermonis breui-
tate praestantes, Ancharanum & Romanum: cæ-
terum duos opinionum cumulis utilissimos, Ale-
xandrum & Decium. Non inficior sanè Oldra-
di, Fulgosij, Comensis, Pauli, Cornei, Aretini, So-
cini, Curtij, Senioris, & complurium aliorū uo-
ta ualdè probari: uerū si ex multis (ut de cōmen-
tarijs sensimus) pauci eligi debeant, proculdubiò
quatuor praescriptos cæteris potiores esse consta-
bit. Nempè si horum consilia diligenti studio re-
uoluantur, adeò perfecta atq; elaborata inuenien-
tur, ut nihil aliunde petendum uideatur. Pròinde
(acutissimi iuuenes) nō auctorum multitudini stu-
deatis, sed ex multis meliores uobis ppo-
nite, quorū lucubrationibus, ac mo-
numētis ita insistite, ut ex studijs
uestris fructū solidum,
atq; uberrimum
referatis.

Im

IN CVIVSQUE LEGIS ELUCIDATIONE

octo maximè observanda.

CAPVT

XIII.

AVD QVAQVAM EXTRA propositæ materiæ rationē fore putavi, clarissimi iuuenes, si ordinem quoq; in explicandis legibus observandū præscriberem, ne quid vobis ad

perfectam eruditionem nostra opera desit: quāvis locus hic doctoribus iura interpretantibus magis necessarius videatur. Ad plenam igitur legum interpretationem, octo maximè desiderantur, quæ sequenti carmine perstringuntur.

Præmitto, scindo, summo, casumq; figuro,
Perlego, do causas, connoto, & obijcio.

Præmitto.

In primis enim pro euidencia illorū, quæ ad subiectæ materiæ declarationem respiciunt, semper aliquid præmittendum est^a: ueluti cōnexarum materialium distinctiones terminorum, ac uocabulorū diffinitiones^b, generalis & compēdiosa totius materiæ de qua agitur declaratio, & similia.

^a l. pponere. versi, quib; ita premis, sis. de castro. pecul.
^b l. j. si cer. pe. .j. de do, excep.

lia. Præfationes enim (ut eleganter uoluit Caius^a)

^a In. l. j. de ori ad lectionem propositæ materiæ libentius perdu-
gi. iu. cunt, & eò perductis euidentiore præstant in-
tellectum.

Scindo.

^b In pe. inst.
S. igitur, in
verbo parti-
ri.

Secundo, quoniam partitio (teste Accursio^b) ani-
mum legentis incitat, mentem intelligentis præ-
parat, memoriã artificiosè reformat, & secundum

^c In S. alio. in
sti. q. b. mod.
testa. in fir.
& in S. sed
ne i primis.
de legi.

Iustinianum: c difficultas ex permixta traditione
procedens, per separationem explicatur. Quæ ad
modum & agrorum diuisio uberiores culturam
reddit, c lex ipsa in partes congruas diuidenda est:

^d l. caius. S. Ti-
tius. de leg.
ij.

sic tamen ne diuidatur ea quæ simul coherent, &
ad unius perfectionem tendunt, d uel ad eundem

^e l. & si non
sint. S. pue-
niamus. de
aur. & arg.
leg. Imol. in
rub. de stip.
uerfic. iij. est
descendendū.

finem concurrunt: uelut dictum à sua causa, uel
responsum à quæstione proposita. Talia enim,
cùm sint ratione & fine indiuidua, pro uno ha-
beri debent: d quæ si in partes scinderentur, non
diuidi quidem, sed (ut Baldus rectè sensit^c) po-
tius destrui uiderentur. Diuisionem autem com-
modam recipiunt, quæ separatam habet ratione,

^f l. sed si plu-
res. S. filio.
de uulga.

& diuerso fine clauduntur: ueluti cùm plura di-
cta in eadem lege æquè principalia cumulantur,

^g In rep. l. pe-
tēs. C. de pa-
ctis. & text.
in. l. ij. S. si
quid aut. C.
de uete. iur.
enucle.

uel plures diuersæ facti species terminantur: ut in
Vlpiani legibus f plerūq; uidemus, qui inter cæ-
teros iurconsultos eo potissimum nomine cōmen-

^h In. l. illicitas
de off. p. lid.

datur quòd & uarios casus, & quàm breuissimè
soleat eadem lege decidere. Pròinde tunc solū
utilis

utilis diuifio cenfetur, cū separabiliū confu-
fio euitatur.

Summo.

Tertiò, quoniam breuitas^a magis delectat, &
quæ compendiosè traduntur^b cū addifcantur
facilius, tum diutius retinentur, uniuersa legis sen-
tentia in epitomen fiue summam^c redigenda eft.
Qua de re latius fuprà. i x. & x. capitibus
tractatum eft.

^a L. j. ubi gl.
quod met.
cau.
^b L. j. de re-
gu. iur.
^c L. in sum-
ma. de cōd.
ide. et. l. i fū-
ma. de aqua
pluuia.

Cafumq; figuro.

Quartò, ne ex tali compendio, uel breuiori narra-
tione obfcuritas fortassis infurgeret, iuxtà illud
Horatianum^d.

Breuis eſſe laboro,
Obfcurus fio.

^d Horat. in
poëtica.

Quod fanè legis interpretationi non parum de-
traheret, nec leue aliqñ difcrimen^e afferret, uni-
uerfa facti ſpecies (maximè nouitiorum gratia)
ad unguem recensenda eft, caſusq; totius legis pla-
nius exponendus^f.

^e S. illud au-
tem. i proë.
digestorū.

Perlego.

Quintò, legenda eft litera, legisq; contextus uer-
botenus percurrendus, cū ut facti narratio uer-
bis legis congruere uideatur, & tum uerò (ſi quid
fortè inemendatum, uel librariorum incuria de-
prauatum inueniatur) ſubtili iudicio caſtigetur.

^f L. ut reſpō-
ſum. C. de
trāſac. l. pre-
cibus. C. de
impube.

^g L. q. cōſti-
tutū. de mi-
li. teſta. & l.
iii. S. toties.
de dā. infec.

g

Do

De causas.

Sextò, ne uel in casu indubitato, ^a uel sine ratione lex facta uideatur, causae tum dubitandi, tum decidendi diligenter peruestigari debent, ut supra capite quarto et quinto latissimè declarauimus.

Connoto.

Septimò, ne uerbis ^b potius, quàm menti inherentes (quod à iuris ratione omnino alienum esse docuimus) legis definitionem ad propositam tantum speciem restringamus, generales regulas, ac notabilia dicta ex omni eius parte colligere debemus, casumq; decissum ad omnes alios ex similitudine facti, uel rationis protèdere, & subtiliter adaptare. ^c Quod quemadmodum faciendum sit, supra capite, octauo, nono, & decimo abundè mōstrauimus.

Et obijcio.

Octauò & ultimò, quò perfecta omnino legis intelligentia habeatur, & prorsus nihil dubitationis supersit, contraria & oppositiones, tam ex glossematis, quàm ex Bartolo, cæterisq; doctoribus, in uerba & sententiā ipsius legis excitare debemus: ut supra ca. sexto diffusè tractauimus: quibus tandem ingeniosè, ac subtiliter, tum ex uarietate facti, tum ex rationis diuersitate sublati ^d, lex ipsa cum uniuersa eius materia perfectissimè enucleata, atq; intellecta remaneat.

Hunc uobis (ornatissimi iuuenes) ordinē in interpretan

pretandis legibus obseruandum, libenter perstrin-
gere uolui, ut cū ad metam laborum uestrorum
perueneritis, lauream consummati certaminis ade-
pturi, puncta legum uobis ad periculum propo-
sita, non confusè (ut pleriq; solent) sed dilucidè,
atq; eleganti ordine recitetis. Quod cū audien-
tibus patribus iucundissimum fuerit, tum uobis
ipsis perpetuæ laudis asseret ornamentum.

LEGES IURISCON-

SULTORVM EX VARIIS

*fragmentis compilatas, annaliumq;
imperitia interpretes mirè
hallucinatos.*

CAPVT

XV.

NECESSARIUM OM-
nino uisum est ad perfe-
ctam legum intelligentiā,
aliquot errorum, in quos
tum interpretes, tum do-
ctores nostri temerè lapsi
sunt, causam originemq;
detegere. Existimarunt enim iurisconsultorum
leges ea integritate, eoq; ad nos ordine peruenis-
se, quibus ab ipsis primū autoribus conscriptæ

g 2 dige

a S. j. in. j. cō.
sti. C.

b In. l. filium
in fi. de agr.
hæred.

digestæq; fuerunt: nescientes illustres illos viros,^a
quibus à Iustiniano ius omne reformandi potestas
facta est, ex uarijs prudentum responsis, uarijsq;
responsorum fragmentis, leges quales habemus
composuisse, in ordinemq; redegisse. Insuper tem-
porum atq; annalium imperiti, cum nec Cæsarū,
nec iurconsultorum ætates, mores'ue distinguere
didicissent in multis hallucinari facile potuerunt.
Vtq; id apertis exemplis comprobemus, occurrit
in primis Accursius noster in quodam Iaboleni
respōso, bubi compilatores Iaboleni, lege ad un-
guem recitata, in qua Labeonis sententia confu-
tatur, demum ex scriptis Pauli & Proculi Iunio-
ris, Iaboleni sententiā contrā Labeonē tuentur.
Eo in loco mirum est, ut tantus uir, alioqui de le-
gibus benemeritus, ita se torqueat, nunc Iabolenū
de seipso in tertia persona loqui contendens, nūc
legem Neratio tribuens Iaboleni sententiā rese-
renti: nec ullo pacto sese explicare ualēs, qui nō
iurisculti, sed compilatorum ea uerba esse nū-
quam aduerterit: quorum sanē præcipuus labor
fuit, ex uarijs prudentum responsis, perfectas no-
bis leges, opinionesq;, frequentiori calculo appro-
batas, transcribere. Hinc nobis leges ex Iuliani,
Marcelli, Pauli, Vlpianiq; fragmētis compositæ:
hinc Vlpiani lex in Modestinum desinit, Scauo-
le in Claudium Triphoninum, Labeonis in Iabo-
lenum, Papiniani in Paulum, Marcelli in Vlpia-
num:

num: & sic de reliquis. Cūq; interpretes nostri huiusmodi appendiculas compilatorum, eiusdem autoris, cui lex ascribitur, esse credidisset, statim existimarunt, uel legem fuisse malè inscriptam, uel autorem legis à prima persona in tertiam diuertisse. Possent quidem hæc quasi leuia dissimulari, nisi in iurisperitorum tempora tam graui ter peccaretur. Quemadmodum enim à Neratio Iabolenum, aut à Iaboleno Paulum citari credemus, quum & Neratium Iabolenus minimè præcesserit, & Iabolenum Paulus uix decrepitū audierit? Floruit siquidem Neratius Priscus Traiani temporibus, Iabolenus usq; ad Pij imperiū peruenit, Paulus sub Alexādro maximè claruit. Quē ordinem ex Pomponio^a quoq; suscipimus, qui & Neratij & Iaboleni meminit, Pauli nequaquam. Idē obseruatū uidemus in alio Papiniani^b respo-

^a In.l.ij. in fi.
de origi. iur.

^b In.l.j. in fi.
de off. eius
cui man. est
iurisd.

so cui cōpilatores addiderūt uerba hæc: Paulus notat, & Imperiū quod iurisdictioni coheret mā data iurisdictione transire, quod & uerius est. Cōstat autem Papinianum Seueri temporibus floruisse, & à Bassiano occisum: Paulum uerò eius discipulum sub Alexandro, ut prædictum est. En igitur, ut error initio leuis, maximas tenebras in fine parturiat. Sed & compilatorum curam atq; industriam maiori argumento compræhendere licet, quòd anteriorum fragmenta ita ad posteriorum leges adaptarunt, ut nisi horum (quæ nunc

admonemus) lector meminerit, facile cum cæteris

a In. l. si quis in errorem sit dilapsurus. Extat responsum^a Vl-
uinū .in fin.
cū duab⁹. 11. piano inscriptum, ti. de triti. ui. quæ lega. ubi quæ
seq. ritur, si uinum uetus legatum fuerit, qualiter acci-

Item Paulum piendum sit. Compilatores eo loco Neratij fra-
Vlpiano, l. p-
ceptoris, ad gmentum (qui diu ante Vlpianum fuit) ita cōmo-
l. aquil. dē subiecerunt, ut ad quæstionem Vlpiani compo-

b In. l. itē si su sitō respondiſſe uideatur. Sed & alibi Caiū atq; b
spectus, de Vlpianum Paulo ita accommodarūt, ut omnes in
procur. idem responsum eodem tempore conueniſſe exi-

c l. si is qui. p-
empt. ſtimentur. Alibi quoq; Paulū & Caium Vlpia-

no, ti. de priuileg. credi. Sic etiam credendum
est scabrosam illā implicitamq; legē, ti. de uſuſca-

pio^c. ex diuerſorum fragmentis à compilatoribus
fuiſſe conſutam. Cuius rei non leue argumentum

eſt, tum quòd incerto adhuc autore proferitur
(nanq; alij Paulo, alij Caio acceptam ferūt) tum

uerò quòd Iuliani & Marcelli cōtrouerſiā adeò
obſcurè perplexeq; cōplectitur, ut incertū omni

no ſit, utra opinio præſeratur, & an in calce ip-
ſius legis, negatiua uel affirmatiua oratio deſide-

retur. Quantum uerò in eius interpretatione ma-
iores noſtri hallucinati fuerint ob annalium im-

peritiā, neminem uel medio criter doctum late-
re poteſt. Nempè Iuliani opinionem contra Mar-

cellum approbantes, non immeritò Marcellum à
Iuliano notatum, conſutatumq; fuiſſe cōmuniter

receperunt. Atqui Marcellum longè poſt Iulia-
num

nū floruisse, notasq; ^a in eum scripsisse palā est. ^a l. apud iulianum. de her. in st. l. si fun, dū, delega. j.

Fuit siquidem Iulianus Hadriani, Pijq; temporibus: Marcellus autē Severi imperio claruit. Meminit Iuliani Pomponius, ^b Marcelli nequaquā. ^b dic. l. ij. in fl. de origi. iur.

Eadem imperitia lapsi Bartolus, Baldus, Paulus, & alij complures, in quodam Iustiniani ^c respo. ^c in. l. fi. C. de in. et subst.

so cæcutierunt. Nam Bartolus Papinianum Dio ^d l. precib⁹. C. cletiani & Maximiani legem ^d negat ignorasse, de impube. & alijs.

quasi post illos uixerit. Paulus à Castro longè di ^e In. d. l. finis uersum sentit. ^e Nempè Papinianum sub Augusto

Cæsare uixisse, & à Marco Antonio necatum. Quæ sanè, & perridicula sunt, & tantorū patrum testimonio indigna. Possem hoc loco alios, & propè infinitos, maiorum errores apertis rationibus demonstrare, quibus aliquando (si per dei gratiam licuerit) nos summo studio occursumos speramus: tametsi in hanc rem multos plurimum laboris, & olei consumpsisse non ignoro, quorū operam non possum non magnoperè probare. Verumtamen non omnia possumus omnes: campus spaciosus est, & multis indiget sarculis: nec tam ab una parte repurgari potest, quin noui quotidie emergant cuniculi. Aliquid contulit Bologninus, plurimum Budæus, Zazius, & Alciatus, uiri immortalitate digni: necnon insignis ille typographus Gregorius Haloander Germanus, quem nisi fata nobis præmaturè inuidissent, legalis nostra facultas maximū proculdubio in-

crementum recepisset. Pròinde (acutissimi iuue-
nes) ne & uos in maiorum errores temerè incida-
tis , ad ea quæ præmonita sunt diligenter aduerti-
te , iurisconsultorum fragmenta ab appendiculis
compilatorum subtili iudicio distinguite . Quod
facile fiet , si tum ex Pomponio , tum alijs idoneis

^a Velut , ex
Trāquillo ,
Plutarcho ,
Pomponio
Leto , Euse-
bio , Orosio
Lāpridio ,
Volaterra ,
no , & simili-
bus ,

scriptoribus ^a Cæsarum prudentumq; ui-

tas , mores , & ætates (quod sa-

nè ad perfectam legum

cognitionem omni

no necessa-

rium

ducimus)

solerti studio per-

quiretis .

LEGES LIBRARIO

RVM INCURIA DEPRAVA-

*uatas, eruditorum iudicio castigandas,
 & ab Accursij reliquorumq; inter=
 pretum nugis, ac ridiculis ex=
 positionibus maximè di=
 scedendum.*

CAPVT XVI.

DOSTEAQVAM in ser=
 monem erratorum incidi=
 mus, uisum est & hoc lo=
 co iuuenes admonere, quā=
 tum ex deprauatis legi=
 bus, & interpretum nu=
 gis iacturæ facturi sint, ni

si & summa cura, & diligenti studio, eruditorū
 hominum, qui de legibus benemeriti sunt, iudicia
 exquisierint, & ex illorum autoritate castigatos
 sibi codices parauerint. Multa enim asterijs &
 obeliscis dispungenda, multa inuertenda, adno=
 tandaq; pleraq; aliter interpretanda quam maio=
 res nostri docuerint, facile discet qui præscripto=
 rum Bolognini, Budæi, Zazij, Alciati, & Ha=
 loandri lucubrationes diligenter euoluerit. Nos
 etiam huic negotio curam non modicam adhibuis=
 se no

se nostra aliquando scripta testabuntur. Interea tamen nonnullos exempli gratia locos profereamus, quos ab alijs prætermisissos sedulò adnotauimus, dignosq; castigatione putauimus. Offert se in primis Pomponij: ^a responsum, tit. de actio. emp. de cuius initio hætenus interpretes hæsitauerunt. Aliqui enim ratio legendum putant, pleriq; datio, cum tamen neutrum satis conueniat. Nec enim apud iuriscōsultos usq; facilè inuenietur, ratio possessionis uel possessionem dari, sed tradi: ^b unde longè melius eo in loco traditio statuetur: hoc uerò manifestè suadetur, cum quòd possessio nis proprium est tradi, tum quòd ex sequentibus Pomponij uerbis, de traditione locutum eum fuisse liquidò constat. Ait enim:

Traditio possessionis, quæ à uenditore fieri debet, talis est, ut si quis eam possessionem iure auocauerit, tradita possessio nō intelligatur.

Ecce quàm manifestè de traditione agatur. Atq; hi errores (quantum coniectura assequor) ex eo ferè processerunt, quòd maiores nostri (quibus pulcherrima hæc, & propè diuina excudendi ars nondum constabat) libros sibi calamo parabant, & pleriq; elegantiores pumice expolitos, minia-

tos,

^a Ad l. tradi-
tio, al's da-
tio.

^b l. si quis ui-
s. differen-
tia de acq. r.
pos.

tos, inauratos, & quod præcipuum erat, capitibus legum egregiè depictis, uarioq; emblemate illustratis: quale etiam nunc uidere licet in uetustis codicibus ex membrana, non typis æneis, sed librarij manu conscriptis, in quibus maiuscula cuiusq; capitis elementa, nunc minio, nunc prassinio, sæpiusculè uerò colore cæruleo, uel auro irradiantur. Scriptores igitur in singulis capitibus ea elementa maiuscula studiosè omittēbant, ut pro libito emptorum depingerentur. Atq; id in causa fuit, cur recentiores nostri, uetustos illos codices in prælū referentes (dum nullum elementum prætermittēre uoluerunt) in capitibus legum nonnunquā uariauerint, modò aliquid detrahētes, modò addētes, sæpe etiā inuertentes. Cuius sanè rei argumentum euidenter præstant innumeræ leges, de quarum capite etiam hodie dubitatur. Extat lex Modestini, tit. de uulga. in qua cū primum capitis elementum desideraretur, dubitarunt interpretes, an. I. uel. N. reponi deberet: & plerisq; uisum est. I. reponendum, nec ibi, Nam, sed, Iam, legendum: quorum sententiam magis probo. Idem negotium fecit lex Vlpiani prima, tit. de reb. credi. ubi diu pugnatū utrum ne, è re est, uel, bene est, statuendum foret. Quod autem de hæc interpretes somniarunt, perridiculū est. Verū hæc adeò leuia sunt, ut in utram partem capiantur nihil sit periculi. At cū de inuertenda uniuersæ legis sententia

Ad. l. iam
hoc iure. de
uulg.

Ad. l. j. si certū
pet.

tentia tractatur, tunc in corruptos codices incidere maximè periculosum est. Non possum hìc prae

Ad. l. quèad terire legem illam Pauli, ti. de acqui. poss. (quàm modum, de quàm aliquid suprà tetigimus) in qua manifestè acqui. pos. desideratur negatiua, librariorum seu typographorum incuria praetermissa. Nam legendum est. (Non quemadmodum nulla poss. acquiri, nisi & animo & corpore potest, ita nulla amittitur, nisi in qua utrunq; in contrarium actum est:) alioqui in regula iuris tam manifesta inexplicabilis omnino repugnantia inuenietur, quam ne Apollo quidem ipse extricaret. Aliter enim sensit idè

a In. l. iij. §. Paulus^a alibi, & cum eo Vlpianus, b ceteriq; legum conditores. Nec recipiendas puto interpretationes nugas & diuinationes, quibus rem omnino

b l. si qs ui §. differētia, de acqr. pos. et l. si me, i va/ cuā. eo. ti. componere moliuntur: quandoquidem tales compositiones lex illa non ferat, quæ iuris regulā oppidò generalem tradit, cui aliæ leges in eadem regula ex diametro aduersantur. Etenim possunt legum pugnantiae, in particularibus casuum definitionibus, ex qualibet facti etiam subintellecti uarietate componi. In generalibus uerò regulis, ad eandem materiam pertinentibus, nullo id modo.

Quòd autem ea lex negatiuam in principio iustè desideret, facile ostenditur. Nā & præcedentis legis, c in qua solo animo formidātis possessio amissa est, rationem nectit, & elegantem loquēdi modum, ipsis iureconsultis admodum frequentem & peculiarem

c l. si sed no/ lit. de acqr. pos.

peculiarē, ostendit. Nēpē illi per negationē cōpa-
 rationis uel similitudinis, tacita plerunq; obiecta
 diluere consueuerūt. Sic Iabolenus Pauli praece-
 ptor, ^cti. de iudi. Nō quēadmodū fideiussoris obli-
 gatio in pēdenti potest esse, uel in futurū con-
 cipi, ita iudicium in pēdenti potest esse. Vide
 quantum iam ex hac lege suffragij habeamus.
 Quid si negatiua hīc quoq; neglecta uel dispen-
 cta fuisset? Num interpretes nostri uariē diuina s-
 sent? Idem Iabol. ^dti. de fideiussor. inquit: Non ut
 aestimatio rerum, quae mercis numero habentur,
 in pecunia numerata fieri potest, ita pecunia quo-
 que merce aestimanda est. Item Iulia. alibi: ^eVen-
 dicatio non ut gregis, ita & peculij recepta est.
 Papinianus: ^fNon enim ut filius duplex ius susti-
 net, & patris & filij familiās, ita seruus qui ca-
 strensis peculij est. Pomponius. ^gNon ut pater fi-
 lium, ita uxorem maritus iure postliminij reci-
 pit. Paulo autem id genus loquendi frequentissi-
 mum fuisse, multis legibus exploratum est. Nam
 in eo. tit. de acqui. poss. ^hait: Nec enim sicut do-
 minium non potest nisi in una causa contingere,
 ita & possidere ex una duntaxat causa possu-
 mus. Idem alibi ⁱ: Non sicut de dolo actio certo
 tempore finitur, ita etiā exceptio eodem tempo-
 re danda est. Vnde colligunt doctores uulgarem
 iuris regulam: Temporalia ad agendum, perpe-
 tuò ualere ad excipiendum. Possem innumeros lo-

cos

a l. an manu
mittere. de
manu. uind.

b l. non quem
admodū. de
iudi.

c l. si ita fidei
iussorē. in fi.

d l. vēdicatio.
de rei vend.

e l. pater. §.
uers. nō em.
de cast. pec.

f l. cū due. in
fin. de capti.
& post. re.

g l. iij. §. nec
enim.

h l. pure. §. fin.
de dol. exce
ptio.

cos adducere, nisi tædiū afferre magis, quàm utilitatem uiderer. Nec prædictis aduersatur lex illa

a l. fere. de re
gu. iur.

eiusdem Pauli^a, tit. de regu. iur. quoniam omnes eas leges ex fragmentis iuriconsultorum constat omnino per compilatores, uel alios fuisse compositas: unde quicquid ibi primo uersiculo (qui ex

b In. l. prout,
de solutio.

Pomponio desumptus est^b) adiectum reperitur, ex nullius iuriconsulti autoritate, uel sententia prolatum est. Quare expungendum omnino putarem. Haftenus de legum capitibus. Succedit nunc alia errorum causa, quam scriptorum non negligentiae, sed imperitiæ ascribendā puto. Ete-

c l. recõiti.

nim cum iuriconsultorum mentem, ac sententiam non intellexerint, aliud pro alio uerbum facile receperunt: & ubi negatiua oratio desideratur, affirmatiuam statuerunt. Occurrit lex Pauli^c, ti. de lega. tertio, in qua negatiua omnino desideratur, legēdumq; Et magis est ut nec ipse præferatur: qui sensus & rationi congruit & alijs legibus comprobatur: ut in repetitione eiusdem legis euidenter demonstrauiamus. Eodem uitio laborat

d l. si quisq;

lex Martiani^d de diuers. præscrip. quæ affirmatiuè legitur contrà expressam sententiam Papiniani^e eius præceptoris: & dum interpretes talem

e In. l. fina. de
usucapio.

pugnantiam conciliare modis omnibus laborant, multa etiam inepta effutire, ac diuinare coguntur. Vtraq; lex eandem facti speciem continet, eisdem uerbis composita est: nec ob id repetitur,

ut al

ut altera alteram corrigat. Sed quoniam diuersis titulis conuenire uidentur, & diuersis inferuire materijs, ut Iustinianus^a aliquñ præmonuit, quãob a
rẽ, ut discipulus cùm præceptore Papiniano conueniat, probabiliter negatiuam in Martiani lege statuemus. Vt dicat: Si quisquam in fluminis publici diuerticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure uti non prohibet: qui sensus & iuris rationi congruit, & literam magis fluidam, ac elegantem facit. Accedit quòd illud uerbũ, prohibet, præcedente negatiua cõcinnius ac latinius sonat, quàm si simpliciter & affirmatiuè legatur, ut ingeniosus quisque facile perpendere poterit. Huius generis sunt lex Pauli^b seu Caij de usucapio. cuius etiam suprà proximo capite meminimus: & lex Iaboleni^c ti. de priuil. credito. in qua ferunt Bartolum & Baldum magnoperè dissensisse: cùm adhuc ambigũ sit, utrum uersiculus ille: Idem in substituto filio herede seruandum non est: affirmatiuam magis, quàm negatiuam desideret: Item lex Caij^d de militari testamento, ubi interpretes utranq; literam, & affirmatiuam & negatiuam, ingeniosè defendit. Quod sanè mihi non aliter recipiendum uidetur, quàm Titie postulatio, quæ tanquàm nupta & innupta, idem legatum consequi cupiebat^e. In lege Vlpia^f ti. qui satisfacere cogant. legunt omnes: Veritatem contineat^g: cùm plus quàm manifestum sit

In. l.ij. §. si
quid aut. C.
de uete. iur.
enucle.

b l. si is qui. p
emptore.

c l. paterfam.
uersi. idẽ in
substituto.

d l. si certarũ.
§. si eodẽ.
in princip.

e l. titiæ. si nõ
nupserit. de
cõd. & de.
l.ij. §. si.

g l. hæc uerba
quãti. de uer
bo. signi.

stum sit reponi debere, Vtilitatem, ut id quod interest à uera quātitate distinguatur. Et hæc exempli tantum, & admonitionis gratia, retulisse sufficiat: cætera in libro nostro nouarum interpretationum fusius explicantur. Non possum tamen inter alios errores unum omnino ridiculum præterire, cuius causam partim scriptorum incuria, partim interpretum negligentia ascribendam puto. Existimarunt illi iurisperitos de se ipsis loquentes, tertiam quandoq; personam assumpsisse. Quæ sanè res cum perridicula sit, tum ab antiquorum consuetudine maximè aliena. Nec enim is dicendi character, seu loquendi modus usquam receptus legitur. Nisi fortè in historiæ narratione, quæ eum nimirum candorem desiderat, ut scriptor nihil minus, quàm de seipso historiam texere uoluisse uideatur. Sic Ioānem Apostolum, sic C. Cæsarem aliosq; per multos obseruasse cōperimus. At sanè aliū in doctrinæ seu præceptorum traditione, modum ordinemq; seruari conuenit: quod quidem nemo, uel mediocri iudicio præditus, facile negaturus est. Ego uerò, si quendam eo dicendi genere studiosè uti animaduertirem, non aliud meherculè iudicium de homine facturus essem, quàm de eo qui in sui nominis obliuione ignorantia ue incidisset: quod summæ stultitiæ argumentū esse Iustinianus aliquando firmavit.^a

^a in. l. fi. C. de
heredi. insti.

Pròinde cauendum omnino est, ne in tantos uiros culpam

culpam hanc reijciamus, aut omniū prudentissimis stultitiæ notam inuramus. Causa autem facile constabit, si in memoriam reduxerimus quæ suprà præcedenti capite diffusè tractata sunt: quo loco ostendimus iuriconsultorum leges ea integritate, eoq; ad nos ordine minimè peruenisse, quibus ab ipsis primùm autoribus conscriptæ fuerunt, sed compilatorum opera atq; industria, ex uarijs diuersorum fragmentis compositas & consutas: unde factum est, ut Pauli & Vlpiani (qui ferè omnibus recentiores sunt) dicta, in alterius iuriconsulti longè anterioris fragmentum desināt, uideaturq; qui diu præcessit, posterioris scripta legisse: quòd cum admitti non posset coëgit interpretes mirè hallucinari. Enimuerò existimantes compilatorum uerba, iuriscōsultorum esse, de se ipsis in tertia persona loqui eos temerè prodiderunt. Accedit alia erroris causa: librorū incastigata passimq; corrupta editio. Sæpè enim lex unius alteri tribuitur, & ubi Vlpianus reponi debet, Papinianus, alius uel inscribitur: cumq; in ea lege de Papiniano mentio fiat (sanè à diuerso legis autore) ipsum de se Papinianum, uelut de tertio locutum fuisse crediderunt. Vt quæ id exēplo manifestius fiat, unum proposuisse contentus ero. Extat Vlpiani responsum^a libro digestorum uigesimoquarto, in quo refert Papinianum fructuum diuisionem diuortio factò, non ex die loca-

h tionis,

^a In. l. Papi-
niano diuor-
tio. solu. ma-
trimo.

tionis, sed habitatioe precedentis tēporis quo
 mulier in matrimonio fuit, fieri debere censuisse.
 Ealex Papiniano perperam ascribitur, cū eius-
 dem sit Vlpiani, cuius & præcedens. Et erroneæ
 inscriptioni causam præbuit, quod Papiniani no-
 men ab Vlpiano, in ipso legis exordio prolatum,
 suprâ legem positum crediderunt. Citanda est igitur,
 Papinianus diuortio, non ut uulgati codices
 hætenus habuere. Astipulatur etiam iudicio no-
 stro uersiculus in calce positus, ubi citatur Pom-
 ponius, quem tamen Papiniani auditorem fuisse
 pleriq; existimarunt: quibus, ut in hac re non ue-
 hementer assentior, subscribo tamen nusquàm fa-
 cilè inueniri Pomponium à Papiniano commemo-
 ratum fuisse. Hæc prolixius fortè quàm par erat
 recensuimus, sed libenter, ut errorum, qui-
 bus maiores nostri tam miserè lapsi
 cōspiciuntur, omnes omnino
 admonitos nostra simul
 ope, atque industria
 redderemus.

Locos

LOCOS COMM V

NES INGENII GRATIA

habendos, & materiarum sedibus

memoriam adiu-

uandam.

CAPVT XVII.

VO SVNT (ni fallor cla-
rissimi iuuenes) quæ iura
profitentibus adeò neces-
saria videntur, ut nulla fe-
rè maior aliundè utilitas
comparetur: nempè loci
communes & materiarū

sedes. Locis communibus ingeniū maximè exer-
cetur, materiarum sedibus memoria plurimum
adiuuatur. Enimuerò quæ ars seu disciplina inge-
nij acrimoniam æquè desiderat, ac ciuilis facul-
tas, in qua de iustitiæ partibus, humanam socie-
tatē conseruantibus tractatur? ^a Vbi multa nunc
ex bono, & æquo temperanda? ^b nunc secūdum
rigorem & iuris apices excutienda sunt? ^c in qua
singula hominum tum facta, tum dicta, ex causa,
persona, loco, tempore, quantitate, euentuq; pen-
sanda ac definienda sunt? ^d Vbi demum nihil pro-
libito priuatæ utilitatis, sed quasi à bono viro

^b 2 omnia

^a Inst. de iust. & iu. §. fin.
^b l. si. si. de ius-
for. §. quæ-
dā. mandati.
et. l. si dom.
§. si pecunia.
de lega. j.
^c l. prospexit.
qui & à qb.
^d l. aut facta.
de poenis. c.
occidit. 2. 3.
q. viij.

- a l. ceterę fam. *omnia statui oportet?*^a Communes igitur loci in-
 hercis. l. fi/
 de i. commis/
 fa. §. quan/
 quā. de le/
 ga. iij. l. si eū/
 in fin. de fi/
 dei ius.
 casus omnes lege cōprehendi.^b tunc ingenio ma-
 ximè opus est: quod nisi breui quadam methodo
 ad ueritatis limina dirigeretur, facile in tali noui
 tate succumberet. Pròinde miserrimi ingenij eos
 esse putabat Doctor. ^c Castrensis, qui non nisi in
 uenta lege, aut decisione, propositas quæstiones
 nossent definire. At uerò perspicax ingenium, cu-
 piens à tali se miseria liberare, ad communes lo-
 cos confugit, omnia colligit, omnia confert, singu-
 la discutit, nihil non tentat, omnem deniq; lapidē
 mouet ut rectè definiat, leges alijs casibus præscri-
 ptas nouo casui applicat, nunc per locum ab absur-
 do, nunc ab identitate rationis, nunc à similitudi-
 ne facti, nunc à speciali, nunc ab opposito, nunc
 à cessante ratione argumenta deducit, non igno-
 rans omnem uim legum in inductione & applica-
 tione consistere,^d & quod liquidò constare non
 potest, argumētis subtiliter cognoscēdū esse. ^e Fin-
 ge dubitari: An actori liceat suspensio petitorio,
 interdictum adipiscendæ intentare? Hæc quæstio
 per locū à speciali rectè soluetur. Planè si isthuc
 actori spoliato in interdicto recuperandæ specia-
 liter concessum est,^f in cæteris interdictis contra-

rium

riū obseruari palā est. Itē si quærat^{ur}. An filio necessario hærede instituto, & paterna hæreditate abstīnēte, legata quouis modo debeāt^{ur} (saltem a uirtute necessitatis quæ ipso iure hæredē facit? ^a) Casus hic similiter per locū à speciali rectē decidetur. Etenim si hoc libertati specialiter indulget^{ur} ^b (cuius causam omnīū fauorabilissimā esse cōstat ^c) ut necessario abstīnente nihilominus debeatur, consequens erit dicere, aliarum rerum legata intercidere: ^d Qui locus sic uulgò explicari solet. Speciale in uno, ius commune in contrariū probat. ^e Item, Casus exceptus regulam in oppositum firmat. ^f Et sic de singulis exempla tradi possent, quæ in sequenti capite fusius cumulantur. Memoriam uerò (quæ in uiro professore ob scriptorum multitudinem magis, quàm in alio hominum genere desideratur) uehemēter adiuuant materiæ sedes. Cū enim tot casuum quotidie emergentium definitiones, totq; decisionū cumulos retinere, memoriæ fragilitas non patiatur, ^g saltem eius rei sedes, in qua uniuersa materia cōmuni doctorum calamo pertractatur, in prōptu habenda est. Exempli gratia. Si omnes, aut singulos primi, ac secūdi decreti articulos, uel iuris accrescendi species, uel protestandi modos, uel moræ casus occurrentes, in numeratō non habeas, incidatq; ex prædictis quæstio, confestim ad materiæ sedem accurre: Decreti quidem, in. l. si finita. ^h 3 ta. §.

^a l. i. §. q. sunt. si quis omi. cau. test. iust. de hære. q. li. & diff. §. necessarij.

^b l. sciendū. de manu. test.

^c l. libertas. de reg. iur.

^d l. i. in. fi. vt in pos. lega.

^e l. i. ad muni. cipal.

^f l. ex eo. de testi. l. nā q. liqde. in fin. de pen. lega.

^g l. ij §. si qd aut. in tāta. C. de uete. iur. enucl.

ta. §. iulianus. de dam. infec. iuris accrescendi. in. l. re coniuncti. de leg. iij. protestationis. in. l. nō solum. §. mortē. de ope. no. nūtia. Moræ, in. l. si insulam. de stipulatio. Et sic de singulis, quarū aliquot, in alio sequenti capite, exempli tantum gratia congerentur. Aduertendū tamen est, materiarum sedes ab omnibus ferē doctoribus solere constitui: ubi uel Bartolus apud iurisconsultos, uel Baldus apud Cæsares solenniter laborauit. Nam quemadmodum Bartolus digestorum legibus studiosius, pleniusq; uacauit, ita Baldus Cinū imitatus, Imperatorū sanctiones copiosius exornauit. Baldum, Salycetus, Faber, Corneus, & alij complures: Bartolum, Angelus, & Imola maximè secuti sunt: alij aliter, prout cuiq; opportunius uisū est. Quoties igitur casus decidendus occurret, ad communem sedem properandum erit: facili tum labore, & minori periculo consultus respōdebit. Locus hic de memoria, scholasticis quidem utilis est, doctoribus uerò maximè necessarius. Superior autem ad ingenium spectans, omnibus tum scholasticis, tum iurisperitis, æqualiter suffragatur.

De locis

DE LOCIS COMMUNIBVS. Siue TOWIRI

CAPVT

XVIII.

OMMUNES LOCOS
nihil aliud esse constat
quàm modos argumentā-
di, quibus (ut prædictum
est,) ad ueritatem facilius
peruenitur. Sunt autem
ferè huiuscemodi.

Primus ab absurdo uitando, In quo sic argui
potest. In omni dispositione, uel actu interpre-
tatio fieri debet, ut absurditas euitetur. l. nam
absurdū. de bo. liberto. l. fin. in prim. C. de usu.
rei iudica. & l. diuortio. solu. matri.

Item, Dato uno absurdo, aliud facile sequitur. l.
ratas. C. de rescinden. uenditio.

Ab adiectiuis sic. Quādo præcedunt duo substā-
tiua adiectiuum, sequens utrūq; determinat. l.
extat. ubi Barto. quod met. cau.

Ab adiunctis. Ratione adiuncti conceditur,
quod simpliciter non cōcederetur. l. interdū.
de aqua pluuiā.

Item, Quod profertur cum adiuncto, non est
propriè tale. l. filiusfami. §. meminisse. de do-
natio.

Ab' adæquatis. Adæquatorum eadem est iuris dispositio .l. 1. de lega. 1.

Item, Quando duo adæquantur per legem antiquam, quicquid lex noua disponit in uno, censetur etiam disponere in altero. Bar. in. l. ij. circa fin. de lega. ij.

Ab aduersatiuis. Aduersatiua dictio, & in iure & in facto, præcedentibus aduersatur. l. si hæredi. de condi. insti. Bar. in. l. transigere. in prim. C. de transac.

Item, Aduersatiua copulata non iuris, sed facti diuersitatem ostēdit. l. sed & si lege. ubi Bar. de peti. hæredita.

Ab alternatiuis. Alternatiua ponitur inter æqualia, uel parum distantia. l. 1. de reb. dub.

Item, In alternatiuis sufficit alteram partium adimpleri. l. si hæredi. de conditio. institutio.

Ab abstractis & concretis. Verba legum non in abstracto, sed in concreto intelligi debent. l. si in rem. in prim. de rei uendica.

Ab antecedenti concesso vel remoto. Concesso antecedenti conceditur & consequens. l. ij. de iurisdi. om. iudi.

Item, Remoto antecedenti, omne eius consequens remouetur. l. ueteres. de iti. ac. que priua.

Ab assuetis. Assueta fieri facile præsumuntur. l. certi.

mula

l. certi. §. si nummos. si cert. peta.

Item, Durum est assueta relinquere. l. præci-
piunt. de edil. edic.

Ab autoritate. Peritorum in arte autoritas se-
quenda est. l. septimo. de sta. homi.

Item, Superioris autoritas in illicitis excusat. c.
dixit. ubi gl. xiiij. quæsti. ij. l. iustè. de acq. pos.

Item, Autoritas legis necessaria est, sed nō glo.
uel doctoris glo. & docto. in. l. i. C. de legi.

A' causa. Causa proxima magis attēditur, quā
remota. l. ligni. in fi. de lega. iij. l. sed & si plu-
res. §. in arrogato. de uulga.

Item, Omne ius potentius est in causa, quā in
causato. l. digna uox. C. de legi. Paul. consil.
129. uol. i.

A' causato. Favorabilius semper est causatū pro
pinquius, quā remotius. l. suus quoq; de hæ-
re. insti. & l. publius. §. i. de conditio. & de-
monstrationi.

Item, Causatum tantò dignius est, quanto à di-
gniori causa procedit. l. restituēdæ. in fi. cum
glo. C. de aduoca. diuerso iudi.

A' combinatione duarum legum. Ex duabus
legibus simul iunctis, optima fit determina-
tio. l. gallus. §. ille casus. de lib. & posthu.

Item. Vna lex indistinctè loquens, per aliam di-
stinguitur & limitatur. l. sciendum. qui satis-
da. cogā. iunc. auct. offeratur. C. de lit. cōtest.

h 5 A' commu-

elbedel

elep & dog

quilac &

Abba &

S. benito

delucapo

delucapo

delucapo

A' cōmuniter accidentibus. A' cōmuniter accidentibus sequitur præsumptio ueritatis. l. neq; natales. C. de probatio.

{ Item, Quod communiter fit, censetur legitimè fieri. l. certi condictio. §. si nūmos. si cert. peta.

Item, Ad communiter accidentia lex se facilius adaptat. l. nam ad ea. de legi.

A' cohærentibus. Cohærentia eiusdem iuris habentur, cuius sunt ea quibus adhærent. l. quæ religiosis. de rei uendica. Vel breuius, De cohærentibus & contiguis idem est iudicium. c. uni. de consecratio. eccle. in sexto.

A' coniunctis. In coniunctis ordo non attenditur. l. quidam testamento. de pecul. lega.

Item, Plura coniuncta unum corpus reputantur. l. sed si plures. §. filio. de uulga.

A' connexis. Connexorum idem est iudiciū. l. eum actū. de neg. gest. c. translato. de cōstitu.

A' contrariis. Contrariorum eadem est disciplina. glo. & doc. in rub. de acqui. pos. . **S**

Item, Contraria simul esse non possunt. l. mutuis. pro socio. l. i. C. de furtis.

Ideò ad positionem unius, sequitur remotio alterius. l. si inter. de exceptio. rei iudica.

A' contrario sensu. Dispositum in sensu directo, oppositū arguit in cōtrario. l. i. ubi doct. de offi. eius cui mā. est iurisdi.

Item, Qui de uno negat, de altero affirmare uidetur.

confesso =
expressi
dicitur

detur. & ecōtrā. c. nōne bene. de præsumptio.
l. ait prætōr. §. sed quod papinia. de mino.

A' contento & continente. Destructo conti-
nente, corruūt omnia in eo cōtenta. l. si nemo.
de testa. tutel. l. cū duobus. C. de inoffi. testa.

Item, Frustrā exprimitur, quod tacitè contine-
tur. l. non. rectè. C. de fideiussō.

A' copulatiuis. Copulatiua ponitur inter diuer-
sa. glo. & doct. in rub. de iur. & fac. igno.

Item, Copulatiua naturaliter cadit inter quali-
tates pares, & non difformes. l. quamuis. C. de
impube.

A' correlatiuis. Dispositum in uno correlati-
uorum, trahitur ad alterum. l. si. de accepti. l.
fina. in prin. C. de indic. uidu. tol.

A' correspectiuis. Actus immediatè facti, cen-
sentur inuicem correspectiui. l. si uentri. §. si.
de priui. credito. l. lecta. uer. dicebam. si cert.
petat.

Item, Actus correspectiui, eiusdem iuris & ra-
tionis habentur. Bald. in repeti. l. petens. col.
pe. C. de pac.

A' consecutiuis. De his quæ ueniunt in conse-
quētiā nulla est cōsideratio. l. i. de auto. tuto.
l. conditionibus pupillus. de condi. & demon.

Item, In omni dispositione uel actu attenditur
principale, non consecutiū. l. si quis nec cau-
sam. si cer. peta.

Scito

A' con

A' concursu plurium. Ex multis concurrentibus augetur effectus. l. 1. ubi Bal. C. de fideicomis. c. innotuit. uer. multa enim. de electio.

Item, Et quæ nō p'sunt singula, multa iuuāt. l. spadonē. §. qui iura multa. de excus. tuto.

A' consequenti dato vel destructo. Posito consequenti, ponitur & antecedens. l. illud. de acqui. hæred.

Item, Destructo consequenti, destruitur & antecedens. l. apud antiquos. C. de furtis.

A' diuersis. Ex diuersis non infertur. l. papinianus. de minori.

Item, Diuersorum diuersum est iudicium. l. inter stipulantem. §. sacram. de stipulatio.

A' diuersitate rationis. Diuersa ratio reformat actum. l. interpositas. C. de transac.

Item, Diuersitas rationis, diuersitatem iuris inducit. l. si. de rit. nuptia.

A' diuersitate loci vel temporis. In actu iterabili diuersitas loci uel temporis, arguit facti diuersitatem. l. nunquam plura. de priua. delic. l. si cōmunem. de seruitu. urba. prædio. & ibi Paul. Castren.

Item, In actu non iterabili, diuersitas loci, uel temporis, contrarietatem inducit. l. 1. C. qui accusa. non poss. c. cum tu. extra. de testi.

A' destinatis. In ultimis uoluntatibus destinatum ad tale, habetur pro tali. l. seruos. de libe. cau.

*inoulaque
nō sunt qd c.*

formulas

be.cau.

Item, In actibus uiuentium, sola destinatio nō facit implementum. l. si nondum. C. de furt.

A' diffinitione. Omnis bona diffinitio debet cū suo diffinito conuerti. l. i. §. dolum. de dolo.

Item, Cuicunq; non conuenit diffinitio, non etiā conuenit diffinitum. l. ij. §. appellata. & ibi docto. si cert. peta.

Ab effectu. Causa cognoscitur ab effectu. l. nō codicillum. C. de testamen.

Item, Non consideratur modus, dummodò habeatur effectus. l. iij. C. de insti. & substitutio.

Ab æquipollentibus. Non refert quid ex æquipollentibus fiat. l. fideicommissa. §. si cui. de lega. iij.

Item, In formis non admittitur, æquipollens. l. qui per salutem. de iureiu.

Ab euentu. Status rei dubius, à futuro declaratur euentu. l. iure nostro. §. si. de testa. tutel.

Item, Frustrà illud expectatur, cuius nihil operatur euentus. l. cū hæres. §. i. de acqu. hære. l. aliquando. in fi. ad uelleiam. l. si quis ita scripserit. de hære. insti.

Item, Dubius est litis euentus. l. quod debetur. de pecul.

Ab extremis. Probatis extremis media præsumuntur. l. sicut. §. non uidetur. quib. mod. pig. uel hypothe.

Item

Summa de log.

contra manifest
pos. 8. th. in
J. pag. 24

Item, Omne extremum est uitiosum. l. solent. §. fi. de offi. proconsul.

A' fato. Actus fatalis non releuat agentem. l. ij. in fi. de conditio. & demonstratio.

Item, Fati infelicitas neminem excusat. l. uerum. §. sciendum. de minori.

A' fictione. Idem operatur fictio quod ueritas. l. i. de adoptio. l. cum ex oratione. de excusa. tuto.

Item, Fictio nunquam inducitur nisi aequitate suadente. l. denique. & l. nec utilem. ex quib. cau. maio.

Item, Voluptatis gratia fictio non inducitur. l. ij. de capti.

A' fine. Omnis actus a fine iudicatur. l. rem non nouam. C. de iud.

Item, Inducta ad unum finem, contrarium effectum non operantur. l. legata inutiliter. de adi. lega.

Item, Habito fine, de medijs non curatur. l. si sui natura. quemadmodum testa. aperi.

A' forma. Forma dat esse rei. l. iulianus. ad exhiben.

Item, Omissio formae uitiat actum. l. cum hi. §. si praetor. de transac.

A' genere. Tantum operatur genus in suo genere, quantum species in sua specie. l. si chorus. in prin. de. lega. ij.

Item, Posito genere ponitur & qualibet eius species.

species. l. i. de au. & argen. lega. l. item legato. §. i. de lega. iij.

Item, A quo remouetur genus, omnes quoque species remouentur. l. iurisgentium. §. sed et si fraudandi. ubi Bart. de pac.

A geminatis. Verba geminata efficacius disponunt. l. balista. ad trebellia.

Item, Actus geminatus plus operatur, quam simplex. l. cum scimus. ubi Barto. C. de agrico. lib. x.

Ab habilitate. Cum de uno principaliter dubitatur, habilitas in cæteris præsupponitur. l. sciendum ibi si non modò in fraudem. de manumis. testa.

Item, Generalis dispositio ad terminos habiles coarctatur. l. i. ubi glo. C. de sac. san. eccle.

Ab habitu & priuatione. Omnis priuatio habitum præsupponit. l. decem. in fi. de stipula. l. manumissiones. de iusti. & iur.

Item, A priuatione ad habitum, nõ est regressus. l. qui res. §. aream. de solutio. l. post diem. de. l. commissio.

Ab incidenti vel emergenti. Multa incidenter permittuntur, quæ principaliter denegantur. l. quoties quæstio. C. de iudi.

Item, Emergens ante principale, discuti debet. l. quoniam Alexandrum. C. de adul.

Item, Quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio.

pho

auxilio. l. de etate. §. quod autem. de interroga. actio.

moel febap =
zar subordi =
hione

Ab incertis. Ratione incertitudinis aliquid permittitur, quod aliàs non permetteretur. l. i. C. de pac. c. nauiganti. de usu. l. si ea. l. C. eo.

Item, Certa pro incertis relinqui non debent. l. cum titio. ad. l. falcid. l. cogi. §. si pater. ad trebellia.

Ab inclusione unius. Inclusio unius, est exclusio alterius. l. cū prator. de iudi. l. ait prator. §. sed quòd papi. de mino.

Item, Inclusionem unius, nō excluduntur ea quæ alia uia specialiter includuntur. glos. in. l. de crimine: & ibi not. Salice. C. qui accusa.

Ab indiuiduis. Qui partem tantum indiuidui facit, nihil facit. l. furiosum. cū glo. C. qui testa. face. pos.

Item. In diuiduis utile per inutile non uitiatur. l. i. §. item quæritur. de aqua quoti. esti. l. pædius. de arbit.

Ab indifferentibus. Actus indifferens in meliorem partem accipi debet. l. cum creditor. de fur.

Item. Sublata uoluntate omnis actus est indifferens. l. fœdisimam ubi Bal. not. C. de adul.

Ab impossibili. Ad impossibile nemo tenetur. l. si quis in graui. in prin. ubi Barto. ad syllani.

Item

Item, Impossibile & ualdè difficile idem est iudiciū. l. apud Iulianū. §. cōstat. de leg. i. Ab indefinitis. Indefinita oratio equipollet uniuersali. l. si ita relictum. & . l. si pluribus. de lega. ij.

Ab infinitis. Infinitas uitanda est. l. si. C. de sac. sanct. eccle.

Item, Finiti ad infinitum nulla est proportio. l. filiusfamiliās. §. secundum. de lega. i.

A' limitatis. Limitata causa, limitatum parit effectum. l. in agris. de acqui. re. domi.

Item, In limitatorijs ex identitate rationis, licita est extēsiō. c. cū dilecta. §. nos igitur. ubi Abb. de cōfirma. uti. uel inuti. c. ad audientiā. ubi Abb. in. i. not. de cleri. non residen.

A' loco & locato. Omne locatum debet esse suo loco proportionatum. l. titia. §. si. de au. & argen. lega. l. frumēta. C. de suscepto. li. x.

Item, Actus eo loco factus uidetur, in quē eius cōfertur effectus. l. cōtraxisse. de actio. & oblig.

A' materia, Materia & materiatur sunt diuersa, & de uno ad alterum non infertur. l. si conuenerit. §. pen. de pigno. ac.

Item, Omnis materia appetit formam, uelut fœmina marem. Aristot. i. physico.

A' maiori ad minus. Cui conceditur quod maius est, utiq; & minus concedi uidetur. l. filiusfami. §. si. de donatio.

i Item

Sumula

phw

Item, Si uinco uincentem te, multò magis uinco te. l. de accessionibus. de diuer. & tempora. præscrip.

A' minori ad maius. Si de quo minus inesse uidetur inest, ergo de quo magis. l. qui testamento. in prim. ibi & frater. de testamen.

Item, Cui denegatur minus, denegatur et maius. l. qui indignus. de senato.

A' minimis. De minimis non est habenda ratio. l. scio. de in integ. restit. l. iiij. in fi. de edi. edic.

A' medijs. In dubijs media uia est eligenda. l. antiqui. si pars hæredita. peta. §. fi. in st. quib. manu. non licet.

Item, Medium inhabile impedit extrema coniungi. l. qui sella. §. fi. de serui. rustico. l. fi. de flumini.

Item, Medium in dubio applicatur extremo potentiori. l. quæritur. de sta. homi.

Item, Medium inter potentiam & actum, est de genere actus. Commen. v. physico.

Item, Medium comparatum uni extremorum habet rationem alterius. Aristot. v. physico. & ij. de anima.

Item, Dimidium plus toto. Hæsiodus.

A' mistis. In fauorabilibus casus mistus sub simplicibus continetur. l. si ita scriptum. de lib. & posthu.

ab enciclopedia
mij y cabro

le minimis
concauat p q tor

Item, Mista naturam suorum simplicium sequuntur. l. adeo. §. uoluntas. de acqui. re. domi.

A' modo. Vbi modus consideratur, equipollēs non admittitur. l. qui heredi. de conditio. & demonstra. l. qui per salutem. de iure iu.

Item, In dubio potius praesumitur modus quam conditio. l. quero. §. inter locati. Bar. in. l. cū mota. C. de transac.

A' natura, arte, & accidentibus. Naturalia iure civili non mutantur. insti. de iu. natu. §. sed naturalia.

Item, Ars naturam imitatur. §. minore. insti. de adoptio.

Item, Ars & natura nihil frustra operantur. l. qui bis idem. de stipulatio.

Item, Causa naturalis praefertur accidentali. l. qui habet. in fi. de tutel.

Item, Accidens non mutat naturam subiecti. l. naturalem. §. apud. de acqui. re. domi.

Item, Diuersitas accidentium, non inducit specificam differentiam. l. si. de fund. instruc.

A' necessitate vel necessarijs. Necessitas legi non subiicitur. l. ut gradatim. §. i. de mune. & hono. c. quanto. in fin. de consuetu.

Item, Necessariorum omisio uitiat actum. l. testamentum. C. de testa.

A' nomine. Nomen debet esse consequens rei. §. est & aliud. insti. de donatio.

necessitas
caret lege

Item, Diuersitas nominum arguit rerum diuersitatem. l. si idem. C. de codicil.

Item, Quod caret nomine, caret & nominis effectu. §. si aduersus. insti. de nup. l. non dubiū. C. de legi.

A numero. Pluralitas duorum numero contenta est. l. ubi numerus. de testi.

Item, In numeris non datur ratio. l. i. §. pueritiam. de postul.

Ab obliquis & directis. Multa per obliquū conceduntur, quæ directō prohibentur. l. i. de auto. tuto.

Item, Directum facilius obliquatur, quàm contrā. l. scauola. ad trebel. l. uerbis. ubi gl. & l. coheredi. §. cum filia. de uulga.

Item, Favorabilius est directum, quàm obliquū. l. si. ubi Bal. C. qui manu. non poss.

Item, Non debet per obliquum induci, quod directō commodius fit. l. quia ratio. de conditio. insti.

Ab oppositis. Oppositorum eadem est dispositio per contrarium. l. & si contrā. de uulga. l. penul. C. de solutio.

Item, Idem operatur oppositum in opposito, quod propositum in proposito. l. si. §. si. de lega. iij.

Item, Opposita iuxta se posita magis elucescunt. l. uni. §. & cum triplici. in prim. C. de cadu. tollen.

opposita
&c.

tollen.

Ab ordine. Præposteratio ordinis vitiat actū.

l. prolatam. C. de senten.

Item, Dubia dispositio ab ordine literæ declaratur. *l. quoties. de usufruc.*

Item, Vbi non est ordo, ibi confusio. *auc. de hære. & falcid. §. inordinatum. iunc. glo.*

A principio vel præambulo. Principium cuiusq; rei potentissima pars est. *l. 1. de orig. iu.*

Item, Quod iuris est de aliquo, idem est de eius principio. *l. non ideò minus. C. de hæred. insti.*

Item, Idem disponitur de præambulo, quod de consecutiuo. *l. oratio. de sponsalibus.*

A parte & toto. Idē iuris est de parte ad partem, quod de toto ad totum. *l. quæ de tota. de rei uendicatione.*

Item, Vitiato toto, vitatur & quælibet eius pars. *l. si nemo. de testa. tutel.*

Item, Qui totum dicit, nihil excludit. *l. poenales. §. si. ad. l. falci.*

A præsupposito. Deficiente præsupposito, deficit dispositio. *l. generaliter. §. si quis tutorem. de fideic. liberta. l. neq; enim. §. 1. de mili. testa.*

Item, Verba quæ aliquid præsupponunt. circa illud non disponunt. *l. ex facto. la. 1. de hæred. insti.*

A proposito. Voluntas & propositum distinguunt omne factum. *l. qui iniuriæ. de furtis.*

i 3 Item

Item, *Propositum in mente retentum nihil operatur. l. si repetendi. C. de condi. ob cau.*

A' *potentia. Actus & potentia simul esse non possunt. §. sic itaq; discretis. insti. de actio.*

Item, *Defectus potentiae impedit actum. l. multum. C. si quis alte. uel sibi.*

Item, *Potentia proxima actui habetur pro actu. l. penul. de mili. testa.*

A' *propinquis. Causa propinqua magis attenditur quam remota. l. si plures. §. in arrogato. de uulga. & pupil.*

Item, *Causatum propinquum, fauorabilius est remoto. l. suus quoq; de hære. insti. l. publius. §. i. de condi. & demonstra.*

A' *prædicatis. Talia sunt subiecta qualia prædicata demonstrant. l. iij. de fund. instruc.*

A' *perplexis. In perplexis uel implicitis, regule iuris sunt fallaces. l. si titius. de stipulatio.*

Item, *Ratione perplexitatis media uia eligitur. §. si. insti. de uulga.*

Item, *Indissolubilis perplexitas uitiat actum. l. si titius. de condi. insti.*

A' *priori & posteriori. Qui prior est tempore, potior est iure. l. iij. C. qui potio. in pigno. habe.*

Item, *Posteriora prioribus derogant. l. pactano uisima. C. de pac.*

Item, *In his quæ simul fluunt, nõ datur prius nec poster*

posterius. l. quidam testamento. de pecul. leg.

A' puris & purificatis. Puri & purificati idem
est iudiciū. l. potior. qui potio. in pigno. habe.

Item, Quod purè ualere non potest, trahitur ad
conditionem. l. si hæreditas. §. si furiosus. &
§. seruus. de testa. tutel.

A' qualitate. Non entis nullæ sunt qualitates. }

Vel sic, Sine subiecto qualitas esse non potest. }

l. iij. in fi. de actio. emp. l. i. de hære. uendi.

Item, Vbi aliquid qualificatum requiritur, non
sufficit illud simpliciter interuenire. l. fulcia-
nius. §. i. ex quib. cau. in pos. ea.

Item, Qualitas adiecta uerbo, secundū tempus
uerbi intelligi debet. l. titius. de mili. testa. l. in
delictis. §. si extraneus. si ex noxa. cau. aga.

A' quantitate. Sola quantitas non facit differ-
re specie. l. fi. de fund. instruc.

Item, Incertitudo quantitatis uitiat actū. l. cum
post. §. gener. de iu. doti. l. ita stipulatus. de sti-
pulatio.

A' raris. De rarò cōtingentibus non habetur cō-
sideratio. l. nam ad ea. de legi.

Item, Quæ naturaliter (licet rarò) accidunt, à
iure non cōtēnūtur. l. si maior. C. de legi. hære.
§. insulam. insti. de re. diui.

* A' rationis identitate. Vbi militat eadē ratio,
idem ius statui debet. l. illud. ad. l. aquil.

A' ratione cessante. Cessante ratione legis, ces-

i 4 sat

* hinc. s. pag. 36. et. j. 233. ~
et j. pag. 136

fat. lex. l. quòd dictū. de pac. l. adigere. §. quā-
uis. de iur. patro.

A' remotis. A' remotis non fit consequentia. l.
non hoc. C. unde cognā.

A' separatis. Ex separatis non infertur. l. papi-
nianus exuli. de mino. l. si. de calumniato.

Item, Separatarum causarum separati sunt ef-
fectus. l. si maritus. la. 1. C. de donatio. inter ui.
et uxorem.

A' singularibus. Ex puris singularibus nihil
sequitur. c. in genesi. extra. de electio.

Item, Plura singularia ad idem cumulari nō de-
bent. l. 1. C. de dot. promissi.

Item, Ius singulare non trahitur in consequen-
tiam. l. quòd uerò contra. de legibus.

A' simili. Nullum simile est idem. l. quod nerua.
depositi. §. sed inter eas. insti. de nup.

Item, De simililibus idem est iudicium. l. si. ubi
Salice. C. de consti. pecu.

Item, De similibus ad similia procedendum est. l.
non possunt. de legi.

A' specie. In toto iure generi per speciem dero-
gatur. l. in toto. de reg. iur.

Item, Nō permittitur in genere, quod in specie
denegatur. l. specie præmiorum. C. quæ res pi-
gno. ob. pos.

A' speciali. Quæ procedunt de iure speciali, nō
habentur in consideratione. l. iij. in princi. de
fideicom.

culas

milis

fideic. liberta.

Item, Speciale in uno denotat ius cōmune in cō-
trarium. l. 1. ad municip.

A' sufficienti partium enumeratione. Quod
de enumeratis partibus nō inuenitur, alterius
iuris esse probatur. insti. de ob. quæ ex qua.
contra. nascun. in prin. docto. in. §. actionum
insti. de actio.

A' surrogatis. De surrogatū sapit naturā eius
cui surrogatur. l. si quis eū. §. qui iniuriarū.
si quis cautio. §. fuerat. insti. de actio.

Item, Nihil in natura perpetuū esse potest, nisi
per surrogationem. l. eum debere. de seruitu.
urba. prædio.

A' superfluis. In iure nihil debet esse superfluū.
§. quibus. in. 1. consti. C.

Item, Superflua actum non uitiāt. l. testamentū.
in fi. C. de testa.

Item, Lex superflua remedia non inducit. l. hæc
stipulatio. §. diuus. ut lega. no. caue. l. qui bis
idem. de stipulatio.

A' tali. Aliud est esse tale, aliud haberi pro tali.
glo. in. l. mercis. de uerbo. signi.

Item, Propter quod unūquodque tale, & illud
magis. auc. multo magis. C. de sac. san. eccle.

A' tacitis. Par est uirtus taciti, & expressi. l.
cūm quid. si cert. peta.

Item, Frustrā exprimitur, quod tacitè subaudi-
tur. l.

Summas

Surrogati

Summas

tur. l. non rectè. C. de fideiussor.

Item, Multa expressa nocent, quæ tacita nō obessent. l. nonnūquam. de conditio. & demon.

A' taxatiuis. Dictio taxatiua non excludit casus similes. l. ob es. ubi glos. C. de præd. mino.

Item, Dictio taxatiua, non excludit casus tacitè inclusos. l. precibus. ibi in primum casum tantum. C. de impube.

A' tempore præsentis. Charius est modicū præsens, quàm multa futura. l. cū hi. in princip. iunc. glo. de transac.

Item, Actus præsens præteritam intentionē declarat. l. si hi qui. C. de adulte.

A' tempore præterito. Verba præteriti temporis, sunt abnegatiua præsentis. §. fuerat. in sti. de actio.

Itē, Præteriti ratio scire futura facit. Vel, Ex præterito præsumitur in futurū. c. scribā. de præsumptio. et regu. semel malus. de reg. iu. in vi.

A' futuro. Omne futurum despicitur, suadetq; magis præsentia fructū. Claudia. l. cū hi. de transactio. in princi.

Item, De futuris contingentibus non est determinata ueritas. l. uentre. de acquiren. hæredi.

A' uerisimili. Quod uerisimile non est, attendi non debet. l. si. in prin. quod met. cau. c. quia uerisimile. de præsumptio.

Item, In obscuris secundum magis uerisimile est iudican

iudicandum. l. in obscuris. de regu. iur.

A' uariatione. Variatio & inconstantia repro-
batur. l. in causæ. de procurato.

Item, Circa diuersa admittitur uariatio. l. de re-
bus. re. amota.

Itē, Circa idē diuersis respectibus licitū est uaria-
re. l. papinianus. §. sed nec impu. de inoffi. test.

Ab uniuerso. Quod sumitur ab uniuerso, si in
uno deficiat, in totum corrui. l. si is qui ducen-
ta. §. utrum. de reb. dub.

Item, Multa transeunt in uniuerso, quæ singu-
lariter nō trāsirēt. l. quædā. de acqui. re. domi.

Ab unitis. Vnitorum idem est iudicium. l. qui
patri. de acqui. heredita.

Item, Plura simul unita pro uno reputantur. l.
sed si plures. §. filio. de uulga. & pupil.

Item, Vbi duo propter unum, ibi unum tantum.
l. quominus. de flumi.

Item, Virtus unita, fortior est separata. l. si au-
tem. in fi. de aqua plu. arcen. l. qui patri. de ac-
qui. heredi.

Ab ultimis. Ultima derogant primis. l. si mihi:
§. in legatis. de lega. 1.

Item, Ultima opinio in dubio præualet. l. qui
filium. §. sabinus. ubi glo. ad trebellia.

¶ Rursum, sub loco à similitudine facti uel ratio-
nis innumeri alij particulares loci comprehen-
duntur: Veluti.

Ab acto

Ab actore ad reum. l. fin. C. de fruc. & lit. expen.

Ab arbitro ad iudicem delegatū. l. item si unus.

§. si. cum. l. sequen. de arbit. iunc. c. prudentiā.

in princ. & c. cum causa. de offi. & potesta. iud. delega.

Ab arrogatione ad legitimationem. l. iubemus. C. de natu. libe.

Ab augmento ad diminutionem. l. si ex toto. in prim. de lega. i.

A' causa civili ad criminalē. l. absentem. de poen.

A' causa criminali ad civilē. l. iij. §. sed si mulier. ibi nam & publico. de lib. ho. exhiben.

A' causa dotis, ad causam studiorum. l. assiduis. §. quis enim. C. qui potio. in pigno. habeant.

A' causa testati ad causam intestati. l. causa cognita. de uulga.

A' ciuitate ad ecclesiā. l. fin. C. de sac. san. eccle.

A' conditione ad modum. l. i. & ij. C. de his quæ sub mo.

A' confessione ad renuntiationem. l. tale pactum. in prin. de pac.

A' coniugato ad seruū. l. ij. de lib. homi. exhibē.

A' consuetudine ad priuilegium. c. cum cōtingat. de fo. competen.

A' collatione ad computationem. l. quoniam. no uella. iunc. gl. ij. C. de inof. testa.

A' contractibus ad delicta. l. ij. §. si. de custo. reo. l. omnē. de iud. iunc. glo. in. l. hæres absens. §.

i. eo. ti.

1. eo. tit.

A' cōtractibus ad iudicia. d. l. omnē. de iud. l. iij.

§. idem scribit. de pecul.

A' contractibus ad ultimas uoluntates. l. quæ de legato. & l. seruum filij. §. eum qui chirographum. de lega. 1.

A' corporalibus ad incorporalia. l. si pater. §. 1. de iu. doti.

A' dante ad promittentem. l. fina. C. ad. l. falcid.

A' dispositione legis ad dispositionem hominis. l. non impossibile. de pactis.

A' dispositione legis ad ultimam uolūtatem. §. disponat. in auc. de nup.

A' dispositione iudicis ad dispositionem testatoris. l. seruus hac lege. de manumissio.

A' dominio ad quasi dominium. l. eum qui. §. 1. uersic. publiciana. iunc. ibi glo. de publicia.

A' domino ad monasteriū. auc. ingressi. C. de sac. san. ecc. iunc. l. qui in aliena. §. pen. de acqui. heredi.

A' donatione inter cōiuges, ad donationem inter patrem & filium. l. donationes quas parētes. C. de dona. inter ui. & uxo.

A' dote ad alimenta, & ecōtrā. glo. in. l. ob es. C. de præd. mino.

A' dote ad legitimam, Bart. in. l. titio centum. §. titio genero. in fi. de condi. & demonstra.

A' dubitante ad ignorantem. l. manifestissimi. §. sin autem

sin autem nescius. C. de furtis.

A' diminutione ad augmentum. l. si. §. si. de lega. iij. l. et si contra. de uulga.

Ab effectu ad causam. c. at si clerici. in princi. de iud. c. cum cessante. de appel. l. non codicillū. C. de testamen.

Ab excommunicatione, ad interdictū. c. ad hęc el v. iunc. glo. de appellatio.

A' falcidia ad trebellianicam. l. i. de lega. i.

A' feudo ad emphiteosim, et econtra. l. i. §. fina. iunc. ibi glo. si ager uectigal. et. c. i. §. rei autem. de inuesti. de re alie. fac. in usi. feudo.

A' filio ad seruum. l. si filiofamil. la. ij. de dona. cau. mor. l. cum aliquis. C. de iu. delibe.

A' filio ad monachū. auc. ingressi. C. de sacr. san. eccle. iunc. l. donationes quas parentes. C. de dona. inter uir. et uxo.

A' fructibus ad usuras. l. lecta. circa fin. si cert. petatur.

A' fure ad morosum. l. inter stipulantem. §. pen. iunc. glo. in uerbo facta. de stipulatio.

A' furioso ad ignorantē. l. si a furioso si cert. pet.

A' genere ad speciem, et econtra. l. i. si cer. peta.

Ab his quę nouiter emerferunt, ad ea quę nouiter ad notitiam peruenerūt. c. ut circa. uersi. alioquin. de elec. et elec. pote. in. v. i. c. pastoralis. de exceptio.

Ab indefinita ad uniuersalē. l. si pluribus. in prin. de lega.

de lega. ij.

A' inuito ad ignorantem. l. qui potest. la. i. de re-
gu. iuris.

A' iuramento ad sententiam. l. a'ctori. C. de reb.
credi. l. i. de iureiu.

A' iudicijs ad arbitria. l. i. de arbit.

A' iudicijs ad contractus. l. iij. §. idem scribit. de
pecul.

A' iudicijs ad ultimas voluntates. l. qui testamen-
to. §. quæcunq;. uersic. in omnibus. de testa.

A' iure patronatus ad emphiteosim. Bar. in. l. et
iusiurandi. §. si liberi. de ope. liberto.

A' iudice ordinario ad delegatum. not. in. c. i. de
rescrip.

A' lege principis ad. l. ciuitatis. l. omnes populi.
de iusti. et iu.

A' lege cõi ad municipalem. l. si. in si. C. de fide-
iusso. l. ij. C. de noxal. actio.

A' lege principis ad. l. testatoris. §. disponat. in
auc. de nup.

A' lege ad consuetudinem. c. clerici. de iud. l. de
quibus. de legi.

A' lege ad sententiam. arg. l. secundæ. §. post ori-
ginem. de orig. iu.

A' lege ad pactum. l. i. §. si conueniat. depofi. l. cõ-
tractus. de reg. iur. c. contractus. eo. ti. in. vi.

A' lege ad rationem naturalem. l. scire oportet. §.
sufficit. de excusa. tuto.

A' lega

A' legato ad donationem. §. i. insti. de lega.

A' legato ad mādatum. l. et si transferā. de adi. leg. iūc. dictis per archid. in. c. licet. de pecu. in. vi.

A' lege mortua ad legem uiuam. l. si quis filio ex heredato. §. penul. de iniust. rup. test.

A' legato ad beneficium. l. legatum. de lega. ij. c. quia diuersitatem. de concessio. præben.

A' legitima filiorum ad legitimam parentum. §. siue igitur. uer. & hæc quidē. in auc. ut cūm. de appella. cogno. l. nam & si parentibus. de inof. testa.

A' legitimato ad adoptatum. not. in. l. in adoptio nem. la. i. C. de adoptio. & in. l. i. ad municip.

A' liberto ad legitimatum. §. si quis uerò non habens. in auc. quib. mod. natu. effi. legi.

A' liberto, ad uasallum, & ecōtrā. glos. in. l. solo C. de lib. cau.

A' libertate ad piam causam. l. i. §. penul. ibi ratione pietatis. C. commu. ser. manumis.

A' loco ad quantitatem. l. fi. de iurisd. om. iud.

A' loco ad tempus, et ecōtrā. l. uinū. si cert. petā.

A' lucro ad dānum. l. si nō fuerint. in fi. & l. cūm duobus. §. quidam. in fi. pro socio.

A' manumissione ad mortem. l. si mihi alienum. de solutio.

A' matre ad auia. auc. matri & auia. C. quando mu. tutel. offi.

A' matrimonio carnali ad spirituale. c. inter corporalia.

poralia. de transla. epi.

A' milite seculari ad spiritualement. glos. & docto.
in. l. miles. in prin. de re iudica.

A' morte ciuili ad naturalem. l. deo nobis. §. nam
& maritis. C. de epi. & cle.

A' nihilo ad parum. glo. in. l. si pupillus. §. si ego.
in uerbo ex contrario. ad. l. falcid.

A' notario ad testem. l. domitius. de testamen.

A' notario ad sententiam. l. si uerò. §. i. qui satisfd.
cog. l. emptorem. in prin. & ibi glo. in uerbo
quia. de actio. emp. c. si. de cohabi. cle. &
mulie.

A' pacto ad consuetudinem. l. non impossibile. de
pact.

A' pacto ad statutum. l. fin in fi. C. de fideiusso.

A' pacto ad legem. d. l. non impossibile. de pac.

A' patre ad monasterium. auc. ingressi. C. de sac.
san. eccle. iunc. l. qui in aliena. §. interdum. de
acqui. hare.

A' persona ad tempus. l. qui plures. la. ij. in princ.
de uulga.

A' persona ad locum. l. i. §. offilius. cum. l. sequen.
ne quis eum qui in ius.

A' persona ad rem. l. miles ita de milita. testa.

A' pluralitate una ad multas singularitates. l. fal-
sa. §. si quis. de conditio. & demonstra.

A' populo ad principem. l. Barbarius. in fi. de offi.
præto.

k

A' priui.

A' privilegijs ad statuta. l. ij. C. de legi.

A' probationibus ad sententiam. l. antepen. de manumissio.

A' potentia propinqua ad actum. l. penul. de mil. testamen.

A' pro non scriptis ad quasi caduca. Bar. in. l. si duobus. §. i. de lega. i.

A' promissione ad traditionem. l. si. C. ad. l. falci.

A' populo ad rem publicam. l. rempublicam. C. de iu. reipub. lib. xi.

A' pupillo ad adultum sub curatore. l. qui autem. §. i. iunc. glo. in uerbo pertinere. de reb. eod.

A' rubro ad nigrum. l. i. uer. quoniam si cert. pet.

A' ratione ad ius. c. consuetudo. distin. i.

A' re ad personam. l. si quis inquilmos. §. si ita legatum. de lega.

A' re ad locum. l. penul. de iusti. & iu.

A' re ad tempus, & econtra. l. miles ita. de mili. testamen.

A' rectore ecclesie ad tutorem. l. omnia. C. de episcopo. & cle.

A' rescripto ad statutum. Innocen. in. c. que in ecclesiarum. de constitu. Ias. in. l. iustitia. uer. iij. & Fortius. de iusti. & iu.

A' rescripto ad ultimas uoluntates. c. autoritate martini. circa finem. de concessione prebenda. lib. vi.

A' sententia ad testamentum. l. hac consultissima.

§. at

§.at cum humana. C. qui testa. fa. poss.

A' sententia ad conclusionem in causa. l. si rē. la.

1. §. si. de euiētio.

A' statuto ad consuetudinem. l. de quibus. de legi.

A' statuto ad ultimam uoluntatem. Bar. in. l. 1. in
fin. de reg. cato.

A' solutione ad promissionem. l. eum qui ita. §. pe
nult. de stipulatio.

A' stipulatione ad legatum. l. que de legato. de le-
gat. 1.

A' tempore ad quātitatem. l. scimus. §. sancimus.
C. de inof. test. l. solidum. de solutio.

A' tempore ad modum. l. miles ita. de mili. testa.

A' tempore ad tempus. l. omnes. §. à barbaris. de
re milita. l. non est necesse. de probatio.

A' tempore pestis ad tempus belli. Bar. in. l. natu-
raliter. uersicu. quæro an ista usucapio. de
usuca.

A' testatore ad legem. l. si quis legauerit. la. ij. de
lega. 1.

A' testatore ad iudicem. l. ij. §. 1. de diuidē. tutel.

A' testamentis ad rescripta. c. autoritate martini.
de præben. in. v 1.

A' testamentis in scriptis ad nuncupatiuum. l. iu-
bemus. uersicu. quemadmodum. & ibi. C. de
testa.

A' testibus ad instrumenta. l. in exercendis. C. de
fid. instru.

k

2

A' teste

A' teste se corrigente ad partem se corrigentem.
not. in. c. præterea. de testi. cogen.

A' toto ad partem. l. iuriscētium. §. adeò. de pac.
et. l. quæ de tota. de rei uendica.

A' trāsactione ad sententiam. l. non minorem. C.
de transac.

A' trāsactione ad diuisionē. l. i. C. si aduer. trāsac.

A' tributis ad decimas. Barto. in. l. i. in prima ad-
tio. de anno. et tribu. lib. x.

A' tutore ad magistratum. l. si. de magistra. cōue.

A' tutore ad prælātū. l. nō est ignotum. iunc. glo.
si. C. de admi.

A' tutore ad syndicū. l. i. §. i. et. §. æquē de mune.
et hono.

A' uidua ad coniugatam. l. fœminæ. in fin. de sena.

Ab ususcapiōe et rei uēdicatione ad publicianā.
l. sed et si aliās eum qui. §. in publiciana. de pu-
blica.

Ab ultima uolūtate ad statuta, pacta, cōtractus,
iudicia, sententias. l. eum qui ita. in princ. de
stipulatio. cum multis præallegatis.

Posteriores hosce locos à similitudine facti uel ra-
tionis à Neuizano, Cantuuncula, Grammaro, et
Nicòlao Euerardo, qui de his uolumina scripse-
runt, quasi inuitus accepi. Verū ne etiam ap-
pendicula ista à uobis desideraretur, tantillum
laboris hac in re assumere non recusavi. Sequun-
tur nunc sedes materialium.

De sedibus

DE SEDIBVS MATER- TARIARVM.

CAPVT XVIII.

MATERIARVM

sedes uocamus ea loca, in quibus materia à doctoribus pleniore stilo, & solèni (ut inquiūt) apparatus cōmuniter per-

tractātur, ad quæ cō l. ij. §. si quis

fugere solemus, quoties facti speciē, seu decisionē autem in tā-
(ut suprā ostēdimus) haud faciliē retinemus. Nēpē tā. C. de uet.
omnium habere memoriā diuini magis est, iu. enu.

quā humani ingenij. Centum igitur

sedes ex uulgatioribus, ad exē-

plum dūtaxat subijcie-

mus, ut discant

iuuenes pro

prio

labore

reliquas sibi

ipsis cumulare.

k

3

Sedes

Sedes mate-

RIARVM.

- 1 **A**BSENTIARVM materia tractatur.
in. l. inter. minores. de in integ. resti.
- 2 Actionum utilium sedes. in. l. 1. de actio. & obli-
ga.
- 3 Actionis negatoriae & confessoriae. in. l. si
prius. de ope. no. nuntia.
- 4 Alienationis prohibita. in. l. filiusfamiliās. §.
diui. de lega. 1.
- 5 Alimentorum. in. l. mela. de ali. & ciba. lega.
- 6 Arbitrorum & arbitratorum. in. l. si quis ar-
bitratu. de stipula. seu uerbo. obli- ga. & in
l. societatem. §. arbitrorum. pro soci.
- 7 Arbitrariarum actionū. in. l. in actionibus. de
in litt. iuran.
- 8 Argumentorum. in. l. conuenticulam. C. de
epi. & cleri.
- 9 Argumēti à cōtrario sensu. in. l. 1. de off. eius.
- 10 Breuiloquæ seu reciprocae substitutionis. in
l. lucius. de uulga. & pupill. sub.
- 11 Beneficiorū principis. in. l. si. de cōsti. princi.
- 12 Calculationis seu computationis in. l. instar.
C. de in. fisci. lib. x.

- 13 Casuum fortuitorum. in. l. fistulas. §. frumē-
ta. de contrahen. emptio.
- 14 Cessionis. in. l. modestinus. de solutio.
- 15 Citationis. in. l. de unoquoq; de re iudi.
- 16 Civilis obligationis. in. l. iulianus uerum debi-
torem. de condictio. indebi.
- 17 Clausulæ codicillaris. in. l. 1. de iu. codicillo.
et in auctē. ex causa. in fi. C. de lib. præter.
- 18 Clausulæ derogatoriæ. in. l. si quis. in princi-
pio. de lega. iij.
- 19 Collationum. in auc. ex testamento. et in. l. si
emancipati. C. de collatio.
- 20 Collectarum et talearum. in. l. placet. C. de
sacro. eccle. et in. l. eam quæ. C. de mulie.
et in quo lo. lib. x.
- 21 Compendiosæ substitutionis. in. l. centurio. de
uulga.
- 22 Correctionis. in. l. si uerò. §. de uiro. solu. mat.
et in auc. quas actiones. C. de sacro. eccle.
- 23 Consilij et auxiliij. in. l. furti. §. ope. de furt.
- 24 Contractuum ante uel post delictū. in. l. post
contractum. de donatio.
- 25 Cumulationis, emendationis, et mutationis
actionum. in. l. edita. C. de eden.
- 26 Cumulationis petitorij et possessorij. in. l.
naturaliter. §. nihil commune. de acquirend.
possessio.
- 27 Dationis in solutum. in. l. à diuo pio. §. si pi-
gnora.

gnora. de re iudi.

28 Declarationis. in. l. idem pomponius. §. fi. de
acquiren. posses.

29 Defensionis. in. l. ut uim. de iusti. & iu.

30 Dilationum. in. l. fina. de ferijs.

31 Diuidui & indiuidui. in. l. iiij. §. cato. de sti-
pulatio. & in. l. stipulationes non diuidun-
tur. eod. titu.

32 Diuisionis. in. l. qui romæ. §. duo fratres. de
stipulatio.

33 Donationis omnium bonorum. in. l. stipula.
hoc modo. de stipula.

34 Doctorum & scholasticorum. in. l. i. C. de
digni. lib. xij. & in auc. habita. C. ne fil.
pro patre.

35 Emptionis fructuum. in. l. cotē. §. qui maxi-
mos. de publica.

36 Aequiparatorum uel adæquatorū. in. l. i. de le-
ga. i.

37 Excussionis, latissimè per lucam de penna. in.
l. i. C. de decurio. lib. x.

38 Exceptionum impredientium litis ingressum.
in. l. uir. bonus iudi. sol.

39 Exceptionis de iure tertij. in. l. ij. de excep. re
iudi.

40 Exemplaris substi. in. l. ex facto. de uulga. &
in. l. humanitatis. C. de impube.

41 Expensarum litis. in. l. properandum. §. siue

autem

autem alterutra. C. de iudi.

- 42 Extensionis. in. l. gallus. §. & quid si tantum.
de libe. & posth.
- 43 Fame. in. l. de minore. §. tormenta. de quæsti.
- 44 Fictionum. in. l. si is qui pro emptore. de usus=
capio.
- 45 Filiationis. in. l. filium diffinimus. de his qui
sunt sui, uel alie iu. & in. l. si uicinis. C.
de nuptijs.
- 46 Fluminum, Molendinorū, & regalium. in. l.
quomodò ius. de flumini.
- 47 Fructuum. in. l. in fideicōmissaria. ad trabell.
- 48 Geminationis. in. l. balista. ad trebellia. & in.
l. cū scimus. C. de agrico. lib. x i.
- 49 Grauaminis per fideicommissum. in. l. cū fi=
liosam. de lega. i. & in. l. ab eo. C. de fidei
commi.
- 50 Homicidij in. l. damni. §. sabini. de dam. infec.
& in. l. i. C. ad. l. Cornel. de sica.
- 51 Indefinitæ orationis. in. l. si pluribus. de lega.
ij. & in. l. Cæsar. de publica.
- 52 Insinuationis. in. l. modestinus. de donatio.
- 53 Interrogatoriorum. in. l. ubicūq; de interro
ga. actio.
- 54 Inuentarij. in. l. scimus. C. de iu. delibe. & in
auc. de hæredi. & falcid. in. §. si uerò ex=
pressim cum seq.
- 55 Interesse. in. l. uni. C. de senten. quæ pro eo.

et in .l. quatenus. de regu. iur.

56 Iuramenti. in .l. si quis maior. C. de trāsactio.
 et in auc. sacramenta puberum. C. si ad-
 uers. uenditio.

57 Iuramēti supletiu. in .l. admonēdi. de iureiu.

58 Iuramenti in litem. in .l. nūmis. de in lit. iurā.

59 Iuramenti calūniæ. in .l. qui bona. §. si alieno.
 de dam. infec.

60 Iurisdictionum. in .l. imperium. de iurisditio.
 om. iudi.

61 Latæ culpæ. in .l. quod nerua depo.

62 Legitimæ. in auc. nouissima. C. de inof. testa.

63 Legitimationis. in .l. gallus. §. et quid si tan-
 tum. de libe. et posthu.

64 Modi. in .l. quibus. §. thermilius. de condi. et
 demonstra.

65 Moræ. in .l. si insulam. de uerbo. oblig. seu sti-
 pulatio.

66 Mortis naturalis et civilis. in .l. gallus. §. et
 quid si tantum. de libe. et posthu.

67 Naturalis obligationis. in .l. frater à fratre.
 de condi. indebi.

68 Nobilitatis. in .l. 1. C. de dignita. lib. xij.

69 Nominis proprii et appellatiui. in .l. si quis.
 in fundi. de lega. 1.

70 Oblationis. in .l. acceptam. C. de usu.

71 Obligationum facti. in .l. stipulationes non
 diuiduntur. de stipulatio.

- 72 Ordinis.in.l.ij. §. prius. de uulga. & in.l. pro
latam. C. de senten.
- 73 Ordinis successiui ex testamento.in.l. gallus.
§. quidam rectè. de libe. & posthu.
- 74 Pabuli siue pastionis.in.l. non solum. §. sed ut
probari. de ope. no. nuntia.
- 75 Pacti de hæreditate uiuentis.in.l. fi. C. de pac.
- 76 Pacti de retrouendendo.in.l. ij. C. de pac. in=
ter emp. & uendi.
- 77 Pacti nudi.in.l. iuris gentium. §. sed cum nulla.
de pac.
- 78 Primi & secundi decreti.in.l. si finita. §. iu=
lianus. de dam. infec.
- 79 Probationum omnium.in.l. admonendi. de ius
reiu. & in rub. C. de probatio.
- 80 Prodigorum .in.l. is cui. de stipulatio.
- 81 Protestationum. in.l. non solum. §. morte. de
ope. no. nuntia.
- 82 Pupillaris substi.in.l. ij. de uulga. & pupill.
- 83 Quartarum.in.l. in quartam. ad.l. falcid. &
in.l. filium. C. famil. hercis.
- 84 Relatiuorum.in.l. i. in princ. C. de sum. trini.
& in.l. stichum qui meus erit. de lega. i.
- 85 Remissionis pensionum.in.l. cotē. §. fin. de pu
blica.
- 86 Remissionis fideicommissi.in.l. i. C. de pac.
- 87 Renūtiationis iuris futuri.in.l. qui superstitis.
de acqui. hære. & in.l. pactum quod dota
li. C.

li. C. de pac.

88 Renuntiationis litis & causæ. in. l. postquam
liti. C. de pac.

89 Repetitionis dotis constante matrimonio. in
l. si constante. solu. matrimo.

90 Sententiæ interlocutoriæ. in. l. quod iussit. de
re iudi.

91 Solennitatis intrinsecæ & extrinsecæ. in. l.
sciendum. de stipula.

92 Suitatis. in. l. in suis. de libe. & posthu. & in
l. si filius qui patri. de uulg. & in. l. apud
hostes. C. de su. & legi.

93 Testamenti inter liberos. in. l. hac consultis-
sima. §. ex imperfecto. C. de testa.

94 Testamenti ad pias causas. in. l. 1. C. de sacro.
eccle.

95 Transmissionis. in. l. si infanti. C. de iu. delibe.

96 Valoris & augmenti monetæ. in. l. Paulus. de
solutio.

97 Variationis. in. l. de rebus. re amota. & in. l.
serui electione. de lega. 1.

98 Verborum enūtiatiuorū. in. l. ex hac scriptura
de donatio.

99 Usurarum. in. l. curabit. de actio. emp. &
in. l. centesimis. de stipulatio. & in. l. le-
cta. si cert. peta.

100 Vulgaris substitutionis. in. l. 1. de uulga.

Potuissem

¶ Potuissem equidem (circumspecti iuuenes) longè plures, & propè innumeras sedes materiârũ, non modò ciuilis, sed & pontificij iuris congere= re. Verùm solius laboris opus fuisset, & ab in= stituto nostro (qui isthæc omnia ad exemplũ dun= taxat paramus) maximè alienum. Vos ipsi assi= duis studio ac diligentia contendetis, ita uestrũ ne gotiũ agere, ne laborem nostrũ ultrà desiderasse uideamini.

PHILOSOPHOS,

ORATORES, HISTORIO=

graphos, Poetas, aliosq; idoneos

autores, interdum recreatio=

nis gratia legendos.

CAPVT XX.

MULTA fortassè in præce= dentibus, & præsertim se cundo capite, aliquantulũ durius quàm par sit, à qui busdam scripsisse dice= mur, quòd nullã ciuilibus studijs intermissione, nul= lamq; alijs disciplinis, præter quàm uni legali ope ram concedere uideamur. Verùm non abs re iu= ueni ad leges properanti, illud ipso initio propo= suimus, ut ad ea studia maximè procliuem redde= remus.

remus. Ceterum ita semper (si rectè iudicemur) sententiam nostram temperauimus, extraneas disciplinas principali studio non esse tractandas: qua in re nunc etiam nobis constamus. Quando aut fieri nequit, ut seueris legum studijs perpetuò insistamus, nullaq; intermissione animum releuemus, id ipsum temporis, quod iucundioris ocij causa subtrahimus, non aleæ quidem, scortis'ue, aut computationibus, sed liberalibus studijs indulgeri, atque in p̄batis autoribus consumi uelim, ex quorū lectione semper aliquid ad uitæ, morumq; institutionē addiscere liceat. Placent ex Græcis Plato, Isocrates, Homerus & Hesiodus, quos etiā Latinos habemus: ex nostris, Cicero, C. Cæsar, Liuius, Salustius, Suetonius, Plutarchus, Plinius, Vergilius & Horatius: ex modernis Iouius Pontanus. Non improbo Senecæ, aliorumq; philosophorum lectionem, quorum libri (si parum elegantes) utilissimis tamē sententijs referti sunt, ex quibus (uelut pulcherrimis & suauissimis flosculis) studijs nostris legalibus nō parum ornamenti, cum in loquendo, tum in scribendo accedere poterit. De scripturarum uerò lectione, ideo sermonem facere prætermisimus, quòd neminem, cuiuscunque facultatis existat (modò Christianus sit) tam neglectæ pietatis esse arbitramur, qui nō in primis eorum quæ ad dei cultum spectant, præcipuam rationem ducat. Vana utiq; erunt omnia,

et Phi

et Philosophia, et Leges, et Medicina, si Christiani dogmatis præcepta postponantur. Eos uero maximè fatuos iudicamus, qui mundana inflati sapientia, nunquam se in spiritum colligunt, et cognitionem sui, ac creatoris post habentes, carni duntaxat placere student. At quantum præstaret illos longè minus esse sapientes, sapientia inquam seculari, quæ apud deum mera stultitia est? Quoniam uero bonorum autorum lectionem ad uitam, moresque instituendos, aliquando per ocium non improbamus, nonnullas interim ex uarijs autoribus sententias ad rem militarem (cuius nostros etiam iurisconsultos studiosos admodum fuisse constat) pertinentes, cum exempli, tum recreationis gratia subiiciemus.

Armis Italia uinci non potest, nec Græcia Cicero: disciplinis.

Arma scire milites oportet, magis quàm leges.

Iustinianus Imperator.

Arma alienare militem, graue crimen est.

Paulus iurisc.

Ab omni militia serui prohibentur.

Martianus iurisc.

Adulteri, uel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non sunt recipiendi.

Arrianus iurisc. consult.

Ars bellandi, si non præluditur, cum necessaria fuerit non habebitur.

Cassiodorus.

Ad opus priuatum, uelut piscatum, uenatum, milites mitti non debet.

Martianus iurisc. consultus.

Audacia pro muro habetur: necessitudo etiam timidus fortes facit.

Sallustius.

Aliquo

- Hieronimus.** Aliquo modo expugnatur, qd' undiq; inuaditur.
- Virgilius.** Audentes fortuna iuuat.
- Lucanus in
certo autore.** Arma tenenti omnia dat, qui iusta negat
Arma atq; instrumenta inimicorū, pro hostibus
habenda sunt.
- Amicitiae iura nō uiolat, qui inimicorum iniurias
ulciscitur.
- Aliena temerē oppugnat, qui agrē sua bello tue
tur.
- Cicero.** Bellum ita suscipi debet, ut nil aliud quā pax
quæsitā uideatur.
- Plutarchus.** Boni Imperatoris est, ciuium salutem suā incolu
mitati antepondere.
- Cicero.** Cū tempus & necessitas postulat, decertan
dum est manu, & mors seruituti & turpitu
dini anteponenda.
- Salustius.** Consilio opus est prius: ubi consulueris, maturē
opus est factō.
- Arrianus iuris
consultus.** Cōtumacia omnis aduersus ducem uel præsidentē
militis, capite punienda est.
- Modestus.** Cū explorator oberrat in castris, omnes ad ten
torium suum redire iubeantur. Statim depre
henditur explorator.
- Idem.** Cū cōsiliū tuum cognoueris aduersarijs pro
ditum, dispositionem mutare te conuenit. rarō
enim absconditum manet, quod ad multitudi
nis notitiā iam peruenit.
- Paulus iuris
consultus.** Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus
Roma

Romanis, quàm charitas liberorum.

Dolus an uirtus quis in hoste requirat?

Vergilius.

Degeneres animos timor arguit.

Idem.

De præda sollicitus miles, magnam uictoriæ partem amittit.

Incerto autore,

Dux circumspectus hoc potissimum cogitare debet, ut ipse cōmeatu abundet, & hostis penuria laboret.

Disciplina militaris magis in obedientia, quàm in fortitudine consistit.

Est quædam animi incitatio atq; alacritas naturaliter innata omnibus, quæ studio pugnae incenditur: hanc non reprimere, sed augere Imperatores debent.

Cæsar.

Et si in omnibus, tum maximè in rebus bellicis, fortuna dominatur.

Salustius.

Errat qui bello secundos rerū euētus oēs expectat.

Iulius Celsus.

Ex hoste non laudem, sed uictoriam quærimus.

Incerto autore,

Etiam in hoste uirtus probanda est.

Formidabilior est exercitus ceruorū duce leone, quàm leonum exercitus duce ceruo.

Chabrias.

Fortitudo quæ tuetur bello à barbaris patriam, uel domi defendit infirmos, uel à latronibus socios, plena iustitia est.

Ambrosius.

Frustrà cōtra exteriores bellum geritur in cāpo,

Idem.

si intrà urbis mœnia ciuis insidiās habetur.

Fieri quid debeat tractato cū multis, quid facturus sis, cum paucissimis ac fidelissimis.

Modestus.

l

Facile

Incerto auto, Facile clementia, liberalitate, & iustitia regna
re, parari solent, difficilimè uerò sub tyrannide
armis retineri.

Arrianus iuris consultus, Grauius est delictum detractare munus militie,
quàm appetere.

Pontanus, Grassatorum est ac siccariorum, post spolia-
tos uiatores eosdem obtruncare: strenui uerò
militis, id nullo modo.

Cicero, Incertus semper est exitus belli, & Mars cõis.
Cæsar, In rebus bellicis aduersa autoritatem minuunt.

Vegetius, In pugna usus & exercitatio solent magis pro-
desse quàm uires.

Modestinus iur. In bello qui rem à Duce prohibitam fecit, aut mā
risconsultus, data non seruauit (etiam si res bene cesserit)
capite puniendus est.

Cassiodorus, In rebus inchoandis prudētia & cõsilio uti opor-
tet, periclitantibus uerò audacia.

Isidorus, Improuisus hostis fortiter opprimitur.

Pontanus, In uictos prostratosq; humanitas exuenda non
est: nec tela in captiuos, uerum in acie stantes
exercenda.

Incerto auto, Imperita multitudo ad fugā promptior est, quàm
re, ad uictoriam.

Iis qui maiores uiribus animos gerūt, semper ob-
fuit in bello temeritas.

Iustissima quidē arma sūt, quibus publica omniū
salus continetur.

Vergilius, Labor improbus omnia uincit.

Laudan

Libro I. Georg. versu. 145.

Laudandus quidem est hostis, sed omni arte & studio opprimendus. Incerto auctore.

Lugere in bello peremptos, inutilis est pietas.

Malo unū ciuem seruare, quā mille hostes perdere. Scipio.

Militaris turba sine duce, corpus est sine spiritu. Quintus Curtius.

Melius & tutius est hostem fame urgere, quā ferro. Vegetius.

Militiæ conuenit Christianæ, excuti calamitatibus, & probari. Hieronymus.

Milites neminem concutiatis, sed contenti estote stipendijs uestris. Lucæ. iij.

Minimè quidem rei gerendæ consilia apud hostes querenda sunt. Incerto auctore.

Multos conatus sui sæpè poenituit.

Multos belli necessitas industrios fecit.

Magnum est ex hoste reuerti. Syllius.

Non in multitudine exercitus uictoria belli, sed de cælo fortitudo est. Solomon.

Nil magis magno duci conuenit, quā pro omnibus cogitare. Macrobius.

Non minus in milite modestia, quā uirtus animi, & magnitudo desideranda est. Iulius Cælius.

Nihil interest an ui uel fallacia, captiuus hostiū potestatem euaserit. Florē. iuriscōsultus.

Non cæsim sed punctim ferire, tyrones docendi sunt: sic Romani, orbis gloria, pugnare solebant. Vegetius.

- Incerto auto-
re. Non sunt minis perterrendi, quibus proutius est
ad arma iniurias, quam ad uerba referre.
- Nō oratione, sed bello uis hostiū ppulsanda est.
Nihil tam difficile uel arduum, quod pertinax mi-
litum opera non expugnet.
- Non multitudine imperita res magnæ geruntur,
sed in uirtute paucorum uictoria sita est.
- Non potest in deterius labi fortuna, ubi afflictis
rebus opem afferre non possis.
- Syllius. Non ulla perenni Amplexu fortuna fouet.
- Lucanus. Nulla fides, pietasq; uiris qui castra sequuntur.
- Plutarchus. Optimè ducis munere fungitur, qui res hostium
quam maximè exploratas habet.
- Terentius. Omnia prius experiri Imperatorē consilio, quam
armis decet.
- Laërtius. Optima uictoria quæ sine sanguine euenit.
- Vegetius. Optimus miles in re rustica nutritus.
- Martianus iu-
risconsultus. Officium regentis exercitum, non tantum in dan-
da, sed etiā in obseruanda disciplina cōsistit.
- Incerto auto-
re. Omnilaude dignus est, qui nec aduersa fortuna
frangitur, nec in secundis rebus extollitur.
- Plutarchus. Omnia, etiam extrema, prius tentāda sunt, quam
ad arbitriū, & deditiōem hostiū cōpellaris.
- Idem. Pluris faciendus est dux sine exercitu, quam exer-
citus sine duce.
- Vergilius. Pax bello paratur: nec eam tueri licet, nisi ciues
sint ad bellum instructi.
- Pulchrumq; mori succurrit in armis.

Parū

Parum quidem sibi consulere uidentur, qui hostē Incerto auto-
re.
in pugnam temerè, & sine causa laceſſunt.

Parum laudis habet uictoria, in qua plus fortu-
næ ludibrio actum est, quàm hominum uirtu-
te, seu consilio prouisum.

Pertinax inimicus, magis beneficio, quàm uindi-
cta irritatur.

Quatuor in summo Imperatore requiruntur: Cicero.
sciētia rei militaris, uirtus, autoritas, felicitas.

Qui secundos optat euentus, dimicet arte, non
casu.

Vegetius.
Idem.

Qui desiderat pacem, præparet bellum.

Qui præsumit de uiribus suis ante quàm pugnet, Augustinus.
ipse prosternitur.

Qui tutò regnare uolunt, beneuolentia, non ar- Laërtius.
mis stipari oportet.

Qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per Iustinian⁹ Im-
perator.
gloriam uiuere intelliguntur.

Qui uiribus maiora audent, temeritatis quidem Incerto auto-
re.
pœnas sæpè persoluunt.

Qui iustius de Imperio certant, promptiores ad
uictoriam redduntur.

Qui maiorū instituto ius ipsum in armis habēt,
cædibus, præda, ac rapinis pro legibus utūtur.

Qui prius iniurias intulère, grauiiores ipsi expe-
ctent necesse est.

Quantum in bello ferrū, tātum in republica elo- Laërtius.
quentia ualet.

l 3 Quodcūq;

Seneca.
Vegetius.

Quodcūquelibet facere uictori licet.

Qui rarò aut nunquàm uiderunt homines uulnerari, uel occidi, cū primum aspexerint perhorrescunt, & pauore confusi de fuga magis quàm de conflictu incipiunt cogitare.

Quintus Curtius.
Incerto autore.
Vegetius.

Rationem belli necessitas mutat.

Rectè omnia prouidisse, non tam prudentiæ debet, quàm fortitudinis uideri.

Sapientis ducis est, inter hostes discordiarū causas procurare.

Incerto autore.

Satius est pacem ab hostibus petere, quàm bellū frustrā moliri.

Sapè hostis clemētiam uincit delicti magnitudo. Serò patriæ consulere uidentur, qui desperatis rebus conantur extrema.

Sera nimis est post cladem belli deliberatio.

Satis quidem prudentiæ in gerēdis rebus habuisse existimantur, quorum uirtuti & constantiæ felix successus illuxit.

Scipio.
Lucanus.

Turpe est Impatori aut militi dicere, non putarā.

Tolle moras, semper nocuit differre paratis.

Incerto autore.

Turpißimum est strenuos Imperatores latronum bella imitari.

Turpe est tot calamitatibus affectos, superbè adhuc cum uictoribus agere.

Laërtius.

Vnicum consilium rectum, magnam militum manum prosternit.

Scipio.

Via hostibus qua fugiant inuenienda.

Vbi

Vbi summus Imperator non adest ad exercitum, Plautus.
Citius quod non factum est usus fit, quam quod factum est opus.

Vinculo quodam patientiae obligandi sunt impetrus belli. Macrobius.

Vna salus uictis nullam sperare salutem. Vergilius.
Vn bel morir tutta la uita honora. Petrarca.

DE IURISCONSULTORVM laudibus.

CAPVT. XXI.

ONORVM AVTORVM lectionem cum per-
iucundam, tum perutilem
esse inficiari certè nō pos-
sumus. At si uera fateri
uolumus, nihil omnino
adeò elegans, & iucundū
facile inuenietur, quod ad nostrorum iurisprudē-
tum responsa collatum, non insipidum uideatur.
Ego enim (quantum mihi usu uenisse comperi)
ubi multa uariaq; percurri, nihil tandem quod ad
iurisconsultorū elegantiam, uel dignitatem acce-
deret, nihil quod eorū dogmata æquaret, usquàm
l 4 offen

offendi. Triam illis summa admiratione digna
semper iudicavi, primum quod non in fabulas,
aut cōmenticias narrationes, sed in leges, ac prae-
cepta, quae ad humanae vitae regulam ac beatitudi-
nem spectant, omnes ita conuenisse inueniuntur,
ut non planè à diuersis, sed ab eodem prorsus de-
fluxisse omnia uideantur. Protulère equidem &
suas antiqui illi philosophi sententias, quas tamen
si diligentius excusseris, nec omnino perfectas,
nec semper respondentes inuenias. In iurisconsul-
tis (adde christianam fidem) nihil ab Euangelica
doctrina recedit. Sequens est dicendi stilus, quo
nullus sanè (eruditorum omnium iudicio) purior
aut elegantior inuenitur: ut ne ipse quidem Ro-
manae eloquentiae parens Cicero (si leges condere
maluisset) existimetur melius fuisse dicturus. Vix
enim potest cum breuitate eloquentia esse cōiun-
cta: atqui in Iureconsultis non satis liquet, utrū
breuitatem, an elegantiā magis admiremur. Quae
res cum longè disertius à Laurentio Vallensi ex-
plicata fuerit, eius uerba referre praestabit. Per-
legi (inquit) proximè quinquaginta Digestorum
libros, ex plerisque Iurisconsultorum uoluminibus
excerptos: & relegi quū libenter, tum uerò qua-
dam cū admiratione. Primum quòd nescias, utrū
diligentiāne, an grauitas, prudentia, an aequitas,
scientia rerum, an orationis dignitas praestet, &
maiori laude danda esse uideatur. Deinde, quòd
hac

Laurentij
Vallae iudi-
cium.

hæc ipsa ita in unoquoq; illorū omnia sunt egregia, & perfecta, ut uehementer dubites, quem cui præferendum putes. Cui simile quiddā (ut de ultima tantū parte, quæ ad nos pertinet dicam) in epistolis Ciceronis admirari solebā, quæ quum à pluribus scribantur, omnes tñ ab uno, eodemq; (audacius dixerim) si personas sustuleris, ab uno Cicerone scriptæ iudicentur: ita uerba, ac sententiæ, characterq; ipse dicendi ubiq; sui est similis. Quod eò magis in iuriscōsultis est admirandum, quod illi eadem ætate cuncti extiterunt, in eodem quasi ludo, ac schola instituti: hi uerò inter se etiam seculis distant, licet post Ciceronem. Ideoq; quibusdā in uerbis ab eo diferentes, quales omnes à Vergilio usq; ad Liuium fuerunt. Nam Seruij Sulpitij, atq; Mutij Scæuolæ nil extat, sed alterius Mutij recentioris. Et prisci illi quidem iuriscōsulti quales, quanti q; in eloquendo fuerint, iudicare non possumus: quippe quorum nihil legimus. His autem, qui inter manus uersantur, nihil est, mea sententia, quod addi, adimi uel posse uideatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnoperè patitur) quàm latinitatis, atq; elegantiae: sine qua cæca omnis doctrina est, & illiberalis, præsertim in iure Ciuili. Hæc Valla. Philippus quoq; Beroaldus summæ eruditionis, ac iudicij uir, in commento secundæ Philippicæ Ciceronis, ubi de coeūda societate loquitur,

l s tur,

tur, Iurisconsultos nostros purissimè, atq; elegantissimè scripsisse testatur. Postremum est (quod magis me mouet) quòd omnem scientiam, ac sermonis splendorem longè præcurrit: nempe integritas uitæ, & innata quædam probitas, quæ illos ab omni hominum genere segregauit. Habemus certè præclaras ex antiquis philosophis sententias, & uitæ præcepta non contemnenda, sed quibus autorum mores minimè respõdebant. Enim uerò quosdam humanarum rerum egregios contemptores fuisse legimus, sed ut popularem auram captarent, & priuata pro derelictis habentes omnium facilitate abuterentur. Alios uesanis amoribus deperijsse, alios minus liberè prolocutos, nonnullos tyrannorum minis & terriculamentis euictos, in ueritatem & iustitiam coniurasse, plerosq; uel ambitione, uel auaritia adeò flagrasse, ut quas ipsi leges alijs præscripserāt, nulli pertinacius uiolarent. Hi uerò quàm similem eorum orationi, ac sententijs uitam uixerint, quàm ab omni uitiorum genere temperauerint, quàm liberalibus, ac planè candidis moribus extiterint, nemini obscurum esse potest. Nempè (ut ab his qui inter manus nostras uersantur, exempli suffragiū petam) Neratius Priscus, de quo meminit Pomponius, tantæ fuisse probitatis legitur, ut Traianus Imperatorum omnium felicissimus, nihil eo inconsulto attentasse existimetur. Quin etiā (ut

Spartianus

Spartianus refert) frequens fuit apud Romanos opinio, Traiano id animi fuisse, ut Neratium Priscum, non Adrianum successorem relinqueret, multis in hoc cōsentiētibus amicis: usq; eò ut Prisco aliquando dixerit : Commendo tibi Prouincias si quid mihi fatale cōtigerit. Singularis omnino probitatis, ac scientiæ uirum esse oportuit, quem tantus princeps in Imperij Romani moderatorem designaret. Accedit Serbidius Scauola Magni Papiniani præceptor, quo iurisperito Marcum Antoninū Philosophū præcipuè usum fuisse Iulius Capitolinus scribit. Porro & uirum grauem fuisse Scauolam, & maximæ peritiæ atq; integritatis, argumento sunt, cū eius responsa quibus nulla planè tutiora, tū quòd Marco Philosopho Imperatorum omnium sapientissimo, tantoperè gratus extiterit. Quis diuini illius Papiniani uirtutes, incredibilesq; animi doctes enarret? Erat quidem ille iurisconsultorum omnium, quotquot uel ante, uel post eum fuerunt excellentissimus: & (ut Spartianus uocat) iuris asylum, ac doctrinæ legalis thesaurus. In supremo dignitatum culmine uiridi admodū ætate constitutus, ut qui præfectus prætorio in trigesimo suæ ætatis anno, secundum à principe locū obtineret, tātæ apud populū autoritatis fuit, ut nequitiam principis facile posset emendare, & suspectum Imperatorem populo conciliare. Maluit

tamen

tamen uir optimus mortem oppetere, quàm delictum principis excusare. ô rarissimam probitatē. ô fortitudinem inauditam. Quem illi Philosophorum, Rhetorum, Oratorum, aut Poëtarū quos antiquitas ueneratur, iustè cōferemus? Audacius loquar (neq; hoc tñ sine lachrimis & rubore pronuntio). Quem eorum qui & Christianū nomen profitentur, & Christianis principibus assistunt, tale de se exemplum præbere, aut præbuisse unquam cognouimus? At, inquiunt, principibus uerum displicet eloquium. Malè perdant Dij nephandas belluas. Cur non eis displiceat ueritas, quam nunquàm audire consueuerunt? Cur non delectentur mendacio, qui inter adulatores & fucos, inter uultures & coruos perpetuò sedent? Excutiantur principes qui iurisconsultorū opera, & consilijs usi sunt: quales habuerint mores, quali iustitia imperia administrauerint, quā de se posteris famā reliquerint. Antoninus Pius, omnium certè principum optimus, quo imperāte nihil Romanis aduersum cōtiguit, nulla maior in toto orbe trāquillitas: his (teste Capitolino) usus est iuris peritis Vindio Vero, Saluio Iuliano, Eburnio Valente: Volusio Metiano, Vlpio Marcello, & Prisco Iaboleno. Horū omniū, dempto Marcello, meminit Pomponius. Optimi quidem fuerunt, & talem principem reddiderunt. Alexāder quoq; Seuerus ab Antonini bōitate et iustitia non

nō degenerans, bello tamen aliquantulū clarior,
 quiq; oībus principibus uirtutis, & gloriæ ima-
 ginem solus referre potest, quorum nam ope, uel
 consilio ad tantam imperij uenustatem peruenit,
 nisi iurisconsultorum? Quod ne fortē quidam me
 falsò, aut commenticiē iactare arbitrentur, ipsius
 Lampridij ad Constantinum uerba audiantur.
 Notum est illud pietati tuæ quod in Mario Ma-
 ximo legisti, meliorem esse rempublicā, & pro-
 pē tutiorem, in qua princeps malus est, ea in qua
 sunt amici principis mali. Si quidem unus ma-
 lus potest à plurimis bonis corrigi, multi autem
 mali non possunt ab uno, quamuis optimo, ulla ra-
 tione superari. Alexāder igitur imperator ami-
 cos & parentes, si malos reperit, aut puniuit, aut
 si uetus uel amicitia uel necessitudo non fuit pu-
 niri, dimisit à se, dicens: His charior est mihi tota
 respublica. Et ut scias qui uiri in eius cōcilio fue-
 rint, Fabius Sabinus Sabini insignis uiri filius,
 Cato temporis sui, Domitius Ulpianus iurisperi-
 titissimus, Aelius Gordianus Gordiani Imperatoris
 pater, & ipse, reuera uir insignis, Iulius Paulus
 iurisperitissimus, Claudius Venatus orator amplis-
 simus, Pomponius legū peritissimus, Alphenus,
 Aphricanus, Florentinus, Martianus, Callistra-
 tus, Hermogenes, Venuleius, Triphonius, Metia-
 nus, Celsus, Proculus, Modestinus. Hi oēs iuris
 professores, discipuli fuere splendidissimi Papi-
 niani,

niani, & Alexandri Imperatoris familiares, & socij (ut scribit Acolius et Marius Maximus) Catilius Seuerus cognatus eius uir oim doctissimus, Aelius Serenianus omniū uir sanctissimus, Quintilius Caius Marcellus, quo meliorem ne historiae quidem continent. His tot atq; alijs talibus uiris, quid mali potuit cogitari uel fieri, cum ad bonū omnes consentirent? Et eos quidem malorum cohors depulerat, qui circunnuenerant Alexandrum primis diebus, sed prudētia iuuenis, his malis occisis atq; depulsis, amicitia ista sancta conualuit. Isti sunt qui bonum principem suum fecerunt, & iterum amici mali qui Romanos pessimos etiam posteris tradiderunt, suis uitij laborantes. Hæc Lampridius: quæ utinam in cor cuiusq; principis penetrarent, ut ad imaginem Alexandri, se ad uirtutes & iustitiam componerent ac excitarent. Iuuenis quidem ille, nec Christiani dogmatis satis peritus, uerū insignium, atq; bonorum uirorum consuetudine, opera, & consilio continuè usus, optimi principis, & rempublicam optimè moderantis, exēplū cæteris immortale reliquit.

Hæc (dilectissimi iuuenes) de iurisperitorum laudibus studiosè collegi, ut priscos cum modernis conferentes, uobiscum reputetis quantum Hector hic distet ab illo Hectore, qui redijt exuuias indutus Achillis, uosq; ad illorum imaginem reformatis qui bonos principes efficere poterant

terant & studebant, existimetisq; nullum in ter-
ris numē augustius, ac diuinius inueniri, uiro qui
spectatam habeat probitatem simul cum scien-
tia & eruditione coniunctam. Ad quod (etsi
Gentilium exempla uos excitare magnoperē pos-
sunt, maximē uerò Christi sospitatoris meminisse
debetis, à quo omnis gratia, omnisq; sapiētia ma-
nat: qui non rarò uobis salubre illud, ac perpetuò
memorādum præsriptū inculcauit: Nihil

omnino prodesse homini si uni-

uersum orbem lucretur, ani-

mæ uerò suæ iacturam

patiatur.

Nunquam

NVNQVAM PAR- CENDVM CALAMO, ET quæcunq; uel ex legibus, uel idoneis autoribus excerpuntur, in reper- torium atq; ordinem redigenda.

CAPVT XXII.

LTIMVS studioso iuue-
ni labor superest (postea-
quàm & in legibus bene
uersari, & doctorũ opi-
niones discutere subtili-
ter, atque ingeniosè didi-
cerit) memoriam firmiter
stabilire, ne (ut aliquando prædiximus) tot uigi-
liæ, totq; labores intereant. Quippè et memoriã
hominis labilem esse constat, & nullam ferè di-
sciplinam officium memoriæ magis, quàm legalẽ
desiderare. Quocircàmagnoperè enitendũ est,
ut quod memoriæ uiribus effici non potest, solerti
id calamo suppleatur. Debet itaq; iuuenis, cùm
ex lege aliqua memorabilẽ regulã, uel sententiã no-
tauerit, aut ex glossenatis, doctoribus ue enun-
tatum aliquod excerpserit, ocyter in librum se-
lectum, sub congruis locis, ac titulis referre: nec
alio

aliorum fidere repertorijs, quæ parum quidē conferunt his qui nullum laborem impenderunt. Id tandem firmiter retinemus, quod nostro ingenio ac sudore parauimus. Hoc certo certius est, nulum à legibus conditis spectatæ scientiæ uirum, aut magni nominis doctorem, suo indice uel repertorio caruisse. Alius enim materiales tantum regulas in elementorum ordinem redegit: alius iuris regulas sub congruis titulis collocauit: plerique uerò decisiones doctorū, seu cōmunes opiniones, tū ex illorum cōmentarijs, tum etiā consilijs latissimè cōgesserunt, ut (quoties casus occurreret) singula ad manum haberent. Mihi autem (studio si iuuenes) disponendus sic liber uidetur, ut ab initio in tres partes distinguatur: in quarum prima regulæ materiales, in secunda morales; in tertia iuris regulæ sub congruis locis ac titulis statuantur. Rursum pars ultima, quæ iuris regulas continebit, in triplicem tractatum diuidatur: quorum primus contractuum, secūsus ultimarum uoluntatum, tertius iudiciorum regulas complectatur: atque ita perfectissimus totius ciuilis scientiæ index, modico labore comparabitur. Nec esset fortè contemnendi laboris opus, omnes Bartoli theoricæ in regulas & exceptiones redigere: quod permultos quidem attentasse scio, perfecisse adhuc neminem. Sunt præterea nonnulli (ut prædiximus) qui labori magis, quàm ingenio uacantes,

m

cantes,

cantes, reiectis legum subtilitatibus, solas docto-
rum opiniones amplectuntur, easq; ex omnium
uoluminibus collectas in ordinem redigunt, ac
disponunt. Ad quod abundè sufficere potest, am-
plissimum illud Firmani Bertachini repertoriū
in tria uolumina distinctum. Nos aliquando (fa-
uente deo) perfectum indicem in communem uti-
litatē proferemus, in quo nō minus ingenio quā
labori tribuisse probabimur. At uerò (iuuenes
felicissimi) in præsentia satis sit, hanc breuissimā
methodum, ex tempore meditatā uobis progredi
incipientibus, uice Saturnalicij muneris edidisse,
ut quo pacto leges tractari debeant tantisper edi-
scatis, donec alia maioris argumenti opera
excudantur. Cæterum locos ipsos, tam
ad mäteriales & morales, quā ad iu-
ris regulas pertinentes, studiosè
subiecimus, quò futuri indi-
cis specimen aliquod iā
agnoscere inci-
piatis.

L O C I

LOCI COMMUNES

MATERIALIVM

regularum.

Abstractum.

Accessorium.

Accidens.

Actus.

Adæquatum.

Adiunctum.

Adiectivum.

Agens.

Antecedens.

Argumentum.

Ars.

Augmentum.

Casus.

Causa.

Causatum.

Certum.

Cohærens.

Commune.

Compositum.

Concretum.

Coniunctum.

Connexum.

Consequens.

Consecutivum.

Confusum.

Continens.

Contentum.

Continuum.

Contingens.

Contiguum.

Contrarium.

Contradictorium.

Correlativum.

Correspectivum.

Corruptum.

Destinatum.

Determinabile.

Differens.

Difficile.

Diffinitum.

Diminutio.

Directum.

Disimile.

Distinctum.

Diuersum.	Incertum.
Diuiduum.	Incidens.
Dubium.	Indefinitum.
Effectus.	Indiuiduum.
Emergens.	Indifferens.
Ens.	Indistinctum.
Aequipollens	Infinitum.
Aequiparatum.	Inhabile.
Euentus.	Impar.
Euidens.	Imperfectum.
Expressum.	Limitatum.
Extremum.	Locus.
Exceptum.	Locatum.
Exitus.	Magis.
Facile.	Materia.
Finis.	Materiatum.
Finitum.	Medium.
Forma.	Minimum.
Frequens.	Mistum.
Frustrà.	Modus.
Geminatum.	Modicum.
Genus.	Motus.
Habitus.	Natura.
Habile.	Necessarium.
Idem.	Nouum.
	Numerus.

Numerus.	Qualitas.
Obliquum.	Qualificatum.
Omne.	Quantitas.
Oppositum.	Quiditas.
Ordo.	
Ordinatum.	Rarum.
Organum.	Remotum.
	Separatum.
Par.	Simile.
Pars.	Simplex.
Passio.	Singulare.
Patiens.	Species.
Perfectum.	Substantia.
Perplexum.	Substantium.
Perpetuum.	Subiectum.
Posterius.	Superfluum.
Potentia.	Surrogatum.
Prædicatum	
Præsuppositum.	Tacitum.
Primum.	Tale.
Principium.	Tempus.
Prius.	Totum.
Principale.	
Priuatio.	Varium.
Propinquum	Vltimum.
Propositum.	Vniforme.
Proprium.	Vnitum.
Purum.	Vniuersum.
Purificatum.	m 3

Loci

LOCI COMMUNES

MORALIVM

regularum.

Abstineo.

Absurdum.

Abusus.

Abundans.

Afflictus.

Afflictio.

Amor.

Amicitia.

Anima.

Animus.

Arbitrium.

Audacia.

Benignitas.

Beatus.

Benefactor

Beneficium.

Bonum.

Bona fides.

Carum.

Castitas.

Charitas.

Cogitatio.

Commissum.

Commodum.

Consensus.

Consuetudo.

Consilium.

Conatus.

Contemptus.

Concordia.

Corruptela.

Culpa.

Damnum.

Dedecus.

Deformitas.

Defensio.

Dignitas.

Diligentia.

Discordia.

Dolor.

Dolus.

Emendatio.

Aequa

Aequalitas.	Inconstantia.
Aequitas.	Incommodum.
Aequum.	Inconueniens.
Error.	Inciuile.
Experientia.	Indignus.
	Iniquum.
Factum.	Inimicitia.
Falsum.	Iniustum.
Fama.	Iniustitia.
Familiaritas.	Innocens.
Fauor.	Intentio.
Fides.	Inuidia.
Fraus.	Inuitus.
Furor.	Inutile.
	Ira.
Gloria.	Iracundia.
Gratum.	Iustum.
Gratia.	Iustitia.
Grauamen.	
Homo.	Labor.
Honor.	Laus.
Honestas.	Lesio.
Honestum.	Leuitas.
Humanitas.	Liberum.
	Liberale.
Illicitum.	Licitum.
Impossibile.	Lucrum.
	m 4 Malum

Malum.	Potestas.
Mens.	Premium.
Mendacium.	Priuatum.
Meritum.	Prosum.
Misericordia.	Prohibitum.
Modus.	Propositum.
Modestia.	Publicum.
Mores.	
Mors.	Ratio.
	Rectum.
Neceſſitas.	Rego.
Negligentia.	Reprehensio.
Nobilitas.	Rigor.
Nocens.	Rusticitas.
Noxa.	
	Salus.
Obedientia.	Sæuitia.
Odium.	Simplicitas.
Offensio.	Stultitia.
Omissum.	Subtilitas.
Opinio.	
Opus.	Temeritas.
	Turpitude.
Pax.	
Pœnitentia.	Variatio.
Permissum.	Veritas.
Pietas.	Verum.
Possibile.	Verisimile.
	Virtus.

Virtus. Voluntas.
Vitium. Vtile.
Vituperium. Vtilitas.

LOCI COMMVNES

R E G V L A R V M

iuris, & primò Con-
tractuum.

A Cceptilatio.	Depositum.
Adoptio.	Dictum.
Alienatio.	Diuisio.
Arrogatio.	Do ut des.
Aßociatio.	Do ut facias.
	Donatio.
Bigamia.	Donatio propter nup.
	Donatio ob causam.
Ceßio.	Dos.
Commodatum.	
Compensatio.	Emancipatio.
Conuentio.	Emptio.
Contractus.	Emphitheosis.
Conductio.	Epistola.
Constitutum.	
Consilium.	Facio ut des.
Cura.	Facio ut facias.
	Feudum.
Datio in solutum.	Fideiussio.
Delegatio.	

m s

Inter

Interesse.

Præscriptio.

Promissio.

Locatio.

Quitatio.

Mandatum.

Manumissio.

Remissio.

Matrimonium.

Mutuum.

Satisfactio.

Mutuum civile.

Servitus.

Societas.

Negotiorum gestio.

Solutio.

Novatio.

Sponsio.

Nuptiæ.

Sponsalia.

Stipulatio.

Obligatio.

Traditio.

Pactum.

Transactio.

Peculium.

Permutatio.

Vectigal.

Phænus.

Venditio.

Pignus.

Votum.

Pollicitatio.

Vfuscapio.

Precarium.

Vsura.

LOCI

DE RAT. STVD. LIB. I. 187
LOCI COMMVNES
VLTIMARVM VO
luntatum.

A ditio heredita- tis.	Grauaamen.
Bonorum possessio.	Hæres.
	Hæreditas.
Codicilli.	Incapax.
Collatio.	Indignus.
Conditio.	Institutio.
Coniunctio.	Ius accrescendi.
Contributio.	Ius deliberandi.
Contratabulatio.	Ius dicendi nullum.
Datum causa conditio- nis implendæ.	Legatum.
Dispo ad pias causas.	Legitima.
Donatio causa mortis.	Mortis causa capio.
Electio.	Neceßitas.
Exhæredatio.	
Falcidia.	Optio.
Fideicommissum.	Prælegatum.
Funeralia.	Præteritio.
	Querela.

*Querela.**Relictum.**Repudiatio.**Restitutio.**Substitutio.**Successor.**Succesſio.**Suitas.**Tabulae pupillares.**Testamentum.**Testamētū iter liberos.**Testator.**Transmissio.**Trebellianica.**Tutela.**Vltima uoluntas.**Vsus.**Vsusfructus.*

LOCI COMMVNES CIVILIVM IVDICIORVM.

A *Bſolutio.**Absens.**Actio.**Actor.**Acta.**Aduocatus.**Appellatio.**Apostoli.**Arbiter.**Arbitrator.**Arbitrium iudicis.**Articulus.**Bona.**Causa.**Cautio.**Cautela.**Capitulum.**Ceſſio bonorum.**Citatio.*

Citatio.	Forus.
Commissio.	
Compromissum.	Inditium.
Compensatio.	Instantia.
Confessio.	Instrumentum.
Condemnatio.	Intercessio.
Conclusio causæ.	Interpellatio.
Continentia causæ.	Interrogatorium.
Contumacia.	Interlocutoria.
Copia.	Inuentarium.
Creditor.	Iudex.
Cumulatio.	Iudicium.
	Iudicatum.
Debitor.	Iuramentum.
Decretum.	Iurisditio.
Delegatus.	
Dilatio.	Libellus.
	Lis.
Editio.	Litis contestatio.
Exceptio.	
Executor.	Mandatum.
Executio.	Mora.
Excussio.	Mulcta.
Exemplum.	
Expense.	Notarius.
	Notorium.
Feriæ.	Nuncius.
Fideiussor.	Nullitas.

Officium iudicis.	Rescriptum.
Ordo iuris.	Reus.
Originale.	Reuocatio.
Positio.	Satisfactio.
Præsumptio.	Scriptura.
Priuilegium.	Sententia.
Probatio.	Sequestrum.
Processus.	Solennitas.
Procurator.	Stilus.
Productio.	Statutum.
Prorogatio.	Summarie.
Protestatio.	Suspensio.
Publicatio.	Subhastatio.
Ratificatio.	Tempus.
Reconuentio.	Terminus.
Relatio.	Tertius.
Remedium.	Testis.
Renuntiatio.	Titulus.
Replicatio.	
Responsio.	Victor.
Res iudicata.	Victus.

LOCI COMMUNES

CRIMINALIUM

iudiciorum.

A ccusatio.	Aggressor.
Adulterium.	Ambitus.

Auxi

Auxilium.	Exilium.
Bannum.	Exul.
Bannitus.	Fama.
Calumnia.	Falsitas.
Calumniator.	Fiscus.
Carcer.	Fraus.
Coërtio.	Furtum.
Commentariensis.	Fustigatio.
Confessio.	Gratia.
Condemnatio.	Homicidium.
Conuictus.	Hostis.
Crimen.	Incestus.
Culpa.	Incendium.
Custodia.	Inditium.
Defensor.	Indulgentia.
Defensio.	Infamia.
Delictum.	Informatio.
Deportatio.	Inimicus.
Denuntiatio.	Inimicitia.
Diffamatio.	Iniuria.
Dolus.	Inquisitio.
Duellum.	Inscriptio.
Excessus.	Instigatio.
Excōmunicatio.	Insultus.

Latro.

Latro,	Rapina.
Lesamaiestas.	Raptor.
	Raptus.
Malus.	Relegatio.
Malum.	Repetundarum.
Maleficium.	Restitutio.
Mors.	
Mulcta.	Sacrilegium.
Mutilatio.	Sicarius.
	Spolium.
Nocens.	Stelionatus.
Noxa.	Stuprum.
Occidere.	Talio.
Occultare.	Tergiversatio.
Offendere.	Tortura.
	Tormentum.
Parricidium.	
Pax.	Veneficium.
Peculatus.	Vita.
Perduellis.	Violentia.
Pœna.	Vis publica.
Plagium.	Vis priuata.
Plagiarius.	Vulnus.
Publicatio.	
Querela.	Matthe
Questio.	

MATTHAI

GRIBALDI IVRIS

CONSVLTI CHERIANI DE

ratione studendi Liber

secundus.

Tsi librū(qui axiomatū iuris inscribitur) seorsum edidimus, in quo & materiales & morales regulæ plenissimè cōgeruntur, nec mei fuerit instituti hūc tractatū, qui studendi methodū cōplecti tātum debet, alienis dotibus onerare, precibus tamē multorū adactus, qui integrum uolumen usqueadeò morari non potuerunt, aliquot axiomata, exempli magis, quàm explendi uoluminis gratia subiunxi. Atque id sanè inuitus feci, & eò minus libenter, cū quòd nullius ingenij, sed pauci admodum laboris opus esse perspicerem, tum quòd in animo haberē ipsa enuntiata seu axiomata, in latiniolem formulam reducere, priusquàm emitterētur. Postea quàm uerò res aliter cessit, & parendi necessitate deui Etum hoc ipsum me præstare oportuit, omnes ora
n tos ue

tos uelim omnia ut boni consulant. Affèrent cer-
 tē hāc utilitatem aliquam tum in legendo, tum
 disputando, dum tamen suo loco adducantur, &
 ad eam, de qua agitur, materiā rectē adaptentur.
 Euoluantur quæso Dini, Cini, Bartoli, Baldi, Si-
 gnorolli, Alberici, Saliceti, Raphaëlūm, Pauli, I-
 mole, Romani, Aretini, Alexādri, Decij, Senēsiū,
 Ticinensium, & dēniq; modernorum omniū com-
 mentaria: inuenietur profectō subtile nihil, nihil
 elaboratum, ingenioso ue lectore dignū, nisi quod
 huiuscemodi enūtiatis fuerit illustratū. At uerō
 quemadmodum in grauibus uiris sales, ac dictēria
 suis locis, & horis emissā uehementer arrident,
 quæ si alieno tēpore effluxerint, frigida omnino,
 atq; insipida uidebuntur: sic horum axiomatum
 usus ita temperādus est, ut non nisi opportuno lo-
 co, & pro rei necessitate succurrant. Ad hunc
 sanē usum Serbidiū, Scaeuola, Domitius, Vlpia-
 nus, & Iulius Paulus legum coriphei, suos regu-
 larū libros scriptitarunt. Neratius Priscus quin-
 decim, Aelius Martianus quinq;, Sextus Pompo-
 nius unum, Titius Caius unum, Herennius Mode-
 stinus decem, Licinius item Ruphinus unum su-
 præ. xx. reliquerunt. Atq; utinam pretiosissima
 illa supellex, pro tot opinionum repertorijs, quæ
 hodie passim conflantur, nobis reseruata fuisset.
 Non obijcerent nobis quidam, apud legum pro-
 fessores, plus auctoritatem quā rationem ualere.

Sed

Sed de his satis. Loci axiomatum quos ut magis frequentes ac generales eligendos putauimus hi ferme sunt. Actus, Bonum, Malum. Benignitas, Aequitas, Rigor. Causa, Causatum, Effectus. Correctio. Determinatio, Dispositio. Extentio. Exemplum. Expressum, Tacitum. Factum. Favor, Odium. Forma, Solemnitas. Frustrà. Genus, Species. Lex. Multa, Ordo. Paria sunt. Principium, Finis, Infinitas, Exitus. Publicè interest. Qualitas, Accidens, Subiectum. Ratio. Verbum, Veritas, Falsitas, Opinio. Voluntas, Mens, Intentio, Propositum. Vltimum.

TRANSCENDENTIA naturalia.

Ens, Vnum, Res, Bonum, Verum.

Prædicabilia.

Genus, Species, Differentia, Proprium, Accidēs.

Prædicamenta.

Substantia, quantitas, qualitas, ad aliquid, ubi, quando, situs, habere, facere, pati.

Transcendentia legalia.

Ius, Bonum, Aequum.

Prædicabilia.

Mens, Dictum, Factum.

Prædicamenta.

Causa, persona, locus, tempus, qualitas, quantitas, euentus. l. aut facta. de pœnis.

Causa, locus, tempus, personaq; qualeq; quantumq;

Euentusq; hominum hæc omnia facta regunt.

Genus.

Dialecticis Animal, Iurisconsultis homo.

Species.

Dialecticis Homo, Iuriscōsultis Titius, Pāphilus.

Indiuiduum.

Dialecticis Sortes, Plato. Iuriscō. seruitus omnis dempto usufructu.

Legis uirtus.

a Imperare. Imperare^a, Vetare, Permittere, Punire.b Vetare. Vergilius. Tu regere imperio^b populos Romane memento:c Permittere. Hæ tibi erunt artes, paci^c imponere morem,^cd Punire. Parcere^d subiectis & debellare superbos.

Subie

*Subiectum Iuris.**Contractus, Vltima uoluntas, Iudicium.**Ordo iuris per decem gradus.**Mens & consensus hominis.**Ex consensu, dicta aut facta.**Ex dictis factis'ue contractus, uel quasi.**Ex contractu, uel quasi obligatio.**Ex obligatione actio.**Ex actione forma, seu facultas agendi.**Ex forma agendi iudicium.**Ex iudicio sententia.**Ex sententia executio.**Ab executione, salus reipublicæ & priuatorum
quies.**Initium & finis sapientiæ,**timor & amor Dei.**n s**Actus*

ACTVS.

Actus non ab euentu, sed à causa iudicatur.
 l. uerum. & l. qui iniuriæ. de furt. l.
 si seruus. §. & si puerum. ad. l. aquil.

Actus regulatur à fine in quem dirigitur. l. si is
 qui in aliena. uer. nemo enim. de acqui. re. do.
 d. l. uerum. de furt.

Actus quantūcūq; fauorabilis, contrà uolunta-
 tem agentis minimè sustinetur. l. si idem ser-
 uus. de lega. ij. l. si cui pure. in fi. princ. ad tre-
 bellia. l. uerbis. ubi doc. de uulga. & pupil.

Actus agentium sunt in patiēte bene disposito. l.
 i. C. de hære. insti. l. in omnibus. ij. de actio. et
 obliga. l. si ego. i. si cert. pet.

Actus purus plenior est conditionali. l. si ita scri-
 ptum. ij. de heræ. insti.

Actus qui purè ualere nō potest, resoluitur in cō-
 ditionalem. l. si hæreditas. §. si furiosus. & §.
 sequen. de testa. tutel.

Actus conditionalis, non nisi impleta conditione
 perficitur. l. hæc uenditio. in prin. de contra-
 hen. emptio.

Actus qui ex capite ualido & inualido geri po-
 tuit, simpliciter factus ex ualido processisse
 præsumitur. Roma. sing. 15. per tex. in. c. nisi
 de præben.

Actus simpliciter gestus, censetur factus eo mo-
 do

do quo debuit. l. gallus. §. quidā rectè. de lib.
 & posthu. l. si hæreditas. §. servus alienus. de
 testa. tutel.

Actus etiam nullus quandoq; pœnam sustinet. l.
 nemo martyres. iunc. glo. C. de sac. san. eccle.
 l. eum qui duas. C. de adulte. Bar. in. l. ubi pa=
 ctum. de transac.

Actus geminatus plus operatur, quam simplex. l.
 cū scimus. §. 1. C. de agri. & censi. lib. x.

Actus naturalis efficacior & potentior est violē
 to. Bar. in. l. & per iusiurandum. §. qui ita. de
 acceptil.

Actus iudicialis potentior est extraiudiciali. l. pa
 cta novissima. C. de pac.

Actus iocosus non disponit. l. diuus. de mili. testa.
 l. si. de testamen. l. sicut. C. de lib. cau.

Actus simulatus nullius est momenti. l. simulatè.
 de rit. nuptia.

Actus attribuitur disponēti nō exequenti. l. unū.
 §. 1. de leg. ij. deci. in cōsi. 25 1. in causa mag.
 col. ij. uersic. quia ad hoc respōdetur. uol. ij.

Actus fatalis non releuat, ubi voluntas desidera=
 tur. l. 1. in si. de conditio. & demonstratio.

Actus quantūcunq; pius & favorabilis, in alte=
 rius præiudiciū nō subsistit. insti. quib. manu=
 mis. non li. in princi.

Actus necessarius magis excusat quàm uolunta=
 rius. l. qui infulam. in princi. locati.

Actus à iuris necessitate dependens, non secundū hominis uoluntatem, sed iustum arbitrium regulatur. l. si arrogator. §. sed an impuberi. de adoptio.

Actus non dicitur illi praeiudicialis, cui non principaliter, sed in consequentiam praeiudicat. glo. fi. in. c. quamuis. de pac. lib. v. 1.

Actus sequens, præcedentem intentionem declarat. l. si hi qui. C. de adulte. §. pauonum. insti. de re. diui. Bar. in. l. cetera. §. fi. de lega. 1.

Actus iuratus, ualet meliori modo quo potest. l. cū pater. §. filius matrem. de lega. ij.

Actus si non ualet eo modo quo fit, nec ualet eo modo quo potest. l. 1. de iu. codicil.

Actus inuoluntarius præmium nō meretur. l. ita tamen. §. qui suspectam. ad trebellia.

Actus necessarius nullum habet meritum. l. rem legatam. de adimē. lega. l. unum ex familia. §. 1. de lega. ij. l. proximē. de rit. nuptia.

Actus qui potest sine certa solennitate expediri, licet illa solennitas minus legitimē interueniat, non uitiatur. l. 1. in princi. C. de re. ux. actio. Angel. in. l. qui testamento. §. per contrarium. de testa.

Actus etiam inualidus, ab agente non impugnatur. l. post mortem. de adoptio.

Actus momentaneus non est considerandus. l. qui sic. de solutio. l. quicquid calore. de regu. iur.

Actus ne

Actus necessarij interpositio, non impedit continuationem. l. continuus. in prin. de stipulatio.

l. hæredes. §. si. de testa. l. cū antiquitas. C. eo.

Actus nullus nullum parit effectum. l. si aut nullum. C. de legiti. hære. l. non dubiū. C. de legi.

Actus & potentia simul esse non possunt. §. sic itaq; insti. de actio.

Actus potētiam excludit. l. si ita fuerit. uersic. nō enim. de manu. test.

Actus in dubio, ex causa magis necessaria factus intelligitur. l. cū ex pluribus. de solutio.

Actus non habens effectum secundum intentionē disponentis, reiterari debet, donec consequatur effectum. Bald. in. l. inuitus. circa fi. C. de procurato.

Non ualet actus cuius effectus in tempus prohibitum confertur. l. quod sponse. C. de dona. ante nupti.

Actus ambigui, eandem ferè naturam, uel promiscuam habentes, ex signis & accidentibus distinguntur. l. illud. §. tractari. de iu. codicil. l. scia. de dot. prælega. l. non codicillum. C. de testa. Oldra. consil. 155. ex præsent. in princ.

Actus in dubio, magis proprio, quàm alieno nomine factus reputatur. l. & magis. de solutio.

Actus in dubio, factus censetur loco & tempore licitis. Bar. & docto. in. l. non solum. §. sed ut probari. de no. ope. nuntia.

Actus in dubio, censetur potius ex causa necessaria, quàm uoluntaria factus. l. Aristo. §. 1. de iu. delibe. l. pater filium. in fi. ad. l. falcid. l. miles. §. si. de adulte. l. proximè. de rit. nuptia. l. si cùm dotem. §. si pater. solu. matri. l. huiusmodi. §. cùm pater. de lega. 1.

Actus à digniori sui parte denominatur. l. 1. in princ. ubi glo. & docto. de stipulatio.

Actus non à confirmato, sed à confirmante denominatur. l. testamento. 1. de testa. tutel. l. si quis priore. ad trebel.

Actus non à faciente, sed ab eo cuius contemplatione fit nominatur. l. profectitia. in prim. de iu. dot.

Actus cœptus in conditionibus etiam fauorabilis causæ, pro completo non habetur. l. arethusa. de sta. homi. Nam causa quantumcunq; fauorabilis, formæ defectum non excusat. l. cùm hi. §. si prætor. de transac. Bal. consil. 324. punctus. uol. 2.

Actus annullatio pœna est agenti. l. turpia. in prim. de lega. 1. l. senatus. de contrahen. emptio. l. nō dubium. C. de legi. l. fin. C. de posthu. here. institu.

Actus perueniēs ad casum, à quo nō potest incipere uitiatur. l. pluribus. §. & si placeat. de stip.

Actus consumatus non uitiatur, licet perueniat ad casum suo principio repugnātem. l. si quis alicui

cui. de acquir. hære. l. si gaudenti. C. de contrahen. emptio. l. patre furioso. de his qui sunt sui uel ali. iur.

Actus perfectus per contrarium euentum non resoluitur. l. donationes. de donatio.

Actus contra legis prohibitionem factus, nec effectum habet, nec nomen ullum meretur. l. si. C. de senten. ex pericu. recitan. l. nō dubium. C. de legi.

Actus indiuiduus unico contextu perfici debet. l. hæredes palam. §. si. de testa. l. i. §. i. & l. continuus. in princ. de stipulatio.

Propter unitatē finis & effectus, idē actus reputatur. l. qui pupillā. §. si. & l. uim passam. §. incesti. de adulte. Angel. in. l. hos accusare. §. lege iulia. in si. de accusatio.

Actus facti plenior est quàm uerbi. l. nostram. ibi siquidē testator. C. de testamen. iunc. §. pen. insti. quib. mod. testa. infir. c. degradatio. de pœnis. in vi.

Actus peccās in forma redditur nullus. l. cūm hi. §. si prætor. de transac.

Actus peccans in materia, ualet meliori modo quo potest. l. si unus. §. si acceptillatio. de pactis. Bar. in. l. i. in si. prin. de uulga.

Actus attribuitur ordinanti, non exequenti. l. ij. §. omnia. C. de uete. iur. enucle. §. cūq; hoc. in proë. insti.

Actus

Actus non à nomine, sed ab effectu iudicatur. l. insulam. de præscrip. uer. l. cum manu sata. §. si. de cōtrahen. emptio. l. si olei. iunc. glos. C. loca. latè las. in. l. non codicillū. C. de testa.

Actus qui re integra ualere non potest, per consummationem reconciliatur. l. si à furioso. si cert. peta.

Actus appellatione uenit ualidus, nō inualidus. l. si se. §. condemnatum. de re iudica.

Actus inualidus & nullus æquiparantur. l. si aut nullum. C. de legiti. hæredi.

Actus appellatione uenit purus, non conditionalis. l. i. §. biduum. iunc. glo. quan. appel. sit.

Actus conditionalis non est propriè talis. l. i. de donatio. l. si hominem. in fi. de ususcapio.

Actus fauorabilis uel odiosus, iudicatur secundū principalem agentis intentionem. l. qui exceptionem. de conditio. inde.

Actus incontinenti facti, censentur inuicem correspectiui. l. si uentri. §. in bonis. de priui. credito. l. lecta. uersic. dicebam. si cer. peta. Bald. in repeti. l. petens. col. penul. C. de pac.

Actus plures unico contextu facti, pro uno iudicantur. Curti. consil. 54. super duobus. col. i. in fine.

Actus efficaces fieri nequeunt, nisi legum forma obseruata. l. i. in prin. de stipulatio. l. traditio nibus. C. de pac.

Ad

Ad perficiendum actum, requiritur etiam habilitas instrumenti. l. 1. §. ceterum. de acqui. pos.

Actus qui multiplici intentione geri potest, debet ab agente præmissa protestatione declarari. l. at si quis. §. sed interdum. uersicu. oportet. de religio. & sumpti. fu.

Actus nullus propter inhabilitatē agentis, superuenienti habilitate non confirmatur. l. si minor. de ser. expor. c. si eo tempore. de rescrip. in. vi. pulchrè Deci. in consil. 661. in casu. in fi. uol. iiij.

BONVM, MALVM.

Bono melius inuenitur. l. ubi aut. de stipulatio. Non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. l. in illa. de stipulatio.

Malum facere uidetur qui non studet ad bonum. l. qui liberos. in fin. ubi glo. de rit. nuptia.

Bonum publicum, priuatorum commodis anteponitur. §. sancimus. in auc. de resti. & ea quæ pa. in xi. mense.

Bonarum mentium est culpam timere, ubi culpa non adest. cle. exiui. §. quia uerò plerunq;. de uerb. signifi. c. ij. de obserua. ieiuni.

Vbicunque agitur ex bono & æquo, non est curandum de apicibus iuris. l. si fideiussor. §. quædam. ubi Bar. mādati. c. dilecti. ubi glo. extra. de iudi.

de iud.

Bona arbor bonos fructus facit, mala uerò bonos facere non potest. l. quòd si nolit. §. qui mancipia. ubi glo. de edil. edic.

Bonum ex malè gesto proueniens, non excusat de linquentem. l. iij. §. in bello. de re milita. c. relegendes. 23. quæstio. 5.

De duobus malis minus est eligendum. c. duo. 13. distinctio. l. quoties. de regu. iur.

Minus malum comparatum ad maius, habet rationem boni. c. iuravit. 22. quæstio. 4.

Boni mores diuitijs omnibus præferuntur. §. fin. insti. de suspec. tuto.

Bonum prohibetur ratione mali consequentis. c. ita ergò. & ibi glo. 1. 22. quæstio. 1.

Propter bonum quod ex malo aliquo sequitur, ipsum malum toleratur. c. deniq; 4. dist. c. nerui. circa fin. 13. dist.

In dubio potius bonum quàm malum præsumi debet. l. cùm creditor. de furt. l. meritò. pro soc. Alex. consil. 127. uol. 4.

Bonum est honesti uiri nomen assumere. l. facta. §. si uerò nominis. ad trebellia.

Bonum est uitandum si ex illo potest descendere malum. Abb. in. c. cum ab omni. in. 2. not. de uit. & hone. clerico.

Et sic nota mirabile, quòd malum in potentia, excludit bonum in actu. Et ideo melius est

est stare interminis indifferentibus, quàm sub specie boni malum aliquod committatur.

Quoties bonum aliquod agimus, toties Deū confitemur, sic quotiescūq; uincimur à peccatis, toties Deum negamus. c. estimant. 11. q. 3.

BENIGNITAS, AEQUITAS, RIGOR.

Benignitatis ratio, iuris rigori præfertur. l. si tibi pecuniam. in fi. si cert. pet. l. si tibi. de donat.

Benignius est nocētē absolvere, quàm innocētē condemnare. l. absentem. de poen.

In re dubia benignior interpretatio sequenda est. l. proximè. circa med. de his quæ in testa. delē.

In his quæ de bono & æquo tractāda sunt, plerumque sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erratur. l. si seruum. §. & celsus adolescens. de stipulatio.

Aequitas non scripta, scripto rigori succumbit. doct. in. l. placuit. C. de iudi. l. prospexit. qui & à quib.

Rigoroso disponenti, rigor iuris seruandus est. l. cū quidam. C. de lega.

Iustum est inherere rigori, sed iustius æquitatem amplecti

amplecti. l. si filius qui patri ibi iustius prætor-
rem & c. de uulga.

Iudex æquitatem ante oculos semper habere de-
bet. l. quod si ephesi. de eo quod cert. lo.

Rigor iuris in stricta disputandi ratione cōsistit. l.
ita uulneratus. circa fi. ad. l. aquil.

Multa contrà rigorem iuris, pro libertate & cō-
muni utilitate recepta sunt. l. generaliter. §. si
seruo pignorado. de fideicom. liberta. d. l. ita
uulneratus. in fi. ad. l. aquil.

Æquitas nouæ causæ, nouum remediū postulat. l.
planè ut in posses. legato. l. i. ubi Bal. C. de re
iudica.

Paria sunt dicere: hæc lex procedit de æquitate,
illa de rigore: uel dicere: hæc corrigit illam.
glo. ordi. in. l. cotē. §. fi. de publica. Bart. in. l.
ex hac. col. i. uersicu. oppo. de. l. ex facto. de
donatio.

Benignè idem est quod iuris rigore prætermisso.
gl. in. l. si statuliberb. circa princ. de statulib.

Vbi ius deficit æquitas supplet. l. in summa. §. itē
uarus. de aqua pluui.

Rigor iuris seruatur cū secundum regulas iuris=
scripti casus deceditur: æquitas uerò cōueniē-
tia est quædā à scriptis regulis declinans. Bar-
to. in. l. i. in fi. C. de legib.

Causa

CAVSA, CAVSA

TVM, EFFECTVS.

CAusæ dignitas, causati arguit dignitatem.
 c. 2. de præben. in. 6. l. restituēda. in fi.
 iunc. gl. fi. C. de aduo. diuerso iudi.

Causæ & causati idem est iudicium. l. quominus.
 de flumi. l. et si amicis. ad. l. iul. de adulte.

Causa naturalis præfertur accidentali. l. qui ha-
 bent. in fi. de tutel.

Causa proxima magis attenditur quàm remota. l.
 ligni. in fi. de lega. 3. l. sed si plures. §. in arro-
 gato. de uulga. & pupil.

Causa magis influit in primum causatum, quàm
 in secundum. l. publius. §. 1. de conditio. & de
 monstra.

Causa secunda tantum potest, quantum ei influit
 à prima. l. si quis domum. §. 1. loca. l. peto. §.
 prædium. de lega. 2.

Causæ cōtinentia diuidi non debet. l. nulli. de iud.
 c. fi. de rescrip.

Causa finalis est attendenda. l. fi. de hære. insti.

Causa debet præcedere effectum. l. penul. quæ res
 pig. ob. pos.

Causa interdum ponitur pro causato. l. hoc iure.
 §. non potest. de dona. l. naturalis. in fi. princ.
 ubi glo. in uerbo obligatio. de præscrip. uerb.

o Causa

Causa mediata non multum remota, æquè consideratur ut proxima. l. uxori quis. in fi. de au. & argen. lega. Areti. consil. v. 1. circa fi.

Causa à suo causato minimè confirmatur. l. quod per manus. de iu. codicil.

Causa & causatum ad paria iudicantur. l. maritus. ubi Paul. & docto. C. de procurato.

Causatum suæ causæ causa esse nō potest. l. quod per manus. ubi glo. de iu. codicil.

Causa propter quam à cōmuni regula receditur, semper debet exprimi & probari. Innocen. in. c. prætereà. de dilatio. est communis opin. secundū Deci. consil. 349. cōsultuit. in prim.

Causa finalis ex præfatione colligitur. l. fin. de hære. insti.

Causæ appellatio intelligitur de propinqua. c. de cætero. ubi glo. 1. & Panor. de homicid.

Causa cognoscitur ab effectu. l. nō codicillum. C. de testamen.

Causa sine effectu esse nō potest. l. hæc stipulatio. §. diuus. ut lega. nomi. cauea. l. nō cogendum §. fi. de procurato.

Causa semel finita amplius instaurari non debet. l. pōst quàm liti. C. de pac.

Cessante cā cessat effectus. l. adigere. §. quāuis. de iu. patrona. c. cū cessante. extra. de appellat.

Cessante causa impeditenti, cessat impedimentum. l. si chorus. §. pen. & fin. de lega. 3. l. liberorum.

berorum. §. Pomponius. de his qui not. infam.

Cessante causa priuilegij cessat priuilegium. l. titia seio. §. usuras. de lega. 2.

Cessante causa dilationis cessat dilatio. l. si quis hæres. de acqui. hære.

Cessante causa termini, cessat & terminus. l. fin. ad. l. falcid. Panor. in. c. si in prim. extra. loca.

Quicquid est causa causæ, est causa causati. l. & si amicis. ad. l. iul. de adulte. #

Omne ius potentius est in causa quàm in causato. l. digna uox. C. de legi. Paul. consil. 129. uol. 1.

Fauor causæ superat fauorẽ rei. l. inter pares. de re iudica. c. fin. extra. eod. tit.

Sublata causa tollitur effectus. l. tutores. §. curatores. de admini. tuto. #

Idem iudicamus de causa causante effectum, quod de ipso effectu. l. nihil interest. ad. l. cornel. de sica. l. quominus. de flumi.

De effectus causæ finalis uitiat dispositionem. l. fin. de testa. tutel. l. si. de hære. insti.

Dictum determinatur secundum suam causam. l. ita autẽ. in princ. de admi. tuto. l. cum pater. §. dulcissimis. de lega. 2.

Quando uerba dispositionis sunt ambigua, causa disponendi inspicienda est. l. uxorem. in princ. de lega. 3.

Ex causa receditur à uoluntate testatoris. l. utilitatem. de confir. tuto. l. 3. §. quamuis. & ibi Bar. #

not. de admi. tuto.

Diuisa causa diuiditur effectus. l. seia mutuam. de usu.

Quando concurrunt duæ causæ, una quæ nocet, altera quæ prodest, attenditur illa quæ nocet. l. iij. §. si. & ibi Barto. ad syllani.

Concurrētibus causa quæ nocet & quæ prodest, attenditur potentior, & altera cedit. l. iij. §. si quis palam. de iur. fisci. Ias. in. l. si mater. C. de inoffi. testa.

Quando concurrunt duæ causæ, una permittens, altera prohibens, attenditur prohibitiua. l. si non lex. de hære. insti. l. si quis in graui. §. si. ad syllani.

Scire est rē per causam cognoscere. l. scire leges. de legi.

Quæcunq; ab eadem causa efficiente ad eundem effectum producuntur, sunt paris uirtutis & potentie. l. de quibus. & ibi notant Bald. & Ias. de legi.

Diuersitas causarum, diuersitatem specierum inducit. l. conuentionum. in princi. de pac. l. iij. §. genera. de acqui. pos.

Finita causa naturali, attenditur accidentalis. l. i. C. de cura. furi.

Qui causam damni dat, damnum dedisse uidetur. l. qui occiderit. §. in hac. ad. l. aquil. l. nihil interest. ad. l. cor. de sica.

Qui

Qui habet potestatem super causam, habet etiã
super causatum. l. de accessionibus. §. 1. de di-
uer. & tēpo. præscrip. Portius insti. de bono.
pos. §. quos autē. auc. ingressi. C. de sac. san.
eccle.

Cessante causa non cessat effectus iam consumma-
tus. l. si. in prin. unde lib. l. sancimus. C. de ad-
ministra. tuto.

Sic in bapt.

Sola remotio causæ actus sublatiue actū non re-
integrat. l. militis. §. fin. de mili. test. l. ij. C. de
posthu. hære. insti.

Quoties idem actus ex pluribus causis fieri po-
tuit in dubio, censetur ex causa permissa fa-
ctus, & nō ex prohibita. §. qui autē. insti. de
excu. tuto. Innocē. in. c. in præsentia. de renū.

Vna & eadem causa, non operatur circā diuersos
effectus. l. quod labeo. ubi Barto. not. de com-
pensatio.

Vna & eadem causa diuersis respectibus, diuer-
sos, uel etiam cōtrarios, operatur effectus. l.
si finita. §. iulianus. de dam. infec.

Res transit cum sua causa. l. si couenerit. §. si
fundus. de pigno. actio. l. alienatio. de contra-
hen. emptio.

Attenditur causa efficiens, non instrumentalis. l.
qui mihi donatum. de donatio.

Prius de causa quàm de modo quæredum est. l. 1.
de do. exceptio.

In causato plus uirtutis esse non potest, quàm ei
ab influentia suæ causæ procedat. c. 1. §. hoc
autem. qui feud. da. pos.

Expressio causati tacitam suæ causæ expressio-
nem inducit. l. 1. in princi. de eden. Bald. in. l. si
de proprietate. col. 1. C. si à non compe. iud.

Ex causa de nouo superueniente, licitum est ab
omni dispositione recedere. c. non debet. de
consangu. & affi. c. suggestum. de deci. l. de
ætate. §. quòd autem. de interroga. actio. An
cha. consil. 83. prima facie Deci. consil. 335.
uiso consilio. uol. ij.

Effectus in consequentiam resultans, regulam cō-
munem nō lædit. l. si is qui duos. de libe. legat.
l. 1. de auto. tuto.

Effectus non debet attribui causæ, qua remota
idē subesset effectus. l. añp. ex quib. cau. maio.
Quando ad eundem effectum concurrunt causa
contingens & necessaria, attēditur necessa-
ria, non contingens. l. conditionibus pupillus.
cōditio. & demōstratio.

Causa quæ per se sola nihil efficit, etiā in concur-
su alterius non consideratur. Bald. in. c. 1. de
gradi. succe. in feud. Angel. in. l. 1. §. solent.
quando appel. sit.

Inducta ad unum effectum, nō debent alium, præ-
sertim contrarium, effectum operari. l. pro
hærede. & ibi not. Bal. de acquir. hæredi.

Dua

contra Moxica
omni doctrinam
us. thomas

Duæ specialitates nunquam tolerantur ad eundem effectum inducendum. l. 1. C. de dot. pmissio. Corne. consil. 228. viso puncto. col. 1. versicu. & insuper. vol. iij.

Ad inducendum effectum in passum uel suscipientem materiam, uirtus & potentia causæ efficientis inspicere debet. Nam causa finita effectum infinitum producere non potest: & potentia causæ limitata, limitatum parit effectum. l. si arrogator. de adoptio. l. iuris peritos. §. cum oriundus. de excusa. tuto. l. pupillo. de tuto. & cura. Alexand. in consil. 128. consideratis. col. 1. versic. pro hoc. vol. 1.

CORRECTIO.

L*Egum correctio omnino uitanda est. l. precipuus. in. fi. C. de appella.*

Subita correctio non presumitur. l. non ad ea. de conditio. & demonstra. contra. l. Stichus imò Pamphilus. de manu. test.

Melius est seipsum corrigere, quàm ab alio corrigi. §. 1. in auc. de nup. auc. ut frat. fin. in prin. ubi glo.

Potius presumitur correctio quàm superfluitas. gl. fi. in. c. quanquàm de usu. in 6.

Quod expresse non corrigitur, stare minimè pro

hibetur. l. sancimus. C. de testamen.

Correctio non inducitur, nisi quatenus in iure expressum reperitur. §. cum igitur. uer si. nec est lex. in auc. de non eligen. secun. nuben.

Lex quæ non inuenitur expressè correctæ, antiquæ dimittitur figuræ. glos. fin. in auct. de admini-
stran. in sac.

Nisi expressè ius antiquum corrigatur, remanet simul cum nouo. glo. in. c. de multa. in fin. glo. magnæ. de præben.

Per subauditos intellectus non inducitur legum correctio. gl. sing. in. c. cupientes. in uerbo petere. de electio. in. 6.

Argumentum à contrario sensu non sumitur ad iuris correctionem, nisi quando in sensu directo superfluum foret. l. nulla. iunc. auc. diacognissam. C. de episco. & cle.

Lex noua generaliter corrigens, non porrigitur ad casus à lege ueteri specialiter diffinitos. l. sciendum. qui satisd. congan. iunc. auc. offeratur. C. de lit. contestatio. Ias. in auc. ex causa. col. 5. C. de lib. præte.

Lex corrigens, debet intelligi secundum terminos legis correctæ. §. si. in auc. de fil. ante dota. instru. nat.

Quando duo casus à lege ueteri parificantur, lex noua corrigens in uno, extenditur ad alterum. gl. in. l. quod uerò. de legi. Bar. & alij in. l. marcellus

cellus. in prin. ad trebel.

In correctorijs etiam ex identitate uel maioritate rationis nō expressæ non fit extensio. l. si uerò. §. de uiro. solu. matri. docto. communiter. in auc. quas actiones. C. de sac. san. eccle.

Quando ratio est expressa in lege corrigente, uel unica tantum potest assignari, tunc ex identitate rationis licita est extensio: quoniam non dicitur propriè extensio, sed uera legis dispositio. l. milites agrum. de re milita. l. his solis. C. de reuocan. dona. las. in auc. non licet. C. de lib. prate.

In correctorijs & pœnalibus, simul etiam ex maiori-
tate rationis, expressè non fit extensio. glo. communiter approbata, in clem. ut hi qui. in uerbo distributionem. & in clem. 2. in uerbo in eisdem. de æta. & qualita.

Vbi agitur de fauore animæ, etiam in correctorijs & pœnalibus fit extensio. gl. not. in. c. sciant cuncti. & in. c. si. de electio. in. 6. 10. and. in c. ex tenore. extra. qui filij sint legi.

Quando ius corrigens taxatiuè loquitur etiam ex identitate rationis, expressè non fit extensio. doct. communiter in. d. auc. quas actiones. C. de sac. san. eccle. per tex. in auc. hæc constitutio innouat. ubi glo. in rub.

Correctio expressè facta in uno correlatiuorum, extenditur ad aliud. l. si. in prin. ubi glo. Bar.

o 5 & doc.

non pext
sionem
sed pcom
prehend
omem
et id de h
tate 3 uo i
fit exten
sio debm
ad alte
casum

et doc. C. de indic. uidu. tollen. glo. in. l. per
interuallum. de iud.

Correcto uno de connexis, corrigitur et alterum.
c. translato. extra. de constitu.

Absurdum est in alio uelle corrigere, quod in se-
ipso uigere conspicitur. l. si uxor. §. iudex. de
adulte. l. in arenam. §. si. C. de inof. test.

Corrigens corrigitur, et ad pristinum statum ius
reducitur. l. quoniam praeterita. in prim. C. de
secund. nup.

Peccati uenia non datur, nisi correcto. cap. pec-
cati. de regu. iu. in 6.

Lex correctoria in uno casu corrigens, extendi-
tur ad alios qui sub lata significatione compre-
hendi possunt. glo. ordi. in clem. 1. in uerbo eli-
gatur. de electio. Alex. in. l. 2. de lega. 1.

Potius praesumitur correctio, quam uerborum im-
propriatio. l. stichus imò Pamphilus. de fidei-
com. liberta.

DETERMINATIO.

VNa determinatio respiciens plura determi-
nabilia, uniformiter omnia determinat.
l. iam hoc iure. de uulga. l. quamuis. C. de im-
pube.

Dictum determinatur secundum suam causam. l.
ita

ita autem. de admini. tuto.

Quotiescunq; duo uocabula ueniunt ad determinationem eiusdem uerbi uel participij, debent uniformiter intelligi, ut simul & eodem tempore operentur. l. fi. C. de sentē. & interlocu. om. iudi. l. as. in. l. contra maiores. circa princ. C. de inoffi. testa.

Vna determinatio respiciens plura determinabilia diuersæ rationis & naturæ, non æqualiter omnia, sed singula secundum propriam cuiusq; naturā determinat. c. ex litteris. ubi Cardi. de rescrip. And. Sicu. in consil. 17. clementissimi. col. antep. uol. ij. Bar. in. l. titia. §. titia. de leg. ij. Socy. consil. 191. col. antepen. uol. 1.

Quotiescunq; reperiuntur duo uel plura adeò cōnexa, quòd unicam exigunt determinationem, tunc determinatio fieri debet, habito respectu ad dignius & principalius. c. translato. de cōstitutio. l. & si nō sunt. §. perueniamus. de au. & argen. lega. Bart. in. l. 1. C. de colleg. illiri. Idem uerbum ad duo diuersa relatum, utrunq; in suo statu determinat. l. ij. ubi gl. ordi. in uerbo manumitti. de offi. proconsul. glo. magna. & ibi doc. in. l. gallus. §. 1. de libe. & posthu.

Ex decisione casus magis dubij, minus dubius pariter determinatur. l. qui testamento. in princ. uersicu. ergo & frater poterit. de testa.

Vnica determinatio ratione maioris fauoris, inæqualiter

qualiter determinat. l. si ita scriptum fuerit.
de manu. testa. Alexand. consil. 5 o. uiso. col.
1. uol. 4.

Vnum determinabiliū nūquam determinat aliud.
l. antepen. §. si quis aduentu. & ibi not. Bart.
ui bono. raptō.

In dispositione hominis uoluntaria, unica deter=
minatio uniformiter in omnibus operatur, se=
cus in necessaria uel legali. doc. communiter.
in. d. l. iam hoc iure. in fi. de uulga. & d. l. gal=
lus. §. 1. in glo. magna. de lib. & posthu.

DISPOSITIO.

Dispositio facta in uno coniuñtorum, ad re=
liquum extenditur. l. ancillæ. C. de furtis.

Dispositio eo loco facta uidetur, in quem eius cō=
fertur effectus. l. contraxisse. de actio. & obl.

Dispositio generalis non comprehendit casum
specialiter diffinitum. l. doli clausula. de sti=
pulatio. l. cū in testamento. §. fi. de hære. in
sti. l. seruo manumisso. de pecul. lega.

Dispositio generalis omnes casus includit, dato
quòd maior sit ratio in uno, quàm in alio. l. 1.
§. quod autem. de ale. lu. & aleato.

Dispositio specialis derogat generali. l. titia. 1.
§. pen. de lega. 2.

Disposi

Dispositio magis specialis, derogat minus speciali. l. seruo manumisso. de pecul. lega.

Dispositioni generali per minus generalem derogatur. l. uxorem. §. codicillis. de lega. 3.

Dispositio quantumcunq; generalis, non extenditur ad incogitata. l. cum aquiliana. de trāsac. Roma. consil. 294. hæc confessio. circa fi.

Dispositio generalis, includit casus etiam priuilegiatos. l. in fraudem. §. fin. de mili. testa.

Dispositio de aliquo actu facta, non ad necessarium, sed uoluntarium actum refertur. l. pecto. §. prædium. de lega. 2. l. cum fidei. de fideicom. lib.

Dispositio facta sub nomine appellatiuo, sublato illo nomine non operatur. l. si antequam. de dona. inter ui. & uxo.

Dispositio generalis cōtinens extensionem actus iam concessi, nō restringitur ad habilitatem. l. 1. §. nunciatio. de no. oper. nuntia. l. 3. §. 1. in fi. de tutel. las. in. l. 1. col. 2. C. de sac. san. eccl.

Dispositio realis plenius prouidet quàm personalis. l. iurisgentium. §. pactorum. de pac. l. si necessarias. §. de uendendo. de pigno. ac.

Dispositio negatiua trahitur in infinitum. glo. fi. in. l. hoc genus. de conditio. & demonstra.

Dispositio respiciens psonas, specialior est quàm quæ res uel causas intuetur. Bal. in. l. gallus. §. ille casus. col. pen. de libe. & posthu. Deci. in consi.

in consil. 147. col. pen. uol. 1.

Ex duabus dispositionibus specialibus illa specialior est, & praeualet in qua est maior ratio specialitatis. Bal. in l. hac consultissima. col. 1. C. qui testa. face. poss.

Dispositio omnis ita intelligi debet, ne sibi contradicere uideatur. c. inter dilectos. §. ceterum. de fid. instru.

Dispositio legis & hominis equiparantur. l. si in testamento. in fi. de uulga.

Dispositio legis magis ultimae uoluntati quam contractui comparatur. Alex. in l. ea demum. C. de collatio.

Dispositio limitata secundum limites adiectae rationis extenditur. l. nomen. §. fi. de lega. 3. l. regula. §. fi. de iu. & fac. igno.

Dispositio prohibitiua potentior est permissiua. l. alienatum. de uerbo. signi. iunc. l. filius familiaris. §. fin. de donatio. glos in l. hoc genus. de conditio. & demonstra.

Dispositio potius iudicanda est superflua, quam iniqua. glo. & doc. in l. fi. §. in computatione. in fi. C. de iu. delibe. Bal. in l. terminato. C. de fruc. & lit. expen.

Dispositio loquens de tali, uerificatur in incipiente fieri tale. l. & si non sint. §. quid ergo. de au. & argen. lega.

Dispositio etiam fauorabilis in casu prohibito, fa
Et

et non cōfirmatur, licet perueniat ad casum.
 permissū. l. si seruo. qui & à quib.

Dispositio hominis non æquè facile extenditur ac
 dispositio legis. c. susceptum. de rescrip. in. 6.
 c. cum illis. de præben. in. 5.

Disponens & dispositum se sub eodem genere nō
 compatiuntur. l. fin. de fund. instruc. Dyn. in
 c. mora. de re iud. in. 6.

Dispositum in uno correlatiuorum, censetur di-
 spositum & in altero. l. si. C. de indic. uidu.
 tollen. l. si. ubi Bart. de acceptilla. latè Deci. in
 l. 1. C. de in ius uocan.

Dispositum de aliquo ut tali, non trahitur ad il-
 lud simpliciter consideratum. l. item eorum. in
 princ. quod cuiusq; uniuersi. nomi. l. debitor.
 §. si. ad trebellia.

Cui non conueniunt uerba, non conuenit disposi-
 tio. l. 4. §. toties. de dam. infec. l. quod consti-
 tutum. de mili. testa.

Dispositio generalis, quæ non potest uerificari ni-
 si in una specie, censetur specialis. l. si optio.
 de optio lega. l. 2. de lib. & posthu.

Licet uerba ex toto non conueniant, si tamen
 effectus aliququaliter conuenit, habet locum di-
 spositio. glo. not. in clem. uni. in uerbo censu-
 ra. de usu. Soci. consil. 71. col. 3. uolu. 1. Deci.
 in. c. nouit. in fi. pri. col. de iud.

Vbi remanet eadem causa & substantia, licet ali-
 quod

quod accidens uarietur, non uariatur dispositio. c. inter corporalia. ubi Abb. de transla. episco.

Illud habetur pro disposito, quod uerisimiliter dispositum fuisset, si de eo fuissent disponentes interrogati. glo. ult. in l. tale pactum. in fin. de pac. l. titius. §. lucius. de lib. & posthu.

Dispositio exorbitans nō debet extendi ultrā casum specialiter expressum. l. si seruum. §. nō dixit prætor. de acqui. hæ. l. cōstitutionibus. ad municipal.

Dispositio simpliciter facta, intelligitur facta eo casu, quo de iure fieri potest. l. gallus. §. quidam rectè. & ibi lason in. ij. not. de liber. & posthu.

Omnis dispositio ita sanè intelligenda est, ut absurditas excludatur. l. de pupillo. §. si quis fortè. de no. oper. nuntia. l. pen. ad exhib.

Qualitas adiecta dispositioni, quæ in casu de quo agitur non consideratur, non auget effectum ipsius dispositionis. l. i. C. de legiti. hæ. Bal. in. c. i. de gradi. succe. in feud.

Omnis dispositio quantūcūq; generalis restringenda est, ne quis indebitè damnum patiatur. l. ij. C. de noxali.

In generali dispositione odiosi & inimici nō cōprehēdūtur. l. lucius. §. lucius titius. de leg. ij.

Dispositio hominis, licet extendatur de casu ad casum,

casum, non tamen de persona ad personam. l. si quis ita. § penul. de testa. tutel. Areti. in. l. gallus. §. & quid si tantum. circa prin. de lib. & posthu.

In odiosis dispositio facta de simplicibus, casum mistum non comprehendit. l. uim passam. §. præscriptione. de adulte. l. hoc legatum. de le ga. 3.

Dispositio loquens in casu uero, extenditur etiã ad casum fictum. l. gallus. §. & quid si tantum. de lib. & posthu. l. 1. §. lex falcidia. ad. l. falcid.

Dispositio facta ratione alicuius præsuppositi, locum non habet nisi præsuppositum uerificetur. glo. & doc. in. l. mancipia. in uerbo ad uocandum. C. de ser. fugi. text. est in. l. lucius titius. test. de fideicom. liberta.

euuonif
fide p. 23

EXTENSIO.

EX idētitate rationis, de stricta significatione uocabuli, ad latam fit extensio. glos. ordi. in auc. ut hi qui obliga. in princ. in uerbo ad curationem. & ibi not. Angel. l. filium habeo. ad macedo. glo. in. c. 1. de tempo. ordi. in. 6.

Dispositio hominis non tam facile extenditur, quàm dispositio legis. c. susceptū. de rescript.

p in

in. 6. c. cum illis. de præben. in. 6. est supra. in uerbo dispositio.

A' ratione, quæ consideratur favore agnationis, non fit extensio de una persona ad aliã. Bald. in. l. sed & milites. de excusa. tuto. Deci. consil. 287. in ciuitate. num. 10.

Vbi agitur de pœna imposita à testatore, non fit extensio de uno casu ad alium. l. pater seueri- nam. in princ. & ibi Bar. not. de conditio. & demonstra.

Dispositio facta in fauorem aliquorum, ad alios non extenditur. Deci. consil. 287. in ciuitate. col. 3. uersicu. 2. propius.

Dispositio facta in uno casu, ad aliũ similem extenditur, ex uerisimili & tacita mente disponentis. l. titius. §. lucius. ubi Bartol. de lib. & posthu. l. si. C. de posthu. hære. insti. glos. in. l. tale pactum. in fi. de pac. est supra in uerbo dispositio.

Quotiescunq; idem uerbum à lege sæpius exprimitur, nõ potest fieri extensio ad aliud quàm nominatum. glos. in clem. 1. in uerbo diocesani. de iur. patro. quam extollit las. in. l. si cõstante. col. 14. uersic. 4. limita. solu. matrimo.

Quod nullum est, extendi non potest. l. 1. & 2. de iudi. l. sed si manente. de precario.

Dictum etiam limitatum extenditur per rationẽ. l. nomen. §. si. de lega. 3. l. regula. §. fina. de iu. & fac.

et fac. igno.

Etiam ex tacita, et uerisimili mente disponentis,
de persona ad personam non fit extensio. l. si
quis ita. §. pen. de testa. tutel. est dictum Areti.
communiter approbatum secundum Deci. con
sil. 287. col. 3. et consil. 377. col. 1. uer.
quia ad hoc respondetur.

In fictionibus non fit extensio. l. pater. §. fin. cum ibi
not. de capti. l. lex cornelia. cum glo. de uul=
ga. Alex. consil. 10. uidetur. col. 2. uolu. 1.
Tacita dispositio non extenditur. glo. in l. 1. §. sed
uidendum. de successio. edic. gl. in clem. saepe.
in uerbo partibus. de uerb. signi.

Quando actus potest aliquid operari, nunquam
extenditur in alterius praedudicium, sed ubi
esset omnino nullus, tunc nullius praedudicio,
considerato solo fauore disponentis, extendi=
tur ut aliquid operetur doctri. Bar. in l. sca=
uola. in ultima oppo. ad trebelli.

Extensum non est maioris uirtutis, quam id ad
quod extenditur. l. 1. et 2. de iud.

In poenalibus non fit extensio. l. pater seuerinam.
ubi Bar. de conditio. et demonstra. Bal. in
l. cum proponas. C. de here. insti.

De persona ad personam non fit extensio. l. si unus.
§. ante omnia. de pac. l. gallus. §. idem creden=
dum. ubi Areti. de lib. et posthu.

In odiosis et poenalibus, etiam ex identitate uel
p 2 maiori

odiosissimi
§. 1. et c.

ididem

maioritate rationis non fit extensio. est communis reg. secundum Ias. in l. cum quidā. col. penul. de lib. & posthu. quæ multipliciter fallit, ut ibi per eum.

In correctorijs non fit extensio. l. si uerò. §. de uiro. solu. matri.

Quando agitur de fauore publico, iura exorbitantia extenduntur ex identitate uel maioritate rationis. Barto. & alij. in l. si cōstante. in. ii. quæsti. solu. matri. Bart. in l. quēadmodum. C. de agrico. lib. x.

Prouisio facta in uno casu, ad alios similes extenditur. l. gallus. §. et quid si tantum. ubi doc. de lib. & posthu.

De tempore ad tempus non fit extensio. l. commo dissimè. de lib. & postu. l. si ita quis substituerit. de uulga.

In his quæ sunt stricti iuris, casus expressus ad omissum non extenditur. l. quicquid astringēda. de uerbo. oblig.

EXEMPLVM.

EXempla non restringunt sed declarant. l. regula. §. si. de iur. & fac. ignoran.

Exemplis nō est iudicandum sed legibus. l. nemo. C. de senten. & interlocu. om. iud.

Exemplū principis sequendum est. l. & hoc Tyberius.

berius. de hære. insti. l. titius. ad trebellia.

*Exemplū magistri sequendū est. l. an manumitte-
re. de manu. uindic.*

*Mala exempla non sunt sequenda. l. 1. in princ. ad
macedo.*

*Exempli positio, est respondentis instructio. l. ut
responsum. C. de trāsac. l. precibus. C. de im-
pube. l. exprimere. C. de duo. reis.*

*Exemplis res fit manifestior. l. prætor. §. iulianus.
de collatio. bono.*

*Doctrinæ gratia unicum exemplum sufficit. l. ita
uulneratus. circa fi. ad. l. aquil.*

*Ratione mali exempli grauior pœna imponitur.
l. omne. §. in acie. de re milita.*

*Non statur exemplo nisi constet de originali. auc.
si quis in aliquo. C. de eden.*

*Vbi deficit exemplar, exemplum deduci non po-
test. l. in testamento. de conditio. & demon.*

*Exemplo alterius sapè docetur homo. l. aut fa-
cta. §. si. de pœnis.*

*Ea quæ exemplo grauiasunt, tolerari nō debēt. l.
si quis aliquid. §. qui abortionis. de pœnis. l.
exemplo. C. de probatio. l. fina. in fi. C. de his
qui latro. occulta.*

*Quod exempli gratia ponitur, ad omnia si-
milia extenditur. l. damni. la. 2. in fine. de dā.
infec.*

EXPRESSVM, TACITVM.

Expressum facit cessare tacitum. l. cū ex fi-
lio. §. 1. de uulga. & pupil.

Par est uirtus taciti et expressi. l. cū quid. si cert.
petatur.

Expressio eius quod tacitè inest, nihil operatur.
l. 3. de lega. 1. l. non rectè. C. de fideiussor.

Expressio eius quod tacitè inest, per alium modū
quā inest, multum operatur. l. si quis sempro-
nium. & l. cornelius. de hære. insti.

Vitiato expresso non uitiatur tacitum æquè prin-
cipale. l. si fideiussor. in prim. de lega. 1.

Potentior est dispositio expressa quā tacita. l.
precibus. C. de impube.

Multa tacitè cōceduntur, quæ expressè fieri pro-
hibentur. c. cæterum. extra. de iura. cal. l. 2. §.
sed quia ueremur. C. eod. titu. l. actus legitimi.
de regu. iur. l. illa institutio. iunc. l. si quis sem-
pronius. de hære. insti. l. si unus. §. illud. de pac.

Multa expressa nocent, quæ tacita nō obessent. l.
nonnunquam. de conditio. & demonstra.

Frustrà exprimitur, quod tacitè subintelligitur. l.
cornelius. de hære. insti. l. uerba. de conditio.
insti.

Quoties aliquid sub alio tacitè cōtinetur, si illud
specialiter exprimat, non dicitur amplius
sub

sub eo cōtineri. l. doli clausula. de stipulatio. l. sanctio legū. de poen. l. cohæredi. §. qui patrē. de uulga. & pupil.

Expresso prorogato tacitum nō differtur. l. quæro. §. si. de testa. tutel.

Expressum dicitur etiā quod uerbis generalibus explicatur. l. lucius. de uulga. Bart. in. l. 1. col. ij. & in. l. centurio. col. 1. eo. titu.

Illud quod tacitè subintelligi potest, habetur pro expresso. l. fideicōmissa. §. si filio. de leg. 3.

Iuramentum habet uim expressi. Bald. in. l. 1. C. commoda.

Expressio tacitè inentium alio modo quàm in= sint, aliquid operatur. l. si ita legatum. §. 1. de lega. 1.

Ad annullandum actum, idem operatur tacita legis prohibitio quod expressa. Abb. in. c. dilectis. ij. de præben.

Illud quod tacitè in uno capitulo intelligitur, ad aliud capitulum non porrigitur. glo. Bal. & Alex. in. l. 1. in uerbo si quis. quod quisq; in. Deci. consil. 416. in testamento. col. ante= penul. & sequen. uol. 3.

Tacitus intellectus ad incongrua non porrigitur. l. ut gradatim. §. sed & si lege. de mune, & hono. l. creditor. §. fina. mandat. Signorol. consil. 98. in fin.

Expressio non necessaria, licet inepta, actū non

uitiat. l. uni. in princ. C. de re. uxo. actio.

Expressio intrinsecæ conditionis actum non suspendit. l. si decem. de stipulatio.

Aliud est quid tacitè contineri, aliud uerbis exprimi. l. si ita legatum. §. 1. in fin. de lega. 1.

Tacita protestatio à contrario sensu uerborum enuntiatiuorum sumpta, actum sequentem non tollit. l. fin. in prin. & ibi Bartol. de lega. ij. doc. in. l. ita stipulatus. de uerbo. obliga.

In tacitis non cadit repetitio. l. titia. §. idem respondit. iunc. l. ita stipulatus. in princ. de uerbo. obliga. seu stipula.

FACTVM.

FActa non præsumuntur nisi probentur. l. si emancipati. ubi las. C. de collatio.

Facta infecta esse nō possunt. l. in bello. §. facta. de capti. & postli. re.

Facta pro infectis haberi possunt. l. non dubium. C. de legi. l. quòd si minor. §. restitutio. de mino.

Facti appellatione, etiam non factum cōtinetur. §. si uxor insti. de nup. l. si. in fi. de inof. test.

Facta plerunq; etiam prudentissimos fallunt. l. ij. de iu. & fac. igno.

Pro facto habetur quod proximè futurum est. l. penul.

pen. de mili. test.

Nemo ad factum præcisè obligatur. l. stipulationes non diuiduntur. uer. celsus. de stipulatio. §. alteri. uer. ergo si quis. insti. de inuti. stipulatio. fallit in ultimis uoluntatibus. l. fideicommissa. §. si. de lega. iij.

Factum alienum promitti non potest. l. inter stipulantem. in princ. de stipulatio. l. sicut reus. de fideiusso.

Factum alienum alij obesse non debet. l. paterfamilias. de hære. instituen.

Facta inter alios, alijs non præiudicant. l. 1. §. 2. C. res inter ali. acta. &c.

Factum inimici in malā partē accipitur. l. athlete. §. 1. de excu. tuto.

Factum principis in dubium refricari non debet. l. quæris. de nata. resti. Bar. in. l. conficiuntur. §. codicilli. de iu. codicillo.

Ad quæstionem facti non respondet iurisconsultus. l. eum quem. §. 1. de iud.

Non inspicitur factum, sed causa faciendi. l. uerū est. de furt.

Ea quæ sunt facti, nulla iuris constitutione mutantur. l. in bello. §. factæ. de capti. glo. in. l. librorum. §. quod tamē cassius. in uerbo non continebuntur. de lega. 3. l. 1. §. si uir. de acquiren. poss.

Legitimè factum nullam poenam meretur. l. gracchus.

p s chus.

chus. C. de adulte. l. qui seruum. de stipulat.
 Contra factum proprium, nemini uenire concedi
 tur. l. post mortem. de adop. l. cum à matre. et
 ibi not. C. de rei uendi.

Ad rescindendū aliquod factū, nō pōt quis suā uel
 quasi suam, turpitudinē allegare. l. si credito
 ribus. C. de ser. pig. da. manu. l. transactione.
 C. de transactio.

Vbi opus est facto, uerba nō sufficiūt. l. nō omnes.
 §. si. de re milita. l. peculiū. in fi. prim. de pecu.
 Fieri eodē tempore dicitur, quod successiue fit.
 glos. in. l. antiqui in uerbo eodem tempore.
 si par. hære. peta.

Quod quis ex suo facto sentit, sibi, & non alijs,
 debet imputare. l. inter cohæredes. §. quod ex
 facto. famil. herciscund.

Facere dicitur, qui cūm possit non prohibet. l. adi
 gere. in princ. ubi glo. de iu. patrona.

Ex facto, alieno, alius onerari non debet. l. in cau
 se. de procura.

Res facti infirmari iure ciuili non potest. l. i. §. si
 uir. de acqui. poss.

Factum esse nō sufficit, nisi perduret. l. si pro par
 te. §. uersum. de in rē uer. pulchrè Ang. cōsi. 34.

Multa facta tenent, quæ ab initio fieri prohiben
 tur. l. patre. de his qui sunt su. uel. alie. iu.

Quæ dirimunt facta, longè magis impediunt fa
 cienda. l. inter stipulantem. §. sacram. de stipu.

Quedā

Quædam uitiant iam facta, quæ non impediunt
facienda. l. non distinguemus. circa princ. &
ibi glo. in uerbo ferre debet. de arbit.

Facta sunt potiora uerbis. l. de pupillo. §. memi-
nisse. de oper. no. nuntia.

Factum procuratum non prodest. l. si seruus lega-
tus. §. 1. de lega. 1.

Factum contra uoluntatem facienti non imputa-
tur. l. cura. uer. nec si per uim. de mune. &
hono.

Quæ incontinenti fiunt, inesse uidentur. l. lecta.
uersic. dicebam. si cert. peta.

Factum naturæ æquo animo ferendum est. l. in sum-
ma §. apud namusam. de aq. pluui. arcen.

FAVOR, ODIVM.

Fauores sunt ampliandi, & odia restringen-
da. l. cum quidam. de lib. & posthu.

Fauori pro se introducto potest quilibet renūcia-
re. l. penul. C. de epi. & cle. l. penul. C. de pac.
l. potest. ad. l. falcid.

Fauor personæ ad causam non porrigitur. l. ex
pluribus. de admini. tuto.

Inducta in fauorem, non debent in odium retor-
queri. l. nulla. de legi.

Inducta in odium, in fauorem redundare non de-
bent. l. relegatorum. in fin. de interdic. & re-
lega.

lega.

Favor causæ præponderat favori rei conuenti. c. ex literis. ubi Deci. de probat. c. si. de re iudi. l. lege iulia. de manumissio.

Ea quæ favore publico introducta sunt, humana dispositione mutari nõ possunt. l. nemo potest. de lega. i. l. ius publicum. de pac. l. quod de bonis. §. si ad. l. falcid. auc. sed cū testator. ubi docto. C. eod.

Favor patroni præfertur favori agnationis. l. qui duos. §. si cum filio. de re dub.

Non tam uni fauendum est, ut alteri fiat iniuria. l. impuberi. de admi. tuto. l. cū filiusfamil. de mili. test. l. assiduis. in fi. C. qui potio. in pigno. habe.

Sufficit si cui, uel in modico, faueatur. l. tutori. C. de nego. gest. l. tutores. §. i. de admi. tuto.

Odium resultans in consequentiam fauoris, uel econtrà, toleratur. l. cū ex oratione. §. si. de excu. tuto. l. legitimos. §. i. de legi. tuto. Bal. in. l. quod favore in. 6. oppo. C. de legi. l. sed et milites. §. scribit. de excu. tuto.

Fauorem proprium remittenti fraus fieri non dicatur. l. potest. ad. l. falcid.

Favori publico derogari non potest. l. quidam. in prin. de admi. tuto.

Fauorabilis reputatur actus per quem pluribus prouidetur. l. iij. §. quòd si seruus. de sta. libe.

Favor

Favor attributus certæ rei, ad dispositionem sibi coniunctam non extenditur. l. si ita scriptum. de manum. testa.

Dispositio favorabilis, uel odiosa iudicatur, inspecta principali intentione disponentis. l. qui exceptionem. et ibi doc. de conditio. indebi.

Favorabilius est directum quàm obliquum. l. fin. ubi Bal. C. qui manu. non pos.

Favorabilior est excep. quàm actio. l. i. §. cui damus. de superfi. l. pure. §. si. de dol. excep.

Favorabilior est ultima uoluntas quàm contractus. l. in testamentis. de regu. iur. contra. de. l. uiuus libertus. si quid in fraud. patro.

Ademptum uni, applicatur ei cuius favore fit ademptio. l. si defunctus. uersic. quorum commodo. C. de su. et legiti. l. pen. C. de lega. Hoc uerū in dispositione legis, secus in dispositione hominis secundum Roma. in sing. 692. regula est, post Bar. in. l. uxorem. §. hæres. de lega. iij.

FORMA, SO- LENNITAS.

Forma dat esse rei. l. iulianus. §. i. ad exhibendum
 Omissio formæ uitiat actū. l. cum hi. §. si prætor. de transac. ff. lib. 2. tit. 15.

Formæ nihil addi, uel detrahi potest. l. i. §. opus nouum.

nouum. de no. ope. nuntia. Bald. in l. quoties. col. 1. C. de su. et legit.

Forma non potest per equipollens adimpleri. l. iij. §. si. cum duabus sequen. et l. qui per salutem. de iureiur.

Actus efficaces fieri nequeunt, nisi seruata forma à legibus tradita. l. 1. in prin. de stipulatio. l. traditionibus. C. de pac.

Neglecta forma quicquid agitur infirmatur. l. 1. C. de præd. curia. lib. x.

de præd. dijs
le carionum
Paria sunt aliquid fieri contra legem, uel non seruata forma legis. auc. quæ res, cum ibi no. C. de sac. san. eccle.

Forma uerbalis potentior est reali. Innocen. in c. si quis. extra. de baptism.

Forma cōsuetudinis attēdi debet. l. 4. de cust. reo.

Mutatio pristinae formæ opus nouū facit. l. 1. §. opus nouum. de no. ope. nuntia.

Conditio importat formam substantialem. l. prætor. in prin. de colla. bono. Alexan. in. et Ias. l. 2. §. prius. de uulg.

Excessus uitiat formam. l. diligenter. uer. nam qui excessit. mandati.

Solēnitas extrinseca nō præsumitur, sed intrinseca. l. sciendum. de stipul.

Solēnitas quæ requiritur in faciēdo, eadē requiritur in reficiēdo. l. si ut pponis. 2. C. de nup.

Omissio modicæ solennitatis actum nō uitiat. l. 1. §. fina.

§. fina. de uent. in spi.

Maius est peccatū formæ quàm materiæ. l. an inu-
tilis. ubi Barto. de acceptilatio.

Maior est diuersitas respectu materiæ quàm for-
mæ. Barto. in. l. paulus. in. 2. q. de solutio.

Causa quantūcūq; fauorabilis, formæ defectum
non excusat. l. cūm hi. §. si prætore. de transac.
Bal. consil. 324. uol. 2.

Excessus in numero formam non uitiat. l. nō sunt
liberi. de sta. homi. l. testamentū. C. qui testa.
fac. pos. Signo. consil. xvi.

Fortius est ius in causa imprimente formā, quàm
in causa materiali. l. si is. §. quedam. ad. l. fal-
cid. Signo, consil. 168.

Forma ex consumatione contingit. d. l. si is. §. si.
ad. l. falcid.

In notorijs forma non attenditur. Bal. & Pau. in
l. 1. C. ut quæ des. aduoca.

FRVSTRA.

FRustrā fit per plura, quod paucioribus effici
potest. l. 1. quod met. cau. l. ampliorem. §.
in refutatorijs. C. de appellatio.

Frustrā illud expectatur, cuius nihil operatur
euentus. l. si quis ita scripserit. de hære. insti.
l. cūm hæres. §. 1. de acqui. hæred.

Frustrā precibus imploratur, quod iure commu-
ni con

ni conceditur. l. uni. C. de thesau. lib. x. l. imperatores. de priuil. credito.

ofo — Frustrà beneficium legis implorat, qui in legem committit. l. auxilium. in fi. de mino. c. bonæ. in princ. de electio.

Frustrà quæritur de eo quod nullum operatur effectum. l. 3. quando di. lega. ced. l. non oportet. de lega. ij.

Frustrà remediū quæritur ubi nulla subest læsio. l. ex consensu. in princ. de appellatio.

sumula — Frustra est potentia quæ ad actum non perducitur. l. multum interest. C. si quis alte. uel si. l. hæ. enim. §. si prætor. de suspec. tuto.

S. pag. 125.
contra maseff — Frustratorius est actus qui non assequitur finem suum. l. uerbis. de uulga.

Frustratoria remedia lex non introducit. l. quibus idem. de stipula. l. hæc stipulatio. §. diuus. ut lega. not. causa. l. hæc aut si cui plusquam. per. l. falcid.

Frustrà hominis ministerium requiritur, ubi natura uel ars operatur. l. si in duobus. §. i. quæ admo. testa. aperi.

Frustrà disputatur de ualiditate actus, cuius nullus est effectus. l. i. C. ne uxor pro mari.

Frustrà exprimitur quod tacitè subintelligitur. l. iam dubitari. et. l. Cornelius. de hæ. insti.

Frustrà quæritur ars ubi natura operatur. l. si in duobus. §. i. quæ admo. test. aperi. an. est supra.

Frustrà

Frustrà ab homine exprimitur, quod ipso iure subintelligitur. l. quæsitū. §. 1. de distrac. pigno. l. non rectè. C. de fideiussō.

Frustratorium est prouidere ubi non expedit. l. si plures. de testa. tutel.

Frustrà contenditur de eo, quod nullo casu potest uerificari. l. successores. ubi Salice. C. ad l. falcid.

Frustrà ramos incidere conatur, qui radices non euellit. c. quia radix. de pœni. dist. ij.

Frustrà uelociter currit, qui prius quàm ad metā perueniat deficit. c. in cassum. de pœniten. dist. iij.

GENVS, SPECIES.

IN omni iure, generi per speciem derogatur. l. sanctio legum. de pœni. l. in omni. de reg. iu.

Licet species deroget generi, non tamen genus derogat speciei. c. dudum. de præben. in. 6.

Genus est quod prædicatur de multis differētibus specie. Species est quod prædicatur de multis differentibus numero. gloss. in. l. ij. §. 1. si cert. pet.

Ad specierum cognitionem, debet præcedere cognitio generis. l. 1. si cert. pet. §. his igitur. in sti. de iusti. & iu.

intoto. 31

Genus nunquam perit. l. incendium. C. si cert. pe-
ta. l. in ratione. §. incertè. ad. l. falcid.

Genus in medio positum, ex præcedentibus & se-
quētibz restringitur. l. quæsitū. §. 1. de leg. 3.

Generalitas parit obscuritatem. l. ita fidei. de iu.
fisci.

Idem operatur genus in suo genere, quod species
in sua specie. l. si chorus. de lega. iij.

Generale dictum ad extraordinaria non refer-
tur. l. seio. §. medico. de annu. lega.

Non permittitur fieri in genere, quod in specie
denegatur. Vel, Nō plus operari potest genus
quàm species. l. specie præmiorum. C. quæ res
pigno. ob poss.

Generis ad speciē non admittitur compensatio. l.
si cōuenerit. in prim. & ibi glo. de pign. actio.

A quo remouetur genus, remouetur & qualibet
eius species. l. fundi. §. si. de fund. instruc. Dim.
in. c. mora. de regu. iu. in. §. l. sancimus. ubi
Bart. C. de usu. rei iudi.

Genus quod non potest, nisi in una specie, uerifi-
cari, pro specie reputatur. l. ij. de lib. & po-
sthu. l. si optio. de optio. lega.

Species quæ retinet nomen sui generis, debilior est
ea quæ specificum nomen assumit. l. imperiū.
de iurisd. omni. iudi. l. ij. de adoptio. l. inter
agnatos. unde legiti.

Quod specialiter declaratur, ualidius operatur
quàm

quàm quod in genere prædicatur. l. 2. ubi Bal.
C. de ser. pigno. da. manumif.

Plus & minus, non inducunt specificam differen-
tiam. l. si. de fund. instru.

Plus & minus non constituunt speciem, sed gra-
dum. Ias. in l. imperium. col. x. uers. 3. circa
prædicta. de iurisd. om. iud.

Enumeratio quorūdam indiuiduorum, genus præ-
cedens non restringit. l. uerba. de alimē. lega.

Enumeratio specierum, genus præcedens non re-
stringit. l. pediculis. §. labeo. de aur. & argē.
lega.

Species ex abundanti, uel per imperitiam enume-
ratæ, genus præcedens non restringunt. l. lega-
ta supellectili. in prin. de supel. lega.

In materia fauorabili, uerba non in specie, sed in
genere accipiuntur. c. rodolphus. ubi Abb.
col. 1. de rescrip. Alex. consi. 248. ponderatis.
col. pen. uers. pro quo etiam facit. uol. 6.

Ex duobus specialiter dispositis, attenditur illud
quod est specialius. l. si seruo manumisso. de
pecul. lega. Alex. consi. 29. quoniam abundē.
circa prin. uol. 1.

Tantum operatur generalis dispositio in genere,
quantum specialis in specie. l. si duo. de admi-
tuto. l. si chorus. de lega. iij. l. omnes. C. de præ-
scriptio. trigim. anno. est supra.

Multa licent in genere, quæ in specie non licent,

et econtra. c. ij. ubi glos. not. extra. de offic. iud. ordi.

Magis animadvertitur ad id quod specialiter iniungitur, quam ad id quod generaliter interpretatur. c. si aduersus. de hæret. c. quāquā. 23. distin. Alex. consil. 33. col. 1. uol. 1.

In speciebus cadit affectio, sed non in genere uel quantitate. l. nūmis. de in lit. iurā. l. si fundus. ubi Alex. ad. l. falcid.

Prouisio generalis non refertur ad ea, quibus specialiter prouisum reperitur. l. doli clausula. de stipulatio.

Specialiter dictum intelligitur, quod est ab omni generalitate abstractum. l. item apud. §. hoc edictum. de iureiur. l. seruus urbanus. §. fin. de lega. 3. Alex. consil. 44. uidebitur. col. 1. uol. 4.

Clausula generalis refertur tantū ad specificata, si plura fuerunt. l. legatorum. §. 1. de lega. 2.

Non est nouum, ut post multa specialiter enumerata, generalis clausula subiiciatur omnia cōplectens. l. si seruus. §. inquit lex. ad. l. aquil.

Quæ notabiliter facta sunt, nisi specialiter notentur, quasi neglecta uidentur. l. item apud Laeonem. §. ait prætor. de iniur.

Ex generali concessione detractū censetur, quod alij specialiter cōceditur. l. uxorem. §. felicissimo. in fi. ubi glo. de lega. 3.

Mandatum speciale derogat generali. c. 1. in fin. extra

extra. de rescrip.

Clausula generalis sequens, determinatur per specialem præcedentē. l. quoties. C. famil. hercis.

Generalis prouisio, etiam porrigitur ad casum specialiter notatum. l. si seruus communis. de stipulatio. seruo.

Generalis non extenditur ad incogitata. Roma. consil. 294. hæc confessio. circa si. per tex. in l. cum aquiliana. de transac.

Oratio quantūcūq; uniuersalis, non porrigitur ad specificata. l. cohæredi. §. qui patrem. de uulga.

Debitor generis casu fortuito non liberatur. l. incendium. C. si cert. peta.

Debitor speciei, perempta specie liberatur. l. si stichus. §. l. si certos. de stipulatio. l. non amplius. §. 1. de lega. 1.

In generali sermone non continetur persona loquentis. l. inquisitio. C. de solutio.

In generali dispositione non cōprehenduntur ea, quæ uerisimiliter non fuissent in specie comprehensa. l. obligatione generali. de pigno.

In generali concessione nō ueniunt illicita. l. quòd seruus. de acquiren. pos. l. si pater. de his quæ in frau. credito. l. si procurator. de condic. indebi.

Allegare speciale sine ratione, est refugium miserorum. glo. ordina. in. l. filium quem. C. famil.

hercis.

herciscund.

Generalitas omnes casus includit, etiam priuilegiatos. l. in fraudem. §. fi. de milita. testa.

Speciale in uno, denotat ius commune in contrarium. l. 1. in fi. ad municip. glo. in l. fi. in uerbo admodum. in fi. C. de his qui ad eccle. cōfugi.

Plura specialia in eodem casu simul cumulari non debent. l. 1. ubi glo. C. de dot. promissio. l. cū post. §. gener. de iu. doti.

Potentius est ius commune quā speciale, & difficilius tollitur. l. eius militis. §. militia. de mili. testa.

Quod procedit de iure speciali, nō habetur in cōsideratione. l. 4. §. 1. de fideicō. liberta. Deci. cōsi. 371. in causa magnifici. col. fi. in fi. uol. 3.

Quilibet in dubio, censetur potius uti uelle iure communi, quā speciali. l. 3. de mili. testa. l. quanquā. & l. in testamento. C. eo. titu.

Maior specialitas iudicatur respectu personæ, quā causæ latè Deci. consil. 3. col. 2. uol. 1.

Plura specialia simul concurrere possunt, nō quidem principaliter, sed in cōsequentiam. l. sub conditione. de solutio. l. qui in utero. de sta. homi. §. si ab hostibus. insti. quib. mod. ius patri. po. sol. Bart. in tractatu quæsti. in fi. primæ quæsti.

Disiuncta cadens inter genus & speciem, capitur pro cōiuncta. l. quintus. de aur. & argen. lega.

lega.

Dispositio specialis inualida, generali non derogat. l. si. §. si. de aur. & argen. lega.

Quæ speciali nota digna sunt, in generali dispositione non includuntur. l. item apud. §. hoc edictum. de iniur. c. quamuis. de præben. in. 6.

Deci. consi. 272. superiori anno. col. 1. uol. 2.

Vbi requiritur specialis mentio, sufficit equipollens. Bar. in. l. si quis. in prim. de lega. 3. Soci. in consi. 1. in causa. col. pen. uersicu. prætereà ex quo. uol. 3.

Expressio alicuius individui, reliquunt speciei à genere eximit. l. 1. §. si. de aur. & argen. lega.

Non sufficit aliquid in genere proponere, quando quælibet species eundem non operatur effectū. glo. ordi. in. c. 1. §. si quis igitur. in uerbo speciem. de excep. in. 6. Abb. in. c. in præsentia. col. 4. de probatio.

L E X.

L Ex noua per ueterem declaratur. l. sciendū. & ibi glo. in princip. qui satisda. cogant. iunc. auc. offeratur. C. de lit. contesta.

Lex debet esse de dubitabili. l. quòd labeo. de carbo. edic. l. ancillæ. C. de furt.

Lex in dubio, debet intelligi in casu habente maiorem

iorem rationē dubitandi. l. domitius. de testa.
l. i. ad municipa.

Inc. 2. apostatis
Lex dubia, intelligitur secundum naturam tituli
sub quo est situata. l. imperatores. in fi. de in
di. adic.

alteran busbar
Lex debet esse clara & rationabilis. c. erit autē
lex. distin. 4.

ma
Lex quæ uarios patitur intellectus, ad decisionē
casuum induci non potest. l. in ambiguo. &
ibi not. Bar. de reb. dub.

Lex quæ multipliciter intelligi potest, debet in-
terpretari secundum id quod frequentius ob-
seruatum est. l. si de interpretatione. de legi.
Anto. de butr. in. c. fi. extra. de consuetu.

non temayor
Vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debe-
mus. l. de pretio. de publicia.

Lex generaliter loquens, extendit dispositionem
suam usque in infinitum. l. i. §. in infinitū. de
lega. præstan.

Lex generaliter & indistinctè loquens, omnem
casum complectitur, dato quòd maior sit ra-
tio in uno, quàm in alio. l. i. §. quod autem. de
ale. lu. & aleato.

Lex simpliciter & indistinctè loquens, debet di-
stingui secundum alias leges specialiter & di-
stinctè loquentes. l. filiusfamiliās. de actio. &
obliga. iunc. l. i. ad macedo. l. iurisgentium. §.
si paciscar. de pac. iunc. l. transigere. & ibi

glo.

glo. magna in fin. C. de transactio.

Lex generaliter & indistinctè loquens, non refer-
tur ad casus specialiter notatos. l. sanctio le-
gum. de pœn. l. doli clausula. de stipula.

Ex coniunctione duarum legum bonum sumitur
argumentum. l. gallus. §. ille casus. de lib. &
posthu.

Leges debēt sub cōgruis titulis situari. l. ij. de sta.
homi.

Legis ad legem nō est necessaria cōtinuatio. glo.
& doc. in. l. gallus. in prim. de libe. & posthu.

Legē patere quam ipse tuleris. c. cum omnes. cir-
cā fi. de constitutio.

Legem quam quis alijs præscripsit, ipse eandem
servare tenetur. l. antepen. de admi. tuto.

Non debet alijs legem imponere qui ipsam negli-
git observare. c. pro illorum. de præben.

Lex est quicquid in ratione consistit. c. consuetu-
do. dist. 1.

Legis uirtus, est determinare realiter, non uerba-
liter disputare. Bal. in rub. de re. diuisio. cir-
cā fin.

Leges ignorare nemini licet. l. regula. in prim. de
iu. & fac. ignoran.

Leges generales debent ab omnibus observari. l.
leges. C. de legi.

Leges non debent esse ludibrio, nec per quenquā
irrideri. l. si prætor. de iud. §. 1. & ibi glo. in

auc. de æquali. dot.

Leges superflua remedia non inducunt. l. qui bis
idem. de stipula. l. hæc stipulatio. §. diuus. ut le
ga. no. caue. to. ti. C. in quib. cau. in integr. re=
sti. non est necessa.

Leges non uerbis, sed rebus ipsis imponuntur. l.
ij. C. communia de lega. l. fin. C. de usu.

Leges neminem in paupertate uiuere, neq; in an=
xietate mori permittūt. auc. de hære. & falci.
circà fin.

Leges non dedignantur sacros canones imitari.
auc. ut cleri. apud propri. episco. circà fin.

Vbi lex ipso iure operatur, hominis ministerium
non requiritur. l. ea quæ. C. famil. herciscund.

Lex inferioris, superiori nō præiudicat. l. minor
autem. de mino. Roma. consil. ij.

Lex debet tractare materiam suo titulo compe=
tentem, alioquin non dicitur congruè situata.
glo. & Panor. in. c. fi. in prim. extra. loca.

Legis ad legem non est necessaria continuatio.
glo. ordi. in. l. gallus. in prim. in uerbo posthu=
mos. de lib. & posthu.

Leges legibus concordare, modis omnibus debe=
mus. l. uni. C. de inoffi. doti.

Vbi habetur casus legis, nulla relinquitur dubi=
tatio. l. ancilla. C. de furt.

Vbi legem habemus, superfluum est glosas, uel
doctores allegare. glo. in. l. sed licet. de offi.

presid.

præsid.

Lex semper loquitur. l. arriani. C. de hæreti.

Verba legis captari nō debēt. l. penul. ad exhibē.

Lex ad causas finitas non porrigitur. l. penul. C. de sac. sanc. eccle.

Leges non præterita, sed futura determinant. c. fin. extra. de consti. l. leges. ij. C. de legi.

Lex corrigēs itelligitur scdm terminos legis correctæ. §. si. in auc. de fil. ante dotal. instr. nat.

Lex interpretans, intelligi debet secundum naturam legis interpretatæ. l. nihil. ubi Bart. de cōiungen. cum emancipa. libe.

Lex suum, non tuum tibi denegat beneficium. gl. & doc. in. l. i. C. si aduer. uendi. facit tex. in l. ex asse. ad trebellia.

Virtus legum non est uerbaliter disputare, sed realiter determinare. Bal. in rub. de re. diuisi.

Legis uirtus in permittendo, uel prohibendo consistit. l. legis uirtus de. legi.

Virtus legum consistit in inductione. l. non solū. §. qui primipilum. de excu. tu.

Dictum glo. uel doctoris, debet intelligi secundū leges per eos allegatas. Bar. in. l. non solū. §. si liberationis uerba. de libe. lega.

Quando initium legis est generale, tota lex generaliter intelligi debet. l. regula. §. si. de iu. & fac. igno.

Lex est certa omnium quæ de præsentibus sunt in re-
rum na

3 bargas

rum natura, sed non futurorum. l. cum quidā.
§. suum. iunc. l. uentre. de acquiren. hare.

Lex præcedens determinatur per sequentem. l. nō
est nouum. de legi. l. 1. ad. l. aquil.

Erubescimus cum sine lege loquimur. §. considerare
mus. in auc. de trien. & semis. l. illam. in fi. C.
de collatio.

Legitimè factum nullam meretur poenam. l. grac
chus. C. de adulte.

Mitius agitur cum lege, quàm cum homine. l. cel
sus. de arbi. plene Barto. in. l. amplius. rem ra.
habe.

Lex quātūcunq; dura seruāda est. l. prospexit. qui
& à quib.

Paria sunt aliquid facere contra legem, uel ultra
legem. l. 1. in fi. de lo. publi. fruen.

Nihil in legibus superfluum aut contrarium inue
nitur. §. quibus. in. 1. consti. C.

Legis dispositio magis ultimæ uolūtati, quàm cō
tractui equiparatur. glo. ordi. in. l. 1. in gl. 2.
C. de his quib. ut indig. latè Alex. in. l. ea de
mum. C. de collatio.

Cui non conueniunt uerba legis, non conuenit le
gis dispositio. l. quod constitutū. de mili. test.
l. 4. §. toties. de dam. infec.

Prouisio hominis facit cessare prouisionē legis. l.
fina. C. de pac. conuen.

Vbi homo nō prouidet lex supplet. l. si se. §. quæ
situm.

nota

situm. de re iudi.

Legis factum excusat hominis negligentiam. l. si
puellam. C. si mancipi. fue. alie.

Lex noua idem disponens quod lex antiqua, ius
antiquum dicitur, non nouum. l. absentem. ibi
uetus ius. ubi Bal. C. de accusatio.

In decisionibus causarum, maximè spiritualium,
dicta Apostolorum sunt legibus præferenda.
Panor. in. c. super illa. de secund. nup.

Sub clypeo legis nemo decipi dicitur. l. paulus. de
præto. stipulatio.

Vnūquodq; legis uerbum, dicitur esse cum mini-
sterio aliquid operandi. l. i. §. non frustra. de
iureiur. l. i. quod metus causa. Paulus consil.
150. uiso. uol. 1.

Lex facilius ampliat & moderatur dispositionē
suam, quā dispositionē hominis. gl. magna
in. l. assiduis. C. qui potio. in pigno. habe. Ale
xand. consil. 5. attentis. col. fi. in medio. uol. 7.

Lex omnium legum difficilima ob intellectuum
multiplicitatem dicitur esse. l. ubi pactum. C.
de transac. quæ secundum Ias. ibi. x x i x. pa-
titur intellectus.

M V L T A.

Multa facta tenēt, quæ ab initio fieri pro-
hibentur. l. patre furioso. de his qui
sunt

sunt sui uel alie. iur.

Multa expressa nocent, quæ tacita non obesse.

l. nonnunquam. de conditio. & demonstra.

Multa transeunt in uniuerso, quæ singulariter nõ transirent. l. quedam. de acqui. re. domi. l. immodicis. de contrahen. emptio.

Multa simul iuncta prosunt, quæ singula non sufficiunt. l. spadonē. §. qui iura multa. de excu. tuto. in ratione dubitandi. c. causam quæ. de proba. l. rationes. et. l. instrumenta. C. eo. glo. in. l. 2. circa princ. de excusa. tuto.

Multa propter importunitatē conceduntur, quæ aliàs nõ cōcederentur. l. 1. C. de peti. bo. subla. lib. x.

Multa imperfecta unum perfectum constituere non possunt. l. uni. C. qui nu. tutel.

Multa cadunt inter calicem supremāq; labra. l. naturalem. §. 1. in fi. de acqui. re. domi. §. ferè. insti. de re. diuisio.

Multa possunt ad tempus prohiberi, sed non perpetuò. l. quintus. ubi Bar. de annu. lega.

Multa honestè accipiuntur, quæ tamē inhonestè petuntur. l. 1. §. proinde. de uar. et extraord. cog.

Multa in consequentiam permittuntur, quæ principaliter denegantur. l. 1. de auto. tuto. l. conditionibus pupillus. de condi. & demon.

Multa ex post facto tolerantur, quæ ab initio prohibentur. l. circa. de inoffi. testa. d. l. patre. de

his qui sunt sui uel alie. iu.

Multa licent quæ tamen honesta non sunt. l. non omne. de reg. iu. unde Demosthenes ad Athenienses, Themistoclis cōsiliū utile quidē esse, sed non honestū. Responderunt Athenienses: Quod honestum non est, id nec utile reputamus. Et Paulus: Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.

Multa tractantur quæ non perficiuntur. Bald. in l. cū allegas. col. 3. C. de usu. l. si uoluntate. C. de rescin. uenditio.

Multa dicuntur quæ non fiunt. l. sciendum. §. dictum. de edil. edic.

Multa in solatium afflictī cōceduntur, quæ aliās non concederentur. l. iure succursum. de iur. doti. l. si. C. de insti. & substi. l. uni. C. si imperia. lib. soci. lib. x.

Multa in genere permittuntur, quæ in specie fieri prohibentur. Et ideō filius non potest patri, in sui utilitatem specialiter cōsentienti, donare causa mortis: imō uirtute consensus in genere præstiti, est cōmunis opi. secūdum Deci. in consi. 289. placet mihi. col. 1. & pen. uol. 2.

Multa facta tenent, quæ de nouo fieri prohibentur. c. fina. de diuortijs.

Multa licent, quæ tamen nō expediūt. l. 1. in prim. de aqua coti. & æsti.

Multitudo non excusat delictum. Vel, Multitudo delin

delinquentium delictū nō minuit. c. 2. ubi glo.
in uerbo præterire. de censci. lib. 6.

Non minus ardebunt qui cum multis ardebunt. c.
multi. in fi. 2. quæsti. 1.

Multitudini quandoq; parcitur. Vel, Ob populū
multum, delictum transit in multum. c. quantū-
cunq; 1. quæsti. 7. latè. Calca. consi. 1. col. 4. in
25. fund.

Multa contra rigorem iuris pro libertate sunt
constituta. l. generaliter. §. si quis seruo pigno-
rato. de fideicommiss. liberta.

Multa in iure ciuili contra strictam rationem di-
sputādi, pro cōmuni utilitate recepta sunt. l.
ita uulneratus. ad fi. ad. l. aquil.

Multa ratione incertitudinis permittuntur, quæ
aliās non concederentur. l. 1. C. de pac. l. si ea.
C. de usu. c. nauiganti. extra eod.

Multa olim permittebantur, quorum exemplis
hodie uti non licet. c. quod autem. xxij. q. ij.

Multa incidenter fieri permittuntur, quæ princi-
paliter denegantur. l. quoties. C. de iudi. l. cū
creditor. §. qui fur ē. ubi Barto. de furtis.

Multa ex proposito facta profunt, quæ casuali-
ter non releuant. l. 2. in fi. de condi. & demō.

Multa reciprocè conceduntur, quæ simpliciter
fieri prohibētur. l. quod aut. §. si uir & uxor.
de dona. inter uir. & uxo. l. de fideicommissio.
C. de transactio.

Ex mul

Ex multis concurrentibus augetur effectus. c. in-
notuit. uerſi. multa enim. de electio. l. i. & ibi
not. Bal. C. de fideicommiſſis.

Multa pro bono pacis tolerantur, quæ aliâs pro-
hibentur. c. 2. in ſi. de deſponſa. impube.

O R D O.

Vbi nō eſt ordo, ibi confuſio. §. inordinatū.
ubi glo. in auc. de hære. & falcid.

Quando mens legis eſt certa, de ordine non cura-
tur. l. in hiſ. §. ſi. & l. nec enim. de ſolutio.

In miſtis & coniunctis ordo nō attenditur. l. qui-
dam teſtamento. de pecul. lega.

Ordo ſcripturæ reducitur ad ordinē intellectus.
l. ij. §. prius. de uulga. & pupil. l. talem. de hæ-
re. inſti.

Ordo ſcripturæ denotat ordinē charitatis. l. quo-
ties. de uſufruc.

Ordinata charitas incipit à ſeipſo. l. præſes. C. de
ſerui. & aqua.

In neceſſitatibus ordo non attenditur. Vel, Neceſ-
ſitas ordinē nō ſeruat. l. ut gradatim. in prim.
de mune. & honori. l. ſciendum. §. ordine. de
legatio.

Ordinata ad unum effectum, ad alium transferri
non debent. l. aut damnum. §. hoſtes. & §. ſo-
lent. de pen. l. quod labeo. de compensatio.

Ordo scripturæ non impedit causam iuris ac uoluntatis. l. cum pater. §. fidei. tuæ. de lega. ij.

Verba plurium graduum collectiua, ordine successiuo intelliguntur. l. cum ita. §. si. et. l. peto. §. fratre. de lega. ij.

In notorijs ordo iuris non attenditur. l. ictus fustium. in princ. et ibi Bart. de his qui notantur. infra. c. quanto. de transla. praela. Angel. in. l. si uacantia. uersic. uenio ad secundum. C. de bo. uacan. lib. x.

Ex ordine honoris colligitur ordo affectionis. l. publius. in fi. de condi. et demõ.

Ex ordine literæ arguitur intentio disponētis. c. mandato. in fi. de præben. in. §. c. pen. in prin. de electio. in. §. d. l. quoties. de usufruc.

Ordo non attenditur ubi mens disponentis certa reperitur. l. in his. §. si. et ibi Bar. de solutio.

Scire quid facias, et nescire quo ordine facias, nõ est perfectæ cognitionis. Bal. in proë. digestorum, circa princip.

Ambrosius.

PAR, PARIA SVNT.

PAr in parem nõ habet imperiũ. l. ille à quo. §. tempestiuum. ad trebelli. c. innotuit. §. quamuis. de electio.

A pari potentia non fit actus. l. sabinus. communi diuidũ. l. si reus. de duo. reis stipu.

Poten

Potentioribus nostris pares esse nō possumus. l. 3.
in prin. de alienatio. iud. mutan. cau. fac.

Etiam asinus indignatur, quando per comparem
aprehenditur. glo. in. l. hæres. 1. de acquirend.
hæredita.

Pares in tempore sunt pares in iure. l. aliena. §. 1.
de pigno. actio.

Pares in gradu, pariter admittuntur. l. si relique-
ro. de legi. tuto.

Par est uirtus taciti & expressi. l. cū quid. si
cert. pcta.

Par est uirtus cōsuetudinis & legis. l. de quibus.
de legi.

Par est uirtus testium & instrumentorum. l. in
exercendis. C. de fid. instru.

Paritas rationis, paritatem iuris inducit. l. illud.
ad. l. aquil.

Paritas delicti paritatem pœnæ requirit. l. nihil
interest. de adul. auc. ut frat. fi. in fi. l. si quen
quam. in fi. C. de episco. & cle.

Paria delicta mutua compensatione tolluntur. l.
uiro atq; uxori. in fi. solu. matri.

Paritas affectionis omnem remouet suspicionem.
l. non solum. §. 1. de rit. nup.

Parium eadem est natura. l. si socer. in fine. solu.
matrimo.

Parium eadem est potentia, nec maior. l. 1. §. uete
res. de acquiren. pos. l. si reus. de duo. re.

Pares cum paribus, ueteri prouerbio, facile congregatur. l. pupillo. §. 1. de tuto. & cura. dat. l. 1. §. 1. de excusa. tuto.

Occultator alienæ laudis, furi par est. l. as. insti. de actio. in fi. per tex. in l. hereditatum. in fi. ad. l. falci.

Paria sunt nolle & nō posse. l. 3. C. de hære. insti. l. 1. §. usus. de procurato.

Paria sunt non esse, & non apparere. l. duo titij. in fin. de testa. tutel. l. in lege. de contrahen. emptio.

Paria sunt nescire & dubitare. l. manifestissimi. C. de furt.

Paria sunt nescire, uel nō posse. l. in actione. uersicu. planè. de furtis.

Paria sunt dare & remittere. l. si fundum. §. titio. de lega. 1.

Paria sunt esse uel esse debere. l. qui cum alio. ubi Deci. in fi. de reg. iur.

Paria sunt scire, uel scire debere. l. quod. ubi doc. si cert. peta. l. qui fundū. §. seruus. pro empt.

Paria sunt scire, uel scire posse. l. penulti. ad macedo. l. in bonorum. in fi. de bono. pos.

Paria sunt habere, uel habere posse. l. itē ueniunt. §. petitam. ubi Angel. de petitio. hære.

Paria sunt habere, uel habere debere. l. penul. §. 1. ubi Bar. de aur. & argen. lega.

Paria sunt rem nō habere, uel habere inutilem. c.

inter corporalia. §. sicut. de transla. episcop.
glo. in. l. fi. C. de plagia.

Paria sunt ipso iure excludi, uel ope exceptionis.
l. nihil interest ipso iure. de reg. iur.

Paria sunt nō habere remedium, uel habere inane.
l. nam is. de dolo.

Paria sunt soluere & cōpensare. l. si debitor qui
potio. in pigno. habeat. l. si peculiū. §. de illo.
de sta. lib.

Paria sunt soluere uel promittere. l. fina. C. ad. l.
falcid.

Paria sunt mihi solui, uel alteri mea uoluntate. l.
nihil interest. C. de solu.

Paria sunt mandare, uel ratum habere. c. ratiha-
bitionē. ubi Dim. de regu. iur. in. 6.

Paria sunt aliquid facere, uel per se, uel per aliū.
l. i. §. deiecisse. de ui & ui arma. l. is damnū.
de regu. iur.

Paria sunt facere, uel facto auctoritatem præbere.
l. i. §. omnia. C. de uete. iu. enucle.

Paria sunt aliquid facere, uel per se, uel per inter-
positā personā. l. hac edictali. §. si uerò plus.
C. de secun. nup.

Paria sunt subscribere per se, uel per aliū suo no-
mine. l. uice. C. de donatio.

Paria sunt effectum producere, uel causam imme-
diatè præbere. l. nihil interest. ad. l. corne. de
fica.

Paria sunt non facere, uel minus legitimè facere.

l. quoties. qui satisda. cogan. l. si aut nullū. C.
de legi. hære.

Paria sunt nihil facere, uel partem tantum indiui
dui facere. l. furiosum. ubi glos. C. qui testa.
fa. pos.

Paria sunt facere, uel facienti consentire. l. utrū.
et l. sequen. ad. l. pompe. de parricid.

Paria sunt delinquere, uel delinquenti non resiste
re. l. 3. §. tantūdem. de admi. tuto.

Paria sunt nō facere, uel in facto non perseuera
re. l. quicquid calore. de regu. iur.

Paria sunt actum non incipere, uel cœptum non
perficere. l. si. §. illud. C. de codicil. §. penult.
insti. quib. mod. testa. infir.

Paria sunt aliquid impleri formaliter, uel æqui
pollenter. l. 3. C. de insti. et substitu. l. si. C. de
dona. quæ sub mo. l. gallus. §. et quid si tan
tum. de libe. et posthu.

Paria sunt aliquid ab initio esse tale, uel ex post
facto deuenire ad tale. l. nec interest. ad. l. falc.
l. penul. de actio. emp.

Paria sunt uoluntatem uerbo, uel facto declarari.
l. paulus. rem ra. hab. l. de quibus. de legi. l. re
cusari. de acqui. hære.

Paria sunt aliquid exprimere uerbis, uel scriptu
ra. l. miles ad sororem. in prin. de lega. 2.

Paria sunt aliquid esse impossibile naturaliter,
uel de

uel de iure. l. i. ubi glo. & l. filius. de condi-
tio. institu.

Paria sunt non posse, uel non honestè posse. l. ne-
pos proculo. de uerbo. signi.

Paria sunt aliquid fieri sine lege, uel contrà legē.
Bal. in. c. in genesi. col. fi. de electio.

Paria sunt non esse scriptum, uel ita scriptum
ut intelligi non possit. l. ij. de his quæ pro non
scrip. haben.

Paria sunt non respōdere, & obscure respōdere.
l. de etate. §. nihil interest. de interrog. actio.

Paria sunt aliquid iam esse, uel de proximo spe-
rari. l. penul. de milita. testa.

Paria sunt dare, uel non adimere. l. conficiuntur.
in prin. de iu. codicil. l. i. §. sciēdum. de lega. 3.

Paria sunt aliquid uel expresso consensu, uel lon-
go silentio esse finitum. l. i. in fi. ad tertullia.

Paria sunt minus soluere, uel tardius soluere. l. so-
lidum. de solutio.

Paria sunt non dare, uel dare inutile. l. quamuis.
§. si conuenerit. ad uelleia.

Paria sunt rem non reddere, uel reddere deterio-
rem. l. 3. §. 1. commoda.

Paria sunt pupillum abesse, uel adesse sine tuto-
re. l. si pupillus. ex quib. cau. in poss. ea.

Paria sunt aliquid fieri coactè, uel metu compul-
sionis. l. nouissimè. in prin. quod fal. tuto.

Paria sunt relictum cohæredi restituere, uel sibi
r 4 in quar-

*in quartam imputare. l. in fideicommissaria.
ubi glo. fi. in prim. ad trebellia.*

*Paria sunt neminem instituere, uel institutū nol-
le adire. l. ij. §. quisquis. de. uulga. insti. de hæ-
re. quæ ab intesta. de ffe. in prim.*

*Paria sunt excludi morte, uel repudiatiōe. l. ij. §.
sed & si ipsa. ad tertullia. Bar. in. l. centurio.
in prim. uer. ex hoc sequitur. de uulga. con-
tra de. l. filio pater. iunc. ibi gl. de lega. 1.*

*Paria sunt inimicum uirtute, uel fallacia supera-
re. l. nihil interest. de capti. & postli. re.*

*Paria sunt dolum re ipsa, uel ex proposito in-
teruenire. l. fi. C. qui manumit. non poss. Abb.
in. c. cum contingat. col. pen. extra. de iure iu.*

*Paria sunt falsum exprimere, uel suppressere ueri-
tatem. c. super literis. extra. de rescrip. l. 1. in
prim. de fal.*

*Paria sunt uolūtatem ab initio, uel ex post facto
interuenire. l. si autem plures. in prim. de aq.
plu. arcen.*

*Paria sunt aliquid esse certum per se, uel per re-
lationem ad aliud. l. asse toto. de hære. insti.*

*Paria sunt diuisionem à iudice, uel à testatore fie-
ri. l. 3. in prim. de alimē. lega.*

*Paria sunt hæreditatem non diuidere uel diuisam
uni tantum relinquere. l. quidam elogio. C. de
iu. delibe. l. ij. de acqui. hære.*

*Paria sunt nullā subesse causam, uel subesse, sed
iniust*

iniustam. l. 1. §. 1. de condic. indebi.

Paria sunt rem habere, uel actionē ad rem. l. qui actionem. de regu. iu. l. rem in bonis. de acqui. re. domi.

Paria sunt à loco abesse, uel sui copiam non facere. l. eum qui circa. de priuileg. credito.

Paria sunt iudicem (quoad eius poenam) corrumpi precibus, uel pecunia. l. si. & ibi Bart. C. de poena iud. qui mal. iudica.

Paria sunt dicere, est speciale, uel de æquitate. glo. in. l. qui res. §. aream. in uerbo in perpetuum. de solutio.

Paria sunt dicere, hec lex procedit de æquitate, illa de rigore: uel dicere, hæc corrigit illam. glo. ordi. ubi Bart. in. l. cotē ferro. §. fin. in prin. de publica. Bar. in. l. ex hac. col. 1. de donatio.

Paria sunt aliquid fieri necessitate cogente, uel suadente utilitate. c. post translationem. §. si. de renuntia. c. quæris. de æta. & qualita.

Paria sunt aliquid per me, uel mea uoluntate fieri. l. filiofamiliās. C. de iu. deliberan.

Paria sunt non extare, uel non succedere. l. ij. §. adoptiui. uer. sed si sint. ad tertullia.

Paria sunt conditionem impleri, uel à iure remitti. l. mulieri. & titio. de conditio. & demon. l. quæ iurisiurandi. de conditio. insti.

Paria sunt egrotum derelinquere, uel malū medicum

cum

*cum adhibere. l. quòd si nolit. §. si mancipiū.
de edil. edic.*

Paria sunt rem furto exportare, uel illam duntaxat occultare. l. hereditatum. §. si. ad. l. falci.

Paria sunt aliquem occidere, uel ei alimenta denegare. l. necare. de lib. agnoscen.

Paria sunt aliqua simul fieri, uel eodem tempore confirmari. l. ij. ubi Bal. C. de testa. tutel.

Paria sunt delinquere, uel delictum attentare. l. si quis non dicam. C. de episco. & cle. l. is qui cum telo. C. de sica.

Paria sunt dominium transferre, uel usucapiendi conditionem. l. si finita. §. iulianus. de dam. infec. l. si pater filiae. de ususcap. pro dona.

Paria sunt in tormentis confiteri, uel formidine tormentorum. las. latè in. l. 2. C. de transac.

Paria sunt aliquem posse, uel stare per se quominus possit. l. si bonæ fidei. de noxali.

Paria sunt actum non esse nullum, uel de nullitate opponi non posse. glo. singu. in. l. qui habebat. §. 1. in uerbo consilium. in fin. de manu. test. pulchrè Deci. consi. 456. consului. in prin.

Paria sunt rem non tradi, uel traditam euinci. l. emptorem. §. 1. ibi nec uideri traditum. de actio. emp. las. in. l. 1. §. qui mandatā. in prin. de offi. eius.

Paria sunt aliquid non facere, uel facere, non tamen

men debito modo. l. i. §. penul. quo legato.

Paria sunt aliquid fieri de iure communi, uel ex
priuilegio. l. liberos. ubi Bal. C. de collatio.

Deci. consi. 695. uisa donatione.

Paria sunt consentire, uel non contradicere. l. in
adoptionibus. de adoptio.

Paria sunt aliquid mihi dari, uel alteri cōtēpla-
tione mei. l. annua. §. à titia. de annu. lega.

Paria sunt contra legem facere, uel ultra legē. l. i.
in fi. de lo. pub. fru.

Paria sunt malè facere, uel malefacto non obuia-
re. c. sicut dignum. extra. de homicid.

Paria sunt non esse, uel reperiri non posse. l. cū
unus. §. si. de bon. auto. iud. possi.

Paria sunt non debere, uel nondū cōueniri posse.
l. fulcinius. §. si in diē. quib. ex cau. in pos. ea.

Paria sunt rem amittere, uel deteriozem factam
recipere. l. nauis onusta. §. si. ad. l. rbo. de iac.

Paria sunt nō esse in possessione, uel mala fide pos-
sidere, uel mala fide possidere. l. finali. C. un-
de ui.

Paria sunt res alienas inuadere, uel iniuste detine-
re. c. sēpē. de resti. spoliato.

Paria sunt aliquid pprio nomine significare, uel
aliter demonstrare. l. certum. si cert. peti.

Paria sunt aliquid fieri tēpore habili, uel in tem-
pus habile cōferri. l. in tempus. de hāre. insti.

Paria sunt aliquid fieri tēpore phibito, uel in tē-
pus

*pus prohibitum conferri. l. oratio. de sponsa.
l. quòd sponsæ. C. de dona. ante nupt.*

*Paria sunt aliquem iam esse cõdemnatum, uel ex
processu apparere ipsum condēnandū. l. qui
pene. de manumissio.*

*Paria sunt sententiam esse latam, uel esse conclu=
sum in causa si rem. §. si. de euic. c. pastoralis.
de causa pos. & proprieta.*

*Paria sunt quem non adesse, uel cum difficultate
adiri posse. l. in contractibus. in fi. & ibi not.
Bar. C. de non nume. pecu.*

*Paria sunt quem aliquid facere, uel per se nō sta
re quominus fiat. l. uter. in fi. de condi. instit.*

*Paria sunt aliquid esse impossibile, uel multum
difficile. l. apud iulianum. §. cōstat. de lega. 1.*

P R I N C I P I U M,

F I N I S, I N F I N I T

tas, Exitus.

PRincipium est potissima pars cuiusq; rei. l.
1. de origi. iur.

*Quod iuris est de aliquo, idem est de eius princi=
pio. l. non ideò minus. & ibi not. Barto. C. de
hare. insti.*

*Bene & competenter uniuersa geruntur, si princi=
pium decens fiat, & amabile deo. in auc. quo
modò oportet. epi. in prin.*

Quæ

Quæ malo inchoata sunt principio, uix est ut bono exitu peragatur. c. principatus. 1. quæsti. 1.
Initium spectandum est. l. pōponius. lib. 26. de negotiis gestis.

Initium litis fit per contestationem. l. uni. & ibi glo. C. de plus petio. l. apertissimi. C. de iud. Principijs obsta, serò medicina paratur. l. si. C. in quibus cau. in integ. resti. non est necessaria. Vel, Melius est intacta iura ab initio conseruare, quàm post illatū uulnus remedium querere.

Vno principio illicito dato, plurima mala sequuntur. §. considerauimus. & ibi glo. in uerbo illicito. in auc. ut iudices si quo suffra. colla. 2.

Quod ab initio inutile est, ex euentu nō confirmatur. l. si tutoris. quod iussu.

Finem expectare oportet. l. diximus. de excusa. tutorum.

Finis est nobilior omnibus quæ sunt ad finem. l. et si non sint. §. perueniamus. de auro & argen. lega. Aristo. 3. topico.

Melius est in tempore occurrere, quàm post exitum uindicare. l. 1. C. quando lice. uni. si. iud. } §

Inducta ad unum finem non operantur contrarium effectum. l. legata inutiliter. de lega. 3.

Exitus acta probat. l. si mater. ubi Bald. C. ne destit. defuncto. l. rem non nouā. in fi. C. de iudi. c. quod autem. 22. q. 2.

In maleficijs uoluntas spectatur, non exitus. l. diuus. ad

uus. ad. l. cornel. de sica.

Finis aliquando principium trahit, & econtra.
l. 4. de adimē. lega. l. si quis. in prin. de lega. 3.
glo. in. l. qui sella. §. fina. de seruitu. rustico.
prædio.

Cuius finis melior est, ipsum quoq; melius est. Ari
sto. 3. topico.

Habito fine de origine non curatur. l. cum servus.
de uerbo. obliga.

Vbi actus uitiaretur, finis ad principium non re-
fertur. Petrus de Ancha. consil. 115. incipiā.

Tempus centum annorum, est longissimus uite fi-
nis. l. si usufructus. de usufruc. lega.

Nihil ab eo casu incipere potest, quo finiri de-
bet. l. usumfructum. de usufru. lega.

Denegato qualicunq; fine, denegatum censetur
qualecunq; eius principium. l. oratio. de spon
sa. Roma. consil. 299. in proposita. circa fi.

Proëmium denotat causam finalem. l. si. de hære.
instituē.

Origo bonorum non attenditur, sed finale domi-
nium. l. si auia. C. de donatio. pulchrè Ancha.
consil. 50. uisis diligenter. circa med.

Non datur finis ubi principium non præcessit. l. ti-
tio usufructus. de cōditio. & demō. Vel sic,

Non dicitur desinere quod nunquam cœpit.

Nam omnis priuatio præsupponit habitū, &
omnis corruptio generationem. l. manumissio-
nes.

nes. de iusti. & iu.

Non attenditur initium, sed perseverantia. l. nā
et si parentibus. §. 1. de inoffi. testa.

Ad interpretationem alicuius materiae, non est il
lotis manibus, & omiſſis initijs accedendum.
l. 1. in fi. de origi. iu.

Vniuscuiusq; contractus initium spectandū est,
& causa. l. si procuratorem. in prim. manda.
l. 1. §. non solū. depositi. l. si tamē. ad macedo.

Actus consummatus non uitiatur, licet perueniat
ad casum à quo inchoari non potest. l. si gau-
dentius. C. de contrahen. emptio.

Potior pars cuiusq; diei, est horarum septem pri-
marum, non supremarum. l. ij. de uerbo. sign.

Quod primum est, nihil ante se habere potest. §.
in reliqua. in proē. digestorum.

A primordio tituli, posterior omnis formatur
euentus. l. uni. in fi. C. de impo. lucra. descrip.
libr. x. #

Non uidetur omnino falsum, quod ueritatis pri-
mordio adiuuatur. l. cūm filius. §. hæres. de le-
ga. ij.

Quæ ab initio sunt uoluntatis, ex post facto sunt
necessitatis. l. sicut. C. de actio. & obliga. l. in
commodato. §. sicut commodati. l. si quis ar-
gentum. §. cūm enim. C. de donatio.

Principium non apparens non consideratur. l. 1.
§. planē si aqua. de aq. quotidi. & astiu.

Quæ

Quæ in præfationibus dicuntur, in sequentibus repetita intelliguntur. l. item quia. §. fin. de pac. l. titia. §. 1. de stipulatio.

Præfationes libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt, & in ea euidentiore præstant intellectum. l. 1. in fi. de orig. iu.

Quæ per defunctum inchoata sunt, per heredem explicari debent. l. hæres socij. pro socio.

Priora posterioribus eliduntur. l. si unus. §. pactus. de pac. l. pacta nouissima. C. eo. tit.

In mistis & coniunctis, non datur prius, nec posterius. l. quidam testamento. de pecul. lega.

§ *Qui prior est tempore, potior est iure. l. si fundū. C. qui potio. in pigno.*

Qui prior appellat, prior agat. l. qui prior. de iud.

Prima charitas incipit à seipso. l. præses. C. de serui. & aqua.

Sermo simpliciter prolatus, intelligitur de prima uice. l. boues. §. hoc sermone. de uerbo. signi. l. cum pater. §. pater. de lega. ij.

Primo nominatus, censetur magis dilectus. l. quoties. de usufruc.

Omnis laus in fine canitur.

Finis est primus in intentione, & ultimus in executione.

Omne agens agit propter finem. Aristoteles. 2. physicorum.

Causa finalis attendi debet. l. si. de heredi. insti.

Quicquid initium habuit, ad finem peruenire necessesse est. Aristo. 3. physico.

Finiti ad infinitum nulla est proportio. Aristo. 8. physico. & 1. de cælo & mundo. l. filiusfam. §. secundum uulgarem. de lega. 1.

Infinitas uitāda est. l. si. & ibi glo. C. de sac. sanc. eccle. l. uni. C. de sen. quæ pro eo quod inter Prouidendum est, ne lites in infinitum extendantur. l. apertissimi. C. de iud.

Finis nihil est contrarium. Aristo. 3. de cælo & mundo.

Finis scientiæ speculatiuæ est ueritas, practicæ uero opus. Aristo. 2. metaphy.

Si uerba sunt apta ad infinitatem, toleratur infinitas. l. si ita stipulatus. ubi Bar. de fideius.

Finis est consummatio actus. l. quæsitum. §. illud. de lega. 3. l. si is. §. quædam. ad. l. falci. l. ædificia. §. perfecisse. de uerbo. signi.

PUBLICE IN

TEREST.

Publicè interest delicta puniri. l. ita uulneratus. in si. ad. l. aquil. l. locatio. §. quod illicitè. de publica.

Publicè interest supremas hominum uoluntates
s effectum

effectum sortiri. l. uel negare. quemadmo. testa. aperian.

Publicè interest homines saluos & incolumes conseruari. l. cùm ratio. §. penul. de bo. damnato.

Publicè interest neminem suis rebus abuti. §. sed & maior. insti. de his qui sunt su. uel alie. iu.

Publicè interest riuos & cloacas purgari, ne aëris salubritas inficiatur. l. de pupillo. §. si quis riuos. de ope. no. nuntia.

Publicè interest dotes mulieribus conseruari, ut facilius nubentes repleant liberis ciuitatem. l. i. solu. matri. & l. interest. de priuilegijs credito.

Publicè interest sine metu & periculo per itinera cōmeari. l. i. §. i. de his qui deiece. uel effu.

Reipublicæ interest plurimos habere defensores. l. nam reipublicæ. de no. ope. nuntia.

Publicè interest urbem nō deformari. l. si. ne quid in loc. pub. quia pulchritudo urbis allicit homines ad habitandum. Ouidius:

Aspicias ut ueniant ad candida tecta columbæ:

Accipiat nullas sordida turris aues.

Reipublicæ interest subditos habere locupletes. auc. ut iudi. si quo. suffra. §. consideremus.

Publicè interest prouinciam malis hominibus purgari, ut in quiete permaneat. l. congruit. de offi. præsid. l. ij. C. quando li. sine iud. sc uindica.

Publi

Publicè interest absentes à quibuscunq; defendi.
l. seruum quoq; .circà prim. de procurato.

Publicè interest pœnam delinquentibus non remitti. l. si operis. C. de pœnis.

Reipub. interest studiorũ fauores ampliari. glo.
in. l. 1. C. de stud. libe. urb. Rom. lib. xii.

QUALITAS, ACCI- DENS, SVBIECTVM.

Qualitas sine subiecto esse non potest. l. 4.
§. si. de actio. emp. l. si. de colla. bono.
Non entis nullæ sunt qualitates. ibi-
dem. & l. 1. de hæredi. uendi.

Qualitas actus agentis intentionem demonstrat.
l. non codicillum. C. de testa.

Qualitas adiecta uerbo, debet intelligi secundũ
tempus uerbi l. in delictis. §. si extraneus. de
noxa. l. si titius. de mili. testa. latè Calca. con-
sil. . 15. uiso instrumento. col. 6. nu. 23. us-
que ad. 24.

Allegans qualitatem illam probare tenetur. l. nõ
ignorat. C. qui accu. non pos.

Mutatione qualitatũ rei substãtia non mutatur.
§. minus. insti. de hære. quæ ab intesta. dese. l.
si fundus. §. si res. de pigno.

Accidẽtia & qualitates, possunt adesse uel abesse
s 2 se præ

se præter subiecti corruptionem. l. pro uoluntarijs. de impen. in reb. dota. fac.

Qualitas competens ex persona propria, potentior est ea quæ cõpetit ex aliena. l. si quid bello. ubi glo. de capti. & postlim. re. Bartol. in l. quod princeps. in fi. de lega. ij.

Qualitas quæ paucioribus competit, facit dispositionem magis specialem. Bal. in l. executionem. col. 6. C. de execu. re. iud. Deci. in l. in toto. de regu. iur.

Qualitas adiecta in principali, censetur in eius accessorio repetita. Bar. in l. si ita stipulatus. §. chrisogonus. col. pen. de stipulatio. l. titius. ubi Bal. C. de ope. liberto.

Quando requiritur aliquid qualificatum, non sufficit illud simpliciter interuenire. l. fulcinius. §. cùm hoc. ubi Bar. ex quib. cau. in poss. ea. l. 3. ad l. aquili.

Vitium qualitatis, maius est uitio quantitatis. l. 1. §. si quis simpliciter. & §. sequen. de stipulatio. Din. in. c. plus semper. circa fi. de regu. iur. in. 6.

Ex qualitate sermonis præsumitur qualitas loquentis. Vel, Quilibet est talis, qualia uerba refert. l. pen. de conditio. insti.

Qualitas non migrat de subiecto in subiectum. glo. in l. quis ergo. de pecul.

Qualitas certo tempore requisita, postea superueniens

ueniens non patrocinator. Calca. consil. 15.

uiso. col. 6. nu. 23. uol. 1.

Qualitas posita in una oratione copulata cum alia, qualificat etiam orationem præcedentē, ubi aliās ius commune læderetur. c. causam quæ. de rescrip. Alex. consi. 34. uisis. circa fi. uol. 6.

Qualitas quæ est in termino ad quem fit relatio, censetur repetita in termino referente. l. si prior. & ibi Bal. & Ang. solu. matri.

Accidens sine subiecto esse non potest. l. 4. in fin. de actio. emp.

Accidens non mutat rei substantiam. l. naturalem.

§. apum. de acquir. re. do.

Causa naturalis præfertur accidentali. l. qui habet. in fi. de testa. tutel.

Accidentia non migrant de subiecto in subiectū.

l. quis ergo. & ibi glo. de pecul. est suprā.

Accidentia extrinseca possunt adesse & abesse citrà subiecti corruptionē. l. falsa. de cōditio.

& demonst. l. pacta conuenta. de contrahen. emptio. est suprā.

Vbi datur cōcursus naturæ & accidentis, semper natura præfertur. l. qui habet. in fi. de tutel.

Accidentia concreta, secundum naturam subiecti regulantur. Portius in. §. quædā. insti. de re. diuisio.

Accidentia plurimum conferunt ad rerum cogni-
tionem.

tionem. l. i. §. l. quòd si nolit. §. qui m̃cipia.
de edil. edic.

Diuersitas accidentium non inducit specificā dif-
ferentiam. l. fina. de fund. instruc.

Duo contraria in eodem subiecto simul esse non
possunt. l. mutius. pro socio.

Agens & patiens non concurrunt in eodem sub-
iecto. l. uranius. de fideius. l. ille à quo. §. tem-
pestiuum. ad trebel.

Talia sunt subiecta qualia prædicata demōstrāt.
l. iij. de fund. instruc. lega. l. si. §. cui dulcia. de
uin. triti. oleo q; lega.

Verbum unius naturæ, per adiectionem alicuius
qualitatis in aliam naturam transit. l. centu-
rio. & ibi not. Laphranc. doria. in princi. de
uulga. & pupil.

Qualitas adiecta enti illud qualificat, & in diuer-
sa specie reponit. §. præterea. inst. de inutil. sti-
pula. pulchrè & latè Hyppoli. in singu. §. 20.
qualitas.

Ubicunq; in dispositione fit mentio alicuius qua-
litatis ipsam dispositionem immutantis, illud
factum uidetur uigore illius qualitatis. l. pen.
ubi Barto. C. de iur. delibe. Abb. in consilio
115. uidetur. col. 1. uersic. præterea ubicunq;
uolu. 2.

Natura seu aptitudo rei magis, quàm alicuius
emergentis qualitas spectanda est. glos. in. l.
uendica

uendicatio. de rei uendica.

Qualitas inducens uitiū non censetur repetita. l. seruo alieno. §. penul. de lega. i. l. lucius. de fideicom. liberta.

RATIO.

Quando unica tantum ratio assignari potest, illa habetur pro expressa. glos. singula. et ibi docto. in l. quamuis. C. de fideicommissis. facit tex. in l. 2. de li. et posthu.

Sola uoluntas legis pro ratione habetur. §. furtiue. insti. de usucap. glo. ordina. in l. 1. §. initium in uerbo ratus. de postulan.

Sic uolo sic iubeo, stat pro ratione uolūtas. l. quia poterat. ad trebel. §. sed quod principi. insti. de iur. natu. glos. si. in l. filio pater. de lega. i.

Lex est quicquid in ratione consistit. c. consuetudo. distin. 1. Abb. in c. ratio nulla. in princi. extra. de preben.

Correcta ratione legis, censetur correctā lex. gl. ordi. in l. 1. in uerbo prouidentia. de legi. tuto. similis glo. in l. qua ratione. §. litera. in uerbo directam. in fi. de acqui. re. domi.

Vbicunq; militat eadem ratio, idem ius statui debet, l. illud. ad l. aquil. l. 1. §. 1. de fonte.

Vbi diuersa ratio reddi non potest, diuersum ius induci non debet. l. 3. §. 1. de iniust. rup. testa.

l. à titio. de stipulatio.

Diuersa ratio reformat legē. l. interpositas. in fi.
C. de transac.

Cessante ratione legis, cessat lex. l. quod dictum.
de pac. Bar. in consi. 5.

Omne dictum à sua ratione regulatur. l. cūm pa-
ter. §. dulcissimis. de lega. 2.

Ratio naturalis habet uim legis. l. cūm ratio. de
bo. damnato.

Ratio est coniunctio diuersorum casuum ad eun-
dem finem tendentium. Bal. in. l. omnes popu-
li. col. 17. de iusti. & iu. Ias. in. l. 1. §. item
acquirimus. in. x. nota. de acqui. pos.

Non dicuntur discrepantia quæ conueniunt in ra-
tione. l. 1. §. per seruum. ubi Ias. in. x. nota. de
acqui. pos.

Ratio est anima legis. l. cūm ratio. de bo. dānato.

Diuersitas rationis, diuersitatem iuris inducit. l.
inter stipulantem. §. sacram. de stipulatio. l.
fi. de rit. nup.

Non omnium ratio reddi potest. l. non omnium. de
legi.

Vbi deficit lex sufficit rō naturalis. l. scire oportet.
§. cōsequens. uersic. sufficit. de excusa. tu-
to. l. cūm ratio. de bo. damnato.

Plures rationes uincunt unam. auc. itaq;. ubi glo.
C. communia. de successio. l. re coniuncti. de
lega. 3. §. sed hodie. insti. de adoptio.

Vnica

Vnica ratio quandoq; præualet duabus. l. nā et si
parentibus. de inoffi. testa. l. scripto. unde lib.
Ex pluribus rationibus sufficit unā subesse. §. affi-
nitatis. insti. de nup.

Quando concurrunt ratio permittens & ratio
prohibens, attenditur prohibitiua. l. si nō lex. } Sūto
de hære. insti.

Per rationem ueritas habetur. l. solam. C. de testi.
l. scire. de legi.

Ratio non dicitur esse eadem cum dicto. l. qui in-
terrogatus. de petitio. hære. glo. in. l. fi. de of.
procu. Cæsar.

Fatua est quæstio quæ non habet rationem du-
bitandi. l. domitius. de testa.

Tacitè cautum intelligitur, ubi eadem ratio repe-
ritur. l. his solis. C. de reuocā. dona. l. cū mu-
lier. ubi Alex. in. 6. nota. solu. matri.

Secretorum secreta debet esse ratio. l. si maritus.
C. de dona. int. uir. & uxo. glo. in. l. de bonis.
in uerbo differendas. de carbo. edic.

Omne dictum per rationem ampliatur & limita-
tur. l. unū. §. fina. de lega. 2. l. si is qui animo.
de acqui. poss. ubi glo. l. cū pater. §. dulcissi-
mis. de lega. 2.

Dicta in una lege, extenduntur ad omnes res, ca-
sus, & personas in quibus eadem ratio repe-
ritur. l. item ueniunt. §. ait senatus. de petitio.
hære.

Ratio debet esse generalis & concludens. glos.
in. l. non omnium. de legi. l. non hoc. C. unde
cogna.

Ratio in specie, uincit rationem in genere. glo. in
l. 1. §. si ego. in uerbo ceterum. si pars heredi-
ta. petita.

A' ratione tacita quando certa est & unica, ar-
gui potest, uelut ab expressa. l. milites agrum.
in prin. de re milita.

Quando in pluribus casibus militat eadem ratio,
tunc non habet locum extensio, sed ut genus
comprehendit omnes suas species, sic ratio ge-
neralis omnes casus complectitur. l. item ue-
niunt. §. ait senatus. de petitio. heredi.

Sine ratione non est lex. c. cōsuetudo. dist. in. 1.

Ratio quæ in materia non consideratur, non facit
preferri habentem non habenti. Bald. in. c. 1.
de gradi. succe. in feud. Angel. in. l. 1. §. solent.
quando appel. sit.

In tēporibus & numeris nulla ratio reddi potest.
glo. singu. in. c. 1. de æta. & quali. in. c. & in
l. 1. in uerbo ratus. de postula.

Ratio legis uel statuti, est anima ipsius legis, uel
statuti. Bal. in. l. si quis seruo. C. de furt.

Ratio est ipsa lex. Bal. in. c. dilectis. de rescrip.

Lex in rationis substantia consistit. Abb. in. c. ra-
tio nulla. de præben.

Deficiente lege uel canone, sola ratio potest alle-
gari.

gari. c. frustra. distin. s. l. scire oportet. §. consequens. uer. sufficit. de excusa. tuto.

Dispositio generalis per rationem restringitur. l. cum pater. §. dulcissimis. de lega. 2.

Vbi ratio est generalior dicto, licitum est à ratione arguere, non obstante dicti specialitate. l. regula. §. si. de iur. et fac. igno. c. constitutionem. de regula. in. s.

Paritas rationis inducit paritatem dispositionis. l. à titio. de stipulatio. l. illud. ad. l. aquil.

Rationabile dictum ita debet mouere iudicem, sicut lex. And. de Iser. in proë. feudo. in penult. col.

In his quæ sunt positiui iuris, concludens ratio assignari non potest. glo. in. l. 1. §. pueritiam. in uerbo ratus. de postulan.

Intellectus et ratio idem sunt. Bal. in. l. quamuis. C. de fideicommiss.

In dubio non præsumitur, quòd una tantum ratio in lege uel statuto possit assignari, sed plures. Salice. singulariter in. l. si serui uestri. in §. col. C. de noxal. Ias. in. l. quamuis. in fi. C. de fideicommiss. Alex. in. l. si constante. col. 2. in fi. solu. matri.

Vbi est eadem ratio, ibi lex extendi debet ad ultiores casus, cum lex quandoq; utatur uocabulis exempli gratia. l. 1. §. quod uulgò. de ui et ui arma.

Lex

ofo 3. 135
36.
138.

Lex specialis habens rationem generalem, generaliter est intelligenda. l. regula. §. si. ubi Bar. de iu. & fac. igno.

Dispositio limitata extenditur secundum limites adiectae rationis. l. nomen. §. si. de lega. 3. l. regula. §. si. de iu. & fac. igno.

VERBVM.

Verba intelligi debent attento iure communi, non speciali. l. si. C. de his qui ue. eta. impe.

Verba cum effectu intelligi debent. l. i. §. i. quod quisque iu.

Verba non in genere, sed in specie accipi debent. l. si in rem. §. i. de rei uendicatio.

Verba intelligi debent secundum subiectam materiam. l. si uno. locati.

Verba intelliguntur secundum qualitatem personae ad quam referuntur. l. plenum. §. equitij. de usu & habita. l. ex militari. de mili. testa.

Verba semper intelligi debent ut aliquid operentur. l. si quando. in princ. de lega. 1.

Ex uerbis praesuppositiuis non oritur dispositio. l. ex facto. i. de hære. insti. l. neque. enim. §. si seruum. de mili. testa.

Vbicunq; uerba dispositionis possunt retenta proprietate

prietate ab initio uerificari, nunquam ex post facto ad sensum improprium extenduntur. l. uerbis. de uulga. & pupil.

Vbicunq; dispositio, retenta uerborum proprietate, usq; ab initio ualere non potest, ex tunc improprie sumitur, ut aliquid operetur. l. scæ uola. ad trebel.

Vbicunque uerba dispositionis sunt adeò extranea & inepta, ut menti nullatenus conueniāt, dispositio uitiatur. l. si quis in fundi. de lega. 1. glo. in. l. librorum. §. quod tamen cassius in uerbo libros. de lega. 3.

Vbicunq; constat de mente disponentis, expressa uel præsumpta uerborum qualitas non attenditur. l. 3. C. de lib. prate. l. quoniam indignum. C. de testa.

Vbicunq; de mente dubitatur, à uerborum proprietate non receditur. l. non aliter. in princ. de lega. 3.

Vbicunq; uerba sunt ambigua, nec aliter constat de uolūtate, dispositio uitiatur. l. in ambiguo. de reb. dub. l. duo sunt titij. de testa. tutel.

Verba impropriari debent, ne actus reddatur inutilis. l. titia. 1. §. lucius. de lega. 2.

Verba conditionalia non disponunt. l. si quis sub conditione. si quis omiſſ. causa testamenti.

Verba præteriti temporis sunt abnegatiua præsentis. §. fuerat. insti. de actio.

Verba

por Juan
Cortez

Verba geminata magis disponunt. l. balista. ad trebellia.

Verba impropriari debent, ut actus naturæ deseruiant. l. insulam. de præscrip. uer. l. cum mansata. in fi. de contrahend. emptio.

Verba generalia ad terminos habiles restringuntur. l. i. in prin. C. de sac. san. eccle. l. ut gradatim. in prin. de mune. & hono.

Verba secundum naturam actus interpretantur. l. si uno. in princ. loca. l. insulam. de præscrip. uer.

Verba ambigua secundum intentionem proferentis accipiuntur. l. si quis intentione. de iud.

Verba dubia contra loquentem interpretantur. l. ueteribus. de pac. l. labeo. de contrahen. empt.

Verba quantūcūq; generalia, ad consonum intellectum restringuntur. l. i. §. quod ait. ne quid in. lo. sac.

Verba generaliter prolata, referuntur ad omnes & omne tempus. l. si ita fuerit. de lega. 3.

Verba generalia, dispositionis etiam fauorabilis, restringuntur ad casus uerisimiles, & minimè odiosos. l. lucius. 2. §. lucius. 2. de lega. 2.

Verba generalia in ultimis uoluntatibus referuntur ad tempus testamenti. l. testator. §. 1. de lega. 2.

Verba simpliciter prolata, debent intelligi civiliter & urbanè, non iudaicè. l. si cui. in princ. de ser.

de seruitu.

Verba debent intelligi simpliciter, & non secundum quid. l. hoc legatum. ubi Bar. de lega. 3.

Verba in statutis propriè accipi debent. l. 1. §. si is qui nauem. de exercito. actio. l. 3. §. hæc uerba. & ibi not. Bar. de neg. gest.

Verba enunciativa tacitè subintellecta, non inducunt dispositionem. l. rationes. in fine. C. de probatio.

Verba generalia secundum sui naturam generaliter intelligi debent. l. 1. §. generaliter. de lega. præstan. l. si finita. §. de cæteris. de dam. infec.

Verba impropriari debent, ut conueniant materie de qua agitur. insti. quib. alie. li. uel nō. §. nunc autem admonendi. ubi glo. in uerbo derint.

Vbicunq; ex uerbis simpliciter intellectis resultaret iniquitas, tunc à uerbis receditur, & mens seruatur. l. scire oportet. §. aliud. de excusa. tuto.

Verba mistim & confusè posita, ad ordinem reducuntur, singula singulis cōgruè referendo. l. eam quam ibi siue quæsitæ siue non. C. de fideicommiss.

Facta sunt potiora uerbis. l. de pupillo. §. meminisse. de no. ope. nun.

Vbi facto opus est, uerba non sufficiunt. l. iulianus.

nus. §. offerri. de actio. empt. l. peculium. 1.
in fi. prim. de pecul. l. 1. §. tulisse. in fi. ad syl-
lani.

Verba in dubio intelligi debent, rebus sic se ha-
bentibus. l. quod seruius. de conditio. ob cau.
l. fi. §. idem quæsit. de condic. indebi. l. paulo
callimacho. §. 1. de lega. 3. Bar. in. l. quoties. §.
si duo. circa fi. de hære. insti.

Quoties uerba legis diriguntur ad iudicem, tunc
ex illo edicto oritur semper officium iudicis.
glo. ordina. in. l. si soror. C. de collatio. Bar.
in. l. uni. de cōdic. ex lege. uer. 2. principaliter.

Verba iactatoria non inducunt dispositionem. l.
fi. de testamen.

Verba debent intelligi secundū communem usum
loquendi. l. librorum. §. quod tamen cassius.
ubi glo. de lega. 3. l. labeo. de supel. lega.

Verba simpliciter prolata ad intellectum legum
referri debent. l. 1. C. de fructi. & lit. expen.

Verba ad intellectum possibilem referenda sunt.
l. fi. in prim. C. de contrahen. & committend.
stipula. l. stipulatio ista. §. hi qui sunt. de sti-
pulatio.

Verba in potentiori significato intelligi debent.
l. 1. §. qui in perpetuum. si ager uectigal. uel
emphi. peta.

Verba potestatiua non inducunt necessitatem. l.
sæpè. de offi. præsid. l. non quicquid. de iud. l.

1. C.

1. C. quo. & quando iud.

Verba legis imperatiua ad priuatum fauorē pro-
lata, necessitatem non inferunt, sed consiliū.
l. age cum gemmiano. C. de transac.

Verbum equiuocum sumitur in partem digniorē.
§. sed ius quidem. insti. de iu. natu. gen. & ci-
ui. l. quæritur. de sta. homi.

A' propria uerborum significatione in dubio nō
est recedendum. l. non aliter. de lega. 1. §. si is
qui. de exercito. actio.

Vbi uerba non conueniunt, non conuenit disposi-
tio. l. 4. §. toties. de dam. infec. l. quod consti-
tutum. de mili. testa.

Verba sunt strictè & propriè intelligēda. l. 1. §.
si is qui nauem. de exercito. actio. l. 3. §. hæc
uerba. ubi Bar. de nego. gest.

Verba naturaliter intelligi debent, non ciuilitè.
l. fideicommissum. de conditio. & demon-
stra. l. fin. C. de his qui ue. ata. impe. l. ex ea
parte. §. in insulam de stipulatio.

Verba simpliciter prolata, intelliguntur de actu
simplici, non de qualificato. l. filiusfamiliās.
§. sed. n. meminisse. de donatio. Bar. in. l. lu-
cius. §. quæsitum de lega. 3.

Verba quæ de iure intelligi non possunt, de facto
intelliguntur. l. mulier. §. 1. de conditio. insti. l.
stipulatio ista. §. hi qui sunt. de stipulatio. l.
hæredibus. §. si. in si. ad trebellia.

t

Verba

Verba quæ aliquid præsupponunt, nihil disponunt respectu eius quod præsupponunt. l. ex facto. i. de hære. insti. l. generaliter. §. si is qui tutor est. de fideicommissa. liberta.

Verba enunciativa regulariter non disponunt. l. ex his. C. de mili. testa. l. titia. cum testamento. in prin. de lega. 2.

Verba potius impropriari debent quam quod tertio præiudiciũ inferatur. c. super eo. ubi Bal. extra de offi. de lega.

Verba quæ in propria significatione operari nõ possunt, ad impropriam trahuntur, ne superflua reddantur. l. si tam angusti. ubi Angel. de seruitu. l. si tibi. ubi Bart. & docto. si cert. peta.

Etiam in materia stricta & pœnali, uerba eatenus extenduntur, quatenus patitur illorũ proprietatis. l. cum lege. ubi Areti. de testa.

Verba prolata ad alium finem quam expressum, non disponunt, nec aliquid operatur. l. in ambiguo. de reb. dub.

Verba præsentis temporis, ad tempus testamenti restringuntur. l. uxorem. §. testamento pueros. de lega. 3.

Verba enunciativa probant inter partes, quando sunt necessaria ad actum in quo proferuntur. l. optimam. C. de contrahen. stipulatio. Deci. consil. 1. §. uiso. col. 1. in fi.

Verba

Verba ambigua in delictis, debent capi in meliorem, uel mitiorem partem. l. si praeses. §. l. penul. de poen. l. hæ enim causa. in princi. de suspic. tuto. latè Ias. in. l. diuortio. sol. matrimo. col. 3.

Verba simpliciter prolata intelliguntur de primo actu. l. dotis promissio. de iu. doti. l. boues. §. hoc sermone. de uerbo. signi.

Verbum ambiguum in una parte alternatiuè positum, per secundum uerbum in altera parte positum declaratur. l. 1. de reb. dub.

Verbum aliquid etiam in minimo uerificatur. l. si seruū. §. prætor ait. ubi Bart. de acqui. hære. in uersic. nota quòd dictio.

Tantum ualet unum uerbum efficax, quantū mille. l. si aliquid. ubi Bal. C. de donatio.

Verba magis declarant animum quàm facta. l. recusari. de acquiren. hæred. l. re coniuncti. de lega. 3.

Ex uerbis expressa colligitur uoluntas, ex factis tacita. l. 2. §. 3. ubi glo. 1. §. docto de pac.

Verba in omni actu siue dispositione ita sunt interpretanda, ne sibi inuicem contradicere uideantur. c. inter dilectos. §. ceterum. de fid. instru. Bart. in. l. si. §. idem quæsit. de condic. inde. uersic. circa prædicta.

Verba directa facilius obliquantur quàm econtrà. glo. singu. in. l. uerbis. de uulga. facit tex. in. l.

*scauola. ad trebel. iunc. l. cohæredi. §. cùm fia-
liæ. de uulga. Ratio, quia facilior est descen-
sus, quàm ascensus.*

*Verborum transpositio dispositionem nō uitiat.
l. quidam test. de pecul. lega.*

*Non opus est uerbis ex quibus nullus sequitur ef-
fectus. l. uni. in fi. ubi glo. fi. C. de dediti. liber.
tollen.*

*Verba quantūcūq; generalia, non extenduntur
ad incogitata. l. cū aquiliana. de transac. c.
ne quis. ubi glo. 22. quæsti. 2.*

*Verba generalia restringi debent, ut omnis absur-
ditas euitetur. l. scire oportet. §. aliud. de excu-
sa. tuto. latè Ias. in. l. marcellus. in. 4. not. ad
trebellia. bonus tex. in. l. i. ne quid in lo. sac.*

*Vbi agitur de fauore publicæ utilitatis, uerba ge-
neralia non restringuntur ad habilitatem. l. si
quis in graui. §. utrum. ubi Barto. ad sylla.*

*Verba generalia restringuntur ex uerisimili mēte
disponentis. l. lucius. 2. §. lucius. 2. de lega. 2. l.
creditor. §. lucius. manda.*

*Verba generalia accessoriè apposita, ad suū prin-
cipale restringuntur. l. prædijs. in princip. de
lega. 3.*

*Verba taxatiua casus similes non excludunt. glo.
ordi. in. l. ob es. C. de præd. mino.*

*Verba taxatiua non excludunt casus ab expressis
tacitè resultantes. l. precibus. ibi in primū ca-
sum*

sum tantum. C. de impube.

Verba præsentis temporis ad futura non porri-
guntur. l. si stipulatus fuerim. §. 1. de stipula-
tio. doc. communiter. in auc. ex causa. in fin.
C. de lib. prate.

Verba intelligi debent eo respectu, quo prolata
sunt. l. debitor. §. si. ad trebel. l. si pater. §. qui
duos. & ibi not. Bal. de adoptio. Deci. consi.
283. circa princip.

Verba futuri temporis, quandoq; ad præteritum
referuntur. l. uerbum oportebit. & l. uerbū
erit. de uerbo. signifi.

Ultimo uerbo standum est. l. stichus, imò pamphi-
lus. de manumis. testa. gl. in. c. prædicator. 26.
quæstio. 1.

Vnum & idem uerbum, diuersis respectibus di-
uersam recipit interpretationem. l. 2. ubi glo.
in uerbo manumitti. de offi. proconsul.

Vnum & idem uerbum respiciens plura determi-
nabilia, omnia æqualiter determinat. l. iā hoc
iure. de uulga. & pupil.

Quando unum & idem uerbum refertur ad duo,
expressè uel implicite debet fieri pariformis
ad utrūq; relatio. tex. singul. secūdum Barto.
in. l. si. C. de senten. & interlocutio.

Vnum & idem uerbum ad diuersa relatum, non
uniformiter, sed secundum propriam cuiusq;
naturam intelligi debet. glo. ordi. in. l. gallus.

§. quidam rectè. in uerbo nō exprimat. de lib.
 & posthu.

Verbum semel positum, & iterum subauditum,
 diuersos habet sensus. auc. cessante. & ibi
 glo. i. C. de legi. hære. l. nec ullam. §. omnibus.
 de petitio. hære. l. a.

Quando idem uerbum à lege sæpius exprimitur,
 nō censetur permitti extensio ad aliud, quàm
 nominatum. glo. sing. in cle. i. in uerbo dicere
 sanis. extra de iu. patro. quam extollit Ias. in
 l. si constante. col. 14. uersicu. 4. limita. solu.
 matrimo.

In his quæ sunt iuris uerba, aliàs denotãtia fictio-
 nem uel improprietatem, ueritatẽ significãt.
 Bar. in. l. si is qui pro emptore. in. 3. quæstio.
 uersic. item quæritur. circa prædicta. de usus
 capio.

Res magis quàm uerba intuendæ sunt. l. promit-
 tendo. in prin. de iu. dot.

Sensus magis quàm uerba spectãdus est. l. sed cel-
 sus. §. i. ubi glo. in uerbo sequendũ. de cõtra-
 hen. emptio.

Plerunq; dum proprietates uerborum attenditur,
 sensus ueritatis amittitur. c. ppter eã. extra.
 de uerbo. signi.

Non mutat substantiam rerum non necessaria
 uerborum multiplicatio. l. pediculis. §. labeo.
 de au. & argen. lega.

Verba

Verba in dubio, salua ratione recti sermonis intelligi debent. l. plautius. de au. & argē. lega.

Verba quæ multifariam secundum proprietatem intelligi possunt, in quolibet sensu accipi debent. l. cū lege. de testa.

Verba enunciativa gemmata, idem operantur quod dispositiva. Bar. in. l. cū scimus. C. de agrico. & censi. lib. xi. l. 1. C. de plus peti.

Verba in dubio, ad boni uiri arbitrium reducuntur. Bar. in. l. cū filius. §. pater. per illū tex. de lega. 2.

Verba in contractibus ad mediocritatē reducuntur. l. si quis uenditor. de ædil. edic. Deci. consil. 430. quod supra. col. 1. in fi. uol. 3.

Verba debent intelligi prout melius adaptari possunt. Paul. Castren. consil. 374. uisis. circa fin. uol. 1.

Verba contrahentium recipiunt limitationem à dispositiōe legis. l. quero. §. inter locatorem. loca. l. quidam cū filium. de stipulatio. Alex. consil. 133. super quæsitis. col. 1. uol. 5.

Verba ab idiotis & uulgaribus prolata, debēt intelligi secundū communem uulgi consuetudinem. l. cū autem. C. de dona. ante nup. Roma. consil. 4.

Quotiescunq; unum & idem uerbum reperitur enunciativè & dispositivè prolatum, ad iudicandam eius proprietatem attenditur prola-

tio dispositiua. l. 2. C. de impube. iunc. l. 1. de
su. & legi Roma. consil. 4.

Verba debent intelligi rebus sic stantibus. glo. in
uerbo potest. in. l. quod seruius. de conditio.
ob causam.

Verba materialiter, & grosso modo prolata, nō
uitiant actum. las. plenè in. l. si quis mihi bo-
na. §. sed quid si mandauit. in. 2. not. de acqui.
hære.

Verba deserviunt intentioni. c. 2. requiris. extra.
de appellatio.

Verba in dubio potius modaliter, quàm conditio-
naliter intelliguntur. l. quero. §. inter locato-
rem. loca. Bar. in. l. cum mota. circa prim. C.
de transac.

Verba quæ possunt dupliciter intelligi, debent in
humaniorē partem interpretari. l. si. ubi Bal.
C. de commu. ser. manumis.

Augustinus.

Verba ideò instituta sunt, non ut per ea se inuicē
homines fallant, sed ut eis quisque in alterius
notitiā cogitationes suas proferat. c. is autē.
22. q. 2.

VERITAS, FALSI- TAS, OPINIO.

Veritas est certæ rei notitia, habita maximè
per uisum. glo. in auc. de instru. cautel.
in prim.

in prin.

Veritas hincinde sæpius agitata, magis elucescit.

c. graue. 35. q. 9.

Disputando ueritas inuenitur. l. munerum. §. fin.
de mune. & hono.

Veritatis fides, uerborum adminicula non deside-
rat. l. 1. C. si mi. ab hære. se absti.

Veritas rerum gestarum erroribus non uitiatur.
l. illicitas. §. ueritas. de offi. præsid.

Naturæ ueritas imaginibus obumbrari nõ debet.
l. filio quem pater. de lib. & posthu.

Vbi ueritas locum habere potest, cessat fictio. l.
nec ei. §. primum. de adoptio.

Non mutat substantiam ueritatis, non necessaria
uerborum multiplicatio. l. pediculis. §. labeo. de
au. & argen. lega.

De futuris contingentibus nõ est determinata ue-
ritas. l. si putator. ad. l. aqui. l. uentre. de acqui.
hære.

Cursus temporis non mutat substantiam ueritatis.
l. sicut falsi. C. ad. l. cor. de fal.

Propter nostrum affirmare uel negare, rei ueri-
tas non mutatur. l. assumptio. ad municipal.

Eius quod multipliciter exponitur, ueritas igno-
ratur. l. in ambiguo. ubi Bar. de reb. dub. Bal.
in. l. scire leges. de legi. idem Bal. & Ias in. l.
nec quicquam. §. ubi decretum. in princ. de
offi. procon. & lega.

t s

Falsitas

Falsitas nihil aliud est quàm immutatio ueritatis. auc. de instru. cautel. & fid. in prim.

Non uidetur omnino falsum, quod iuuatur primordio ueritatis. l. cum filius. §. hæres. de leg. 2.

Paria sunt falsum exprimere uel suppressere ueritatem. c. super literis. extra. de rescrip. l. 1. in prim. de fal.

Plus ualet quod in ueritate, quàm quod in opinione consistit. §. si quis rem suam insti. de lega.

In his quæ à solo animo non dependent, magis attenditur ueritas quàm opinio. l. si. in fi. de cri. expil. hære. l. 2. §. si pupillo. de usucapio. pro empto. Bar. in. l. is qui putat. de acqui. hære.

Vehemens opinio consona ueritati, postea apparenti, habetur pro ueritate. glos. singularis. in l. si quis extraneus. §. si. de acqui. hæredi. Ancha. notabiliter in consil. stupendo. 349. uiso diligenter. Ias. in. l. certum. si cert. peta.

Quod falsum est nihil est. l. eleganter. §. qui reprobos. de pign. actio. glo. in. l. 2. in uerbo nō habent. C. de hæreti.

Mendax precator penitus carere debet impetratis. Vel, Mendacium necat priuilegium. l. penul. C. si contra ius uel uti. pub. c. sedes. in fi. extra. de rescrip.

Nimum altercando ueritas amittitur.

Per plures ueritas melius inuenitur. c. per hoc. §. uerum ubi gemi. de hæreti. in. 6.

Finis

Finis scientiæ speculatiuæ est ueritas, practicæ uero opus. Aristot. 2. metaphy. est supra.

Figmentum ueritati non præiudicat. l. si ancillā. C. de contrahen. emptio.

Veritas super omnia amanda est. l. cū ita legatum. de conditio. & demonstra.

Quando ueritas & fictio ad idem concurrunt, ueritas præfertur. l. filio pater. de lib. & posthu.

Qui uerum tacet, falsum committit. l. præbiteri citrà. C. de epi. & cle.

In spiritalibus magis attenditur ueritas quàm fictio. not. archidia. in. c. 1. per illum tex. de uot. lib. 6.

Qui ueritatem sequitur, deum sequitur. c. quisquis. 1. 1. q. 3.

Melius est pro ueritate supplicium pati, quàm pro adulatione beneficium consequi. c. nemo peritorum. x 1. q. 3.

Potius tolerandum est omne scandalum, quàm quòd ueritas relinquatur. c. qui scandalizauerit. de regu. iur. in antiq.

Qui ueritatem liberè nō pronūciat, proditor est ueritatis. c. nolite timere. x 1. q. 3.

Qui metu alicuius potestatis ueritatem occultat, iram Dei super se prouocat. c. quisquis. x 1. q. iij.

Quatuor modis ueritas opprimitur, timore, cupiditate, odio, & amore. c. quatuor. x 1. q. 3.

Acce

Acceptio nummorum, prauaricatio ueritatis est.

c. qui rectè iudicat. x. 1. q. 3.

Veritas cum non defensatur, opprimitur. c. error. s. 3. dist.

Præsumptio legis dicitur esse ueritas. tex. est no. in. l. fi. s. fi. & ibi glo. in fi. de proba. quæ tex. refert Ias. se didicisse à quodā magno aduocato Papiensi in. l. 1. C. de mili. testa.

Ad examinandam ueritatem, omnis iure prodita debet admitti probatio. l. nec commissa. C. de libe. cau.

Veritas uulnera patitur, sed non mortem.

Inter amicos sanctius est præferre ueritatem.

Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica ueritas.

Solum tempus parens est ueritatis.

A. Gellius

VOLUNTAS, MENS, INTENTIO, PROPOSITVM.

Voluntas sensibus dominatur, & in actibus humanis primum obtinet locum. l. in conditionibus. ubi docto. in prim. de conditio. & demon.

Sublata de medio uoluntate, omnis actus est indifferens. l. foediſſimam. ubi Bal. C. de adulte.

Voluntas hominis est ambulatoria usq; ad supremum ui

munum uitæ exitum. l. 4. de adi. lega.

Voluntas morte finitur. l. 4. loca. l. cum hic sta-
tus. §. si. de dona. inter ui. & uxo. §. si gratio-
sè. de rescrip. in. 6.

Moriendo quis uelle uidetur. l. uxorem. §. scauo-
la. de lega. 3.

Paria sunt aliquid per me fieri, uel per aliū mea
uoluntate. l. filiofamiliās. C. de iu. delibe.

Ea quæ uoluntariè gerimus, non extenduntur ul-
trà, quàm gerantur. l. cum te. C. ne uxo. pro
mari. glo. si. in. l. solum. de offi. procu. Casa.

Quæ uoluntate nostra nō procedunt actiue, nec
in præiudicium nostrum, passiue à lege inter
pretantur. l. si ministerium. ubi Bal. C. de lib.
causa.

Quod à sola unius uoluntate dependet, quasi im-
possibile reputatur. l. apud iulianum. §. con-
stat. de lega. 1.

Ultima uoluntas non potest stare in suspenso. l.
fin. communia prædio.

Posterior uoluntas attendi debet. l. si autem. de
aqua plu. arcen. l. clari. C. de fideicommiss.

Plenior uoluntas seruanda est. l. si ita scriptū. de
hære. insti.

Voluntas coacta, uoluntas est, & operatur effe-
ctum uoluntatis. l. si mulier. §. si metu. quod
met. causa. l. qui ita. in prin. ad trebel.

Voluntas hominis habetur pro lege. §. disponat.
in auc.

Sic in l. 1. §. 1. u. 3.
Suscepiente
coa cto

in auc. de nup.

Nihil magis hominibus debetur, quàm libertas su-
preme uoluntatis. l. i. in fi. C. de sac. san. eccle.
Variæ sunt hominum uoluntates. l. quia poterat.
ad trebellia.

Quicquid fit occasione alicuius inuoluntarij, in-
uoluntarium dicitur. l. qui leuādæ. ad. l. rhod.
de iac.

Ex actu nullo legitur quandoq; uoluntas. l. fi. de
re. eo. l. legatum. §. pater hortos. de adimen.
lega.

Voluntariæ necessitati minimè succurritur. l. si fi-
deiusor. §. qui necessariam. qui satisda. cog.

Nemo uelle uidetur quod non potest. l. lucius. §.
imperatores. ad municipa. l. si tibi. §. unius. de
optio. lega. c. cum à nobis. de senten. excom.

Velle suum cuiq; est, nec uoto uiuitur uno. c. quia
diuersitatem. in princ. ubi glos. de concessio.
præben.

Quot capita, tot sententiæ. c. sicut in sacramen-
tis. de consecra. distm. 4. glos. i. in. c. super li-
teris. extra. de rescrip.

Non dicitur nolle qui uelle non potest. l. 4. de ac-
quir. here. l. pater. in princip. de conditio. et
demon.

Paria sunt uoluntatem uerbis, uel facto declara-
re. l. recusari. ubi glo. de acqui. here. l. de qui-
bus. de legi. l. paulus. rem rat. habe.

Qui

agui ayo

Qui uult unum, censetur uelle omne aliud, sine quo illud esse non potest. Vel, Qui uult consequens, uidetur uelle omne necessarium antecedens. l. illud. de acqui. hære. ad rem mobilē, & l. ad legatū. de procurato. l. deniq; §. interdum. de pecul. lega. Fallit ubi antecedens tacite induci non potest. l. hæreditas ad statum. de hære. insti.

Bona uolūtas pro facto reputatur. l. si quis in testamento. & l. uter. in fi. de conditio. institu. In maleficijs uoluntas spectatur, non exitus. l. diuus. ad. l. cor. de sica.

In maleficijs si factū excedat uolūtatē, attēditur factū nō uoluntas. l. si seruus seruū. §. si quis insulam. ad. l. aquil. l. qui saccum. de furt.

Eadem seueritate uoluntatem scœleris, qua effectum puniri, iura constituunt. l. quisquis. in prin. ad. l. iul. maiesta. l. is qui cum telo. ad. l. cor. de sica. l. si quis nō dicā. C. de epi. & cle. Voluntas & propositum distinguunt maleficia. l. qui iniuriæ. & l. uerum est. de furt.

Quicquid agūt homines, intētio iudicat omnes. l. i. ubi glo. & docto. C. ad. l. corne. de sica.

Effectus contingens præter intentionem agentis, non consideratur. l. qui foueas. & l. si putator. ad. l. aquil. l. 2. in fin. de conditio. & demonstra.

Ea quæ sunt uoluntatis, à persona non separātur. l. 4.

l. 4. loca. c. si gratiose. de rescrip. in. 6. Ange.
in. l. illa institutio. de here. instituen.

Quæ ab initio sunt voluntatis, ex postfacto sunt
necessitatis. l. sicut. C. de actio. & obligatio.

Propositum in mente retentum nihil operatur. l.
si repetendi. de conditio. ob cau. l. cum in plu-
res. §. locator loca. sed non probat.

Ei qui suæ mentis non est, culpa imputari non po-
test. l. sed & si. §. 1. ad. l. aquil.

Vbi mens est certa, de uerbis non curatur. l. 3. C.
de lib. præte. l. non aliter. de lega. 3.

Mens est potentior uerbis. l. labeo. in fi. de supel.
lega.

Nullum maius est mētis nostræ testimoniū, quàm
qualitas inspecta uerborum. Bal. in. c. 1. extra
de testi.

Idem operatur oppositum in opposito, quod pro-
positū in proposito. l. fi. §. fi. de lega. 3. l. qui
quartam. de lega. 1. l. si ut proponis. 2. C. de
nup. l. si ex toto. in prim. de lega. 1.

Sapientis est in melius mutare propositum. l. nō-
nunquam. ubi gl. de colla. bono. insti. de lega.
in prim. & ibi Angel. Are.

Voluntas intelligitur cum effectu. l. si constiterit.
ubi glo. fini. regundo.

Voluntas post mortem non renascitur. l. 1. in fin.
C. de sac. san. eccle. docto. in. l. centurio. de
uulga.

Malus

omne loco
mat

#

#

Malus euentus bonæ intentioni minimè imputatur. c. de occidendo. 23. quæsti. 5. c. illa. 15. quæsti. 1.

Qualitas actus agentis intentionem demonstrat. l. non codicillum. c. de testamen.

Qualis est actus, talis præsumitur animus. l. si nõ conuitij. C. de iniur.

Actus sequens, præcedentem intentionem declarat. §. pauonum. insti. de re. diuisio.

In omnibus ab animo dependentibus, magis attenditur intentio, quàm factũ. l. etiam. §. 1. ubi Bal. & Alex. in. 4. not. solu. matrimo. l. 1. §. diuus. de sica.

Vbicunq; aliquid potest fieri duplici intentione, probatur intentio per sacramentum. Bal. in. l. atqui natura. §. cum me absente. de neg. gest. quia in consistentibus in animo, statuer assertioni alicuius cum iuramento. glo. in §. alia. insti. de actio.

Propter nimiam uerborum subtilitatem, latitudo uoluntatis impediri non debet. l. uni. in fi. C. ut actio. ab hære.

Voluntaria conditio non extenditur, sed formaliter est adimplenda. l. meuius. & l. qui hæredi. de cõdi. & demõ. Bar. & doc. in. l. gallus. §. & quid si tantum. de lib. & posthu.

Verbum uolo, est fons & radix omnium actuum, & dispositionum. Alex. consil. 190. plura

narrata. uol. 6. doc. in. l. 1. in princ. C. de sum. trinita.

Verbum uolo est ab omni necessitate abstractū, & regulis iuris non submissum. l. ante litem. de pecul.

Verbum uolo, denotat adeò liberum arbitrium, quòd quis potest præferre iniquum æquo. l. si deicommissa. §. quanquàm. de lega. 3.

Verbum uolo, in principe habet uim legis, & rationis. §. sed quod principi. insti. de iure natu.

Necessitas non habet meritum, sed uoluntas. Bal. in. l. ex placito. col. 3. C. de re. permu.

In præiudicium tertij, uoluntas mutari nō potest. l. quæsitum. de ser. exportan.

Ex sola uoluntate, tacita uel expressa, concurren-
te potentia, inducitur actus. c. cum super. de
off. de lega. 1. as. in. l. barbarius. circa prin. uer-
sic. item potes. de off. præto.

Qui non uult quando potest, consequens est, ut
cum uelit nō possit. l. multū interest. C. si quis
alt. uel sibi. l. quod sponse. C. de dona. ante
nupti.

Inanis est uoluntas nisi adsit potentia. l. nolle adi-
re. & ibi not. Alex. in princ. de acqui. hære. l.
pater seuerinam. in prin. de condi. & demon.

Voluntas alicuius talis esse præsumitur, qualis es-
se debet. Bal. in. l. 1. in. 5. col. C. de sacro. eccl.

Actibus in cunctis dominatur sola uoluntas.

Ultimum

nota hoc ppter
non fuetudine
introducitur
principis a te
thoritate

ULTIMVM, EX

TREMVM.

VLtimum terribilium mors. l. ultimum. de pœnis.

Vltima derogant primis. l. pacta nouissima. C. de pac. l. si mihi. §. in legatis. de lega. 1.

Vltima uoluntas est ambulatoria, & reuocabilis. l. 4. de adimen. lega.

Vltima opinio in dubio censetur approbata. l. qui filium. §. sabinus. ubi glo. ordi. ad trebell.

Vltimum uerbum praeualet. l. stichus imò pāphius. de manu. testa.

Vltima mora nocet. l. illud. de pericu. & commo. rei uendi.

Vltimo substituens ceteros onerasse non intelligitur. l. uel singulis. de uulga.

Vltimus dies termini, totus debitori conceditur. §. omnis. inst. de uerbo. obligatio.

Vltimus soluens solutum repetit. l. cum duo. ubi Barto. de condictio. indebi.

Vltimo loco dicta magis inherens memoriae. Specula. ti. de disput. §. post hoc autem. in fi.

ACcessit uobis (ornatissimi iuuenes) hic secundus liber præter intentionem quidem, cum (ut initio testati sumus) nihil præ se ferat ingenij, laboris uerò permodicum. At uerò non ne-

gigen

gligenda utilitas inde proditura est, si cui uobis
usui esse possint praescripta axiomata, ex nostro
praecepto didiceritis. Nempè eorum maior pars,
nō ex uerbis, sed ex mente legum deprompta in-
uenietur. Prōinde uestrum erit studium, singulo
quoq; die sex, aut decem mēti, intellectuq; affi-
gere: nec tamen sola memoria contenti esse, sed le-
ges ipsas diligenter excutere, ut quōnam pacto
à doctōribus inductae fuerunt subtiliter perpen-
datis. Quòd si ex diurno studio, unius tantum le-
gis mentem assecuti fueritis, non omnino uobis ea
dies perierit. Quippè nullam artem numero, uel
quantitate metimur, sed modo: omnisq; discipli-
nae apprehensio, non laboris quidem, sed in-
genij officium desiderat. Quāobrem
ille sciat omnes se leges facile
tractaturum, qui unam
tantum bene per-
tractare di-
dicerit.

MATTHAI

GRIBALDI IVRIS

CONSVLTI CHERIANI

de ratione studendi

Liber tertius.

IRABITVR fortasse
quispiam, quorsum liber
hic extrà propositam ma-
teriam inseratur : quasi
nihil commune habeant
Musæ cum legibus. Ve-
rùm nō alienū ab istituto

nostro fore cōperiet, si aliquot difficiliū legū in-
terpretationem, me uersibus explicasse cognoue-
rit, ut in hac quoque parte multorum desiderijs
satisfacerem, & honesti ocij, ac recreationis
exēplum darem. Nempè cū in superioribus
libris, nōnunquā à seueris legum studijs, ad le-
nora exercitia animi gratia diuerticulum fieri
concesserimus, nullum suauius, aut delectabi-
lius bonarum literarum amatori ocium esse per-
pendimus, quā Musarum dulce commercium.
Nec opponat aliquis oratorum libros potius eli-
gendos, ex quibus fluentem illam, uelut ex lacteo
quodam fonte, eloquentiam haurire, atq; imbi-
bere

bere liceat, quandoquidem hoc ipsum nō extrā iurisconsultorum limina quærendum est. Neque enim aliundè id petendum uidetur, quo nostris in penetralibus maximè abundamus. Quid, quæso, prudentum responsis purius, tersius, aut elegantius? quid maturius, grauius, aut diuinius? Sed de his satis suprā tractatum est. At uix potest (inquiēs) eloquentia cum breuitate esse coniuncta. Et quid C. Cæsaris stilo uehementius? quid Brutorum Laconismo eloquētius? Quinimodò hoc ipsum magnoperè suadet, ac delectat, quòd ab omni tædio remotum est. Pròinde nihil omnino auditorum animis magis insidere, nihilq; ad instillandā auribus disciplinam utilius, præsentius uel esse putamus, quàm elegantem breuitatem. Pòst quàm igitur & leges ipsæ eloquētiā redolent, & oratorum loco Caios, Celsos, Marcellos, Pomponios, Paulos, Vlpianosq; nostros habere possumus, quorū lucubrationibus, & monumentis continuam operam demus, non absurdum fuerit ad amœnissimos Thespiadū colles quandoq; diuertere, &lympidissimis Caballini fontis laticibus sitientia labra proluere: quod quidem à nonnullis maioribus nostris factitatum, atque obseruatum fuisse legimus. Nam & Sabinum, Paulum, Vlpianum, ac plerosq; iurisconsultorum, Homero, Vergiliocq; poëtarum coripheis, familiares admodum fuisse constat.

stat. Herēniū quoq; Modestinum, nō modò poëtarum lusibus magnoperè oblectatum, uerū et eleganter ipsum uersibus scripsisse, argumento sunt epitomæ illæ in singulos Vergilij libros conscriptæ, quibus nihil sanè uenustius, aut elegantius dari potest. Sed & Caium iurisconsultum, Musarum minimè expertem fuisse didicimus. Nanq; inter cætera quærenti: An fructus pendentes, unà cum ipso fundo, actione unica uendicare liceret, monosticho dubium absoluit:

Fructus pendentes fundi pars esse uidentur.

Quòd si carmen edere non statuisset, breuius utique respondisset: fructus pendentes fundi partē esse. Cinum præterea Pistoriensem, legum interpretē celeberrimū, à quo Bartolum plerunq; solidas, ac perfectas theoricās hausisse uidemus, amatorios uersus, sed tñ castos, tū materna, tum Latia lingua bellissimè lusisse nemini obscurum est. Sed quid fusius maiorū exempla excutimus? Num singulare nobis hodie argumentū præbet, uir ille nunquam satis laudatus Andreas Alciatus, qui & Solonem Apollini, & Musas legibus ita conciliare facile nouit, ut uel ipsum Modestinum in utroq; genere præcellere non immeritò uideatur? Quamobrem uisum fuit & hoc loco iuuenes admonere, ne (si quando per ociū Musis uacare libeat) obscœnis, aut famosis carminibus ingenium, stilumq; fatigent, sed nostro ma-

gis exemplo excitati, aliquod honestū, & laudabile poëma meditentur: quale esset, uel ueteris aut noui testamenti sententias, præceptaq; & historias perstringere, uel prudentum, aut Cæsarū respōsa uersibus explicare. Quod & à nobis aliquādo factum, obseruatūq; fuisse, postremus hic liber facile indicabit.

DOMITIANVS

Vlpia. in ti. de iurisd. om. iud. lib.

Digestorum secundo.

Imperium aut merum, aut mistum est. Merū Imperium est, habere gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines: quod etiā potestas appellatur. Mistum Imperium est, cui etiā iurisdictio inest, quod in danda bonorum possessione consistit. iurisdictio est etiā in iudicis dandi licentia.

DIVISIO ET DIF-

finitio Imperij.

Bart. in hac Sunt geminae imperij species, mistumq; merumq;. l. imperiū. Dicitur esse merū imperiū, quod nobile semper & cōiter. Officium, utilitasq; exercet publica: misto doc. Nobileq; officium, priuataq; commoda subsunt.

GRADVS ET EFFE-

ctus meri Imperij

Maximus.

Maximus imperij gradus est, generale potentūm

Cogere

Cogere conciliū^a, & generales condere leges^b,
Indulgere reis^c signatos cudere nummos^d.
Hunc superillustres soli dicuntur habere.

a xvij. dist. p. tot.

b l. i. de const. princ. & l. non ambigitur. de legi.

c l. ij. & fi. C. de gene. abolitio.

d l. ij. C. de falsomone.

e dicta. l. imperium.

f l. illicitas. §. qui vniuersas. de offi. præsidis.

g auc. de collato §. ad hoc prohibem⁹.

MAIOR ET MAGNVS.
Maiores tenet ille gradus, cui vindice pœna^e
Aut naturalem, aut ciuilem^f tollere uitam,
Corporeumq; & reo licitū est abscindere mēbrū,
Nec non perpetuis damnatum ascribere remis:
Aut ciuem exilio quem deportare^h perenni,
Carceris æterni uel condemnareⁱ latebris.
Hanc præses nullus^k potis est imponere pœnam.

P A R V V S G R A D V S.

Exercet^l paruum imperium quicumq; relegat,
Bannitumq;^m iubet patria decedere terra:
Compulit ut uictum Ciceronem Clodius olim.
Huius itē imperij est (quāquā explorādaⁿ p illā,
Crimina sunt potius) torturæ^o infligere pœnam,
Afficere^p aut grauius corpus cuiusq; nocentis
Fuste, uelut multò duris, uel cedere flagris.
Imperij nequeunt^q species legarier istæ.

h l. aut dānū. §. præfecto planē vrbis. de pœn. et. l. iter pœnas. de interdic. & relega.

i Bartol. in. l. ij. de publi. iudi.

k l. ij. §. cōstat. de pœn.

l l. nulli. iunc. gl. C. de senten. & inter locut.

M I N O R G R A D V S

Imperium minus est, modico pro crimine corpus

m l. inter pœnas. §. decuriones. de inter dic.

n l. i. de quæstio.

o auc. de testi. §. si verò ignoti.

p l. si quid erit. de offi. proconsul.

q l. i. §. qui mandatam. de offi. eius. iunc. l. solet. de offi. proconsul.

a l. magistrati Castigare parū^a, atq; leues cognoscere noxas. ^b
 buſ. de lurif
 di. om. iudi. Iure magistratus cunctis hic competit actus

b l. leuia. de ac Iudicibus, ^c speciē nec parua coērtio per se
 cusatio.

c Auc. de de Efficit, ut doctor post glossam sensit Arena.
 fenſo. ciui.

MINIMVS GRADVS.

d l. eos. C. de Imperij minimi eſſe leues ^d imponere multas
 modo mul.

Proditur, hoſq; gradus legari ^e poſſe fatendū eſt
 cta. & l. ij.

Iure magistratus, quoniam conſtare probantur.
 C. de ſpor.

MAXIMVS GRADVS

e l. j. in princ.
 de offic. eius

misti Imperij.

f l. ij. C. de his Imperij totidem miſti, iam ſæpe receptum eſt,
 queni. eta.

Eſſe gradus, quorum ſupremus principe ſolo
 impe.

Dignatur: ueluti ^f ueniam concedere fictæ
 g l. ij. de ado.

Aetatis, natumq; patri in ſua iura roganti
 h Auc. quib.

Annueret, & labem genituræ auferre pudēda,
 mo. natu. ef.

Legitimosq; ſuo reſcripto ^h reddere partus.
 iud.

MAIOR GRADVS.

i Auc. quæ Maior item gradus eſt de ſe cognoscere poſſe,
 ſupplicatio.

C. de preci. Seu ⁱ cū præſecto à ſummo ſententia dicta,
 impe. offe. l.

Eiuſdem imperio ruruſum excutienda reſertur.
 j. et. ij. C. qñ

Namq; ab eo nulli licet appellare, ^k ſed altum,
 libel. princ.

Porrectis iterum precibus, ^l tentare tribunal.
 dat. l. j. C. de

Hunc princeps ſoli Præſecto indulſit honorem.
 offi. præfec.

MAGNVS GRADVS.

l. vni. C. de Tertius imperij miſti gradus adnumeratur,
 ſent. p̄f. p̄to.

Quem magnum dicūt, plenæ cū causa requirit
 Bar. in. d.

Cognitionis opus, uel ſi qua coērtio rerum,
 l. imperiū.

Perſonæ ue cadit priuata ad cōmoda tantum.
 col. 3.

Vt cū

Vt cum aliquē Praeses, seu Praetor in integra iura ^a Restituit, ^a uel decreti uirtute secundi

Quem possessorem statuit, ^b spoliat'ue tenentem, Ipsa re expellens, ^c legari haud talia possunt ^d Iure magistratus, quia non dicuntur haberi.

Sanè illo casu ^e gradus hic mandabilis est, cum Restitui poscunt se in pristina iura minores.

Nam fauor hic ^f iuuenū teneris conceditur annis: Consilio ac fragili, quoniam subiecta ^g putatur Multorum insidijs, uarijsq; hac fraudibus etas.

PARVVS GRADVS.

Cōsequitur paruus quarto gradus ordine misti Imperij, quoties ^h adhiberi plena iubetur

Causae cognitio, sed quaeq; coërtio ⁱ cessat:

Vt quando rerum possessio ^k traditur ulli

Ius tribuens: uel cum iudex pronunciat esse

Quem possessorem ^l statuendum iure secundi

Decreti: uel cum celebrandis actibus ultrò

Se autorem praestat, decretumq; ^m inserit illis.

Mādari hac pariter nequeūt, ⁿ quia nō tribuūtur

Iure magistratus. uerū hac sententia fallit

In dando tutore: ^o fauor nanq; exigit istud

Pupillaris, ut hic fiat mandabilis actus.

MINOR GRADVS.

In quinto sunt cuncta, gradu quae iudicis alto

a l. ea quae ad municip.

b l. iubere. de iurisd. om. iudi. & l. si quis missus. iunc. glo. ne uis si. ei. & l. si finita. §. iulian. de dā. infec.

c l. q. restituere. de rei vē.

d l. cum hi. §. sed nec mā. dare. de trā. factio.

e l. si. C. ubi & apd' quē.

f l. j. de mino.

g l. minorib'. la. j. C. de integ. resti. mi. et. l. si. C. si aduer. vēd.

h l. nec quicquam. §. j. de offi. procōs. & l. oia. de regu. iu.

i l. iij. §. j. de dam. infec.

k l. iij. §. pen. de bo. poss.

l d. l. iubere. de iurisd. om. iu. & d. l. iij. §. duas de dam. infe.

m l. j. & l. minorum. C. de praed. mino. & l. ij. de offi. eiuscui manda.

n d. l. nec quicquam. §. j. & d. l. ij. de offi. eius.

o l. lucius titius curator. §. cum test. de admi. tuto.

a l. cognitio. §. Tractari officio, sed summam, ac leuiore
fi. de of. eius
cui mand. Cognitione solent: mandari^a et talia possunt.

Bart. in. d. l.
imperii. co.
fin.

MINIMVS GRADVS.

Dénique sunt minimi imperij, quaecunq; soluto

b l. ij. C. de ma
gi. mu. l. vni.
C. de offi. iu
di. Alexan. Officio, et causae sine cognitione, ^b locisq;
Explicat in cunctis priuata ad commoda iudex.

§ nulla. in
auc. de defe.
ciui.

Vt cum se autorem domino concedit, amœna

Libertate^c suum seruum donare uolenti:

c l. vni. de off.
consul. Seu quoties^d genitor natum ditione paterna
Liberat, aut fictam^e prole sibi querit adoptas.

d § sed eman
cipatio. inst.
quib. mod. Hæc ius dicenti species quoq; competit omni
Iure magistratus, ideò f mandabilis extat.

ius pat. po.
& l. magi
stratum. de
adoptio.

Quod uerò mistum supra non posse relatum est

Mandari & imperium: fallit^h cum iudicisurgens

Causa subest animo, uel iusta absentia poscit.

e Dicta. l. ij.
de adoptio. Præterea fallitⁱ supremo in principe, solus

f Glo. ij. in fi.
in. l. 2. de off.
eius. Qui imperij mandare potest cuiusq; uigorem,
Cum sit supra omnes, atq; omni lege solutus^k.

g l. solet. & l.
nec quicq;
§ j. de offi.
pcōsul. l. ij.

MAXIMVS IVRIS

ditionis gradus.

C. de peda. Nunc iurisditio præscripto ex ordine simplex
iudi.

h l. aliquā. de of
fi. procōsul. Pertractanda subit: totidem dicuntur et illi
Esse gradus, quorum censetur maximus, in quo

& l. i. i prin.
de off. eius. Res præiudicij summi uersantur, ut omnes

i l. vni. in fin.
C. qui pro
sua iuridis. Cause, quæ statum^l ac personæ conditionem

k l. princeps. de legi. l. digna vox. C. cod. tit.

l l. libertas. de regu. iu.

Respi

Respiciunt ueluti^a si quisquam se neget esse
 Seruū, aut libertum, ingenui, ac natalis honorem
 Vendicet, & quanquam officiū seruile requirit.
 Maximus hic gradus, et priuata ad cōmoda tēdit.
 Non nisi iudicibus summis^b permittitur eius
 Cognitio, & nulli penitus mandabilis extat.

MAIOR GRADVS.

Maiores item gradus est, quoties sententia lata
 Aeris defectu cruciatum corporis^c affert.
 Nam luit^d in corpus quisquis non possidet aera.
 Hac ratione igitur mandari^e posse negatur.

MAGNVS GRADVS.

Tertius inde gradus tractatur, quādo ualoris
 Auri tercentū solidorum^f est causa, uel ultra.
 Iudicibus tantum species maioribus ista
 Competit, & atq; alij non est mandabilis usque,
 Ni gemino in casuū, uel quando absentia^h primi
 Iudicis exposcit, uel cū grauis occupat illum
 Causarum numerus, i ne omnes cognoscere possit.
 Quod nulli imperio^k concessum iure uidemus,
 Causarum ut cumulus facere id mādabile possit.

PARVVS GRADVS.

Hinc iurisditio parua est, quæ uertitur intra
 Tercentum solidos,^l & plenam cognitionem
 Exigit: hæc^m passim cunctis mandabilis extat.

MINOR ET MINIMVS.

a 1 liberis. §. fi. de li. cau. l. vis ei⁹. C. de proba. §. præiudiciales. insti. de actio.

b 1. placet la. j. C. de pe. da. iudi. l. iā. dudum. C. ubi cau. sta. agit. l. si p̄. C. ne de sta. defuncto.

c l. quicunque. C. de ser. fu. gi. l. si quis iniuriam. de in ius vocā. d 1. fi. de i ius vocā.

e d. 1. placet. C. de peda. iudi.

f Auc. de de. fensio. ciu. §. & iudica. re.

g Bar. in. d. l. imperiū. co. lū. fi.

h l. j. in princ. de offi. eius. l. aliqn. de off. p̄. ful.

i Auc. vt de. func. seu fu. nera. eo. §. illud.

k 1. ij. C. de peda. iudi.

l d. §. & iudicare. in auc. de defenso. ciui.

m Bar. in. d. l. imperiū. in fi.

- a Aut. nisi bre
ues. C. de
fen. ex bre.
ui. recitā. §.
audient. in
auct. de de.
fensio. ciuit.
b Auct. de iur.
dici. §. ne au
tē. l. mediter
ranex. C. de
āno. & trib.
libr. x.
c Auc. de mā
da. princ. §.
sit tibi quo
que.
d l. fin. C. de
ped. iudi.
Super illu-
stres.
e Auct. vt ab
illustri. & q
supra causa
digni.
f Auct. de cō
cōsuli. i pri.
l. eos. §. j. iū.
gl. C. de vsu.
g l. vni. de off.
prefec. pto.
h l. ius senato
rum. C. de
dig. lib. xij.
i c. vni. i prin.
quis dica.
dux cō. vel march. in vsib. feudo.
k d. auct. vt ab illustri. l. quoties. C. de dign. lib. xij. l. si. vt dign. ord. ser.
eo. libr.
l Auct. de appel. & intra quæ tempo. §. illo. l. præcipimus. C. de appel. l.
fi. §. pen. C. de assesso.
m l. si. in. fi. C. vt digni. ord. seruo lib. xij. l. j. C. de off. magi. mili.
n l. ij. §. post deinde. de orig. iur.
- Inde minor, minimusq; grad^o simul abo sequitur
Conditione pares, quibus omnis causa^a remissa
Ponderis exigui, solidos quæ excedere centum
Nesciat. his gradibus si pleni congruus ordo
Iudicij, si cuncta fori præcepta darentur,
Longè plura forent litis impendia, b cause
Quam ualor euictæ, & damni plus inde rediret.
His igitur causis^c Iudex procedere debet
Summatim, & tales^d legandi est ampla facultas.
- GRADVS DIGNITATVM.
- Est quoq; bis geminus uario splendore nitentū
Ordo uirū: supillustri^c primū eminet, omneis
Transcenditq; gradus: tali fulsere decore
Romani quondam Reges, tum Consul^f uterq;
Necnon semestri cum Dictatore^g Senatus.^h
Nunc fulgent Papa & Cesar, Regesq; supremi,
Vndeⁱ magistratus cuncti fluxere per orbem.
- ILLUSTRES.
- Mox gradus illustris^k sequitur, cui maxima nutu
Principis excelsi legitur collata potestas.
Hunc meruere^l gradū maior Præfectus & urbi,
Quæstores,^m rerū Comites, Equitūq; magistri.
At postquam imperiū Cesar sibi uindicat omne,
Cessarunt Dictatores,ⁿ Equitūq; magistri,

a l.vni.de officio.præfec.præto.

b l.iii.in prin.de offi.præfec.uigi.auct.de appel.& int.que tempo.& simi-
liq; modo.

c l.j.& fi.de off.proconsul.& lega.

d l.fi.& viri quoq; C.ad.l.iul.de vi publi.

In quorum subiere locum Prætoria habentes
Præfecti,^a quorum fuerat tam lata potestas,
Vt leges possent inducere principis instar,
Vt nec ab illorum sede appellare liceret.

SPECTABILES.

Tertius inde gradus spectabilis^b esse probatur
Quo fulgent uigilū Præfectus, Prætor & urbis,
Proconsulq;^c timet cuius Prouincia fasces.

CLARISSIMI.

Cunctorum extremus graduū clarissimus^d extat.
Hunc omnis retinet Præses^e Procōsulis, atq;
Legatus,^f Doctorq; legēs,^g & quisq; Senator^h,
Nam superillustremⁱ cōstet licet esse Senatum,
Ordo Senatorem tantum clarissimus^k ornat.
Nōnūquā & Prætor^l clarissimus ipse uocatur.

EGREGII.

Nonnulli uoluere gradum superaddere quintum,
Vnde magistratus quisq; infimus haurit honorē:
Egregius^mq; potest dici, defensor ut urbis
Subiectæ, imperioq; carentis, municipumⁿ ue.
Quatuorⁿ Imperium primi, mistumq; merumq;
Exercere gradus possunt: uerum ultimus omni
Imperio^o uacat, & iurisdictionis honore
Contentus solo, priuata^p negotia curat.

SEXTVS

e .§. fi. in pē.
digestorum.

f
g l.diui. in fi.
prin.de iur.
patro.

h l.feminæ.de
senato.

i l.ius senato
rum. C. de
dign.lib.12.

k l.fi senator.
eo.ti.& l.2.
.§.fin. C.de
his qui ve
niæta.

l l.j. C. si ad
uers. credi.

m glo.in auct.
vt ab illu-
stri.in verbo
post.Bar.in
l.j.in princ.
de off.eius.

n l.illicitas .§.
qui vniuer-
sas. de offi.
præsid.Bar.
in.l.j.in prin.
de offi.eius.

o d.l.imperiū.
in fin. vbi
Bartol.

p Auct.de de-
fensio. ciui.
.§. audient.
& .§. iudica-
re.

SEXTVS APHRICA

NVS LIB. XII. DIGESTO=

rum, de condic. indebi.

FRater à fratre, cùm in eiusdem patris pote= state essent, pecuniam mutuatus, post mor= tem patris ei soluit. Quæsitum est, an repetere possit? Respondi, utiq; quidem pro ea parte qua ipse patri hæres extitisset repetiturum, pro ea ue rò qua frater hæres extiterit, ita repetiturum si non minus ex peculio suo ad fratrem peruenisset. Naturalem enim obligationem, quæ fuisset hoc ipso, sublatam uideri, quòd peculiæ partem fra= ter sit consecutus.

Tractabant gemini diuersa peculia fratres Diuisim, eiusdem patris in ditione manentes.

A' fratre alter egens uiginti mutua sumpsit.

Hinc naturalis contracta est actio tantum

Mox quæsitæ patri, (ciuilem nanq; potestas

Patria non recipit) defuncto exinde parente,

Partitisq; bonis inter se æqualiter eius,

Alter germano quæ mutua sumpserat æra

Vltrò persoluit, credens se iure teneri.

Quæritur: an summam condicere possit eandẽ?

Et certè dubium non est condicere posse,

Pro qua parte suo fuit hæres ipse parenti.

Nam quoties nummos credenti debitor hæres

Effici

Efficitur (fieri^a quoniam sibi creditor ipsi
 Nemo potest) subito confunditur actio nata.
 Filius ergo patri succedens, iura paterna
 Pro semisse capit, summamq; à fratre receptam
 Pro parte extinguit, solum pars altera restat
 Debita germano: uerum hanc condicere frater
 Sic poterit, si non minus illi in parte peculi
 Cesserit. est siquidem talis natura^b peculi,
 Ut sua quæq; ferat lucra, atq; incōmoda secum,
 Omniaq; ex illo persolui debita possint.
 Fratri igitur nummos qui credidit, æqua peculi
 Si pars obuenit, sublata est actio tota.
 Prōinde liquet nummos condici posse solutos.

a l. vranus. in
 pri. de fide,
 ius. l. debito
 ri. C. de pac.

b Glos. in. l. j.
 §. j. si pars
 heredi. petat.

S E X T V S A P H R I C A N V S

Lib. xxviii. Digestorum,
 de lib. & hosthu.

SI filius hæres institutus sit omisso posthumo,
 filioq; substitutus nepos ex eo sit, si interim
 moriatur filius, posthumo nō nato, nepotem tam
 patri quàm auo suum hæredem futurum. Quòd
 si nemo filio substitutus, & solus ipse institutus
 sit, tunc (quia eo tempore quo is moritur, certum
 incipit esse neminem ex eo testamento hæredem
 fore) ipse filius intestato patri hæres existet: sicut
 euenire solet, cū sub ea conditione quæ in ipsius
 potestate erit, filius hæres institutus, priusquàm

x

ei pa

ei pareret, moriatur.

Instituit natum genitor, natoq; nepotem
Substituit, grauidamq; ignarus coniugis aluum
Præterijt : pendente utero fata ultima obiuit
Filius, inde uxor miserum proiecit abortum.

Quippe nepos patri suus hæres fiet, auoq;
Si uerò natum solum scripsisset, & illi
Defecto nullum testator substituisset,
Tunc (quoniam hæredem, moritur cum filius, illo
Ex testamento nullum fore noscitur) idem
Patri intestato suus hæres efficietur:
Non aliter quàm si sub conditione uocatus
(Quæ nequeat quouis momento implerier) ante
Implementum eius uitales deserat auras:
Clarius ut docuit præceptor Papinianus.
Doctores hac lege notant, ratione nepotis
Suffecti natum iura amisisse suorum.
Quod temerè est dictum. nam casu filius isto
Nō potuit suus esse patri, quia posthumus in spe
Rumpendi elogium suberat, fratremq; uetabat
Ex testamento interea succedere patri,
Papinianus uti prolata lege notauit.

SERBIDIVS SCAE VOLA
Lib. xxviii. Digestorū. in formulā Galli,
titulo de libe. & posthu.

GAllus Aquilius sic posse institui posthumos
Nepotes induxit. Si filius meus uiuo me mo-
rietur

rietur, tunc si quis mihi ex eo nepos, siue quæ neptis post mortem meam decem mensibus proximis, quibus filius meus morietur, natus, nata uerit, hæredes sunt.

¶ Posthumus ante nepos, bis sena iure tabellæ,
Institui nullus poterat, nisi prima paterno
Quem sedes iungebat auo, & qui tēpore scripti
Elogij natus, tenuisset iura suorum.
Gallus^a at insignis Romanæ stirpis amator,
Antiquæ nimium legis mollire rigorem
Non ueritus (cū sæpe foret rumpenda uolūtas
Vltima testantis nato post fata nepote,
Elogij quamuis non esset tempore primus)
Induxit pariter non natos posse nepotes
Institui, formamq; dedit testantibus istam.
Si meus intereat uiuo me filius, esto
Tunc quicumq; mihi mea post nascetur ab illo
Fata nepos, neptis uer, intra bis quinque p̄p̄inquos
A' fili interitu menses, successor & hæres.

A P E N D I X.

Doctores hīc summa capit discordia nostros,
Quæ fuerit legis ratio, qua posthumus hæres
Institui nullus posset, nisi qui suus esset.
Et sanè illorum mihi crebrior esse uidetur
Assensus^b : quoniam persona incerta putatur
Posthumus : incertis igitur nil posse relinqui
Personis cautum fuerat^c : sententia uerum
Tantum licet ista patrum sit firma : probari

b Paul. Rapha. Imol. Alex. Soci. Ias. & moderniores,

c S. incertis, inst. de lega.

x 2 Quip

Quippe mihi nunquam potuit, nec tuta uideri.

- a *S. incerta, in sti. de leg.* Incertas etenim personas dicimus^a, ullo
 b *l. id quod ar guendo à spe ciali. C. de epi. & cler.* *Que nequeunt signo monstrari, aut nomine certo.*
 c *l. iij. S. nomi natim. de in iust. test.* Ut qui primus erit Consul, qui primus in hostem, Irruet, aut primus Capitolia celsa tenebit. Talibus haud olim poterant legata relinqui. Sed nec iure nouo possunt^b, cum prorsus in illis Incerto testans animo uersetur: at omnis
 d *S. libertas. inst. de leg.* Posthumus ad certum signum restringitur, ut qui
 e *l. Cum iter. C. de fideic. liberta.* Ex Seia^c natus fuerit, uel coniuge tali. Quippe nec incertae libertas competit ulli Personae^d, quoniam manifesto nomine seruos Dimitti placuit: tamen illam posthumus isto Seruus iure capit,^e certo quia nomine, claro
 f *d. l. iij. S. no minatim. de iniust. testa.* Distinguiq; potest signo^f. concludimus ergo
 Conclusio. Posthumum ab incertis personis esse remotum. Veram autem legis rationem credimus esse,
 g *S. posthu mo. inst. de leg.* Pro nihilo, quoniam non natos priscus habebat, Ille rigor, miseris ut nec legare liceret,
 h *S. ante hae redis. inst. de leg.* Nec libertates concedere^g: proinde (receptis Ne passim uallanda modis, suprema uoluntas Ponderis immensi confecta negotia claudens.
 i *Infrà ea. l. S. ille cas?* Non nati haredis dubio penderet ab ortu, Cum testamenti^h caput, atq; columna sit hares.) Hæredes solum natosⁱ lex posse uocari
 k *legi tecum. & ibi Paul. de Castr. de excep. rei iudi.* Permisit, ualida ut basi consisteret actus, Nam non ente^k super sumptu edificamus inani, Et fundamento positum sine corrui omne.

Conso

Consonat his belle, domini quòd seruus & olim,
 Non nati institui poterat^a, quia legis in illo
 Cessabat ratio, dominum quæ sola uetabat.
 Et si opponatur: suus ergo posthumus ista,
 Debit haud olim pariter ratione uocari.
 In promptu causa est. siquidem suus esse parenti
 Posthumus (in lucem ueniens) quicumq; solebat,
 Præteritum sese inueniens, rupisset iniquè
 Elogium patris, uel aui nil tale merentis.
 Nam legi potuisset auus genitor' uerigorem
 Obijcere iniustum, si quos non scribere possent
 Hæredes, neq; præteritos impunè liceret
 Elogijs habuisse suis: suus ergo uocari
 Posthumus hac solus potuit ratione, quòd illo
 Præterito iniustè, & sine culpa scripta perissent
 Testamenta patrum, reliquos ea causa nepotes
 Inferiore gradu extantes, nondumq; subortos.
 Non ita suadebat scribi debere parentum
 Elogijs, nec enim rumpendi iura tenebant.
 Sic igitur docti constat iam formula Galli.

a l. eius seruū.
 de hæred. in
 sti.

Q V I D A M R E C T E.

Quidam etiam rectè institui uoluere nepotes,
 Si de morte nihil fili quis dixerit, illos
 Simpliciter tantum instituens, talisq; uoluntas
 In casu ualeat, qui ex uerbis concipiatur.

I D E M C R E D E N D U M.

Credendum est pariter Gallū (dū exēpla nepotis
 Tradidit) & pronepotem etiam cōplectier eius

Consi

Consilio^u uoluisse: igitur sic dicere phas est.
 Si uiuente nepos me præcedat, ab illo
 Tunc quicunq; mihi pronepos, & cætera. sed tu
 Obserua id, quoties iam filius ipse priori
 Pulsus sede foret, sublatus & antè nepotem.
 Quòd si fortè nepos desit, solusq; supersit
 Filius, & pronepos nasci speratur ab ipso
 Defuncto, his poterit proauus disponere uerbis.
 Si meus intereat uiuo me filius, esto
 Tunc mihi qui pronepos, & cætera: filius at si,
 Atq; nepos uiuunt, poterit testator utrisq;
 Concipere extinctis uiuo se, talibus utens.
 Si post me ambo mei naturæ debita soluant
 Filius atq; nepos, tunc qui nascetur ab illo
 Succedat pronepos. tamen hoc intellige, quando
 Decedit prius ipse nepos, quàm filius, ut non
 Succedente illo rumpatur scripta uoluntas.

ET QUID SI TANTVM.

Quid si testator, mortis duntaxat in unum
 Casum conciperet, patrias dehinc natus habenas
 Quouiscunq; modo exiret, sedemq; priorem
 Perderet? aut qd si ignis, aquæ interdicta subiret?
 Quid si fortè nepos, ex quo speratur in auras
 Venturus pronepos, patria ditione solutus,
 Dimissus ue foret? nempe hi, & reliqui simul oës
 Casus, testantis per quos post funera nasci
 Posthumus ipse potest suus hæres, atq; priorem
 Collimare gradum, ad legem spectare negantur

Velleam, inspecto uerborum cortice:uerum
 Illos admitti legis sententia dictat,
 Non solum in casum mortis testator, ut ipsum
 Concipere elogium possit, sed prorsus in omnes.

SI EIVS QUI FILIVM.

Sipater instituit natum, ex illoq; nepotem
 Nōdū utero egressū:prægnās sit ab hostibus inde
 Capta nurus, pariatq; illhīc captiua nepotem,
 Ambobus genitore & auo uiuentibus, hisq;
 Defunctis Romana nepos ad limina saluus
 Perueniat: nunquid species ad iura uetusta
 Galli hæc respiciat? Velleæ an dogmata legis?
 Hac ut lege noua, uel Galli iure uetusto
 Elogium non possit aui sic rumpere scriptus?
 Hoc etiam dubium similiratione moueri
 In pronepote potest, si iam testator adempto
 Hunc proauus nato instituat, proneposq; penates
 Ad patrios redeat iam testatore sepulto.
 Sed testamentum neutro cūm rumpere casu
 Is rediens possit, quid scire hoc expedit, utro
 Rumpere iure magis nequeat, cūm prodeat idē
 Effectus? quōd si quisquam uelit insuper huius
 Casus scire modū, interpretes latè explicat, huncq;
 Ad Gallum spectare magis concludit. ab hoste
 Nanq; nepos rediens, tunc primū natus habetur,
 Euasit cūm hostile iugum, quo tempore iā mors
 Pallida auum, patremq; atro demiserat Orcho.
 Fictē igitur natum antiqui sibi formula Galli

Vendicat, & postliminiij pro iure tuetur.

I L L E C A S V S.

Ille mihi haud facilis casus quiane esse uidetur.
 Si testator habet natum, ex illoq; nepotem
 Conceptum instituat, uiuisq; parentibus ille
 Prodeat utrisq; in lucem, mox ipse nepotis
 Excedat uita genitor, quo iure uoluntas
 Consistet? nanq; ad Gallum non pertinet: ille
 Solos quandoquidem natos post fata parentum
 Testantum admitti uoluit. nec prouidet isto
 Velleæ in casu legis pars ulla. priori
 Nam capite hi solū institui, ac succedere possūt,
 Qui nascendo sui hæredes loca prima capeßunt.
 Posteriori autem succedens, non prohibetur
 Rumpere defuncti tabulas, nisi tempore earum
 Qui iam natus erat, demum Vellea priori
 Permittit lex institui quicumq; suorum
 Acciperent nascendo gradum, sed posteriori
 Permittit nullum institui, tantum uetat illos
 Rumpere, iam nati ueniunt qui in iura suorum,
 Ne minus idcirco ualeat suprema uoluntas,
 Quòd primis illi subeunt loca prima remotis.
 Verum præmisso in casu procedere debet,
 Ut rectè utiliterq; à testatore uocatus
 Posthumus ille nepos sit, qui succedere nullo
 Iure prius poterat: siquidem nec tempore facti
 Natus erat testamenti, nec iura suorum
 Nascendo obtinuit, cū alius præcederet illum.
 Saluius at legem hūc Velleam induxit, utrūq;

Commiscendo caput ne testamenta perirent.

Q V A E R E M V S.

*Queremus pariter Salui iam mente recepta,
Si nascatur adhuc uiuo genitore uocatus
A testante nepos, auus hinc emancipet illum,
An admittatur tanquam spontaneus hæres?
Vel suus? & magis est spõte ut succedere possit.
Nam uiuentis aui semel à ditione solutus.
Haud illi potuit fieri suus amplius hæres.*

AE MIL I V S P A P I N I A N V S

Præfectus Prætorio, Lib. XXVIII.

Digestorum, titu. de uulga.

& pupillari.

SI filius qui patri, ac postea fratri ex secundis
tabulis hæres extiterit, hæreditatem patris re
cuset, fraternam autem retinere malit, audiri debet.
Iustius enim Prætorem facturum existimo, si fra
tri separationem bonorum patris cõcesserit. Et
enim ius dicentis propositum est, liberos oneri
bus hæreditarijs non sponte susceptis liberare,
non inuitos ab hæreditate remouere, præsertim
quòd remotis tabulis secundis legitimam haberet
fratris hæreditatem. Itaque legata duntaxat ex se
cundis tabulis præstari debent, habita ratione fa
cultatum in falcidia, nõ patris (ut aliàs solet) sed
impuberis.

¶ Filius & patri, & puero fratri extitit hæres:
 Patri equidem inuitus bisena iure tabellæ,
 Sponte tamē fratri, qui iura paterna libenter
 Nouerat, & geminos adeundo iunxerat asses.
 Filius ergo sagax, patris bona mista uolebat
 Fraternalis rescare bonis, ne fortē nocerent.

a l. sed si plu-
 res. §. filio.
 de vulga, &
 pupil.

Quæritur, an possit? communis regula^a sane
 Obstat iuncta semel: quoniam diuersa facultas
 Hæredis factio, corpus solidatur in unum,
 Ut non inde queat diuerso iure teneri.
 Hoc tamen in casu Prætorem iustius hercle
 Censeo facturum, uoto si fratris honesto
 Annuat, ut damnoſa patris bona linquere possit,
 Et fratris retinere sui: nanq; una uoluntas
 Prætoris fuit, hæredes absoluere natos
 Suscepto non sponte iugo, non protinus illos
 Inuitos remouere bonis, quæ amittere nolunt.
 Fratri id præsertim non debet iure negari,
 Quandoquidem & tabulis idem fraterna secundis
 Semotis bona perciperet, fratris uelut hæres
 Legitimus. casu hoc igitur legata secundis
 Ex tabulis, hæres solum præstare tenetur

b l. in ratione.
 §. quod uul-
 gò. ad l. fal-
 cidi.

Falcidiam imponens, habita ratione bonorum,
 Non patris (ut fieri solet^b) ast impuberis eius.

AEMILIVS PAPINIANVS,
 ti. de uulga. & pupill.

Centurio filio, si intra uigesimali quintū annū
 ætatis suæ sine liberis uita decesserit, dire-
 cto

Et substituit: intra quatuordecimū annū etiā propria bona filij substitutus iure communi capiet. Post eam uerò etatem ex priuilegio militū patris duntaxat, cum fructibus inuentis in hereditate.

¶ Centurio natus instituit, rectis simul illi.

Substituit Titium uerbis, sub conditione

Idem si natus uita decederet intra

Bis denum, & quintū sine descendentibus annū.

Hoc casu impubes migret si filius eius,

Omnia communi Titius bona iure capeſſet:

Si uero natus pubes decesserit, idem

Fortuna tantum speciali iure paternas

Militiæ capiet, cum fructibus inde repertis.

Cæsareum tamen his responsum obstare uidetur.

In. l. precibus. C. de impube.

IV LIVS PAV LV S

Lib. xxx. Digestorum.

de lega. 111.

RE coniuncti uidentur, nō etiam uerbis, cū duobus separatim eadem res legatur: item uerbis non etiam re. Titio & Seio fundum æquis partibus do, lego, quoniam semper partes habent legatarij. Præfertur igitur omnino cæteris qui & re, & uerbis coniunctus est. Quòd si re tantum coniunctus sit, constat non esse potio- rem. Si uerò uerbis quidem coniunctus sit, re autē nō, quæstionis est, an coniunctus potior sit, & magis est ut

est ut nec ipse præferatur.

Re tantum iuncti, non uerbis esse uidentur

Hi, quibus insolidum prima testator eandem

Rem facie legat disiunctim, talibus utens:

Seianum Titio fundum do, lego, & eundem

Caio do, lego: insolidum nam cuiq; uidetur

Traditus, at facto concursu scinditur æquis

Partibus inter eos. quòd si sermone sub uno

Res eadem expressis legetur partibus, illi

Coniuncti tantum uerbis dicuntur, ut isto

Panditur exemplo. Seianum partibus æquis

Do Titio & Caio fundum. reliquis tamen ille

Præfertur, qui re & uerbis coniunctus habetur.

a l. qui filiū. §. Vnica nam ratio succumbit ^a pluribus, uno
fabius. iūc.
glos. ad tre,
bellia. l. scri-

b §. sed ho-
die. insti. de
adoptio.
Auc. itaq;
C. cōmu.
de succes-

c l. si relique-
ro. de legi,
ti. tuto.

d l. si relique-
ro. de legi,
ti. tuto.

e l. si relique-
ro. de legi,
ti. tuto.

f l. si relique-
ro. de legi,
ti. tuto.

g l. si relique-
ro. de legi,
ti. tuto.

h l. si relique-
ro. de legi,
ti. tuto.

i l. si relique-
ro. de legi,
ti. tuto.

A E M I L I V S P A P I N I A N V S

lib. xxxv. Digestorum. de con-
ditio. & demonstra.

Mulier & Titio ususfructus (si non nupse-
rit mulier) relictus est. Si mulier nupse-
rit,

rit, quandiu Titius uiuet, & in eodem statu erit,
partē tantū ususfructus habebit. Tātū enim bñfi-
cio legis ex legato concessum esse mulieri intelli-
gēdū est, quantū haberet si conditioni paruisset.
Nec si Titius (qui conditione defectus est) lega-
tum repudiet, ea res mulieri proderit.

Fundi usumfructum sub conditione reliquit
Testator Titio, ac Titiae si haud nuberet illa:
At mulier nupsit, defuncti lege soluta.
Quæritur, an solidum legatum possit habere?
(Papinianus ait) Titiae pars unica tantum
Competit haud aliter, quā si testantis inanem
Seruasset legem: uerum pars altera (dōnec
Spirabit Titius, statu'ue fruetur eodem)
Tantisper penes hæredem suspensa manebit.
Tantum etenim Titia ex legato (iure benigno)
Consequitur, quantum si non nupsisset haberet.
Nempe maritales tedas si casta recusans
Defuncti legem seruasset, portio fructus
Ad Titium factō concursu pertinuisset.
Non igitur debet plus quā commune ualere
Ius speciale quidem, nec plus asferre fauoris,
Quin partem interea Titius, si sponte uacātem
Spreuerit, haud Titiae id quicquā pdesse ualebit:
Quādoquidē nequeat (quod nō sibi cōpetit) ullus
Spernere, nec reliquis aliena remittere iura.

IDEM PAPINIANVS DE
condi. & demon.

Pater

Pater Seuerinā Proculā Aelio Philippo cognato nuptijs testamento designauit. Eidē filiae prædium (si Aelio Philippo nupsisset) uerbis fideicōmissi reliquit: quòd si non nupsisset, idem prædiū Philippo dari uoluit. Nondum uiripotēs puella diem suum obiit. Respondi, cū in conditionibus testatorum uolūtatem potius, quàm uerba considerari oporteat, Aelio Philippo fideicōmissum ita demum datum uideri, si ei Procula, defuncti filia, nubere noluiſſet. Quare cū ea (priusquam uiripotens fieret) uita decesserit, conditionem extitiſſe non uideri.

¶ Hac fundum Proculæ testator lege reliquit Natæ, cognato si nuberet illa Philippo.

Non nubente autem, fundum legauit eidem

Cognato. Impubes uitalibus excidit auris

Filia: legatum sibi uendicat ergo Philippus,

Cū Proculam constet, sibi non nupsisse. sed illi

Deberi haud fundum respondit Papinianus,

^a 1. ea quā. C. Atq; uoluntatem^a potius, quàm uerba sequēdam
de fideicō.
1. cū uirū.
C. eod. Testantis. non nupsisse autem filia dici
Iure nequit, quæ nec potuit,^b nec uoluit unquam.

^b 1. j. de su. &
legiti.

IDEM PAPINIANVS DE condi. & demon.

CV' m auus filium, ac nepotem ex altero filio
hæredes instituiſſet, à nepote petijt, ut si m
trā an

trà annum trigesimum moreretur, hæreditatem patruo suo restitueret. Nepos liberis relictis, intrà ætatem suprà scriptam, uita decessit. Fidei commissi conditionem coniectura pietatis respondendi defecisse, quòd minus scriptum, quàm dictum fuerat, inueniretur.

¶ Instituit genitor natum, ex natoq; nepotem Defuncto, atq; illum patruo bona reddere iussit, Terdenos intra quoties decederet annos.

Euenit casus: decessit tempora pubes

Intra dicta nepos, ex coniuge prole relictæ.

Quæritur, an patruo sit restituenda facultas?

Et certè inspecto uerborum cortice, quisq;

Diceret admitti patrum, cùm nulla legatur

Conditio prolis tali præscripta relicto.

Verùm (consultos iuris celeberrimus inter

Ingenio, & cunctos excellens) Papinianus

Oppositum tenuit, menti testantis inhærens:

Expressa ueluti sub conditione nepotem

Vmixisset, quoties sine prole excederet auo,

Atq; minus^a scriptum fuerit, quàm uoce rogatū.

Hoc etiam Princeps firmavit^b Iustinianus.

a l. quoties. §. i. de her. isti.
b In. l. cùm a/cutissimi. C. de fideicom.

DOMITIUS VLPPIANUS LIB.

XLI Digestorum, tit. de acqui. poss.

Nihil commune habet proprietas cū possessione, & ideo nō denegatur ei interdictum
ut

uti possidetis qui coepit rem uedicare. Non enim uidetur possessioni renuntiasse qui rem uedicauit.

Nil equidem commune simul dicuntur habere

a 1. j. §. huius **Proprietas^a rerum, & simplex possessio. nanq;**

autē vti pos
sede. **Re, causa, effectu distant. permittitur ergo**

Huic qui rem petere inceperit, pendente priori
Iudicio, retinendae etiam interdicta mouere.

Non etenim qui principio rem uendicat, idem
Iure insistendi se excludere uelle uidetur.

Hoc uerum nisi iam coepto de iure petentis

b Cap. pasto-
ralis. extra
de cau. pos.
& propri. **Iudicio, in causa conclusio^b facta fuisset,**

Aut causae finem sententia lata dedisset.

c Cap. j. de re
sti. spolia. c.
cū ecclesia
futrina. et. c.
cū dilectus. **Hæc etenim gemini uulgata est regula iuris,**

Quod semper cedit^c possessio proprietati.

At donec spes est, quod possessoria causa

Accipiet citius finem, quam quæstio iuris

Intentata prius, legum non usq; putatur

Ordo^d ita latus, ut haud fieri cumulatio possit.

Tunc diuersa etenim cumulari iure uetantur

Iudicia, hæc quoties^e finis præuentio cessat.

d l. is qui desti-
nauit. de re.
vendi. l. si de
vi. de iudi. l.
exitus. de ac-
qui. pos. l. or-
diarij. C. de
rei vdi. l. i.
certi. C. de
interdic.

e l. fundū. &
l. fundi. de
exceptio.

TITIVS CAIVS Lib. xli. Dige-
storum, titu. de usucapio.

seu usurpatio.

S I is qui pro emptore, per se, uel seruū, ex cau-
sa non peculiari possidebat, ante usucapio-
nem ab hostibus captus sit, uidendum est an hære-
di eius procedat usucapio. Nā ei interrumpitur
usus

usucapio. Et si ipsi reuerso non prodest, quemadmodum hæredi eius proderit? Sed uerum est eum in uita sua desisse possidere: ideoq; nec postliminium ei prodest ut uideatur usucæpisse nec hæredi eius legis Corneliæ fictio. Quod si seruus eius qui in hostium potestate est, ex causa peculiari emerit: in pendenti esse ususcaptionem Iulianus ait. Nam si dominus reuersus fuerit, intelligi usucaptum: si ibi decesserit, dubitari an per legem Corneliæ ad successores eius pertineat. Marcellus, posse plenius fictionem legis Corneliæ accipi. Quæ admodum enim postliminio reuersus, plus iuris habere potest in ijs quæ serui peculiari nomine egerunt, quàm in ijs quæ per se, uel per seruū ex causa non peculiari possidebat, cum ad hostes peruenit: sic hæredes eius legis Corneliæ fictione. Nam hereditates in quibusdam uice personæ fungi receptum est: ideoq; in successoribus locum habere ususcaptionem.

¶ Si is qui rem per se, aut seruum non iure peculi
Ex titulo pro emptore tenēs, sit captus ab hoste,
An usucapio hæredi procederet eius
Quæsitum est. et sane ipsi interrupta reuerso est,
Nec postliminio reparatur. fictio nanq;
Legis, facta nequit semel interrupta referre.
Quod si non illi ualet hæc prodesse reuerso
Fictio, quo pacto Cornelia proderit eius
Hæredi, cum non possit plus iuris habere

Successor, quàm re in ppria defunctus haberet?
 Quòd si captiui seruus rem iure peculi
 Emerit, hoc casu domino bona cuncta reuerso,
 Lex postliminiij seruat quæsita. sed utrum
 Lex successorì pariter Cornelia profit
 Saluius in dubio posuit: Marcellus at ista
 In specie legem Corneli plenius esse
 Sumendam, hæredi iura ut quæcunq; reseruet.
 Nanq; uelut dominus plus iuris habere reuersus,
 In factis ualet his, quæ serui iure peculi
 Interea egerunt, quàm quæ possederat ante
 Per se, uel seruos eius, non iure peculi.
 Lex successorì pariter cornelia prodest.
 Vniuersalis siquidem successio, multis
 Casibus hæredi conseruat iura futuro,
 Personam ac domini defuncti sustinet. ergo
 Hæredes etiam capere usu posse fatendum est.

IULIUS PAVLVS IN CATONIS
 responsum, Lib. XLV. Digestorum,
 titu. de stipulatio.

Cato libro quindecimo scribit: Poena certæ
 pecuniæ promissa, si quid aliter factum sit,
 mortuo promissore si ex pluribus hæredibus unus
 cōtrà (quàm cautū sit) fecerit, aut ab oībus hære-
 dibus poenā cōmitti p parte hereditaria, aut ab
 uno p portioe sua, ab omnibus, si id factū (de quo
 cautum

cautum est) indiuiduum sit, ueluti iter fieri: quia quod in partes diuidi nō potest, ab omnibus quodammodò factum uidetur. At si de eo cautum sit quod diuisionem recipiat, ueluti amplius non agi, tunc eū hæredē qui aduersus ea fecerit, pro portione sua solum pœnam committere. Differentiæ hanc esse rationē, quòd in priore casu omnes cōmississe uidētur (quòd nisi in solidum peccari non poterat) illam stipulationem per te non fieri, neq; per hæredem tuū, quominus mihi ire agere liceat. Sed uideamus ne non idem hīc sit, sed magis idem quod in illa stipulatione Titium, hæredemq; eius ratum habiturum. Nam hac stipulatione, & solus tenebitur qui non habuerit ratum: & solus aget à quo fuerit petitum (idq; & Marcello uidetur) quamuis ipse dominus pro parte ratum habere non possit.

¶ Certa fuit quoties promissa pecunia, si quid Factum aliter fuerit, mox promissore sepulto Hæredum contra promissum fecerit unus:

Sic Cato distinxit: pœnam uel ab omnibus assis

Diuisi pro parte rata, aut duntaxat ab uno

Committi pro parte sua. nam si illud agendum

(De quo inter partes cautū fuit) esse probetur

Iure indiuiduum, ut præstari iter, unius æquæ

Culpa nocet cunctis. etenim fecisse uidentur

Omnes, quod nulla in partes ratione secatur.

At si diuiduum est factum, uelut amplius à se

A' reliquis nec agi sibi succedentibus, hæres
 Is pro parte sua solus debere putatur
 Defuncti pacto qui contrauenit: agendo,
 Inter præmissos casus discriminis illa
 Profertur ratio: quoniam stipulatio per te
 Non fieri, hæredem'ue tuum, mihi quominus ire
 Sit licitum, meritò à cunctis commissà uidetur:
 Quãdoquidē insolidū semper peccatur ab uno.
 Ast alio in casu spectandum est, num magis illi
 Congruat ista sequens stipulatio, teq; tuumq;
 Hæredem conuenta ratum promissa habiturum.
 Hac etenim facti in specie ille tenebitur hæres,
 Solus habere ratum qui noluit: is quoq; solus
 Rectè aget, à quo uno fuerit non iure petitum,
 Etsi in parte ratum dominus non possit habere.
 Nam domini hæredes solidum ius scinditur inter.
 Id quoq; Marcello summa ratione probatur.

PAPINIANVS LIBRO XLV.

Digestorum.

ITa stipulatus sum: Te sisti certo loco, si non
 Istiteris .l. aureos dare spondes? Si dies in stipu-
 latione per errorem omissus fuerit, cū id agere
 tur ut certo die sisteres, imperfecta erit stipulatio,
 non secus ac si quod pōdere, numero, mensurā'ue
 continetur, sine adiectione ponderis, numeri,
 mensuræ'ue stipulatus essem, uel insulam ædifi-
 cari

cari non demonstrato loco, uel fundum dari
 non adiecto nomine. Quòd si ab initio id age-
 batur, ut quocunq; die sisteres, & si non stitisses
 pecuniã dares, quasi quælibet stipulatio sub con-
 ditione concepta, uires habebit, nec ante cõmitte-
 tur stipulatio, quàm fuerit declaratum reum pro-
 mittendi sisti non posse. Sed & si ita stipulatus
 fuero: Si in Capitolium non ascenderis, uel Ale-
 xandriam non ieris centum dare spondes? non sta-
 tim committetur stipulatio, quamuis Capitolium
 ascendere, uel Alexandriam peruenire potueris,
 sed cùm certum esse cœperit te Capitolium ascen-
 dere, uel Alexandriam ire non posse. Item si quis
 ita stipuletur: Si Pamphilum non dederis, centum
 dare spondes? respondit Pegasus non antè com-
 mitti stipulationem, quàm desisset posse Pamphi-
 lus dari. Sabinus autem existimabat (ex sententia
 contrahentium) pòst quàm homo potuisset dari,
 confestim agendum, & tandiu ex stipulatione nō
 posse agi, quandiu per promissorem non steterit
 quominus eum daret: idq; defendebat exemplo,
 penus legatae. Hæredem etenim si dare potuisset
 penū, nec dedisset, confestim in pecuniam lega-
 tam teneri scripsit: idq; utilitatis causa receptū
 est, ob defuncti uoluntatem, & ipsius rei naturā.
 Itaq; potest Sabini sententia recipi, si stipulatio
 nō à cõditione cœperit, ueluti si Pamphilū nō de-
 deris dare tantū spondes? Sed si ita concepta sit

Stipulatio : Pamphilum dare spondes, & si non dederis, tantum dare spondes, quod sine dubio verum erit, cum id actum probatur, ut si homo datus non fuerit, & homo, & pecunia debeatur. Sed & si ita cautum sit, ut sola pecunia nō soluto homine debeatur, idem defendendum erit, quoniam uoluntas fuisse probatur ut homo solvatur, aut pecunia petatur.

C A R M E N.

Debitor Alpheno stipulanti sistere certo
 Promisit se Nerua loco, & nisi sisteret, illi
 In poenam dare quina decem : prius hoc tñ actō,
 Ut certam facienda diem stipulatio haberet.
 Missa dies errore fuit : stipulatio sanè
 (Imperfecta uelut) nullum est habitura uigorem,
 Haud aliter quàm si stipulatio fiat earum
 Rerū quæ numero, mensura, aut pondere cōstāt,
 Mensura, numero, uel pondere prætermiſſis.
 Siue loco quoties aliquis promittit omisso
 Aedificare domū, aut tacito dare nomine fundū.
 Quòd si principio fuit actum, ut sisteret idem
 Promissor quocunq; die, stipulatio moxq;
 Addita poenalis, non secius illa ualebit
 Ac quæuis alia sub conditione recepta.
 Nec committetur prius hæc stipulatio, sisti
 Quam promissorem fuerit non posse probatum.
 Sic etiam si sit quisquam stipulatus ab ullo,
 Si non ascendet Capitolia, siue Corinthum

Non ierit, centum det poenæ nomine: talis
 Haud committetur stipulatio protinus: at tunc
 Cùm promissorem Romanas scandere in arces
 Constiterit non posse, urbē uel adire Corinthū.
 Si quis item fuerit stipulatus: si mihi stichum
 Non dederis, centum dare spondes? Pegasus isto
 Promissam casu poenam non ante putauit
 Committi, quàm posse dari desisset eundem.
 Diuersum ast alia sensit ratione Sabinus.
 Nempe dari postquam stichus potuisset, agendū
 Ocyus, & tantisper agi non posse per ipsum
 Dū promissorē haud steterit, quin traderet illū.
 Exemploq; penus legata id iure tueri
 Tentabat. si nanq; penum dare noluit hæres
 Cùm potuit, subito legata pecunia cœpit
 Deberi: at summa isthuc utilitate receptum est
 Natura suadente rei, extremiq; fauore
 Arbitrij uerū sententia fortè Sabini
 Admitti poterit, si non stipulatio ab ipsa
 Conditione ortum capiat: ueluti: mihi stichum
 Ni dederis, tantum dare spondes? sed si ita dictum
 Extiterit: stichum dare spondes? & nisi eundem
 Tradideris tantum promittis soluere? tali
 In specie, haud dubiè est sententia uera Sabini:
 Præsertim si inter partes conuenerit: ut si
 Non datus is fuerit, cessans promissor utrunq;
 Debeat, et stichū, et nūmos. uerū et si ita cautū
 Duntaxat fuerit, seruo ut non inde soluto

Sola peti possit promissa pecunia: dici
 Hæc quoq; idem poterit, quoniã mens ista fuisse
 Creditur, ut solvatur homo, uel poena petatur.

LEX FILIVM QVEM HABEN-
 tem. C. famil. hercis. suo nitori restituta.

IOVIVS ET HERCVLIVS. CC. AA.
 DIOCLITIANO.

Filius cui pater fundum in peculium dederat,
 portionem hæreditatis cohæredibus (centum
 uice mutua acceptis) sub conditione restituere ius
 sus est. In familiæ herciscundæ iudicio primùm hæ-
 reditariam fundi partem, pecuniamq; à cohære-
 dibus perceptam in quartam imputabit, & quod
 deerit in eodem fundo^a, ex aliorum portionibus
 supplebit, reliquũ hæreditatis omninò restituet.

Hic stat spe-
 cialitashuius
 legis, pretext.
 in. l. ij. C. ad.
 l. falcid. cum
 ibi not.

¶ Ex natis genitor fundum donauerat uni,
 Ut frueretur eo concessi iure peculi.

Dehinc testamento natos æqualiter omnes
 Instituit: sed eum cui fundi cesserat usum,
 Obliquis uerbis sub conditione rogauit,
 Ut partem propriam germanis redderet, illos
 Astringens pariter certam persolvere summam.
 Conditio euenit. Fratris pars tota grauati
 Poscitur à reliquis: summa tamen ante soluta,

ille

Ille prius fundum (uelut à uiuente relictum
 Patre sibi) quartamq; simul deducere tentat.
 Queritur, inter eos qualis diuisio fiet?
 Et super hoc gemini responsum Caesaris extat,
 Vt prius ille suam fundi deducere partem
 Debeat in quartā, & quicquid percepit ab ipsis
 Fratribus: & si illā nō hāc simul omnia possunt
 Supplere, in fundo reliquum capiatur eodem,
 Quodq; ultrā quartam fuerit, mox restituatur.

LEX EAM Q. VAM. C. DE FI-
 deicommissis, suo nitori restituta.

VALERI. ET GALLIE. CC. AA.

FALCONI.

SI Aemiliam testator, uelut adoptiuam insti-
 tuit, & ea intrā pubertatem decedēte, hære-
 ditatem Titio restitui iussit. Quauis de adoptio-
 nis, ac testamenti uiribus dubitetur, tamen fidei-
 commissum ualere non ambigitur. Nam siue uti-
 lis adoptio fuerit, ad institutam, uel hæredes eius,
 fideicommissi onus pertinet: siue inutilis, legiti-
 mi hæredes testatoris restituere tenentur. Nec quic-
 quam facit quòd adoptionis error institutionem
 irritam fecit, & non adita ex testamento hære-
 ditate, nihil ex his, quæ in eo scripta sunt debetur.
 Si quidem in fideicommissis sola uoluntatis con-
 iectura, etiā ab intestato, succedētes ad restitutio-
 nem cogit.

¶ Natam, ut adoptiuam, instituit testator, & illi
 (Si impubes uita decederet) esse rogauit
 Hæredem Titium: sed cùm de uiribus esset
 Elogij dubium, quòd adoptio facta labaret,
 Quæsitum fuit, an fideicommissa ualerent?
 Et ualida esse quidem placuit: sed ualde referre
 Vtilis an fuerit, uel inanis adoptio. fictam
 Primo etenim casu natam, hæredes uel teneri
 Ipsius: at fuerit si talis adoptio nulla
 Ad successores testantis, restituendi
 Legitimos onus iniunctum spectare. nec obstat
 Quòd testatoris scriptum uitiauerit error
 Elogium, ex illo ^a nihil ut sit iure petendum.
 Defuncti siquidem semel explorata uoluntas
 Indicio quocunq; ipsa quoq; lege uocatos
 Hæredes, facit ad fideicommissa teneri.

^a l. si nemo. de
 testamenta.
 tutel.

GOR DIA. C. A. PAULIANAE,
 titu. de fideicommissis.

Ab eo qui neq; legatum, neq; fideicommissum, neq;
 hereditatē, uel mortis causa donationē accepit,
 nihil per fideicommissum relinqui potest.

¶ Cui non legata, aut fideicommissa relinquis,
 Hæredem uel facis, uel mortis nomine donas,
 Non potes huic quicquàm fideicommittere. nanq;
 Frustrà imponit onus, qui nō præmittit honorē.

ALEXAN. CAE. AVG. FLO-
 rentino militi, titu. de iure
 deliberandi.

Cum debitum paternum te exoluisse alleges, pro
portione hæreditaria, agnouisse te hæreditatem
defuncti non ambigitur.

¶ Cum fateare tui te persoluisse parentis
Debita defuncto te successisse probatur,
Hæredemq; rata factum pro parte fuisse.

I V S T I. C A E. A V G.

titu. de libe. præte.

Ex causa exhæredatiōis, uel præteritiōis, irritum
est testamētū: cætera uerò firma permanent.

¶ Filius exhæres factus malè, siue scienter
Præteritus, caput elogij duntaxat iniqui
Euacuat, soli q; hæredi demit honorem.

Cætera nanq; suum conseruant scripta uigorem.

F I N I S.

ALIQUOT IVRIS PRO- blemata.

¶ De tigno precario concessso.

A Edibus imposito tigno, qui forte precanti
Cesserat, ut tignum redderet admonuit.
Reddere uelle negat qui tignum possidet, urbem

l. gemma. ad
exhiben. l.
in rem. §. ti-
gnum. de rei
uendica.

Deformem ac fieri (si repetatur) ait.

Queritur: an possit, missa ratione decoris
Vrbani, ad tignum tramite iuris agi?

¶ De substituto exhæredati.

Nato exhæredi genitor legata reliquit:

Et quem substituit reddere cuncta iubet.

l. miles ita.
§. si miles.
de mili. test.

l. ab exhære/
dati. de leg.
primo.

l. q. fundū. §.
qui filios. ad
l. falc. l. cum
quidā. C. de
lega.

l. & ideo §.
fi. a. s. l. si fi
chū. §. j. iūc.
glo. de stipu
latio.

l. annua. & l.
si in singu
los. de an
nu. lega.

d. l. si in sin
gulos. & l.
cū in an
nos. de an
nu. leg.

l. scire debe
mus. de sti
pulatio.

l. si ex toto.
§. fin. de le
gat. primo.
l. grege. de le
ga. ij.

l. si paterfa. de
hær. insti.
Insti. de vulga.
§. fi.

Nam in prædi
ctis legibus,
alius semis
datur substi
tuto, q. co
hæres.

Istud posse uetant fieri dictamina legum,
Certior ut fiam de ratione precor.

¶ De legato, & stipulatione annuis.

Annua promisit Titius bisquinque talenta,

Annua legauit Lucius atque decem.

Vna quidem fertur stipulatio, plura relictā.

Quæ ratio hinc numerum non sinit esse parem?

¶ De legato gregis uel supellectilis,

Annua si legas, tot sunt legata quot anni.

Verbo namque uno tempora plura fluunt.

At tibi si fuerit grex, uel legata suppellex,

Vnum legatum dictio sola facit.

Res tamen & plures clauduntur uoce sub una,

Cur tam diuersum tempora, resque gerunt?

¶ De seruo quasi libero instituto.

Testator seruum alterius (quem forte putabat
Ingenuum) instituit, substituitque alium.

Tota quidem in geminos semisses libra secatur,

Alter quadrantes semis, & in geminos.

Horum unus domino serui, alter iure, secundo

Competit hæredi. Quis reliquum accipiet?

Verius ipse puto, totum æquis partibus assem,

Inter honoratum distribui, ac dominum.

¶ De duabus causis lucratiuis.

Seianum

Seianum legat fundum mihi Celsus. eundem

Legavit fundum Iulius atq; mihi.

Ex uno fundi speciem si consequar, illam

Nec pretium illius consequar ex alio.

Si prior ast unus pretium mihi soluerit, alter

Ad fundum cogi qua ratione potest?

¶ De coniunctione hominis, & legis.

Cum testatoris uerbis coniunctio facta

Ius accrescendi sit generare potens.

Virtutem cur non coniunctio legis eandem

Obtinet? excutiat qui mihi Phœbus erit.

¶ De tutore & curatore.

Addi alius puero tutorem tutor habenti

Non ualet: ast curæ accedere cura potest.

Cur tam diuersum, cum curatoris adultus

Pupillo æquetur sub ditione manens?

¶ De mortuo & nato apud hostes.

Decessisse sui cum lex Cornelia iuris

Fingat in hostili qui ditione perit:

Cur non sic nascatur apud si filius hostes,

Et redeat natum fingit in urbe prius?

¶ De Trebellianica ex peculiaribus
deducenda.

Cum successores inter res quæq; peculi

Distingui ex æquo debeat ut reliquum,

Cum pariter singlis è rebus debeat hæres

Omnia restituens, sumere falcidiam,

Insti. de leg. §.
si res aliena.
l. meui §. duo
b⁹. de leg. ij.

l. re coniunctio
de leg. iij.
l. & proculo
de lega. ij.

l. ventri. in fin.
de tuto. &
cura.

Inst. de curat.
§. interdum.
l. qui neq; §. j.
iunc. gl. in ver-
bo pertinere.
de reb. eo. &
l. fin. C. si ad-
uer. rē iudica.

l. gall⁹. §. si ei⁹.
iuncta gloss.
In verbo ex-
cludatur. in
fi. de liber.
& posthu.

l. certū. C. fa-
mil. herciscū.
l. ij. iunc. gloss.
C. ad. l. falci.
glo. magna. i. l.
marcellus §.
resque i fi. gl.

Cur ad trebellia.

l. filiū quē. C. Cur tamen in rebus tractatis iure peculi,
 famil. herci/
 scund. Est illi quartam phas retinere suam?

¶ De conditione impossibili.

l. j. & l. condi/
 tiōes. de cō/
 di. insti. Conditio cui uel ius, uel natura repugnat,
 Actum non uitiat, sed uitiatur ea.

Insti. de hære.
 instit. §. im/
 possibilis. Verum quæ est homini facto impossibilis, actum
 Inficit. hinc causam Scauola docte rogo.

l. cum heres. §.
 j. de statuli. ¶ De Actibus quinque legitimis.

l. actus legiti/
 mi. de regu.
 iur. Actus qui fieri nequeant sub conditione,
 Subque die, iuris regula quinque notat.

Quæ ratio à reliquis excepit casibus illos
 (Legitimi cum sint) te precor edoceas.

¶ De actione furti & doli.

l. qui sacculū. de
 furtis. Pro minimis etiam rebus datur actio furti:
 Sed non pro minimo competit ulla doli.

l. si oleum. in
 fi. de dolo. Et tamen in furto dolus est: infamat utrumque
 Iudicium. cur lex tam uariè hinc statuit?

¶ De raptore & fure.

Insti. uir bono.
 rap. in prin.
 & in §. qua
 drupli. de
 actio. Raptorem tripli uiolentum poena coërcet:
 Furem at quadrupli, uim licet haud faciat.

Fure igitur cum sit rapiens ui nequior omni,
 Afficitur poena cur leuiore tamen?

¶ De obligatione dandi & faciendi.

l. ubi autē. §. si.
 de stipula/
 tio. Si mihi promittat Stichum se Nerua daturum,
 Hunc etiam inuitus lege iubente dabit.

l. stipulationes
 nō diuidun/
 tur. uerficu.
 Celsus. de
 stipula. Idem si librum promittat scribere, solum
 Ad pretium cogi iure cauente potest.

Nam fecisse mea quantum hoc interfuit, ere

Pensa

Pensabit. causam quis mihi discutiet?

¶ De testimonio mulieris.

Quauis testari in cunctis, quoq; testis haberi

l. ex eo de tes-
ti.

Actibus humanis foemina iure queat,

l. qui testamen-
to. §. mulier.

Siue inter uiuos, seu sit suprema uolun-

de testa. iuc.

Cur soli elogio testis adesse nequit?

ibi gl. in

bo. non po-

terit.

¶ De transactione adulterij & falsi.

Tollere, cum possit transactio crimina quæq;

l. trāfigere. C.
de trāfactio.

Publica, cur solum uitat adulterium?

Rursus, cum haud fieri priuato in crimine possit,

Cur tamen in falsi crimine facta ualet?

¶ De colono & inquilino.

Omnia in urbano fundo mercede locato,

l. eo iure. i. qb.

cau. pig. ta.

contra.

In tacitum dominus condita pignus habet,

Non ita quæ cultor conductum inuexit in agrū

l. certi iuris.

C. loca.

Rusticus: at causam dicat Apollo mihi.

¶ De ficu, olea, & cæteris arboribus.

Cum pedibus distare Solon mandarit, ab agro

l. fina. fini, regū

do.

Vicino geminis arboris omne genus:

Cur oleam, ficumq; nouem procul esse remotas,

Iussit? in hac Caij sisratione uigil.

¶ De spadone & castrato.

Cum spado ciuiles possit sibi quærere natos,

l. generaliter. i.

fi. de adop.

Insti. eo §. sed

& illud.

Castrato cur non talia iure licent?

l. j. C. de adul.

¶ De adulterio uiri, & uxoris.

Vxor adulterij cum non queat ulla maritum

Arguere, uxorem cur tamen ille potest?

Pactum

¶ Pactum dolosum.

Venalem dum Scius equum proponeret, uno
 Vrgeri tantum dixerat hanc vitio.
 Nēpe quod arboreos nūquam conscendere trūcos
 Suevit. hoc emptor credidit esse iocum.
 Fortē uiam trabibus dum pons contectus acernis
 Diuideret, sonipes ille premit:
 Pugnat equus, ualidis moribus emptor,
 Victus equo tandem grande relegit iter.
 Tunc uitium cognouit equi non futile: uellet
 Hunc redhibere, dolum partis adesse quērēs.
 Callidus at contrā pacto se uenditor armat.
 Queritur hīc uotum Papimiane tuum.

¶ In Coruinum.

1. si non fue-
 rint. §. fin.
 pro socio.

Vis tibi me socium, non uis Coruine sodalem:
 Sic fieri socium me tibi iura uetant.

F I N I S.

MATHA

GRIBAL

1/15793